

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. Septimii Florentis Tertvlliani Carthaginiensis
Presbyteri, Opera Qvæ Hactenvs Reperiri Potvervnt
Omnia**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Coloniæ Agrippinæ, Anno M. DC. XVII.

Aduersus Marcionem lib. IV.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71872](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71872)

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI CARTHAGI-

NIENSIS PRÆSBYTERI, ADVERSUS MARCIONEM LIBER QVARTVS, DE ANTITHESIS-
bus eius ex Euangelio.

Cap. I.

QUONIAM ¹sententiam, & omnem paraturam impij atque sacrilegi Marcionis, ad ipsum iam Euangelium eius prouocamus, ² quod interpolando suum fecit. Et ut fidem instrueret doctam quandam commentatus est illi, opus ex contrarietatum oppositionibus, ³ Antithesis cognominatum, & ad separationem Legis & Euangelii coactum, qua duos Deos diuidens, proinde diuersos, alterum alterius Instrumeti, 4 vel (quod magis vti est dicere) Testamenti, vt exinde Euangelio quoque secundum Antithesis credendo patrocineretur. Sed & istas proprio congressu cominus, id est, per singulas iniectiones Pontici cæcidisse, si non multo opportunius in ipso, & cum ipso Euangelio, ⁵ cui procurant, retunderentur, quamquam tam facile est præscriptiue occurrere, equidem ut accepto eas faciam, ut ratio habeam, ut nobiscum facere dicā, quo magis de cæcitate auctoris sui erubescant nostræ iam Antithesis aduersus Marcionem. Atque adeo confiteor alium ordinem decurrisse in veteri dispositione apud creatorem, alium in noua apud Christum. Non nego distare documenta eloquij, præcepta virtutis, Legis disciplinas, dum tamen tota diuersitas in vnum & eundem Deum competat, illum scilicet quo constat dispositam sicut & prædicatam. Olim concionatur Elaias prodituram ex Sion legem, & sermonem Domini ex Ierusalem, aliam vtique legem, aliumque sermonem: denique, *iudicabit, inquit, inter nationes, & traducet populum plurimum, scilicet non vnus gentis Iudeorum, sed nationum qua per nomam legem Euangelij, & nouum sermonem Apostolorum iudicantur & traducuntur apud semetipsas de pristino errore.* ⁶ simul crediderunt, atque exinde *condidit macheras suas in aratra, & fitynas, quod genus venabulorum est, in falces, id est, feros & sauos quondam animos conuertunt in sensus probos, & bonæ fugis operarios.* Et rursus: *7 Audite me, audite me, populus meus, & reges auribus intendite in me, quoniam lex prodibit, à me, & iudicium meum in lucem nationum, quo indicauerat atque decreuerat nationes quoque illuminandas per Euangelij legem atque sermonem.* Hæc erit lex apud Dauid inuituperabilis, qua perfecta, conuertens animas, vtique ab idolis ad Deum. hic erit & sermo de quo idem Elaias: *8 Quoniam inquit, decisum sermonem faciet Dominus in terra.* ⁹ Compendiatum est enim nouum Testamentum, & à legis ¹⁰ laciniosis oneribus expeditum. Sed quid pluribus, cum manifestus, & luce ipsa clarius nouatio prædicetur à creatore per eundem: *11 Ne rem emeritis priorum, & antiqua ne cogitaueritis. Vetera transierunt, noua oriuntur. Ecce facio noua que nunc orientur.* Item per Hieremiam: *Nonate vobis nouamen nouum, & ne fueritis in spinas, & circumcidimini præputia cordis vestri.* Et alibi *12 Ecce veniunt dicit, Dominus, & perficiam domui Iacob & domui Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum in die qua arripui dispositionem eorum, ad educendos eos de terra Egypti.* Adeo pristinum testamentum temporale significat, dum mutabile ostendit, etiam dum æternum de postero pollicetur. Nam per Elaiam, *Audite me, & venietis, & disponam vobis testamentum æternum: adiciens sancta & fidelia Dauid: vt id testamentum in Christo decurratur demonstraretur.* Eundem ex genere Dauid secundum Mariæ censum, etiam in virga ex radice Iesse procellura figurate prædicabat. Igitur si alias leges alioque sermones, & nouas

testamentorum dispositiones à creatore dixit futuras, vt etiam ipsorum sacrificiorum alia officia potiora, & quidem apud nationes destinari, dicente Malachia: *Non est voluntas mea in vobis, inquit, Dominus, & sacrificia vestra non excipiam de manibus vestris, quoniam à solis ortu vsque ad occasum glorificatum est in nationibus nomen meum, & in omni loco sacrificium nomini meo offertur, & sacrificium mundum, scilicet implex oratio de conscientia pura: necesse est, omnis demutatio veniens ex inuouatione, diuersitatem ineat cum his quorum fit, & contrarietatem ex diuersitate. Sicut enim nihil demutatam quod non diuersum, ita nihil diuersum quod non contrarium. Eiusdem ergo deputabitur etiam contrarietas ex diuersitate, cuius fuerit demutatio ex inuouatione. Qui disposuit demutationem, iste instituit & diuersitatem. Qui prædicauit inuouationem, iste prænuiciat & contrarietatem. Quid differentiam rerum ad distantiam interpretaris potestatum? Quid antithesis exemplum distorquet aduersus creatorem, quas in ipsis quoque sensibus & affectionibus eius potes recognoscere: *14 Ego, inquit, percutiam, & ego sanabo, Ego, inquit, occidam, & ego viuificabo, condems scilicet mala, & faciens pacem.* Qua etiam soles illum mobilis quoque & inconstantiæ nomine reprehendere, prohibentem quæ iubet, & iubentem quæ prohibet. Cur ergo non & antithesis ad naturalia reputasti, contrarij sibi semper creatoris: Nec mundum saltem recognoscere potuisti, nisi fallor, etiam apud Ponticos ex diuersitatibus structum æmulatum inuicem substantiarum. Prius itaque debueras alium Deum luminis, alium tenebrarum determinasse, vt ita posses alium Legis, alium Euangelij asseuerasse. Ceterum prædicatum est ex manifestis, cuius opera & ingenia per antithesis constant, eadem forma constare etiam sacramenta. ¹⁵ Habes nunc Antithesis expeditam à nobis responsonem. Transeo nunc ad Euangelij sane non Iudaici, sed Pontici, interim adulterati, demonstrationem, præstructuram ordinem quem aggredimur. Constitimus in primis Euangelicum Instrumentum Apostolos auctores habere, quibus hoc munus Euangelij promulgandi ab ipso Domino sit impolitum: si & Apostolicos, non tamen solos, sed eum Apostolis, & post Apostolos: quoniam prædicatio discipulorum suspecta fieri posset de glorie studio, non adhiat illi auctoritas magistrorum, immo Christi, qui magistros Apostolos fecit. ¹⁶ Denique nobis fidem ex Apostolis Ioannes & Mattheus infirmant, ex Apostolicis Lucas & Marcus instaurant, iisdem regulis exorti, quantum ad vnicum Deum attinet creatorem & Christum eius, natum ex virgine, supplementum Legis & Prophetarum. ¹⁷ Viderit enim si variationum dispositio variat, dummodo de capite fidei conueniat, de quo cum Marcione non conuenit. Contra Marcionem, Euangelio scilicet suo, nullum adscribit auctorem, quasi non licuerit illi titulum quoque adingere, cui nefas non fuit, ipsum corpus euectere. ¹⁸ Et possem hic iam gradum figere, non agnoscendū contendens opus, quod non erigat fronte, quod nullam constantiam præferat, nullam fidem reponit de plenitudine tituli, & professione debita auctoris. Sed per omnia cõgredi malimus, nec dissimulamus quod ex nostro intelligi potest. Nam ex iis commentatoribus quos habemus, ¹⁹ Lucam videtur Marcionem elegisse, quem cæderet. Porro Lucas non Apostolus, sed Apostolicus: non magister, sed discipulus, vtique magistro minor, certe tanto posterior, quanto poste-*

E
F
G
H
rior

B
C
D
E
F
G
H
I
J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z

1/ai. 1
1/ai. 2
1/ai. 3
1/ai. 4
1/ai. 5
1/ai. 6
1/ai. 7
1/ai. 8
1/ai. 9
1/ai. 10
1/ai. 11
1/ai. 12
1/ai. 13
1/ai. 14
1/ai. 15
1/ai. 16
1/ai. 17
1/ai. 18
1/ai. 19
1/ai. 20
1/ai. 21
1/ai. 22
1/ai. 23
1/ai. 24
1/ai. 25
1/ai. 26
1/ai. 27
1/ai. 28
1/ai. 29
1/ai. 30
1/ai. 31
1/ai. 32
1/ai. 33
1/ai. 34
1/ai. 35
1/ai. 36
1/ai. 37
1/ai. 38
1/ai. 39
1/ai. 40
1/ai. 41
1/ai. 42
1/ai. 43
1/ai. 44
1/ai. 45
1/ai. 46
1/ai. 47
1/ai. 48
1/ai. 49
1/ai. 50
1/ai. 51
1/ai. 52
1/ai. 53
1/ai. 54
1/ai. 55
1/ai. 56
1/ai. 57
1/ai. 58
1/ai. 59
1/ai. 60
1/ai. 61
1/ai. 62
1/ai. 63
1/ai. 64
1/ai. 65
1/ai. 66
1/ai. 67
1/ai. 68
1/ai. 69
1/ai. 70
1/ai. 71
1/ai. 72
1/ai. 73
1/ai. 74
1/ai. 75
1/ai. 76
1/ai. 77
1/ai. 78
1/ai. 79
1/ai. 80
1/ai. 81
1/ai. 82
1/ai. 83
1/ai. 84
1/ai. 85
1/ai. 86
1/ai. 87
1/ai. 88
1/ai. 89
1/ai. 90
1/ai. 91
1/ai. 92
1/ai. 93
1/ai. 94
1/ai. 95
1/ai. 96
1/ai. 97
1/ai. 98
1/ai. 99
1/ai. 100

Malach. 1

L

TERTULLIANI
OPERA

A

rioris Apostoli 20 sectator, Pauli sine dubio: vt & si sub ipsius Pauli nomine Euangelium Marcion intulisset, non sufficeret ad fidem singularitas Instrumenti destituta patrociniio antecessorum. Exigeretur enim id quoque Euangelium quod Paulus inuenit, cui fidem dedit, cui mox suum congruere gessit. Si quidem propterea Hierosolymam ascendit 21 ad cognoscendos Apostolos & consultandos, ne forte in vacuum cucurrisset, id est, ne non secundum illos credidisset, & non secundum illos euangelizaret. Denique vt cum auctoribus contulit & conuenit de regula fidei, dexteris miluere, & exinde officia predicandi distinxerunt, vr illi in Iudaeos, Paulus in Iudaeos & in Nationes. 22 Igitur si ipse illuminator Lucae auctoritatem antecessorum & fidei & predicationi suae optauit, quando magis eam Euangelio Lucae expostulem, quae Euangelio magistri eius fuit necessaria: Aliud est si penes Marcionem a discipulatu Lucae, cepit regionis Christianae sacramentum. Ceterum si & retro decurrit, habuit vtique authenticam paratam, per quam ad Lucam vsque peruenit, cuius testimonio assistente quoque pollicem admitti [23 Sed enim Marcion nactus epistolam Pauli ad Galatas, etiam ipsos Apostolos fuggillantis, vt non recto pede incedentes ad veritatem Euangelii, simul & acculantis Pseudapostolos quosdam peruerentes Euangelium Christi, conuictur ad destruendum statum eorum Euangeliorum, quae propria & sub Apostolorum nomine adunantur, vel etiam Apostolorum, vt scilicet fidem, quam illis admittit, suo conferat. Porro etiam reprehensus est Petrus & Ioannes & Iacobus, qui existimabantur columnae, manifesta causa est. Personarum enim respectu videbantur variare conuictum. Et tamen quum ipse Paulus omnibus omnia fieret, vt omnes lucraretur, potuit & Petro hoc in consilio fuisse, aliquid aliter agendi quam docebat. Proinde si & Pseudapostoli itreperant, horum quoque qualitas edita est, circuncisionem vindicantium & Iudaicos fastos. 25 adeo non de predicatione, sed de conuersatione a Paulo denotabantur, aequae denotatur, si quid de Deo creatore aut Christo eius errassent. Igitur distinguenda erunt singularia. Si Apostolos praenarrationis & simulationis suspectos Marcion haberi queritur, vsque ad Euangelii deprauationem, Christum iam accusat, accusando quos Christus elegit. Si vero Apostoli quidem integrum Euangelium contulerunt, 26 de sola conuictus inaequalitate reprehensit, Pseudapostoli autem veritatem eorum interpolauerunt. 27 & inde sunt nostra Digesta, quod erit germanum illud Apostolorum Instrumentum, quod adulteros passum est, quod Paulum illuminauit, & ab eo Lucam: Aut si tam funditus delictum est, vt cataclysmo quodam, ita inundatione fallaciorum obliteratum, iam ergo nec Marcioa habet verum. Aut si ipsum erit verum, id est, Apostolorum quod Marcion habet solus, & quomodo nostro consonat, quod non Apostolorum, sed Lucae refertur: Aut si non statim Lucae deputandum est, quo Marcion vitur, quia nostro consonat, scilicet adulterato, etiam circa titulum ceterorum Apostolorum est iam ergo & nostrum quod illi consonat, aequae Apostolorum est, sed adulteratum. [28 De titulo quoque finis ducendus est contentio, pari hinc inde nisi fluctuante. Ego meum dico verum, Marcion suum. Ego Marcionis affirmo adulteratum, Marcion meum. Quis inter nos determinabit, nisi temporis ratio, 29 ei praescribens auctoritatem, quod antiquius reperietur, & ei prauidians vitiationem, quod posterius reuincetur? In quantum enim falsum corruptio est veri, in tantum praecedat necesse est veritas falsum. Prior erit res passione, & materia 30 simulatione. Alioquin quam absurdum, vt si nostrum antiquius probauerimus. Marcionis vero posterius, & nostrum ante videatur falsum quam habuerit de veritate materia, & Marcionis ante credatur simulationem a nostro expertum quam est auditum, & postremo id verius existimetur, quod est ferius post tot acta iam operataque documenta Christianae religionis seculo addita, quae ad vtique non potuissent sine Euangelii veri-

B

Cap. III. Gal. 2.

tate id est, ante Euangelii veritatem: Quod ergo pertinet ad Euangelium interim Lucae, quae us communio eius inter nos & Marcionem de veritate discipar. adeo antiquius Marcione est, quod est secundum nos, 31 vt & ipse illi Marcion aliquando crediderit, quum & pecuniam in primo calore fidei Catholicae Ecclesiae contulit proiectam mox eum ipso postea quam in haeresim suam a nostra veritate desecit. Quid nunc si negauerit Marcionem, primam apud nos fidem eius, 32 aduersus epistolam quoque ipsius: Quid si nec epistolam agnouerit? Certe Antithese: no modo fatetur Marcionem, sed praesertim: ex his mihi probatio sufficit. 33 Si enim id Euangelium quod Lucae refertur (penes non viderimus, an & penes Marcionem) ipsum est quod Marcion per Antitheseis suas arguit, 34 vt interpolatum a proceptoribus Iudaismi ad concorporationem Legis & Prophetarum, qua etiam Christum inde confingeret, vtique non potuisset arguere, nisi quod inuenerat. Nemo post futura reprehendit quae ignorat futura, emendatio culpam no antecedit. Emendator sane Euangelii a Tiberianis vsque ad Antoniniana tempora euenit, Marcion solus & primus obuenit, expectatus diu a Christo penitente iam quod Apostolos praemisisse propter alie sine praesidio Marcionis, nisi quod humane temeritatis, non diuinae auctoritatis negotium est 35 haeresis, quae licet semper emendat Euangelia dum vitiat. Quum & discipulus Marcion, non tamen super magistrum & si Apostolos Marcion, Sicut ego, inquit Paulus, siue illi, si praedicamus: & si Prophetes Marcion 36 & spiritus Prophetarum Prophetis erunt subditi. Non enim euersionis sunt, sed pacis. Etiam si angelus Marcion citius anathema diceretur quam euangelizator, quia aliter euangelizauit. Itaque dum emendat, vtique quae confirmat, & nostrum alterius, id emendans quod inuenit, & id posterius quod de nostri emendatione constitutum suum & nouum fecit, 37 In summa, si constat 38 id verius quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio quod ab Apostolis, patet vtique constabit id esse ab Apostolis traditum quod apud Ecclesias Apostolorum fuerit sacrosanctum. Videmus, quod lac a Paulo Corinthii hauserint, ad quam regulam Galatae sint recurre, qui legant Philippenses. Thessalonicenses, Ephesii, quid etiam Romani de proximo sonent, 39 quibus Euangelium & Petrus & Paulus sanguine quoque suo signatum reliquerunt. 40 Habemus & Ioannis & alumnas Ecclesias 41 Nam & si Apocalypsim eius Marcion respuit, 42 ordo tamen Episcoporum ad originem recessus, in Ioannem (sicut auctorem. Sic & cetera) ueneritas recognoscitur. Dico itaque apud illas, nec solas ia Apostolicas, sed apud vniuersas, quae illis de societate sacrae meti confederantur, id Euangelium Lucae ab initio aeditionis suae stare, quod cum maxime tuetur. 43 Marcionis vero plerisque nec notum, nullis autem notum, vt no eo damnatum. Habet plane & illud Ecclesias, sed suas, tam posteras quam adulteras, quarum si centum requiras, facilius pollicari inuenias qua Apostolicum, Marcione scilicet condidit, vel aliquo de Marcionis examine. 44 Facit factos & vespae, facit Ecclesias & Marcionite. 45 Eade auctoritas Ecclesiarum Apostolicarum, ceteris quoque patrocinabitur uangelis, quae proinde per illas, & secundum illas habemus, Ioannis dico & Matthei, 46 Ioseph & Marcus quod addidit Petri asseritur, cuius interpretes Marcus. Nam & Lucae Digestum. Paulo asseribere solent: 47 caput magistrorum videri quae discipuli promulgauerint. Itaque & de his Marcion flagitandus, quod omnia eius. Lucae potius insisterit, quasi non & haec apud Ecclesias a primordio fuerint quemadmodum & Lucae. At quum haec magis a primordio fuisse credibile est, vt priora qua Apostolica, vt cum ipsis Ecclesiis dedicata. Ceterum quale est, si nihil Apostoli adiderunt, vt discipuli potius adiderint, qui nec discipuli existere possunt sine vlla doctrina magistrorum? Igitur dum conuictet haec quoque apud Ecclesias fuisse cur non haec quoque Marcion attingit, aut emendanda si adulterata, aut agnouenda si integra? Nam & comperit 48 vt qui Euangelium

Cor. 9.

Gal. 2. et 3.

C

Cap. IV.

D

per-

A
Gul.
Cor. II.
B
Cap. VI.
C
Cap. VII.
D

A Gal. 1. Cor. II.

peruerebat, eorum magis curarent peruersionem, quorum sciebat auctoritate receptiorem. Ideo & Pseudoapostoli, quod per falsū Apostolos imitarentur. In quantum ergo emendasset quae fuissent emendanda, si fuissent corrupta, in tantum confirmant non fuisse corrupta, quae non putant emendanda. Denique emendauit, quod corruptum existimauit. Sed nec hoc merito: quia non fuit corruptum. Si enim Apostolica integre decurrerunt, Lucae autem quod est secundum nos, adeo congruit regulā eorum, vt cum illis apud Ecclesias maneat, iam & Lucae constat integrum decurrisse vsque ad facilegium Marcionis. Denique vbi manus illi Marcionis intulit, tunc diuersum & anulum factum est ab Apostolicis. Igitur dabo consilium discipulis eius, vt aut & illa conuertant, licet sero, ad formam sui, quo cum Apostolicis conuenire videantur 49 (Nam & quod id reformant illud, prout a nobis quotidie reuincuntur; aut erubescant de magistro vtroque traducto, quū Euangelii veritatem nunc ex conscientia 50 transmittit nunc ex impudentia euerit. His fere compendiiis vrimur, quae de Euangelii fide aduersus hęreticos expeditur, defendentibus & temporum ordinem posteritati salutarium pręscribentem, & auctoritatem Ecclesiarum 51 traditioni Apostolorum patrocinantem: quia veritas saluum pręcedat necesse est, & ab eis procedat, a quibus tradita est. 52 Sed alium iam hinc inimus gradum, ipsum (vt professi sumus) Euangelium Marcionis prouocantes, si quoque probatari aduleratam. Certe enim rotum quod elaborauit etiam Antitheseis pręstituendo, in hoc cogit, vt veteris & noui Testamenti diuersitate constituat, proinde Christum suum a creatore separatum, vt Dei alterius, vt 53 alienum Legem & Prophetarum. 54 Certe propterea contraria quęque sententia suę erat conspirantia cum creatore, quasi ab auctoribus eius intexta: competentia autem sententia suę referuauit. 55 Hęc conueniens hæc amplectemur, si nobiscum magis fuerint, si Marcionis præsumptionem percussissent, tunc & illa constabit eodem vitio hæreticę cęcitatē erasā, quo & hæc referuata. Sic habebit intentio & forma opusculi nostri, sub illa vique conditione quę ex vtraque parte condita sit. 56 Constituit Marcion alium esse Christum, qui Tiberianis temporibus a Deo quodam ignoto reuelatus sit in latere omnium gentium: aliam qui a creatore in restitutionem Iudaicę status sit destinatus, quandoque venturus. Inter hos magnam & omnem differentiam scindit quantam inter iustum & bonum, quantum inter Legem & Euangelium, quantum inter Iudaismum & Christianismum. Hinc erit & nostra præscriptio, qua defigimus nihil Christo Dei alterius commune esse debere cum creatore. Ceterum creatoris pronuntiandum, si administrauerit dispositiones eius, si impleuerit Prophetias eius, si adiuuerit leges eius, si repręsentauerit promissiones eius, si restituerit virtutes eius si sententias reformauerit, si mores, si proprietates expresse rit. Huius pacti & huius præscripti, quælo te Lector, memineris vbique, & incipe recognoscere aut Marcionis Christum, aut creatoris. 57 Anno quinto decimo principatus Tiberiani, 58 proponit, Deum descendisse in ciuitatem Galilæe Capharnauim, 59 vtique de cælo creatoris, in quod de suo ante descenderat. Et quid ergo ordinis fuerat, vt prius de suo cælo in creatoris descendens describeretur: Cui enim non & illa reprehendam, quæ non implent fidẽ ordinarię narrationis, deficientis in mediatio tempore: Plane semel dicta sint, 60 per quæ iam alibi retractauimus: An descendens per creatorem, & quidem aduersus ipsum potuerit ab eo admitti, & inde transiri in terram æque ipsius. Nunc autem & reliquum ordinẽ descensionis expostulo tenens descendisse illum. Videtur enim sibi apparuisse positum est. Apparere subito, ex inopinato, sapit conspectum, qui semel impegerit oculos in id quod sine mora apparuit. Descendisse autem; dum it, videtur & subit oculos, de facto etiam ordinem facit. Atque ita cogit exigere, quali habitu, quali fuggeitu, quonã impetu vel temperamento, etiã quo in

B Cap. VII.

tempore diei noctisve descendit. Præterea quis videtur descendentem, quis retulerit, quis asseuerauerit, rem vtique nec asseueranti facile credendam. Indignū denique 61 vt Romulus quidem ascensus sui in cælum habuerit Proculum asfirmatorem; Christus vero descendens de cælo sui non inuenit annuntiatorem, quasi non sic & ille ascendit iisdem mendacii scalis, sicut & ille descendit: Quid autem illi cum Galilæa. si non erat creatoris, cui illa regio destinabatur ingressuro prædicationem, dicente Esaie: 62 primum bibito, cito facito, regio Zabulon & terra Neptalim, & ceteri qui maritimam ad Iordanem Galilæa nationum, populus qui sedetis in tenebris, videre lumen magnum, qui habitatis terram, sedentes in vniuersa mortis, lumen ortum est super vos. Bene autem quod & Deus Marcionis, illuminator vindicator nationū, quo magis debuerit vel de cælo descendere, & si vtique in Pontū potius descendere quam in Galilæam: Ceterum & loco & illuminationis opere secundum prædicationem occurrentibus Christo, iam cum prophetatū incipimus agnoscere, ostendunt in primo ingressu venisse se, non vt Legē & Prophetas dissolueret, vt sed potius adimpleret. 63 Hoc enim Marcion, vt additū erat. Sed frustra negabit Christum dixisse, quod statim fecit ex parte. Prophetia enim interim de loco adimpleuit, 64 de cælo statim ad synagogam. 65 Vt dici solet: Ad quod venimus, hoc age. 66 Marcion aufer etiam illud de Euangelio: Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel. Et non est auferre panem filius, & dare eum canibus, ne scilicet Christus Israelis videretur. Sufficiunt mihi facta pro dictis. Derrahē voces Christi mei, res loquentur. Ecce venit in synagogam certe ad oues perditas domus Israelis. Ecce doctrinæ suę panem prioribus offert Israelitis: certe vt filios præfert. Ecce aliis cum nondum impetit: certe vt canes præterit.

C Cap. VII. de c. 3. & Lucæ. Luc. 4.

Quibus autem magis impertisset quam extraneis creatoris, si ipse in primis non fuisset creatoris? Et tamen quomodo in synagogam potuit admitti, tam repentinus, tam ignotus, cuius nemo adhuc certus, de tribu, de populo, de domo, de deo de cælo denique Augusti, quem testem fidelissimum Dominicę natiuitatis Romana archiua custodiunt: Meminerat certe, 68 nisi circuncisum scirent, non admittendum in sancta sanctorū Sed erit passim synagoga adiretur, 69 non tamen ad docendum nisi ab optime cognito & explorato & probato, iam pridem in hoc ipsum, vel aliunde commendato cum hoc munere. 70 Strpebant autem omnes ad doctrinam eius. Plane Quoniam, inquit, in potestate erat sermo eius. Non quoniam aduersus Legem & Prophetas docebat. Vtique enim eloquium diuinum & vim & gratiam præstabat, magis exstruens quam destruens substantiam Legis & Prophetarum. Alioquin non stuperet, sed horretent: nec mirarentur sed statim auerterent destructorem Legis & Prophetarum, & vtique in primis alterius Dei prædicatorem: quia nec potuisset aduersus Legem & Prophetas docere, & hoc nomine aduersus creatorem, non præmissa diuersæ atque æmulæ diuinitatis professione. Quum ergo nihil tale scriptura significet, nisi solam vim & potestatem sermōnis admirationi fuisse: facilius ostendit, secundum creatorem docuisse illum, quia non negauit, quam aduersus creatorem, quia non significauit. Atque ita aut eius erit agnoscendus secundum quem docuit, aut præuaricator iudicandus, si secundum eum aduersus quem venerat, docuit. 71 Exclamat ibidem Spiritus demonis Quid nobis & tibi est testis: Venisti perdere nos, scio quis sis, sanctus Dei. Hic ego non retractabo, an & hoc cognomentū competenti ei quę nec Christū vocari oporteret, si non creatoris, 72 Alibi iam de nominibus expostulatum est. At nunc discepto, quomodo hoc eum vocari cognouerit demon, nulla vnquam retro emissā prædicatione in illum, a Deo ignoto & in id temporis muto cuius nec sanctum eum contestari potuit, vt ignoro iam ipsi suo creatori, Quid autem iam tale reciderat nouæ diuinitatis per quod posset alterius Dei sanctus intelligi tantum quod synagoga introgressus, & nec sermone

D

operatus

E Isai. 9.

Luc. 4. Luc. 5.

F

Matth. 15. Luc. 2.

Luc. 4.

Ibid.

G

H Ibid.

L

TERTULLIANI
OPERA

A

homine. Si non & ex homine, superest ut ex homine sit
matre. Si ex homine, iam apparet, quia ex virgine. Cui
enim homo pater non datur, nec vir matri eius deputa-
bitur. Porro cui vir non deputabitur, virgo est. Ceterum
duo iam patres habebuntur, Deus & homo, si non
virgo sit mater. Habebit enim virum ut virgo non sit, &
habendo virum duos patres faciet, Deum & hominem,
ei qui & Dei & hominis esset filius. ¹¹⁵ Talem si forte
Callisti aut Herculi naturam tradunt fabulae. Si haec
ita distinguuntur, id est, si ex matre filius est hominis,
quia ex patre non est: ex matre autem virgine, quia non
ex patre homine: hic erit Christus Esaiam, quem conce-
pturam virginem praedicat. Quae igitur ratione admit-
tas filium hominis Marcion, circumspicere non pos-
sum. Si patris hominis, negas Dei filium, si & Dei, Her-
culem de fabula facis Christum, si matris tantum ho-
minis, meum concedis, si neque patris hominis, ergo
nullius hominis est filius, & necesse est mendacium ad-
miserit, qui se quod non erat, dixit. Vnum potest angu-
stius tuis subuenire, si audeas aut Deum tuum ¹¹⁶ pa-
trem Christi hominem quoque cognominare, quod de
Aeone fecit Valentinus: aut virginem hominem nega-
re, quod nec Valentinus quidem fecit. Quid nunc si ip-
so titulo filii hominis, censetur Christus apud Danie-
lem? nonne sufficit ad probationem prophetici Chris-
ti? Quum enim id se appellat quod in Christum praedi-
cabatur creatoris, sine dubio ipsum se praestat intelli-
gi, in quem praedicabatur. Nominum communio simplex
si forte videri potest, & tamen nec Christum, nec Iesum
vocari debuisse defendimus, diversitatis conditionem
tenentes. Appellatio autem quod est filius hominis in
quantum ex accidenti obuenit, in tantum difficile est,
ut & ipsa concurrat super nominis communionem. Ex
accidenti enim proprio est, maxime quum causa non
conuenit eadem, per quam deueniat in communio-
nem. Atque adeo si & Christus Marcionis natus ex ho-
mine diceretur, tunc & ipse caperet appellationis com-
munionem, & essent duo filii hominis, sicut & duo
Christi, & duo Iesum. Ergo quum appellatio propria est
eius in quo habet causam, si & alii vindicetur in quo est
communio nominis, non etiam appellationis, suspecta
iam sit communio nominis quoque in eo cui vindicatur
sine causa communio appellationis: & sequitur ut
vnus idemque credatur, qui & nominis & appellatio-
nis capax inuenitur, dum alter excluditur, qui non
habet appellationis communionem, carens causa. Nec
alius erit capax utriusque, quam qui prior, & nomea
fortitius est Christi, & appellationem filii hominis, Iesum
scilicet creatoris. ¹¹⁷ Hic erat visus Babylonio regi in
fornaci cum martyribus suis quartus, tanquam filius
hominis, idem ipsi Danieli reuelatus directo filius ho-
minis, veniens cum caeli nubibus iudex, sicut & scriptura
demonstrat: Hoc dixi sufficere potuisse de nomina-
tione prophetica circa filium hominis. Sed plus mihi
scriptura confert, ipse solummodo hominem eius intu-
entes, necdum & Deum certi, qua Dei quoque filium,
merito retractarent, non posse hominem delicta dimit-
tere, sed Deum solum, cur non secundum intentionem
eorum de homine eis respondebit. *Habere eum potestatem*

B
Dan. 7.

C
Dan. 3.

Dan. 7.

Luc. 5.

ibid.

D
Dan. 3.
et 7.

dimittendi delicta, quando & filium hominis nominans ho-
minem nominaret: nisi quia ideo ipsa voluit eos appel-
latione filii hominis ex instrumento Danielis repercu-
tere, ut ostenderet eum & hominem qui delicta dimit-
teret, illum scilicet solum filium hominis apud Danie-
lis Prophetiam consecutum iudicandi potestatem, ac
per eam utique & dimittendi delicta. Qui enim iudicat,
& absoluit. Ut scandalo isto discusso per scripturam re-
cordationem facilius eum agnoscerent, ipsum esse fili-
um hominis ex ipsa peccatorum remissione. ¹¹⁸ Deni-
que nunquam adhuc professus est se filium hominis
quam in isto loco primum, in quo primum peccata di-
mitit, id est, in quo primum iudicauit, dum absoluit. Ad
haec quocumque diuersa pars fuerit argumentata quale
sit inspicere. Nam in illam necesse est amentiam tendat, ut

& filium hominis defendat, ne mendacem eum faciat,
& ex homine neget natum, ne filium virginis concedat.
Quod si & auctoritas diuina, & rerum natura, & com-
munis sapientia non admittunt in infantiam heretici-
cam, occasio est & hic, interpellandi quam breuissime
de substantia corporis aduersus phantasmata Marcio-
nis. Si natus ex homine est, ut filius hominis, corpus ex
corpore est. Plane facilius inuenias hominem natum
cor non habere vel cerebrum, sicut ipsum Marcionem,
quam corpus ut Christum, Marcionis Atque adeo ins-
pice cor Pontici aut cerebrum.

[¹¹⁹ *Publicanum adlectum a Domino in argumentum*
deducit, quasi ab aduersario legis adlectum extrancum
legis, & Iudaei prophatum. Excidit ei vel de Petro le-
gis homine, & tamen non tantum adlecto, sed etiam res-
timonium consecuto agnitionis praestitit a patre. Nisi
quam legerat: ¹²⁰ Inmen & ipem, & expectationem na-
tionum, praedicari Christum. Atquin probatur potius
Iudaeos dicendo, ¹²¹ *Medicum sanum non esse necessarium, sed*
male habentibus. Si enim male valentes voluit intelligi
ethnicos & publicanos, quos adlegebat, sanos Iudaeos
confirmabat: quibus medicum necellarum negabat.
Hoc si ita est, male descendit ad legem destrudendam,
quasi ad malam valetudinem remediandam, in qua qui
agebant bene valebant, & quibus medicus necessarius
non erat. Quale est autem ut similitudinem medici
propofuerit, nec impleuerit? Nam sicut sanis medicum
nemo adhibet, ita nec tantum extraneis, quantum est
homo a Deo Marcionis, suum habens & auctorem &
protectorem, & ab illo potius medicum Christum.
Hoc similitudo prauidicatur, ab eo magis praestari medi-
cum, ad quem pertinent qui languent, ¹²² unde autem
& Ioannes venit in medium? ¹²³ Subito Christus, libi-
ro & Ioannes. Sic sunt omnia apud Marcionem, quae
suum & plenum habent ordinem apud creatorem. ¹²⁴
Sed de Ioanne cetera alibi. Ad praesens nos quoque arti-
culos respondendum est. Nunc illud reor, ut de-
monstrem & Ioannem Christo, & Christum Ioanni
conuenire, utriusque Prophetarum creatoris, quae Christum
creatoris, atque ita erubescat hereticus, Ioannis ordi-
nem frustra frustratus. Si enim nihil omnino admini-
strasset Ioannes, secundum Esaiam, ¹²⁵ *voceiferatorum*
solitudinem, & preparator viarum Dominicarum, per
denuntiationem & laudationem penitentiae, si non
etiam ipsum inter ceteros tinxisset: nemo discipulus Christi
*manducantes & bibentes ad formam discipulorum Ioannis as-
pice ieiunantium & orantium prouocasset: quia si qua diuersitas*
staret inter Christum & Ioannem & gregem utriusque,
nulla esset comparationis exactio, vacaret prouoca-
tionis intentio. Nemo enim miraretur, & nemo tor-
queretur, si diuersa diuinitatis aemulae praedicationes,
de disciplinis quoque inter se non conuenirent, non
conuenientes prae auctoritatibus disciplinarum: adeo
Ioannis erat Christus, & Ioannes Christi, ambo
creatoris, & ambo de Lege & Prophetis, praedicatorum
& magistrum. Sed & Christus reiecit Ioannis discipli-
nam ut Deialterius, & discipulos defendisset, ut me-
rito aliter incedentes, aliam scilicet & contrariam initi-
tos diuinitatem. At nunc humiliter reddens rationem,
¹²⁶ *quod non possent ieiunare sicut sponsi, quamdiu cum eis esset*
sponsus, postea vero ieiunare sicut sponsi, quamdiu cum eis esset
eis sponsus esset, nec discipulos defendit, sed potius exca-
sauit, quali non sine ratione reprehensus: nec Ioannis
reiecit disciplinam, sed magis concessit tempori Ioan-
nis, eam praestans ut temporis, ut temporis suo eam de-
stinans, reiecturus alioquin eam, & defenditur aemulos
eius, si non ipsius fuisset. Iamque teneo meum Chris-
*stum etiam in nomine sponsi, de quo Psalmus: *Spe-
quam sponsus egrediens de thalamo suo.* ¹²⁷ A summo coeli*
profectio eius, & deuersio eius ad summum utique eius.
*Qui etiam per Esaiam gaudens ad patrem: *Exultet, in-*
quit, anima mea in Domino, induit enim me indumentum sa-
lutatis, & tunica mihi induidit, ¹²⁸ velut sponsus, circumspici-
mhi miram, & velut sponsam ornauit me ornata. Ita se enim
& Ecclesiam deputat, de qua idem spiritus ad ipsam*

Cap. 11
et caput
v. Luc. 5.
Luc. 5.
Matth. 23.
Ioh. 4.
et 49.
Ioh. 49.

Gen. 2.
et
Cor. 1.
Ioh. 49.

F

Cap. 11
et
Luc. 5.
et
v. 11.
Luc. 6.

D

Psalm. 127.
Ioh. 49.

et 98.

A
Cantic. 4

Gen. 1.
Matth. 19.
Luc. 1.

Hier. 4.
1. Cor. 1.
1. Jai. 43.

B
Luc. 1.

Psal. 75.

C
Cap. XII.
et Luc. 2.
cap. vi.
Luc. 6.

D

1. Jai. 6.

129 Et circumpones tibi omnes eos, velut ornamentum sponsa. Hanc sponsam Christus libertatem per Salomonem ex vocacione gentium accepit. Siquidem legisti: 130 *Veni sponsa de Libano.* Eleganter Libani vtique montis mentione iuncta, qui turis vocabulo est penes Græcos. De idololatria enim sibi sponsa Ecclesiam: Nega te nunc demensilimum Marcion. Ecce legem tui quoque Dei impugnas: 131 Nuptias non coniungit, coniunctas non admittit, neminem tinguat, nisi cælebem, aut spadonem, morti aut repudio baptismi feruat. Quid itaque Christum eius sponsam facis? Illius hoc nomen est, 132 qui mascululo & feminam coniunxit, non qui separauit. 133 Erastus in illa etiam Domini pronuntiatione, qua videtur noua & vetera discernere. Inflatas es vtribus veteribus, & excrebratus es nouo vino, atque ita veteri, id est, priori Euangelio panum hæretica nouitatis affluisti. In quo alter creator (velim dicere) quum per Hieroniam præcepit: *Nouate volis nouamen nouum, nonne a veteribus auertit?* 134 quum per Elaiam edicit: *Vetera transferunt: & ecce noua que ego facio, nonne ad noua conueniunt?* Olim hæc fatuimus destinationem pristinum a creatore potius repositam ad Christum exhiberi, sub vniuersis & eiusdem Dei auctoritate, cuius sint & vetera & noua. Nam & *vinum nouum is non committit in veteres vres*, qui & veteres vres non habuerit, & *nouum additamentum nemo inicit veteri vestimento*, nisi cui non defuerit & vetus vestimentum. Ille non facit quid, si faciendum non est qui habeat unde faciat, si faciendum esset; itaque si in hoc dirigebat similitudinem, vt ostenderet se Euangelii nouitatem separare à legis vetustate, suam demonstrabat & illam à qua separabat, alienorum separationem non notandam, quia nemo alienis sua adiungit, vt ab alienis separare possit. 135 Separatio per coniunctionem capit de qua sit. Itaque separabat, & in vno ostendebat suile, sicut & sustulit, si non separaret. Et tamen si concedimus separationem istam per reformationem, per amplitudinem, per profectum, sicut fructus separatur à semine, quum sit fructus ex semine: sic & EVANGELIUM SEPARATUR A LEGE, DVM PROVEHIT VRE LEGE ALIUD AB ILLA, SED NON ALIENVM DIVERSUM, SED NON CONTRARIVM. Nec forma sermone in Christo noua quum similitudines obicit, quum questiones refutat, 136 de septuagesimo septimo venit Psalmo: *Aperiam, inquit, in parabolis os meum*, id est, similitudinem: *eloquar problemata*, id est, edisseram questiones: Si hominem alterius gentis probare voluisses, vtique de proprietate loquelis probares. 137 De sabbato quoque illud præmitto, nec hæc questionem consistere potuisse, si non Dominum sabbati circumferret Christus. Nec enim disceptaretur, cur destrueret sabbatum, si destrueret deberet: porro destrueri deberet, si alterius Dei esset: nec quisquam miraretur facientem, quod illi congruebat. Mirabantur ergo, quia non congruebat illi Deum creatorem circumferre, & sabbatum eius impugnare. Et vt prima quæque decidamus, nec eadem vbi que nouemus ad omnem argumentationem aduersarii ex aliqua noua Christi institutione nitentem: hæc iam definitio stabit, ideo de nouitate institutionis cuiusque disceptatum, quia de nouitate diuinitatis nihil erat vsque adhuc aditum, sicuti nec disceptatum: nec posse retorqueri ex ipsa nouitate institutionis cuiusque, satis aliam à Christo demonstratam diuinitatem, quando & ipsam nouitatem pronuntiatam à creatore consisterit, in Christo non esse mirandam. Et oportuerit vtique prius alium Deum exponi, postea disciplinam eius induci, quia Deus auctoritatem præstet discipline, non Deo disciplina, nisi si & Marcion plane tam peruersus non per magistrum litteras didicit, sed per litteras magistrum. Cetera de sabbato ita dirigo: Si sabbatum Christus interuertit, secundum exemplum fecit creatoris. 139 Siquidem in obsidione ciuitatis Hierichunus circumlata per muros arca testamenti septem diebus, etiam sabbato, ex præcepto creatoris sabbatum operatione destruxit, vt putant qui hoc & de Christo

existimant, ignorant neque Christum sabbatum destruxisse, neque creatore, vt mox docebimus. Et tamen per Iesum tunc quoque consummum est sabbatum, vt & hoc in Christo renuntiaretur, etiam si odio insecutus est Iohannis Iudæorum diem, vt Christus non Iudæorum. De odio quoque sabbati professus, creator, vt Christus ipse, sequebatur, exclamantem ore Elaiæ: 140 *Neomenias & sabbata vestra odit anima mea.* Sed & hæc quoque modo dicta sunt, scimus adhibendam tamen in hac specie etiã abruptam defensionem aduersus abruptam pronocationem, Nunc & ad ipsam materiam disceptabo, in qua visa est destrueri sabbatum Christi disciplina. 141 *Esurierant discipuli*, ea die *spicas decerpas manibus esfrixerant*, cibum operati, ferias ruperant. 142 *Excusati illos Christus, & creus est sabbati læsi, accusant Pharisæi*, Marcion capat 143 status cõrouerfæ (vt aliquid cludam cum mei Domini veritate) scripti & voluntatis de scriptura enim sumitur creatoris, & de Christi voluntate color, 144 quasi de exemplo David introgressi sabbatis templum, & operati cibum audenter fractis manibus propositionis. Meminerat enim & ille hoc priuilegium donatum sabbato à primordio, quo dies ipse compertus est, 145 veniam ieiunij dico. 146 Quum enim prohibuisset creator in biduum legi manna, solummodo permisit in parafecue, vt sabbati sequentis ferias pridiana pabuli paratura ieiunio liberaret. Bene igitur quod & causam eandem secutus est Dominus in sabbato, si ita volunt, dici destructione, bene quod & affectum creatoris expressit in sabbato non ieiunandi honore. Denique tunc demum sabbatum destruxisset, etiam ipsum creatorem, si discipulos sabbato ieiunare mandasset aduersus statum scripti & voluntatis creatoris. Sed quoniam discipulos 147 non constanter tuebatur, sed excusabat, quoniam humanam opponit necessitatem quasi deprecatricem, quoniam potiorè honorem sabbati feriat non contristandi quam vacandi, quoniam David comitesque eius cum discipulis suis æquat in culpa & in venia, quoniam placet illi quia creator indulgit, quoniam de exemplo eius, ipse tam bonus est, ideo alienus est à creatore: 148 *Exinde obseruant Pharisæi, si medicinas sabbatis ageret, vt accusarent eum*, certe qua sabbati destructorem, non qua noui Dei professorem: forsalle enim hunc solum articulum vbi que ingeram, alium Christum nusquam prædicatum. In rotum autem errabant Pharisæi circa sabbati legem, non animaduertentes conditionaliter eam indicentem ferias operum sub certa specie eorum. Nam quum de die sabbati dicit: *Omne opus tuum non facies in ea*, dicendo: *tuum*, de humano opere definiti, quod quicquid ex artificio vel negotio suo exequitur, non de diuino. Opus autem factus & incolumitatis non est hominis, sed Dei proprium, sicut & rursus in lege: 149 *Non facies*, inquit, *omne opus in eam nisi quod fiet omni anima*, id est, in causa anime liberanda. Quia opus Dei etiam per hominem fieri potest in salute anime. Deo tamen, quod facturus fuerat & Christus homo, quia Deus. In hunc ergo sensum legis inducere volens illos, per manus arte factæ restitutione, 150 *interrogat, Licetne sabbatis benefacere, an non? animam liberare, an perdere?* Vt id operis promittens quod pro anima facturus esset, admoneret eos, quæ opera sabbati lex prohiberet, humana scilicet, & quæ præciperet, diuina scilicet, quæ fierent anime omnia, dominus sabbati dictus, quia sabbatum vt rem suam tuebatur. Quod etiam si destruxisset, merito, qua dominus, magis ille qui instituit. Sed non omnino destruxit qua dominus, vt hinc iam apparere possit, nec tum quidem in arca circulatione apud Hierichuntem sabbatum à creatore destruxit. Nam & illud opus Dei erat, quod ipse præceperat, & quod propter animas disposuerat hominum suorum in discrimine belli constitutas. Sed & si odium alicubi sabbatorum professus est, vestra sabbata dicendo, hominum ea deputans, non sua, quæ sine Dei timore celebrat populus plenus delictis, labis Deum diligens, non corde suus sabbatis, id est, quæcunq; disciplina eius agerentur, alium statum fecit, 151 quæ per eundem postea Propheten vetera, & delicata, & non prophananda pronuntiat. Ita

E

Luc. 6.

1. Jai. 6.
2. Reg. 21.
Gen. 2.
Exod. 16.

F

Luc. 6.

1. Jai.

Exod. 11.

G

Leuit. 23.

Luc. 6.

H

1. Jai. 6.

1. Jai. 6.
1. Jai. 1.
1. Jai. 29.

1. Jai. 58.
1. Jai. 56.

A
Luc. 6.
Ibidem.
Matth. 5.
Gen. 2.
4. Reg. 4.
Luc. 6.
Iai. 35.
Iai. 52.
Luc. 6.
Ca. XIII.
ex eod. c.
6. Lucae.
Iai. 40.
Luc. 4.
Iai. 25.
B
Naum. 1.
Psal. 21.
Psal. 3.
Luc. 6.
C
Num. 33.
Exod. 28.
Iosue 4.
Iai. 43.
D
Luc. 6.
Gen. 17.
Num. 13.
1. Pet. 2. &
Iai. 8.
Luc. 6.
Psal. 86.

nec Christus omnino sabbatum rescindit, cuius legem tenuit, & supra in causa discipulorum pro anima operatus, esurientibus enim solatium cibi indidit, 152 & nunc manum aridam curans, factis ubique ingerens, Non veni dissolvere legem, sed adimplere, si Marcion hac voce os ei obstruxit. Adimpleuit enim & hic legem, 153 dum conditionem interpretatur eius, dum operum differentiam illuminat, dum facit quæ lex de sabbati festis exigit, dum ipsum sabbati diem benedictione patris ad primordio sanctum, beneficii one sua efficit sanctiorem, in quo scilicet diuina præstidia ministrabat, quod aduersarius aliis diebus præstitisset, ne sabbatum creatoris ornaret, ne opera debita sabbato redderet. 154 In quo die & Ii & Helisæus Prophetes Sunamitidis filium mortuum restituit in vitam, vides Pharisæ, tuque Marcion, olim creatoris esse sabbatis benefacere, animam liberare, non perdere, nihil Christum noui inculisse, quod non sit ex forma, ex lenitate, ex misericordia, ex prædicatione quoque creatoris. Nam & hic specialis medicinæ Prophetiam representat. Inualescent manus manus dissolutæ, sicut & genua dissoluta in paralytico. [155] Certe euangelizat Sion & Ierusalem pacem, & bona omnia, certe 156 ascendit in montem & illic pernoctat in oratione, & vtiq; auditur à parte. Euolue igitur Prophetas, & ordinem totum recognosce. 157 In montem excelsum, inquit Elais, ascende, qui euangelizet Sion extolle cum vigore vocentur, qui euangelizet Sion extolle cum vigore obfapecebant in doctrina eius, erat enim docens tanquam virtutem habens. 158 Et rursum: Propterea cognosce populum nomen meum in illa die. Quod nomen nisi Christi quod? ego sum ipse qui loquebar? Tunc enim ipse erat, qui in Prophetis loquebatur, Sermo, filius creatoris. Adsum dum hora est, in montibus, vt euangelizet Sion auditionem pacis, euangelizet Sion bona. 159 Item Naum ex duodecim: Quoniam ecce veloces pedes in monte euangelizantis pacem. De voce autem nocturna orationis ad patrem manifeste Psalmus: 160 Deus meus clamabo per diem, & exaudies: & nocte, & non in vanitatem mibi. Et alibi de loco & voce eadem Psalmus: Voce mea ad Dominum exclamauit, & exaudivit me de monte sancto suo. Habes nominis representationem, habes sanctum euangelizantis, habes locum montis, & tempus noctis, & sonum vocis, auditum patris, habes Christum Prophetarum. 161 Cur autem duodecim Apostolos elegit, & non alium quemlibet numerum? Næ & ex hoc meum Christum interpretari possem, non tantum vocibus Prophetarum, sed & argumentis rerum prædicatum. Huius enim numeri figuras apud creatorem deprehendo: Duodecim fontes Elim, & duodecim gemmas in tunica sacerdotali Aaronis, & duodecim lapides ab Iesu de Iordane electos, & in arcam testamenti conditos. Totidem enim Apostoli portendebantur, proinde vt fontes & amnes, rigatum aridum retro & desertum à noticia orbem Nationum, sicut & per Elaiam: Ponam in terra in aquosa fluxum. Proinde vt gemmæ, illuminatur sacra Ecclesiæ vestem, quam induit Christus Pontifex patris. Proinde vt & lapides, solidi fide, quos de laucro Iordanis Iesus verus elegit, & in sacrarium testamenti sui recepit. Quid tale de numeri defensione competit Christo Marcionis? Non potest simpliciter factum ab illo quid videri, quod potest videri non simpliciter factum à meo. Eius erit res, apud quem inuenitur rei præparatura. 162 Mutat & Petro nomen de Simeone, quia & creator Abraham, & Sara, & Aufeæ nomina reformauit, 163 hunc vocando Iesum, 164 illis syllabas adiciendo. Sed & cur Petrus? Si ob vigorem fidei, multæ materiae solidæq; nomen de suo accommodarent. An quia & petra & lapis Christus? Siquidem & legitimus positum eum in lapidem offendiculi, & in petram scandali. Omitto cetera. Itaque affectauit carissimo discipulorum, de figuris suis peculiariter nomen communicare, puto proprius quam de non suis. 165 Conueniunt à Tyro & ex aliis regionibus multitudo etiam transmarina. Hoc expectabat Psalmus: 166 Et ecce Alaphylli & Tyri, & populus Æthiopum isti fuerunt illi. Mater Sion dicit homo, factus est in illa (quoniam Deus homo natus est)

& edificauit eam voluntate patris: vt scias ad eum tunc Gentiles conuenire, quia Deus homo natus, erat edificaturus Ecclesiam ex voluntate patris, ex Alaphylli quoque, Sic & Elais: 167 Ecce isti venient de longinquo isti autem venient ab Aquilone & mari, alii autem de terra Persarum. De quibus & rursus: attolle per circuitum oculos tuos, & vide, omnes congregati sunt. De quibus & infra: Vide iugiter & extraneos, & dices cordi tuo, Quis istos genuit mihi? Perro hos quis mihi educavit? At hi mihi vbi fuerunt? Hic erit Christus non Prophetarum? Et quis erit Christus Marcionitarum? si peruersitas placet, qui non fuit Prophetarum. [169] Venio nunc ad ordinarias sententias eius, 170 per quas proprietatem doctrinæ suæ inducit ad edictum (vt ita dixerim) Christi, 171 Benedi mendici (sic enim exigit interpretatio vocabuli quod in Græco est quoniam illorum est regnum calorum. Nam hoc ipsum quod à benedictionibus cepit, creatoris est, qui vniuersa prout edidit, nulla alia voce quam benedictionibus 172 dedicauit. Erubuit enim, inquit, cor meum sermonem optimum. Hic enim sermo optimus, benedictionis scilicet, qui & noui quoque Testamenti initiator agnoscitur de veteri exemplo. Quid ergo mirum est, si & ab affectibus creatoris ingressus est per humilium dictionem, semper mendicos, & pauperes, & humiles, ac viduas, & pupillos vtiq; diligentes, conforlatis, asserentis, vindicantis vt hanc Christi quasi priuatam benignitatem, titulum credas de fontibus saluatoris. Reuera quo dirigam, nescio, in tanta frequentia eiusmodi vocum, tanquam in sylua, vel in prato, vel in nemore, pomorum, pallium prout incidit, res perenda est. 173 Inclamat Psalmus: dicit pupillo & mendico, humilem & pauperem iussit erigat. Liberat pauperem, & mendicum de manu peccatoris eruat. Item Psalmus septuagesimus primus: 174 Iustitia indicabit mendicos populi, & faciet saluos filios pauperum. Et in sequentibus de Christo: Omnes nationes seruient ei. Dauid autem vni genti Iudaicæ præfuit, ne quisio Dauid putet dictum, quia & ille suscepit humiles, & necessitatibus laborantes. Quod libet ait, inquit, aduersa mendicum, parcer mendico & pauperi, & anima pauperum in saluas faciet: Ex vsura, & iniustitia redimet eorum animas, & honoratum nomen eorum coram ipso. Item: 175 Aurantur peccatores in inferos, omnes nationes quæ Dei obliuiscuntur, quoniam non in finem obliuiscuntur mendicum, solentia pauperum non peribit in finem. Item: Quis sicut Deo noster, qui habet in excessis, & humilia prospectat in celo & in terra. Qui suscitât mendicum de terra & de sterco exaltat pauperem, 176 vt sedere eum faciat cum principibus populi, vtiq; in regno suo. 177 Sic & retro in Bathuis, Anna mater Samuelis spiritu gloriam Deo reddens qui, inquit, excitât pauperem de terra, & mendicum, vt sedere eum faciat cum dynasti populi, vtiq; in regno suo, & in thronis gloria, vtiq; regalibus. Per Elaiam vero quomodo inuehitur in vexatores egenorum? 178 Vt autem ad quid inceditis vineam meam, & rapina mendicium domibus vestris? Cur vos latetis populum meum, & faciem mendicorum confunditis? Et rursus: Vt quis scribitur nequissimi, 179 scribentes enim scribunt nequam, vitantes iudicia mendicorum, & diripientes iudicia pauperum populi mei. Quæ mendicia pupillis quoque & viduis exigit, & vt ipse egenis solati. Iudicate pupillo, & iuste tractate viduam, 180 & veritate conciliemur, dicit Dominus. Cui tantus affectus in omnem conditionem humilitatis creatoris est, eius erit & regnum quæ Christo repropmittitur, ad cuius affectum dudum pertinens ii, quibus repropmittitur. Nam estis patris creatoris quidæ terrenas promissiones fuisse, Christi vero cælestes, bene quod cælum nullius alterius vtiq; adhuc Dei apparet, nisi cuius & terra. Bene quod creator vel minorâ promissit, vt facilius illi & de maioribus credam, quam qui nunquam de minoribus prius fidem liberalitatis suæ struxit. 181 Beati esurientes, quoniam ipse saturabuntur. Possent hunc titulum in superiorem transferre, quod non alii sunt esurientes, quam pauperes, & mendici, si non hanc & promissionem creator specialiter in Euangelio scilicet sui prædicationem destinasset.

TERTULLIANI
OPERA

E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z

A
Iai. 49.
Iai. 61.
Iai. 65.
Iai. 67.

II. ad. 22.

B
Iai. 61.
Iai. 61.
Iai. 61.
Iai. 61.
Iai. 61.
Iai. 61.

Iai. 61.
Iai. 61.

C

Cap. XV.
de eodem
subiuc.
Iai. 61.

D

Ibid.

Siquidem per Esaiam de eis quos vocaturus esset a summo terra, utique Nationes, 182 Ecce, inquit, velociter & leviter advenient, velociter, qua properantes sub finibus temporum. Leviter, qua sine oneribus praesentis legis. Non esuriunt, neque sitiunt, ergo saturabuntur. Quod utique nisi esurientibus & sitientibus non promittitur. Et rursum, 183 Ecce, inquit, qui serviant mihi, saturabuntur, vos autem esurietis. Ecce qui serviant mihi, bibent, vos autem sitietis. Videbitis & contraria ista, an Christo praemississentur: intantum quod esurientibus saturitate repromittit, Dei creatoris. 184 Beati plorantes, quia videbunt. Decurre septentiam Esaiam Ecce qui serviant mihi, exultabunt in iocunditate vos autem confundemini. 185 Ecce qui serviant mihi, oblectabuntur, vos autem clamabitis pro dolore cordis. Et haec contraria apud Christum recognosce. Certe oblectatio in iocunditate illis promittitur, qui in diueta conditione sunt, mœstis & tristibus & anxii. Scilicet etiam Plal. cxx v. Qui seminant, inquit, in lacrymis, in exultatione metent. Porro tam exultantibus & iocunditate capientibus risus accedit, quam mœrentibus & dolentibus fletus. Ita creator materias risus & fletus predicans, risus os plorantes prior dixit. Igitur qui a consolatione pauperum & humilium, & esurientium, & fletuum exortus est, statim se illum representare gestit, quem demonstrat per Esaiam: Spiritus Domini super me 186 propter quod vinxit me ad euangelizandum pauperibus. Beati a mendici, quoniam illorum est regnum caelorum, Misistis me, curare obritos corde. Beati b qui esuriant, quoniam ipsi saturabuntur, 187 Aduocare Languentes. Beati qui plorant, quoniam ridebunt, Dare lugentibus Sionis gloriam, pro cinere vnguenti iocunditatem, & gloria habitum pro spiritu radii. Haec si statim admissus Christus administravit, aut ipse est qui se ad haec venturum praedicavit: aut si nondum venit qui praedicavit, ridicule, sed necessarie dixerim, fortasse mandauerit Christo Marcionis, 188 Beati eritis quum vos odio habebant homines, & exprobrabant, & eiecerunt nomen vestrum, velut malum, propter filium hominis. Hac pronuntiatione sine dubio ad tolerantiam exhortatur. Quid minus creator per Esaiam? Nemetueris ignominiam ab hominibus, 189 & nullificatione eorum ne minui amini. Quae ignominia, quae nullificatio? quae fututa erat propter filium hominis. Quem istum? qui est secundum creatorem. Vnde probabimus: Excidio in ipsum quoque praedicato: sicut per Esaiam ad auctores odii Iudaeos: Propter vos blasphematur nomen meum in Nationibus. 190 Et alibi: Sancite eum qui circumscribit animam suam, qui aspernamento habetur a Nationibus, famulus, & magistratibus. Si enim odium in illum filium hominis praedicabatur, qui secundum creatorem est, Euangelium autem nomen Christianorum, utique a Christo deductum, odio futurum contestatur, propter filium hominis, qui est Christus, eum filium hominis in causa odij constituit, qui erat secundum creatorem, in quem odium praedicabatur. Et utique si nondum venisset, non potuisset nominis odium, quod agitur hodie, 191 personam nominis antecessisse. Nam & sancitur penes nos & animam suam circumscribit, propter nos eam ponens: & aspernamento habetur a Nationibus. Et qui natus est, ipse erit filius hominis, propter quem & nomen nostrum recusat. 192 Secundum haec, inquit, sciebant Prophetas patres eorum. O Christum verisipilem, nunc destructorem, nunc assertorem Prophetarum destruebat, ut amulus, conuertens discipulos eorum, sibi asserbat ut amicus, suggillans insecutores eorum. Porro in quantum non congruisset Christo Marcionis assertio Prophetarum, ad quorum venerat destructionem, in tantum congruit Christo creatoris suggillatio insecutores Prophetarum, quos in omnibus adimplebat, vel quia magis creatoris est delicta patrum filius exprobrare, quam eius Dei qui nec propria cuiusque castigat. Sed non statim, inquit, Prophetas tuebatur, si iniquitatem Iudaeorum affirmatam volebat, quod nec cum Prophetis suis pie egissent. Arquin nulla hic iniquitas exprobanda erat Iudaeis, laudandis potius & probandis si eos figurauerunt, ad quorum destructionem

post tantum aui Deus optimus motus est. Sed puto iam & non optimus, iam aliquid & cum creatore motatus, nec in totum 193 Epicuri Deus. 194 Ecce enim demerit in maledictionem, & ostendit eum se esse qui nouit offendit & irasci: Vt enim dicit. Sed fit nobis questio de verbi istius qualitate, quasi non tam maledictionis sit quam admonitionis. Et quid cause interest, quando & admonitio non sit sine aculeo comminationis, maxime per Vt amior facta? Et admonitio autem & comminatio, 195 eius erunt qui norit irasci. Nemo enim admoenebit & nemo comminabitur, ne quid faciat, nisi qui factum vindicabit. Nemo vindicabit, nisi qui norit irasci. Alii agnoscent quidem verbum maledictionis, sed volunt Christum sic Vt pronunciasse, non quasi ex sententia sua proprie, sed quod Vt a creatore sit, & voluerit illis asperitatem creatoris opponere, quo suam supra benedictionibus 196 sufferentiam commendaret. Quasi non creatori competat, qua utrunque praestandi, & bonum Deum & iudicem, ut quia praemiserat in benedictionibus benignitatem, subiiceret etiam in maledictionibus severitatem, amplitudinem disciplinae utriusque instruenda, tam ad benedictionem sectandam quam ad maledictionem praecauendam. Nam & ita praemiserat: 197 Ecce posui ante vos benedictionem, & maledictionem. Quod etiam in hanc Evangelii dispositionem portendebat. Alioquin qualis est ille, qui ut suam insinuat bonitatem, creatoris opposuit asperitatem, 198 Infirma commendatio est, quae de alterius destructione fulcitur. Atqui opponens speritatem creatoris, timendum eum confirmavit. Si timendum, magis utique obaudiendum quam negligendum. Et incipit iam Christus Marcionis creatori docere. Tunc, si 199 Vt creatoris est quod in diuites, spectat, ergo Christus non est diuitibus offensus, sed creator: & raras habet Christus diuitum causas, superbia dico, & gloriam, & saeculi stu dia, & Dei incuriam, per quae Vt merentur a creatore. Sed quomodo non eiusdem sit diuites reprobare, qui supra mendicos probavit? Nemo non contrarium eius quod probauerit reprobat. Itaque si creatori deputabitur maledictio in diuites, eiusdem defendetur benedictio in mendicos: & totum iam opus Christi creatoris est. Si Deo Marcionis adscribetur benedictio in mendicos, eiusdem imponetur & maledictio in diuites: & erit par iam creatoris tam bonus quam & iudex: nec erit iam discrimini locus quo duo Dei sunt: sublatoque discrimine, supererit vnum Deum tenentiarum creatorem. Igitur, Vt, si & vox maledictionis est, vel aliquid austerioris inclamationis, & a Christo dirigit diuites, deo creatorem diuitum quoque aspermatorem probare, sicut probauit mendicorum aduocatores: ut Christum in hac quoque sententia creatoris ostendam 200 locupletantis Salomonem. Sed quia permilla sibi optioe maluit ea postulare quae sciebat Deo grata, sapientiam, & meruerat, etiam diuitias consequi, quas non magis voluit: quanquam & diuitias praestare non incongruens Deo sit, per quas & diuites solatio iuuantur, & multa inde opera iustitiae & dilectionis administrantur. Sed accidentia vitia diuitis illa in Euangelio quoque Vt diuitibus, ascribunt: 201 Quoniam, inquit, recepistis aduocationem vestram Vtque ex diuitis, de gloria eorum & secularibus fructibus. Itaque in Deuteronomio Moyses, 202 Ne, inquit, quum manducaueris, & repletus fueris, & domos magnas edificaueris, pecoribus, & bubus tuis multiplicatis, & pecunia & auro, exaltetur cor tuum, & obliuiscaris Domini Deitui. 203 Quemadmodum & Ezechiam regem thesauris inflatum, & de eis potius quam de Deo gloriarum apud illos qui ex Perfide adueniant, insiluit per Esaiam. Ecce dies veniunt, & auferentur omnia, quae in domo tua sunt: & quae patres tui congeserunt, in Babilonem transferentur. 204 Sic & per Hieremiam quoque edicit: Neglorietur diues in diuitiis suis, & qui gloriatur, scilicet in Deo gloriatur. 205 Sic & in filias Sionis inuehitur per Esaiam, cultu & diuitiarum abundantia inflatas, 206 comminabundus & alibi nobilibus & superbis. Dilatavit orcus animam suam, & aperuit os suum, & descendit in lyti, & magni, & diuites. (Hoc erit

E

F

Deut. 30.

Luc. 6.

Ibidem.

G

3. Reg. 3.

H
Luc. 6.
Deuter. 8.

Iai. 39.

Hier. 9.
Iai. 3.
Iai. 5.

L

TERTULLIANI
OPERA

A
Luc. 6.
Iſai. 10.
Pſal. 48.
Pſal. 61.
Amos 6.
Luc. 6.
Iſai. 65.
Pſal. 125.
Luc. 6.
Iſai. 3.
C
Hier. 17.
Pſal. 117.
Cap. XVI.
de cod. iſr.
c. vi. Luc. 2.
a. 4. E. ſ. 15.
Luc. 6.
b Iſai. 66.
Exod. 21. 11.
Luc. 9.
D
Zach. 7.
Zach. 8.
Dente. 32.
Exod. 21.

Christi *Ve* (super diuites) & humiliabitur homo, utique exaltatus diuitiis, & in honorabitur vir, utique ob substantiam honorabilis. 207 De quibus & rursus: Ecce Dominus virtutum conturbabit gloriosos cum ualentia, & elati comminuentur, & uent gladio sublimis. qui magis quam diuites: Quia receperint scilicet aduocationem suam, gloriam & honorem, sublimitatem ex diuitiis. A quibus auertens nos & in Plalm. XLVIII. Ne timeris, inquit, quum diues factus fuerit homo, & quum abundabit gloria eius, quoniam quum morietur, non tollet omnia, nec descendet cum illo gloria sua. 208 Item in LXI. Ne desideraueritis diuitias, & si relucet, ne adieceritis cor. Id ipsum postremo uerbum, *Ve*, olim per Amos in diuites affluentis delictis delinat: 209 *Ve*, inquit, qui dormiunt in lectis eburneis, & delictis stuant in thoris suis, qui edunt hodos de gregibus caprarum, & vitulos de gregibus bouum lactantes, complaudentes ad sonum organorum, tanquam perseuerantia deputauerunt, & non tanquam fugientia, qui bibunt uinum liquatum, & uinguentis primariis uinguntur. Igitur & si tantummodo dehortantem ad diuitiis ostenderet creatorem, non etiam predamantem diuites etiam uerbo ipso, quo & Christus, nemo dubitaret ab eodem adiectam in diuites comminationem per *Ve* Christi, a quo ipsarum materiam, id est diuitiarum dehortatio precurritur. comminatio enim dehortationis accessio est. 210 Ingerit *Ve* etiam saturatis quia esurient: etiam uidentibus nunc, quia lugebunt. His respondebunt illa quae supra benedictionibus opposita sunt apud creatorem: Ecce qui mihi seruiunt saturabuntur, uos autem esurietis, utique quia saturati estis. Et ecce qui mihi seruiunt oblectabuntur, uos autem confundemini, utique ploraturi qui aueritiditis. Sicut enim in Psalmo: Qui seminant in lacrymis, in letitia merent: ita in Euangelio: Qui in risu seminant, scilicet letitia, in lacrymis merent. Hac olim creator simul posuit, Christus solummodo distinguendo, non mutando renouauit. 211 *Ve* quum uobis benedixerint homines, secundum haec faciebant & pseudoprophetae patres illorum. Aequo creator benedictionis & laudis humanae sectatores inculcat per Esaiam: 212 Populus meus: qui uos beatos dicunt, sed uos, & uias pedum uestrorum disturbant. Prohibet & alias fidere omnino in hominem, sic & in laudem hominis, ut per Hieremiam: Maledictus homo qui spem habet in homine. 213 Nam & in Psalmo CXVII. Bonum est fidere in Dominum, quam fidere in hominem. Et bonum est sperare in Dominum, quam sperare in principes. Ita totum quod ab homine captatur, 214 abdidit creator, nec dum benedictionem. Pseudoprophetae autem laudatos siue benedictos a patribus eorum, tam eius est exprobrare, quam Prophetas uexatos & recufatos: sicut iniuriae Prophetarum non pertinuisent ad Deum ipsorum, ita nec gratiae Pseudoprophetarum displicissent, nisi Deo Prophetarum. [215 Sed uobis dico, inquit, qui auditis: ostendens hoc olim mandatum a creatore, 216 Loquere a in aures audientium. 217 Digredite inimicos uestrorum & benedicite eos qui uos oderunt, & orate pro eis qui uos calumniantur. Haec creatore una pronuntiatione cluit per Esaiam: b Dicite, fratres nostri estis, eis qui uos oderunt. Si enim qui inimici sunt, & oderunt, & maledicunt, & calumniantur, fratres appellandi sunt, utique & benedici odientes, & orati pro calumniatoribus iussit, qui eos fratres deputari praecipit. Nouam plane patientiam docet Christus, etiam uicem iniuriae cohibes permittam a creatore, oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, 218 contra ipse alteram amplius maxillam offerri iubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane haec Christus adiecit, ut supplementa consentanea disciplina creatoris. Atque adeo hoc statum renuntiandum est, an disciplina patientiae predicatur penes creatorem. Sic per Zachariam praecipit, 219 ne uisquisque malitiae fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam & rursus: Malitiam, inquit, proximi sui uisquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit iniuriae, qui indixit obliuionem. Sed & quum dicit: Mibi uindictam, & ego uindictabo: proinde patientiam docet uindictae expectatricem. 220 In quantum ergo non capit, ut idem uideatur & dentem pro dente, oculum pro oculo, in uicem iniuriae exigere, qui non modo uicem, sed etiam uisionem, etiam recor-

datione & recogitatione iniuriae prohiberi tantum aperitur nobis quomodo oculi pro oculo, & dentem pro dente conferret, non ad secundam iniuriam talionis permittentem, quae prohiberet interdita uisionem, sed ad primam coequentem, quae prohiberet talione opposita, ut uisquisque respiciens licentiam secunda iniuria, a prima semetipsum contineret. Facilius enim uim compri sit repraesentatione talionis, quam remissionem uisionis. Vtrumque autem constituendum fuit pro natura & fide hominum: ut qui Deo crederet, uisionem a Deo expectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret. Haec legis uoluntatem de intellectu laborantem, dominus & labbat & legis & omnium paternarum dispositionum Christus & reuelauit, & compotem fecit, mandans alterius quoque maxillae oblationem, ut tanto magis uicem iniuriae extingueret, quam & lex per talionem uoluerat impedisse, certe quam Prophetia manifeste coequerat, & memoriam iniuriae prohibens, 221 & uisionem ad Deum redigens. Ita si quid Christus intulit, non aduertario, 222 sed adiutore praeccepto, non destruxit disciplinam creatoris. Denique si in ipsam rationem patientiae praecipienda, & quidem tam plene atque perfecte considerem, non consistet, si non est creator, qui uindictam repro-mittit, qui iudicem praestat. Alioquin si tantum patientiae pondus non modo non repetuendum, sed & aliam maxillam praebendi, & non modo non remittendum, sed etiam benediciendum, & non modo non retinendum tunicam, sed amplius & pallium concedendum, si mihi imponit qui non sit me defensorum, in uacuum patientiae praecceptum, non exhibens mihi mercedem praeccepti, patientiae dico fructum, quod est uicio, quam mihi permittisse debuerat, si ipse non praestaret si mihi non permittebat, ipse praestaret. Quoniam & disciplinae in reuelationem uindictae, sed uicem enim uisionis omnis iniquitatis refranatur. Ceterum passim emissa libertate dominabitur, utrumque oculum effusa, & omnem dentem excitatura praerimpunitatis securitate. Sed hoc est Dei optimi & tantum boni, patientiae iniuriam facere, uolentiae ianuam pandere, probos non defendere, improbos non coercere. 224 *Omni petenti te, dato, utique indigentem: uel tanto magis indigentem, si etiam & abundantem.* Ne quis ergo indiget, in datorem paratam habes in Deuteronomio formam creatoris: Non erit, inquit, in te indigens: 225 *ui benedicens benedictus te Dominum Deum tuum.* Datorem scilicet, qui fecerit non esse indigentem. Et plus hic, non enim petenti iubet dari. Sed non sit, inquit, indigens in te, id est, cura uicem, ne sit, quo magis petenti praedictandum, etiam in sequentibus: Si autem fuerit indigens: & fratribus tuis, non auerit cor tuum, nec confringas manum tuam a fratre tuo indigente. Apertum aperit illi manum, sanus senerabis illi quantum desiderauerit. sanus enim nisi petenti dari non solet. 226 Sed de tanore postmodum. Nunc si qui uoluerit argumentari, creatorem quidem fratribus dari iussisse, Christum uero omnibus patientibus, ut hoc sit nouum atque diuersum, immo rone erit ex his per quae lex creatoris erit in Christo. Non enim aliud Christus in omnes praecipit, quam quod creator in fratres. Nam & si maior est bonitas quae operatur in extraneos, sed non prior ea quae ante debetur in proximos. Quis enim poterit diligere extraneos? Quod si secundus gradus bonitatis est in extraneos, qui in proximos primus est, eiusdem erit secundus gradus, cuius & primus, facilius quam ut eius sit secundus, cuius non existit primus. Ita creator & secundum naturam ordinem primum in proximos docuit benignitatem, emissurus ea postea in extraneos: & secundum rationem dispositionis suae, primo in Iudeos, postea & in omne hominum genus. Ideo quae quidam intra Israelitum erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam & possessionem terminos terra, & cepit ex pluri quod dicitur est per Osee: 228 *Non populus meus, populus meus: non misericordiam consequetur, misericordiam consequetur.* Natio scilicet: exinde Christus in omnes legem paterna benignitatis extendit, neminem excipiens in militatione

A
Luc. 8.

Matth. 5.

Luc. 18.
Ezech. 18.

Ezech. 10.

Luc. 17.
Ca. XVII.
Luc. 11.
Ezech. 18.

Idem.

Deut. 14.

Deuter. 15.

Luc. 6.

D

Gen. 11.
37.

fecit in vocatione. Ita & si quid amplius docuit, hoc quoque in hereditatem gentium accepit. ²²⁹ Et sic ut vobis fieri vultis ab hominibus, ita & vos facite illis. In isto precepto vti que alia pars eius subauditur: Et sic ut vobis non vultis fieri ab hominibus, ita & non faciat illis. Hoc si nouus Deus & ignotus retro, & nondum plane editus preceptis, qui me nulla ante hac institutione formauerit, qua prius scirem quid deberem mihi velle vel nolle, atque ita & aliis facere, quae mihi vellem: non facere, quae & mihi nollem, ²³⁰ passiuam sententiam meae permisit, nec attrinxit me ad conuenientiam voluntatis & facti, vt id aliis faciam quod mihi velim, & id nec aliis faciam quod mihi nolim. Non enim definit quid mihi arque quod mihi velle vel nolle, vt ad legem voluntatis patet factum, & possum ali non prestare, quod ab alio mihi velim praestitum, amorem, obsequium, solatium, praesidium, & eiusmodi bona: proinde & alii facere quod ab alio mihi fieri nolim, vim, iniuriam, contumeliam, fraudem, & eiusmodi mala. Denique hac inconuenientia voluntatis & facti, ²³¹ agunt Echnici nondum a Deo instructi. ²³² Nam est natura bonum & malum notum est, non tamen Dei disciplina: a qua cognita, tunc demum conuenientia voluntatis & facti ex fide, vt sub metu Dei, agitur. Itaque Deus Marcionis quum maxime reuelatus sit, tamen reuelatus non potuit huius precepti, de quo agitur, tam strictum, & obcurum, & caecum adhuc & facilius pro meo potius arbitrio interpretandum, committendum emittere, ²³³ cuius nullam praestuxerat distinctionem. At enim creator meus & olim & vbique preceptis indigentes, pauperes, & pupillos, & viduas, propter iuauit, refrigerari: sicut & per Ezechiam, ²³⁴ Infringite esurienti panem tuum, & mendicos qui sine tecto sunt, in domum tuam inducite: & nudum si videris tegite. Item per Ezechielem de viro iusto, panem suum dabit esurienti, & nudum conreget. Satis ergo iam tunc me docuit ea facere aliis, quae mihi velim fieri. Proinde denuntians, Non occides, nec aduulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, docuit me faciam aliis quae fieri mihi nolim: & ideo ipse erit preceptum in Euangelio, qui illud retro & praestruxit & distinguit, & ad arbitrium disciplinae suae disponit: & merito iam compendio substituit, quoniam & alias recitum sermonem facturus in terris Dominus, id est, Christus praedicabatur. [²³⁵ Hic nunc de fenore quum interponit, ²³⁶ Et si fenora fueritis a quibus speratis vos recepturos, quae gratia est vobis: percutere sequentia Ezechielis de eodem viro iusto. ²³⁷ Pecuniam, inquit, suam fenori non dedit, & quod abundauerit non sumit: fenoris scilicet redundantiam quod est vitia. Prius igitur fuit vt fructum fenoris eradicaret, quo facilius aliter faceret hominem ipsi quoque fenori si forte perdendo, cuius fructum didicisset amittere. Hanc etenim dicimus operam legis fuisse procurantis Euangelio. Quorundam tunc fidem paulatim ad perfectum disciplinam Christianam nitorem, primis quibusque preceptis balbutientis adhuc benignitatis informabat. Nam & supra, ²³⁸ Et pignus, inquit, reddet, vti que si non sit soluendo: quia solutori vti que pignus restituendum esse, vtrum homo scriberet? Multo manifestius in Deuteronomio. ²³⁹ Non dormies super pignus eius. Reddito reddes illi pallium circa solis occasum, & dormiet in pallio suo. ²⁴⁰ Adhuc clarius supra. Dimitte omnem debitum quod tibi proximus debet, & fratrem tuum non reprobos: quoniam remisit Domini Dei tui inuocata est. Porro quum debitum dimitte iubet, ²⁴¹ vti que non ex soluto, plus enim est: & si ex soluto, quum repolci vetat, quid aliud docet quam non ex soluto, quum faceremus, quita detrimentum fenori indixit: ²⁴² Et eritis filij Dei. Nihil impudentius, si ille nos sibi filios faciet, qui nobis filios facere non permisit, auferedo connubium. Quomodo in id nomen alleciturus est suos, quod iam erant filij padonis esse non possum, maxime quum patrem habeam eundem quem & omnia. Nam tam pater omnium qui conditor vniuersitatis, quam spado qui nullus substantiae conditor. Et si mare ac feminam non miscuisset creator, & si non vniuersis quoque animalibus filios concessisset, hoc eram eius ante paradysum,

ante delictum, ante exitum, ante duos, vnum, de nouo factus filius sui statim quum me manibus enixus est, quum de suo halitu mouit. Ille me nunc rursus filium nuncupat, iam non in animam, sed in spiritum pariens. ²⁴³ Quia ipse, inquit, suauis est aduersus ingratos & malos. ²⁴⁴ Euge Marcion, satis ingeniose detraxisti illi pluuias & soles, ne creator videretur. Sed quis iste suauis, qui ne cognitus quidem vsque adhuc? quomodo suauis, a quo nulla beneficia praecesserant? Hoc genus suauitatis, qua soles & imbres qui foenerauerat, non receptorus ab humano genere vt creator, qui pro tanta elementorum liberalitate facilius idolis quam sibi debitum gratiae referentes homines vsque adhuc sustinet. Vere suauis etiam spiritalibus commodis. ²⁴⁵ Eloquia enim Domini dulciora super mel & fauon. Ille igitur & ingratos suggillauit, qui gratos expectari merebatur. Cuius solem & imbres tu quoque Marcion ingratos habuisti. Ceterum tuus non poterat iam queri ingratos, qui non parauerat gratos. Misericordiam quoque praecipiens, ²⁴⁶ Estote, inquit, misericordes, sicut pater vester misertus est vestri. Hoc erit, panem infrangite esurienti, & mendicos sine tecto in domum tuam inducite, & nudum si videris tegite & iudicare pupillo, & inuolucate viduam. Agnosco doctrinam eius veterem: qui mauius misericordiam, quam sacrificium. Aut si filius nunc misericordiam praecipit, quia & ipse misericors sit, cur tanto aeo misericors mihi non fuit? ²⁴⁷ Nolite iudicare ne iudicemini. Nolite condemnare ne condemnemini. Dimitte & dimittemini. Date & dabitur vobis, mensuram bonam, pressam, ac fluentem dabant in sinum vestrum. Eadem qua mensuris mensuram remetietur vobis. Vt opinor, haec ²⁴⁸ retributionem pro meritis prouocatum sonant. A quo ergo retributio? Si ab hominibus tantum: ergo humanam docet disciplinam & mercedem, & in totum hominibus obedientiam. Si a creatore vt a iudice, & dispensore meritorum: ergo illi nostrum impellit obsequium, apud quem constituit retributionem captandam vel timendam, prout quisque iudicauerit, aut condemnauerit, aut dimiserit, aut mensus fuerit. Si ab ipso ergo & ille iudicat, quod Marcion negat. Eligant itaque Marcionitae, ne tanti sit de magistri regula excidere, quam Christum aut hominibus aut creatori docentem habere. ²⁴⁹ Sed caecus caecum ducit in foueam. Credunt aliqui Marcioni. Sed non est discipulus super magistrum. Hoc & meminisse debuerat Apelles, Marcionis de discipulo emendator. *Eximat & de oculo suo trabem haereticus, tunc in oculo Christiani si quam putat stipulam, reuincat. Proinde & arbor bona non proferat malum fructum, quia nec veritas haereticum: nec mala bonum, quia nec haereticus veritatem. Sic nec Marcion aliquid boni de thesauro Cerdonis malo protulit, nec Apelles de Marcionis. multo enim haec congruentius in ipsos interpretabimur, ²⁵⁰ quae Christus in homines allegorizauit, non in duos Deos, secundum scandalum Marcionis. Puro me non temere huc vsque adhuc linea insilire, qua definio nulquam omnino alium Deum a Christo reuelatum. ²⁵¹ In hoc solo adulterio Marcionis manus stupuisse miror, nisi quod etiam latrones timent. Nullum maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui. Ta diu ergo & Iudei non alium Deum orant, qua praeter quem neminem adhuc norant: nec alium Deum appellabant, quam quem soli norant. Si ita est, quis videbitur dixisse, ²⁵² quid vocatis: Domine Domine: Vtrumne qui nunquam hoc fuerat vocatus, vt nusquam adhuc aditus? An ille qui semper Dominus habebatur, vt a primordio cognitus: Deus scilicet Iudeorum. Quis item adiecisse potuisset, & non facitis quae dico? Vtrumne qui cum maxime edocere terebatur an qui a primordio ad illos & Legis & Prophetarum eloquia madauerat. Qui & in obaudientia illis exprobrare posset, etiam si nunquam alias exprobrasset. Porro qui ante Christum, *Populus iste me labijs diligit, cor autem eorum longe absistit a me*, concionatus est, veterem vti que illis contumacia imputabat. Alioquin quam absurdum, vt nouus Deus, nouus Christus, nouae rationis religionis illuminator, contumaces & inobsequentes pronuntiare, quos non potuisset expectari. [²⁵³ Proinde extolleda fide Marcionis, incredibile si is professus est tale se fide nec in Israele inuenisse, ad quem non*

E
Luc. 6.
Matth. 5.

Rom. 1.
Luc. 6.
Psal. 118.

Luc. 6.
Ist. 38.

F
Ist. 7.
Luc. 6.

Idem.
Idem.
Idem.
G
Idem.
Idem.

Idem.

H
Ist. 29.

Ca. xviii.

TERTIUL
OPERA

A
ex vii. c.
Luc. 7.

pertinebat fides Israel. Sed nec exinde pertinere poterat adhuc cruda vt probaretur vel compararetur, ne dixerim adhuc nulla. Sed cur non licuere illi aliene fidei exemplo vti? Quonia si ita esset, dixisset talem fidem nec in Israele vnquam fuisse: ceterum dicens talem fidem de-

Ibidem.
3. Reg. 17.
& 4. Reg. 4.
Luc. 7.

buisse inueniri in Israele, quique ad hoc venisset, vt ea inueniret, Deus scilicet & Christus Israhel, quam non fugillasset, nisi exactor & scelerator eius. Amulus vero etiam maluisse eam talem inuentam, ad quam in firmadam & destruentam magis venerat, non ad comprobanda. 254 Resuscitauit & mortuum filium vidue, non nouum documētum. Hoc & Prophete creatoris adiderant, quanto magis filius? A deo autem in illud vsque momenti, nullum alium Dominus Christus intulerat, vt omnes illic creatori gloriam viderent, dicentes: 255 Magnus Prophetis prodit in nobis, & respexit Deus populum suum. Quis Deus? vtrique cuius populus, & a quo Propheta. Quod si illi quidem creatorem glorificabant, Christus vero & audies & sciens non corrigebat, & quidem in tanto documento mortui resuscitati creatorem adhuc orantes, sine dubio aut non alium circumferbat Deum, quam quem in suis beneficiis atq; virtutibus honorari sustinebat: aut quale est vt illos tam diu errantes sustineret, ad hoc venies vt errori eorum mederetur? 256 Sed scandalizatur

B
Ibidem.

Ioannes auditus virtutibus Christi, vt alterius. At ego ratione scandali prius expeditam, quo facilius heretici scandali expellam. Ipso iam Domino virtutum sermone & spiritu patris operante in terris, & predicante, necesse erat portionē Spiritus sancti, quae ex forma prophetici moduli in Ioanne egerat 257 preparaturam viaru Dominicarum, abcedere ita ab Ioanne, redactam scilicet in Dominum, vt in massalem suam summam. Itaque Ioannes communis is homo & vnus iam de turba, scandalizabatur quidem qua homo, sed non qua alium Christu sperans vel intelligens, qui neq; vnde speraret vt nihil noui docentem vel operantem. Nemo haesitabit de aliquo, quem dum scit non esse, nec sperat nec intelligit. Ioanes autem certus erat neminem Deum praeter creatorem, vel qua Iudeus, etiam Prophetes plane facilius quasi haesitauit de eo, quem quum sciat esse, an ipse sit nesciat. Hoc igitur metu & Ioannes, 258 Tu es, inquit, qui venis, an alium expectamus? Simpliciter inquirens an ipse venisset quem expectabat, Tu es, qui venis, id est, qui venturus es, an alium expectamus? Id est, an alius est quem expectamus, si non tu es quem venturum expectamus? Sperabatur enim sicut omnes opinabantur ex similitudine documentorum, potuisse & Prophetam interim missum esse, a quo alius esset, id est, maior ipse scilicet Dominus, qui venturus expectabatur. Atque adeo hoc erat Ioannis scandalum, quod dubitabat ipsum venisse quem expectabant, quem & praedictatis operationibus agnouisse debebant, 259 Vt Dominus, per easdem operationes agnoscerent se renuntiauerit Ioanni. Quae quum constet praedicata in Christum creatoris, sicut ad singula ostendimus, satis peruersum, vt Christum non creatoris per ea renuntiatum intelligendum, per quae magis Christum creatoris agnosci compellebat. Multo peruersius, 260 si & testimonium Ioanni perhibet, non Ioannis Christus, Propheten eum confirmans, immo & supra, vt angelum, 261 ingerens etiam scriptum super illo: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam: Eleganter ad superiorem sensum scandalizati Ioannis commemorans Prophetiam vt confirmans praecursorum Ioannem iam aduentisse, extingueret scrupulum interrogationis illius, Tu es, qui venis, an alium expectamus? Praecursore enim iam suo cō officium, preparata via Domini, ipse erat intelligendus, cui praecursor ministrauerat, 262 Maiore quidem omnibus natis mulierum, sed non ideo subiecto, ei qui minor fuerit, in regno Dei, quasi alterius sit Dei regnum, in quo modicus quis maior erit Ioanne maior sit. Siue enim de quocunque dicit modico per humilitatem, siue de semetipso, quia minor Ioanne habebatur, omnibus scilicet in solitudinem cōcurrentib; ad Ioannem potius quam ad Christum: Quid existis videre in solitudinem? tantumdem

Ibidem.

& creatori competit, & Ioannem ipsius esse maiore natis mulierum, & Christum vel quemque modicum, qui maior Ioanne futurus sit in regno eque creatoris, & qui sit maior tanto Propheta, qui non fuerit scandalizatus in Christum, quod tunc Ioannem inuinit. 263 Diximus de remissa peccatorum. 264 Illius autem peccatrici femine argumentum eo pertinebit, vt quem pelet Dominus oculis figeret, lacrymis inundaret, crinibus detegeret, vnguento perduceret, solidi corporis veritatem non phantasma inane tractauerit. 265 Et vt peccatrici poenitentia, secundum creatorem meruit, veniam praenotare solitum sacrificio. Sed & si poenitentia simul ex fide acciderat, per poenitentiam ex fide iustificatam, ab eo audit, Fide tua te saluum fecit, qui per Abacuc pronuntiatur, 266 Fides ex fide sua viuet. 267 Quod diuites Christo mulieres adhibebant, quae & de facultatibus suis ministrabant ei, inter quas & vxor regis procuratoris, de propheta est. Has enim vocabat per Elaiam: 268 Mulieres diuites exsurgite, & audite vocem meam, vt discipulis primo, dehinc vt operariis & ministris ostenderet, sicut in spe audite sermos meos. Dies enim memento te cum labore in spe. Cum labore enim quo sequebantur, & ob spem ministrabant. Aequo de parabolis semel sufficit probatum, hoc genus eloqui a creatore promissum. 269 At nunc illa quoque pronuntiatio eius ad populum: Aure audietis & non audietis, dedit Christo frequenter in culcat: qui habet aures, audiat. Non quasi ex diuersitate auditum permitteret Christus, quem admissit creator: sed quia comminationem exhortatio sequebatur. Primo aure audietis & non audietis: dehinc qui habet aures, audiat. Non enim audiebant vitro qui aures habebant sed ostendebat aures cordis necessarias, quibus illos audituros negat creator. Et ideo per Christum adiicit, 270 Videte, quomodo audiat & non audiat: non corde scilicet audientes, sed aures. Si dignum sensum pronuntiationi accommodes pro sensu eius qui auditui suscitabat, etiam dicendo, Videte quomodo audiat, non audietis ministratur. Sane nominatur minimus Deus, quia nec iudicat, nec iustificat. Hoc probat etiam subiactens sensus. 271 Et qui habet dabitur, ab eo autem qui non habet, etiam quod habere se putat auferetur. Quid dabitur: Adiectio fidei, vel intellectus, vel salus ipsa. Quid auferetur: Vtrique quod dabitur. A quo dabitur, & auferetur. Si a creatore auferetur, ab eo & dabitur. Si a Deo Marcionis dabitur, ab eo & auferetur. quo quo tamen nomine cōminatur ablatione, non erit eius Dei qui nescit cōminari, quia non nouit irasci. 272 Mirrot autem quum lucernam negat abscondis, solere, qui se tanto seculo absconderat maius & necessarius lumen, quum omnia de occulto in apertum repperit, qui Deum suu vsq; adhuc obumbrat, expectans (opinor) nasci Marcione. Venimus ad cōstantissimū argumentū omnium, qui Domini natiuitatem in cōtrouersiam deferunt. 273 Ipse, inquit, confestatur se non esse natū, dicendo, Quamini mater, & qui mihi fratres? 274 Ita semper heretici annidas simplices voces coniecturis quo volunt rapere: aut rursus conditionales & rationales, simplicitatis conditione dissoluunt, vt hoc in loco. Nos cōtrario dicimus primo non potuisse illi annuntiarī, quod mater & fratres eius foris starent querentes videre eum, si nulli illi mater & fratres nulli fuissent. quos vtique notat qui annuntiarat, vel retro notos, vel tunc ibidem compertos, dum eum videre desiderant, vel dum ipsi nuntiu nandant. Ad hanc primam propositionem nostram solet ex diuerso responderi, Quid enim si tentandi gratia nuntiatum est ei? Sed hoc scriptura non dicit, quae quanto significare solet ex tentatione quid factū. 275 Ecce legi dicitur affurrexit tentans eum, & de tributi cōsultatione: Et accesserunt ad eum Pharisaei tentantes eum, tanto vbi non facit tentationis mentionem, non admittit tentationis interpretationem. Et tamen ex abundantia casualis tentationis exoptulo, cui tentauerunt illum, per nominationem matris & fratru. Si vt scirent natū esse, an non? quando de hoc fuit quaestio quam ex ista tentatione discerent? Quis autem dubitaret natum, quem videret hominem? Quem audisset filium se hominis professum? Quem de conspectu

C
Luc. 7.

omnis

Ibidem.

omnis

D
Ibidem.

omnis

A

Luc. 7.

Luc. 1.

Luc. 8.

ibidem.

B

Matth. 10.

Ca. XX.

Luc. 8. c.

Luc.

Eod. 14.

C

Matth. 23.

Luc. 11.

Matth. 23.

Luc. 11.

Matth. 1.

Luc. 8.

D

Matth. 23.

Luc. 11.

omnis humanae qualitates dubitaret Deū, aut filiū Dei credere, Propheten facilius eximitates licet magnum aliquem vtiq; tamen natum. Etiam in exploracione natiuitatis tentandus fuisse, quodcumq; aliud argumētum tentacioni competisset, quā per earū personarum mentionē quā potuit etiam natū nō habere. Die mihi, omnibus natis mater adiuuit? omnibus natis adgenerantur & fratres non licet patres magis & sorores habere, vel & nemine: 276 Sed & census constat a cōs sub Augusto nunc in Iudaea per Sentium Saturninū, apud quos genus eius inquirere potuisset. Adeo nullo modo constitit ratio tentacionis istius. Et vere mater & fratres eius toris stabant. Superest & inspicere sensum nō simpliciter pronuntiantis, *Qua mihi mater aut fratres?* quasi ad generis & natiuitatis negationē: sed & ex causa necessitate & conditione rationali. Tā proximas n. personas foris stare, extraneis inuis defixis ad sermones eius, amplius & auocare eū ad solenni opere quarentes, merito indignatus est, nō tam abnegauit quā abdicauit. Atq; adeo quā praeuissit: *Qua mihi mater & qui mihi fratres?* subiungens, nisi qui audiunt verba mea & faciunt ea, transiit sanguinis nomina in alios, quos magis proximos pro fide iudicaret. Nemo autē transfere quid, nisi ab eo qui haberit quod transfert. Si ergo matrem & fratres eos fecit qui nō erant, quomodo negauit eos qui erant? memoriam scilicet conditione, vō ex proximorū negatione in semetipso docens, Qui patrem aut matrem aut fratres praeponeret verbo Dei, non esse dignū discipulum. Ceterum ex hoc magis matrem & fratres confitebatur, quod illos nolebat agnoscere: quod alios adoptabat, confirmabat quos ex officio negauit, quibus non ut veriores substituit, sed ut digniores. Denique nihil magnum, si fidem sanguini praeponat, quem non habebat. [277 *Quis autem iste est qui & mari imperat:* nimirum nouus dominator atque possessorelementorum subacti iam & exclusi creatoris. Non ita est Sed agnoscit substantia auctorem suum, quae famulis quoque eius obaudire consueuerat. Inspecie Exodum Marcionem, Aspicit mari rubro valiori super omnia (tagna Iudaea, virgam Moysi imperante, vt funditus prociussim, & pari vt inque stupore discriminis fixum, sic eo populū pede, intestino itinere transmitteret, rursusque sub eiusdem virge natu, redeunte natura, Aegyptum exercitum vndarum concordia conuerteret: 278 in quod opus & Ausri seruiant. 279 Lege ex forte familia dirimendae in tranitu eius Iordanis macharam fuisse, cuius impetu atq; decursum plane & Iesus docterat Prophetis transmeantibus stare. Quid ad haec: Si tuas Christus est, non erit potentior famulis creatoris. Sed his solis exemplis vltus esse, si nō etiam praedicatio marinae istius expeditionis Christum antecessisset. Nam quum transferebat, Psalmus expungitur: *Dominus, inquit, super aquas multas.* Quum vndas freti discunt, 280 Abacuc adimpletur: *Disperges, inquit, aquas itinere.* Quum ad minas eius eliditur mare, Naum quoque absoluitur: 281 *Comminans, inquit, mari & arfaciens illud,* vtique cum ventis, quibus in quietabatur. Vnde vis meum vindicem Christum, de exemplis an de Prophetis creatoris? 282 Age nunc qui militarem & armatum bellatorem praedicari putas, non figurate nec allegorice, qui bellum spirituale aduersus spirituales hostes, spirituali militia, & spiritualibus armis, spiritualiter debellaturus esset; 283 *Quum inueni in vno homine multitudinem demonum, legionem se proffessam,* vtique spiritalem; discet & Christum expugnatorem spirituali hostium, spiritualiter armatum, & spiritualiter bellicosum intelligendum: atque ita ipsum esse, qui cum legione quoque demonum erat dimicaturus: vt & de hoc bello Psalmus possit videri pronuntiasse: *Dominus validus, Dominus potens in bello.* Nam cum vltimo hoste morte praeratus, per trophaum Crucis triumphauit. 284 Cuius autem Dei solum legio restata est? Sine dubio cuius tormenta & abyssum nouerant & timebant, nec enim videntur posse ignorasse adhuc quod noui & ignoti Dei virtus operaretur in terris: quia verisimile non est creatorem ignorasse. Si enim alium supra se Deum i-

gnorauerat aliquando, tamen iam infra caelum suum agentem, vtique compererat quod autem Dominus comperisset, iam & vniuersae familiae innocuisset in eodem mundo, & intra eundem ambitum caeli, quo peregrina diuinitas conuerteretur. In quantum ergo & creator scisset eam, & substantia eius, si fuisset: in tantum quia nulla fuit, non alium daemones sciebant quam Dei sui Christum. Non deperunt ab alio, quod meminissent petendum sibi a creatore, veniam scilicet abyssis creatoris: Denique impetrauerunt, quo merito? Quia mentiti erant, quia saui Dei filium eum fecerant? Et qualis erit qui menticos iuuabat, qui infamantes sustinebat? Sed enim quia mentiti non erant, quia Deum abyssis & suis cognouerant, ita eum se & ipse confirmauit, quem cognouerant daemones Iesum iudicem & vltoris Dei filium. Ecce aliquid & de illis pusillitibus & infirmitatibus creatoris in Christo. Ignorantiam enim & ego adscribere ei volo. Permittite mihi aduersus haereticum. 285 *Tangitur a feminis quae sanguine fluitabat, & nesciuit a qua. Quis me,* inquit, *retigit?* Etiam excusantibus discipulis, perseverat in ignorantia voce. *Retigit me aliquis.* Idque de argumento affirmat. *Sensit enim virtutem ex me profectam.* Quid dicit haereticus? Sciebatne personam? Et cur quasi ignorans loquebatur? 286 Vt confessionem certe prouocaret, vt timorem probaret. Sic & Adam aliquando quaesierat, quasi ignorans: *Adam vbi es?* Habes & creatorem cum Christo excusatum, & Christum creatori adaequatam. Sed & hoc, qui aduersarius legis, 287 vt quia lex a contactu feminis sanguinantis sum mouet, idcirco gestierit non tantum contactum eius admittere, sed etiam sanitatem donare. O Deum non natura beneficium, sed amulatione! 288 At enim si fidem mulieris inuenimus ita metuisse, quum dicit: *Ede tua te saluauit fecit,* quis es vt 289 emulationem legis interpretetis in isto facto, quod ipse Dominus ex fidei remuneratione additum ostendit? Sed hanc vis mulieris fidem constitueret, qua contempserat legem. Et cui credibile, vt mulier nullius adhuc Dei conscia, nullius adhuc nouae legis initiata, legem irrumperet eam, cui adhuc tenebatur? Qua denique fide irrupit in quem Deum credens, quem spernens: Creatoris? Certe enim ex fide retigit. Si ex fide creatoris, quae alium Deum ignorabat & quomodo legem eius irrupit? Tam enim irrupit, si irrupit quam ex fide creatoris, Quomodo enim vt inque conueniet, vt & irrumperet, & ex fide eam irrumperit, propter quam irrupisse non debuit? 290 Dicam: hinc haec fuit primum, quia Deum suum confidebat misericordiam malle quam ipsam sacrificium, qua eum Deum cepta erat operari in Christo, qua sic eum retigit, non vt hominem sanctum, nec vt Prophetam, quem contaminabilem pro humana substantia sciret: sed vt ipsum Deum, quae nulla spurcicia pollui posse praesumerat. Itaque non temere interpretata est sibi legem, ea coraminiari significantē, quae essent contaminabilia: non Deum, quem in Christo confidebat. Sed & illud recogitauit, 291 ordinatum & solennem menstrui vel partialis sanguinis fluxum in lege taxari, qui veniat ex officio natura, non ex vicio valetudinibus. Illa autem ex vicio valetudinibus redundabat, cui non modū temporis, sed diuinae misericordiae auxilium necessarium sciebat. Atque ita potest videri legem non irrupisse, sed distinxisse. Haec erit fides, quae contulerat eria intellectu. 292 *Nisi credideritis, inquit, non intelligetis.* Hanc fidem probant Christus eius feminae, quae solum credebat creatorem, eius fidei se Deum respondit, quae probauit. Nec illud omitam, quod 293 dum tangitur vestimentum eius, vtique corpori non phantasmati inditum, corpus quoque demonstrabatur non quassiam de hoc retractemus, sed quia ad presentem conspirat questionem. Si enim non erat veritas corporis, phantasma vtique contaminari, qua res vacua, non possit. Qui ergo non potest contaminari praer inanitate substantiae, quomodo voluisset? Vt amulus legis mentiebatur, qui non vere polluebatur. [294 *Dimittit discipulos ad praedicationem Dei regni.* Nunquid vel hic edidit, 295 cuius prohibet eos victui aut vestitui quid in viam ferre? Quis hoc mandasset

E

ibidem.

ibidem.

F

Gal. 3.

Leuitic. 15.

Luc. 5.

G

Osae 6.

Leuit. 15.

12.

Isai. 7.

H

Ca. XXI.

ex lxx.

Luc. 9.

Luc. 12.

A
Mat. 19.
Mal. 4.
Luc. 9.
Ezod. 10.
Luc. 9.

Hidm.
Dnt. 19.
Luc. 9.
Ezod. 9.
Luc. 9.
Ezod. 19.
Luc. 9.
Pal. 2.
Iai. 10.
Luc. 9.

Dnt. 8.

Iai. 10.
Iai. 44.

C
Iai. 63.
Luc. 9.

Abac. 3.
Luc. 9.

Zachar. 4.

Abac. 3.

Luc. 9.
Ezod. 33.

amentiam Petri probare. Quomodo enim Moysen & Heliam cognouisset, nisi in spiritu? Nec enim imagines eorum vel statuas populus habuisset & similitudines 326 Lege prohibente, nisi quia in spiritu viderat: & ita quod dixisset in spiritu, non in sensu constitutus, scire non poterat. Ceterum si sic nescit quasi errans, eo quod putaret illorum esse Christum, 327 ergo iam constat & supra Petrum interrogatum a Christo quae se existimarent, ut de creatoris dixisset, Tu es Christus, quia si tunc alterius Dei illum cognouisset, hic quoque non errasset. Quod si deo & hic errauit, quia & supra, ergo certus es in illum diem quoque nullam nouam diuinitatem a Christo reuelata, & vique adhuc non errasse Petrum, Christo vique; adhuc nihil eiusmodi reuelante: & tandem non alterius deputandum Christum, quam creatoris, cuius omnem & hic ordinem expresse. 328 Tres de discipulis arbitros futurae visionis & vocis assumit: & hoc creatoris est, 329 in tribus, 1 inquit, testibus stabit omne verbum. 330 In montem 2 fecerit: agnosco formam loci. 331 Nam & pristinum populum apud montem & visionem & voce sua creator iniciat. Operabatur in eo suggestu signari nouum Testamentum, in quo concipitur verus fuerat. Sub eodem etiam ambitu nubis, quam nemo dubitauit de aere creatoris cogitabat, nisi & nubes suas illo deduxerat, quia & ipse per caelum creatoris viam iuperat: aut proinde & nubilo creatoris 332 precario vltus est. Itaque nec nunc muta, nubes fuit, 333 sed vox solita de caelo, & patris nouum testimonium super filio: atque in secundo Psalmi. Filius meus est: ego hodie genui te. De quo & per Elaiam: Quis Deum metuentis, & audit vocem filii eius? Itaque iam repraesentans eum, Hic est filius meus, Vtique subauditur: quem re-promissi. Si enim re-promissi aliquando, & postea dicit, Hic est: eius est exhibentis voce ut in demonstratione promissi, qui aliquando promissi, non eius cui possit responderi: ipse enim tu quis es qui dicas, Hic est filius meus, de quo non magis premisi, quam te ipsum quod prius erat reuelasti? Hanc igitur audite, quae ab initio edixerat audiendum in nomine Prophetarum, quoniam & Prophetes existimari habebat a populo. 334 Prophetam, inquit Moyses, suscitabit vobis Deus ex filiis vestris, secundum carnalem scilicet sensum: tanquam me audieritis illum. 335 Omnis autem qui illum non audierit, exterminabitur anima eius de populo suo. Sic & Elaias: Quis in vobis metuentis, exaudiat vocem filii eius. Quam & ipse pater commendaturus erat. 336 Siftens enim inquit verba filii sui, dicendo scilicet, Hic est filius meus dilectus, hunc audite. Itaque & si facta translatio sit auditionis a Moysae & Helia in Christum, sed non ut ab alio Deo, nec ad alium Christum, sed a creatore in Christum eius secundum defectionem veteris, & successionem noui Testamenti. Non legatus, inquit Elaias, nec nuntius, 337 sed ipse Dominus saluos eos fecit, ipse iam praedicans & implens Legem & Prophetas. Tradidit igitur pater filio discipulos novos, ostensis prius cum illo Moysae & Helia in claritatis praerogatiua, atque ita dimissis, 338 quasi iam & officio & honore distinctis, ut hoc ipsum confirmaretur propter Marcionem, societatem essetiam claritatis Christi cum Moysae & Helia. Totum autem habitum visionis istius habemus etiam apud Abacac, ubi spiritus ex persona interdam Apollolorum, 339 Domine audiuimus audivimus tuum & extrinui. Quem magis quam vocis caelestis illius, Hic est filius meus dilectus, hunc audite? Consideraui opera tua, ex-cidimete. Quo magis quam cum visa claritate eius, nescit quid diceret Petrus: In medio duorum animarum cognosceris, Moysi & Heliae. 340 De quibus & Zacharias vidit in figura duarum olearum, & duorum ramulorum oleae. Nam hi sunt, de quibus dictum est, Illi duo filii opinitatis asistent Domino vniuersae terrae. Et rursum idem Abacac: Operauit calos virtus, vti que nubilo illo. Et splendor eius ut lux erit: vti que etiam vestitus eius respluit 341. Et si commemoremus promissionem Moysi, hic inuenietur expuncta. Quum enim desiderasset conspectum Domini Moyses dicens, Si ergo inueni gratiam coram te, manifesta te mihi, ut cognoscerem viderem te, cum conspectum desiderans, in quo hominem esset a-

cturus, quod Propheta sciebat: ceterum Dei faciem (iam audierat) nemo homo videbit me, & vniuer. Et hunc, inquit, sermonem quem dixisti faciam tibi: Et rursum Moyses: O-scende mihi gloriam tuam. Et Dominus similiter de futuro: Ego praecedam in gloria mea. Et reliqua. Et in nouissimo: Et tunc videbitis postera mea. Non lumbos nec steras, sed quam desiderauerat gloriam in posterioribus temporibus reuelandam. In qua facie ad faciem visibilem se ei re-promittit, etiam ad Aaronem dicens: Stas erit Prophetes in vobis, in visione cognoscat illi, 342 & in visione loquar ad eum, non quomodo ad Moysen, 343 os ad os loquar ad eum: in specie (vtique hominis quam erat gestaturus) non in aenigmatate. 344 Nam & si Marcion noluit eum colloquem Domino ostensum, sed stantem, tamen & stans os ad os stabat, & faciem ad faciem, cum illo, inquit, non extra illum, in gloriam ipsius nedum in conspectum. De qua gloria non aliter illustratus discersit a Christo, quam solebat a creatore: 344 proinde tunc oculos percutere filiorum Israelis, quem admodum & nunc execrati Marcionis, qui hoc quoque argumentum aduersus se facere non vidit Sulpicio in me persona Israelis. 345 Stet Christus Marcionis, & exclamet: 346 O genitura incredula, quousque ero apud vos: quousque sustinebo vos? Statim a me audire debet. Quisquis es 347 & ego sustinebo, prius ede qui sis, & a quo venias, & quod in nobis tibi ius. Vique adhuc creatoris est tunc apud te. Plane si ab illo venis, 348 & illi agis, admittimus increpationem. Si vero ab alio, dicas velim quid nobis vniquam de tuo commisi, quod credere debuimus, ut exprobes incredulitatem, qui nec te ipsum aliquando nobis reuelasti? Quis apud nos agere coepisti, ut tempus queraris? In quibus nos sustinuit, 349 ut patientiam imputes? Alinus de Aesopi puto modo venis, & iam exclamas. Sulpicio adhuc & persona discipulorum in quos insiluit, O Natio incredula, quam diu ero vobiscum, quam diu vos sustinebo? Hanc eruptionem eius vti que hoc modo iustissime repercuterem; Quisquis es & ego sustinebo, prius ede qui sis, a quo venias, quod ibi ius sit in nobis: Vique adhuc (puto) creatoris es, & ideo secuti sumus recognoscentes omnia illius in te. Quod si ab illo venis, admittimus increpationem. Si vero alii agis, oro te, dicas quid nobis aliquando commisi, dum taxat de tuo, quod iam credidisse debuimus, ut exprobes incredulitatem, qui nec auctorem tuum vique adhuc edis: Quam olim autem apud nos agere coepisti? ut tempus quoque opponas. In quibus autem nos sustinuit ut & patientiam iactes. Alinus de Aesopi puto, modo huc apparuit, & iam exclamat. J Quis non ita iniustitia increpationis retudisset, si eius eum credidisset, qui non dum queri debuisset? nisi quod nec ille eos insilisset, si non olim apud illos in Lege, in Prophetis, in virtutibus & beneficiis deuerfatus, incredulos semper fuisset expertus. 350 Sed ecce Christus diligit paruulos, tales esse docens debere, qui semper maiores velint esse. Creator autem vltos pueris immitit. Scilicet Helisum Propheten, conuicia ab eis passum. Satis impudens Antithelis, qui ta diuerfa committit, paruulos & pueros innocentem adhuc a-tatem, & iudicii iam capacem, quae conuiciari poterat, ne dica blasphemare. Quia ergo iustus Deus, nec pueris impijis pepercit, exigens maiori aetati honorem, & vti que maioris a minore. Qua vero bonus, adeo diligit paruulos, ut apud Aegyptum benefecerit obstericibus protegentibus partus Hebraeos periclitantes edicto Pharaonis. Ita & hac affectio Christi, cum creatore est. Ia nunc Deus Marcionis 351 qui conuubi uerfatur, quomodo videri potest paruulorum dilector, 352 quorum tota causa conuubi est? Qui semen odit, fructum quoque exeretur necesse est. Na ille senior habendus Aegyptio rege. Na Pharaon educari non sinebat infantes. Ille nec nati, auferens vitam illis etiam decem mensium in utero. At enim quanto credibilis, ut eius deputeretur affectio in paruulos, qui benedicendo conuubi in propagatione generis humani, ipsum quoque fructum conuubi benedicendo promittit, qui de infantia primus est. 353 Repraesentat creatorignu plagam Helia postulante in illo Pseudoprophe-ta. Agnosco iudicis seueritatem, 354 e contrario Christi

Numen. 17.
Ezod. 33.

Ezod. 34.

Ca. XXIII.

F
Ex. 10. 6.
ix. Luca.
Em. 9.

G

ibidem.
4. Reg. 1.

Ezod. 1.

H

Gen. 2.

4. Reg. 1.

lenita

A 23
I sai. 42.
3. Reg. 19.
Luc. 9.
Ibidem.
Leuit. 21.
Num. 6.
B
a Gen. 19.
Ca. XXIV.
ex 10. e.
Luca.
Luc. 10.
b Num. 33.
c Exod. 12.
Luc. 10.
C
Ibidem.
Deut. 29.
Luc. 10.
4. Reg. 4.
Luc. 10.
4. Reg. 4.
Luc. 10.
D
Deut. 25.
Luc. 10.
Exod. 12.
Exod. 1.

lenitatem, increpantis eandem animaduersionem desti-
nantes discipulos, super illum vinculum Samaritanum.
Agnoſcat & hareticus ab eodem feueriſſimo iudice
promitti hanc Chriſti lenitatem, Non contendit, inquit,
nec vox eius in platea audietur. Harundinem quaſſatam non
comminuet, & linum ſumigantem non extinguet. Talis vtrique
multo magis homines non erat crematurus. 355 Nam &
tunc ad Heliam. Non in igni (inquit Dominus) ſed in ſpiri-
tu miti. 356 At enim humaniſſimus Deus cur recuſat eum,
qui ſe tam indiuiduum illi comitem offert? Si quia ſu-
perbe vel ex hypocriſi dixerat, ſequar te quocunq; teris: ergo
aut ſuperbiam aut hypocriſin recuſandam iudican-
do, iudicem geſſit. Et vtrique damnauit, quem recuſauit,
non conſecuturum ſcilicet ſalutem. Nam ſicut ad ſalu-
tem vocat quem non recuſat, vel etiam quem vltro vo-
cat, ita in perditionem damnat quem recuſat, 357 illi au-
tem cauſato patris ſepulchrum, quum reſponderet, Sine, mortui
ſepeliunt mortuos ſuos, tu autem ſede & annuntia regnum Dei:
vtramque legem creatoris manifeſte confirmauit, & de
ſacerdotio in Leuitico prohibentem ſacerdotes ſupre-
mis etiam parentum intereſſe. Super omnem, inquit, ani-
mam deſunctam ſacerdos non introibit, 358 & ſuper patrem ſu-
um non contaminabitur. Et de deuotione 359 in Arithmis,
Nam & illic qui ſe Deo vouerit, inter cetera iubet, ne
ſuper vllam animam introcat deſunctam, ne ſuper pa-
tris quidem, aut matris, aut fratris. 360 Puto autem, &
deuotioni & ſacerdotio deſtinabat, quem praedicando
regno Dei imbuerat. Aut ſi non ita eſt, facis impius pro-
nuntians, qui, nulla ratione legis intercedente, ſe-
pulturas parentum deſpici a filiis imperabat. 361 Quum
vero & tertium illum, prius ſuis valedicere parantem,
prohibet retro reſpectare, ſectam creatoris exequitur.
362 Hoc & ille noluerat feciſſe, quos ex Sodomis a libe-
rarat. [363 Adlegit & alios ſeptuaginta Apoſtolos ſuper duo-
decim. Quo enim xii. ſecundum totidem b fontes in
Elim; ſi non & ſeptuaginta, ſecundum totidem arbuta
palmarum? 364 Antitheſis plurimum cauſarum diuer-
ſitas fecit, non poteſtatem. Sed qui diuerſitatem cauſa-
rum non reſpexit, facile eam poteſtatem exiſtimauiſ-
ſet. Profectionem e filiorum Iſraelis, creator, etiam illis
ſpoliis aureorum & argenteorum vaſculorum, & veſti-
um, 365 praeter oneribus conſparſionum offatcinatam edu-
xit ex Aegypto: 366 Chriſtus autem nec per am diſcipulis in
viam ſerpe praſcripſit. Illi enim in ſolitudinem promoue-
bantur, hi autem in ciuitates mittebantur. 367 Conſide-
ra cauſarum offerentiam, & intelliges vnam & eandem
poteſtatem, qua ſecundum penuriam & copiam expedi-
tionem ſuorum diſpoſuit, proinde per ciuitates abu-
daturam circueiſ, heur & egituram per ſolitudinem
ſtruxerat. 368 Etiam calcamenta portare vetuit illos. Ipſe eni-
m erat, ſub quo nec in ſolitudine per tot annos popu-
lus calcamenta detruerat. 369 Neminem, inquit, per vi-
am ſalutaueris. O Chriſtum deſtructorem Propheta-
rum, a quibus hoc quoq; accepit. Helifeus, quum Gie-
zin puerum ſuum mitteret in viam ad filium Sunamiti-
das reſuſcitandum de morte, puto ſic ei praecipit: 370
Accinge lumbos tuos, & ſume bacillum meum in manum, & va-
de: quemcumque conueneris in via, ne benedixeris eum, id eſt, ne
ſalutaueris. Et qui te benedixerit, ne reſponderis ei: id eſt, ne
reſalutaueris. Que eſt enim inter vias benedictio, niſi ex
occurſu mutua ſalutatio? 371 Sic & Dominus: In quam
introiſſent domum, pacem ei dicere: exemplo eodem eſt. Ma-
dauit enim & hoc Helifeus, quum introiſſet ad Suna-
mitin, diceret ei: Pax viro tuo, pax filio tuo. 372 Haec erunt
potius noſtrae Antitheſis, qua comparant, non qua ſe-
parant Chriſtum. 373 Dignus eſt autem operarius mercede
ſua, quis magis pronuntiar, quam Deus iudex: Quia &
hoc ipſum, iudicare eſt, dignum facere mercede opera-
rii. Nulla retributio non ex iudicatione conſtitit. Ia
nunc & hic lex conſignatur creatoris, etiam boues ope-
rantes dignos operarios mercede iudicantis. Boui, in-
quit, terenti os non colligabis. 374 Quis tam praetans in ho-
mines, niſi qui & in pecudes: Quod ſi & Chriſtus dignos
pronuntiat mercede operarios, excuſauit praecipium
illud creatoris de vaſis aureis & argenteis Aegyptiorum

auferendis. Qui enim villas & vrbes operari fuerint A-
gyptiis, digni vtrique operari mercede, non ad fraudem
ſunt inſtituti, ſed ad mercedis compenſationem, quam
alias a dominatoribus exigere non poterant. 375 Regnum
Dei neque nouum, neque inauditum ſic quoque con-
firmat, dum illud iubet annuntiar, appropinquat. Quod
enim longe fuerit aliquando, id poteſt dici appropin-
quante. Si autem nunquam retro fuiſſet, antequam ap-
propinquat, nec dici poteſt appropinquante, quod
nunquam longe fuiſſet. Omne quod ſubitum eſt, quum
annuntiar, tunc primum ſpeciem inducens, tunc pri-
mam accepit tempus. Ceterum nec retro tardalle pote-
rit, quam diu non annuntiatur: nec ex quo annun-
tiationi ceperit, appropinquante: 376 Etiam adit, vt ei qui
illos non recepiſſent, dicerent: Scitote tamen appropinquante
regnum Dei: ſi hoc non & comminationis gratia mandat,
vanillime mandat. Quid enim ad illos ſi appropinqua-
ret regnum, niſi quia cum iudicio appropinquat, in ſa-
lutem ſcilicet eorum, qui annuntiationem eius recipi-
ent. Quo modo, ſi comminatione non poteſt ſine excu-
ſatione, habes Deum exequentem in comminatione, & iu-
dicem in vtrouque. 377 Sic & puluerem iubet excuti in illos,
in teſtificationem, 378 & ad horrentiam terrae eorum, ne-
dum communicationis reliqua. Si enim inhumanitas
& inhospitalitas nullam ab eo reſeruat ſunt vicioſitas:
cui rei praemiſſit teſtificationem, minas vtrique poten-
dentem? Porro quum etiam creator in Deuteronomio
379 Ammonitas & Moabitas prohibet recipi in Ec-
cleſiam, quod populum Aegypti profectam inhumane
& inhospitaliter copis de fraudatiſſe: ergo in Chriſtum
inde manſe conſtat: 380 & communicationis interdic-
tum, vbi habet formam. 381 Qui vos ſpernit, me ſpernit,
Hoc & Moyſi creator. 382 Non te contempſerunt, ſed me. Tu
enim Apoſtoliſ Moyses, quam & Apoſtoliſ Propheta.
Aequanda erit auctoritas vtrique officii, ab vno e-
demque domino Apoſtolorum & Prophetarum. 383
Quis nunc dabit poteſtatem calcandi ſuper colubros & ſerpentes
Vtrumne omnium animalium dominus, an nec vnus
lacerat Deus? Sed bene quod creator hoc poteſtatem
384 etiam parulis pueris per Elaſiam reponiſſe, con-
citere manum in caetnam aſpidum, & in cubile natu-
aſpidum, nec omnino illi. Et vtrique cinus (ſalua ſim-
plicitate ſcripturae: nam nec & ipla beſtia non cere pote-
runt, vbi fides fuerit) figurate ſcorpios & colubros por-
tendi ſpiritualia malitia, quorum ipſe quoque princeps
in ſerpentis, & draconis, & eminentiſſima cuiusque be-
ſtiae nomine deputerur penes creatorem, largitur hanc
poteſtatem priori Chriſto ſuo, 385 ſicut nonageſimus
Pſalmus ad eum: Super aſpidem & baſiſcum incedis, & con-
calcabis leonem & draconem. Sicut etiam Elaſias: 386 Illa da
ſuperduer Dominus Deus macherem an ſanctam, magnam & iu-
stem, Chriſtum ſcilicet ſuum, in draconem illum colorem
magnum & tortuoſum, & interficiet eum illa die. 387 Sed
quum idem: Via munda & via ſancta vocabitur, & non tran-
ſibit illic immundum, nec erit illic via immunda: qui autem tran-
ſiſerunt, vadent in ea, & non erit iam illic leo, nec eſt ſer-
pens niſi quicquam aſcendet in eam, nec inuenietur illi: quum
viam fides demonſtret, per quam ad Deum peruenie-
mus, iam tunc eidem via, id eſt, fides hanc euacuatio-
nem & ſubiectionem beſtiarum pollicetur. Denique
& tempora promiſſionis congruere inuenias, ſi qua
antecedunt, legas. Inualeſcite manus diſmiſſe & genua reſol-
uta. Tunc pateſcent oculi eorum, & aures exaudientur
eorum. Tunc aliter claudus vt ceruus, & clara erit lingua muerum.
Igitur vbi medicinarum edidit beneficia, tunc & ſcor-
pios & ſerpentes ſanctis ſuis ſubdidit, ille ſcilicet qui
hanc poteſtatem, vt & aliis preſtaret, prior accepit
a patre: & ſecundum ordinem praedicationis exhibuit.
[388 Quis Dominus celi inuocabitur, qui non prius
ſaetor oſtenditur? 389 Gratias enim, inquit, ago, & con-
ſpiceo Dominus celi, quod ea que erant abſcondita ſapientibus &
prudensibus, reuelaueris paruulis. Quae iſta? & curus de a
quo abſcondita? & a quo reuelata? Si a Deo Marconis
abſcondita & reuelata, qui omnino nihil praemierat, in
quo ali-

TERTULLI
OPERA

A

quo aliquid absconditum esse potuisset, 390 non Prophetias, non parabolas, non visiones, non vlla reser, aut verborum, aut nominum argumenta, per allegorias & figuras, vel enigmatum nebulas obumbrata: sed ipsam magnitudinem sui absconderat, quam 391 cum maxime per Christum reuelabat: satis inique. Quid enim deliquerat sapientes & prudentes, vt absconderet illis Deus: ad quem cognoscendum non suffecerat sapientia atq; prudentia illorū, nulla via data ab ipso per aliquam operum predicationem, vel vestigia, per quæ sapientes atq; prudentes deducerentur. Quamquam & si in aliquo deliquissent erga Deum ignotum, pone tunc notum, nõ tamen Zeloten eum experiri debuissent, qui dissimilis creatoris inducit, Igitur si nec materias præmiserat, in quibus aliquid occultasset: nec reos habuerat, à quibus occultasset: nec debuerat occultasse, etiam si habuisset: iam nec reuclator ipse erit, qui absconditor non fuit, ita nec dominus cœli, nec pater Christi, sed ille, in quem competunt omnia. Nam & abscondit præmissio obscuritatis propheticæ instrumentum, cuius intellectum fides mereretur. Nisi enim credideritis, non intelligitis, & reos habuit sapientes atq; prudentes ex ipsis operibus tocactatis intelligibilem Deum non requirentes, vel 392 perperam illum philosophantes, & ingenia hereticis subministrantes: & nouissimes, Zelotes est: denique olim hoc per Esaiam concionabatur, quod Christus gratulatur. *Perdant sapientiam sapientium, & 393 prudentiam eorum celabo:* Sicut & alibi tam abscondisse, quam reuelatum esse significat: 394 *Et dabo illis thesauros absconditos, inuisibiles aperiam illis 395 Et rursus: Quis alius difficit signa ventriloquorum, & diuinationes ex corde auertens in posteriora sapientes: & cogitationes eorum insatians?*

B

Si autem & Christum suum illuminatorem Nationum designauit, *Posuit te in lucem Nationam*, quas interpretatur in nomine paruulorum, sensu scilicet retro paruas, & imprudentes infantes, iam vero & humilitate fidei pusillas: facilius vtique credemus eundem etiam paruulis reuelasse per Christum, qui & retro absconderit, & per Christum reuelationem re-promiserit, aut si Deus Marcionis ea quæ a creatore abscondita retro fuerint, patefecit: ergo iam creatori negotium gessit, res eius edisserens. 396 Sed in destructionem, inquis, vt traduceret eas. 397 Sed in destructionem, inquis, vt traduceret eas. Ergo illis traduxisse debuerat, quibus creator abscondit, sapientibus & prudentibus. Si enim benignitate faciebat, illis erat agnitio præstanda, quibus fuerat negata: non paruulis, quib. nihil creator inuideat. Et tamen vsque adhuc, puro, probamus exstructionem potius Legis & Prophetarum inueniti in Christo, quam destructionem. 397 *Omnia sibi tradita dicit à patre.* Credas, si creatoris est Christus, cuius omnia, quia non minori se tradidit omnia filio creator, quæ per eum condidit, per sermonem suum scilicet. Ceterum si 398 *ipsus ille: Quæ sunt omnia quæ illi à patre sunt tradita? Quæ sunt creatoris? Ergo bona sunt quæ pater filio tradidit. & bonus iam creator, cuius omnia bona sunt: & ille iam non bonus, qui in aliena bona inuasit, vt filio traderet, docens alieno abstinere. Certe mendicissimus, qui nec filium vnde dicitur, habuit, nisi de alieno. Aut si nihil de creatoris traditum est ei à patre: & quomodo hominem creatoris sibi vindicat? Aut si solus homo ei traditus est, omnia homo non est. Scriptura autem omnium edicit traditionem filio factam. Sed & si omnia ad hominum genera, id est, ad omnes Nationes interpretaberis, & has filio tradidisse creatoris est: *Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra.* Aut si habet & ipse aliqua sua, quæ omnia filio traderet, pariter cū homine creatoris, ostendit vnū aliquem ex omnibus, in fidē, in exemplū, ne tam merito non credā eius esse omnia, cuius nihil video, quā merito credā, etiam quæ non video eius esse, cui sunt vniversa quæ video. 398 Sed: *Nemo scit qui sit pater, nisi filius, & qui sit filius nisi pater, & cuiusque filius reuelauerit.* Atque ita Christus ignotum Deum prædicauit. 399 Hinc enim & alii hæretici filicuntur, opponentes creatorem omnibus notum & Israhel secundū familiaritatē, & Nationibus secundū*

C

naturam. Et quomodo ipse testatur nec Israhel cognitum se? *Israhel autem me non cognouit, & populus me non intellexit: nec Nationibus.* 400 Ecce enim nec de Nationibus, inquit, nemo, propter quod & illas sillicidū fittula deputauit? & Sionem tanquam speculam in vinea dereliquit. Vide ergo an confirmatio sit propheticæ vocis, & exprobrantis ignorantia in Deū humanā, quæ fuerit ad filiū vsque. Nam & ideo subterxit: ab eo cognosci patrem, cui filius reuelauerit: quoniam ipse erit qui positus à patre illuminatio Nationū annūciabatur, vtique de Deo illuminandarum: etiam Israhelis, vtique per agnitorem Dei pleniorē. Ita non proficiunt argumenta in fidem Dei alterius, quæ creatori, competere possunt: quia quæ non competunt creatori, hæc poterunt in fidem proficere Dei alterius. Si & sequentia inspicias: 401 *Beati oculi qui vident quæ videntur: Dico enim vobis quia Prophetæ non viderunt quæ vos videris* de superiori sensu descendunt: Adeo neminem, vt decuit, Deum cognouisse, quando nec Prophetæ vidissent, quæ sub Christo videbantur. Nā si non meus esset Christus, nec Prophetatū hoc in loco mentionē collocasset. Quid enim mirum, si non viderant res Dei ignoti, & tanto post aucto reuelati: Quæ autem fuisset felicitas eorū, qui tunc videbant quæ alii merito vidisse non poterant, si non erant consecuti repræsentationem eorū, quæ nunquā prædicarent, nisi quoniam qui poterant vidisse, qui Dei sui res quas etiam prædicauerant non tamen viderant: Hæc autem felicitas erit aliorum, qui videbant quam alii tantum prædicauerant. 402 Denique ostendimus, & iam ostendimus, ea vĩa in Christo, quæ fuerant prædicata: abscondita tamen & ab ipsis Prophetis, vt absconderentur & à sapientibus & à prudentibus seculi. 403 In Euangelio veritatis, legis doctor Dominum aggressus: *Quid faciens inquit, vitam æternam consequar?* In heretico vita solummodo posita est, sine æternæ mentione, vt doctor 404 de ea vita videatur consuluisse, quæ in lege promittitur à creatore longuam: & Dominus, ideo illi 405 secundum legem responsum dedit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & totis viribus tuis, quoniam de lege vitæ sciscitabatur.* Sed sciebat vtique legis doctor quo pacto 406 vitam legale consequi posset, vt non de ea interrogasset, cuius regulas etiā docebat. Sed quia & mortui iam suscitabantur à Christo, exsuscitatus ad spem 407 æternæ vitæ, per exemplum recidit, ne plus aliquid obseruationis exigeret sublimior spei, idcirco consuluit de æternæ vitæ consecutione. Itaq; Dominus vt nec ipse alius, nec aliud nouum inferens præceptū, quā quod principaliter ad omnem salutem, vtramque vitam facit, ipsū caput ei legis opponit omnifariam diligendi Dominum Deum suum. Denique si de vita longuam & ille consulit, & Christus respondit, quæ sit penes creatorem, non de æternæ quæ sit penes Marcionis Deū, quomodo consequitur æternam? Non vtique eodem modo quo & longuam. 408 Pro differentia enim mercedum, operarum quoque credenda distantia est. Ergo non ex dilectione Dei tui cõsequetur vitam æternam Marcionites: sicut longuam dilector creatoris. Sed quale est, vt non magis diligendus sit qui æternam pollicetur, si diligendus est qui longuam re-promittit? Ergo eiusdem erit vtraque vita, quam eadem est vtrique vitæ captanda disciplina. Quod creator docet, id & Christo opus est diligi vt præter, interueniente & hic illa præscriptione, qua facilius apud eum debeat credi maiora, apud quem minora præcedunt, quā apud eum cui nullam de maioribus fidem aliqua minoræ preparauerunt. Viderit nunciū æternam nostri addiderunt. Hoc mihi satis est, quod Christus ille æternam non longe vitæ inuitator, de longuam consulens quam destruebat. nõ ad æternam potius exhortatus est hominem quam inferbat. Quid, oro te, fecisset Christus creatoris, si qui creatori diligendo edificauerat hominem, non erat creatoris? Credo, negasset diligendum creatorem. [409 *Quum in quodam loco orasset ad patrem illum superiorē, satis impudentibus & temerariis oculis suspiciens ad cælum creatoris, à quo tā aspero & sauo & gran-*

D

natam. Et quomodo ipse testatur nec Israhel cognitum se? *Israhel autem me non cognouit, & populus me non intellexit: nec Nationibus.* 400 Ecce enim nec de Nationibus, inquit, nemo, propter quod & illas sillicidū fittula deputauit? & Sionem tanquam speculam in vinea dereliquit. Vide ergo an confirmatio sit propheticæ vocis, & exprobrantis ignorantia in Deū humanā, quæ fuerit ad filiū vsque. Nam & ideo subterxit: ab eo cognosci patrem, cui filius reuelauerit: quoniam ipse erit qui positus à patre illuminatio Nationū annūciabatur, vtique de Deo illuminandarum: etiam Israhelis, vtique per agnitorem Dei pleniorē. Ita non proficiunt argumenta in fidem Dei alterius, quæ creatori, competere possunt: quia quæ non competunt creatori, hæc poterunt in fidem proficere Dei alterius. Si & sequentia inspicias: 401 *Beati oculi qui vident quæ videntur: Dico enim vobis quia Prophetæ non viderunt quæ vos videris* de superiori sensu descendunt: Adeo neminem, vt decuit, Deum cognouisse, quando nec Prophetæ vidissent, quæ sub Christo videbantur. Nā si non meus esset Christus, nec Prophetatū hoc in loco mentionē collocasset. Quid enim mirum, si non viderant res Dei ignoti, & tanto post aucto reuelati: Quæ autem fuisset felicitas eorū, qui tunc videbant quæ alii merito vidisse non poterant, si non erant consecuti repræsentationem eorū, quæ nunquā prædicarent, nisi quoniam qui poterant vidisse, qui Dei sui res quas etiam prædicauerant non tamen viderant: Hæc autem felicitas erit aliorum, qui videbant quam alii tantum prædicauerant. 402 Denique ostendimus, & iam ostendimus, ea vĩa in Christo, quæ fuerant prædicata: abscondita tamen & ab ipsis Prophetis, vt absconderentur & à sapientibus & à prudentibus seculi. 403 In Euangelio veritatis, legis doctor Dominum aggressus: *Quid faciens inquit, vitam æternam consequar?* In heretico vita solummodo posita est, sine æternæ mentione, vt doctor 404 de ea vita videatur consuluisse, quæ in lege promittitur à creatore longuam: & Dominus, ideo illi 405 secundum legem responsum dedit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & totis viribus tuis, quoniam de lege vitæ sciscitabatur.* Sed sciebat vtique legis doctor quo pacto 406 vitam legale consequi posset, vt non de ea interrogasset, cuius regulas etiā docebat. Sed quia & mortui iam suscitabantur à Christo, exsuscitatus ad spem 407 æternæ vitæ, per exemplum recidit, ne plus aliquid obseruationis exigeret sublimior spei, idcirco consuluit de æternæ vitæ consecutione. Itaq; Dominus vt nec ipse alius, nec aliud nouum inferens præceptū, quā quod principaliter ad omnem salutem, vtramque vitam facit, ipsū caput ei legis opponit omnifariam diligendi Dominum Deum suum. Denique si de vita longuam & ille consulit, & Christus respondit, quæ sit penes creatorem, non de æternæ quæ sit penes Marcionis Deū, quomodo consequitur æternam? Non vtique eodem modo quo & longuam. 408 Pro differentia enim mercedum, operarum quoque credenda distantia est. Ergo non ex dilectione Dei tui cõsequetur vitam æternam Marcionites: sicut longuam dilector creatoris. Sed quale est, vt non magis diligendus sit qui æternam pollicetur, si diligendus est qui longuam re-promittit? Ergo eiusdem erit vtraque vita, quam eadem est vtrique vitæ captanda disciplina. Quod creator docet, id & Christo opus est diligi vt præter, interueniente & hic illa præscriptione, qua facilius apud eum debeat credi maiora, apud quem minora præcedunt, quā apud eum cui nullam de maioribus fidem aliqua minoræ preparauerunt. Viderit nunciū æternam nostri addiderunt. Hoc mihi satis est, quod Christus ille æternam non longe vitæ inuitator, de longuam consulens quam destruebat. nõ ad æternam potius exhortatus est hominem quam inferbat. Quid, oro te, fecisset Christus creatoris, si qui creatori diligendo edificauerat hominem, non erat creatoris? Credo, negasset diligendum creatorem. [409 *Quum in quodam loco orasset ad patrem illum superiorē, satis impudentibus & temerariis oculis suspiciens ad cælum creatoris, à quo tā aspero & sauo & gran-*

Tertulliani Opera.

Xx dinc

E
Isai. 1.
Isai. 63.
Isai. 40.
Isai. 1.
Luc. 10.
Isai. 42.

Luc. 10.

F

ibidem.

Exod. 20.

Deut. 6. &

Luc. 10.

G

H

Ca. XXVI.

ex c. xi.

L

A
Luc. 11.
Ibidem.

dine & fulmine potuisset elidi, sicut 410 & Ierusalem suffugi ab eo potuit, 411 aggressus eum ex discipulis quidam: Domine, inquit, docenos orare, sicuti & Iohannes discipulos suos docuit. Scilicet quia alium Deum aliter existimaret orandum. Hoc qui presumpserat, prius est probet alium Deum aditum a Christo, nemo enim ante voluisset orare nosse, quam didicisset quem oraret. Igitur si didicerat, proba. Si nusquam vsque adhuc probas, scito illum in creatore formam orationis postulasse, in que etiam discipuli Iohannis orabant. Sed quia & Iohannes nouum aliquem ordinem orationis induxerat, ideo hoc & a Christo discipulus eius postulandum non immerito presumpserat, vt & illi de proprio magistri sui instituto, non aliam, sed aliter Deum orarent. Proinde nec Christus ante orationis notitiam discipulo contulisset, qua Dei ipsius. Ita & ipse in eum docuit orationem quem discipulus vsque adhuc nouerat. Denique sensus orationis quem Deum sapienter recognosce. 412 Cui dicam: *Pater*? Et qui me omnino non fecit, a quo originem non traho, an ei quod me faciundo & instruendo generauit? 413

B
Ibid.
Gen. 1.
Ibid.
Gen. 1.
Luc. 11.
Ibid.
Ibid.
Ibid.

A quo *Spiritus sanctum postulem*? a quo nec mundialis spiritus praestatur? an a quo sunt etiam angeli spiritus, cuius & in primordio spiritus super aquas ferebatur? 414 *Eius regnum optabo venire*, quem numquam regem gloriae audiui? an in cuius manu etiam corda sunt regum? 415 *Quis dabit mihi panem quotidianum?* qui nec milium mihi condit, an qui etiam de caelo panem angelorum quotidianum populo suo praestitit? 416 *Quis mihi delicta dimittet?* qui ea non iudicando non retinet, an qui si non dimiserit, retinebit vt iudicet? 417 *Quis non sinet nos deduci in tentationem?* quem poterit tentator non timere, an qui a primordio tentatorem angelum praedam nauit? Hoc ordine qui alii Deo supplicat & non creatori, non orat illum, sed infamat. 418 Proinde a quo petam vt accipiam, apud quem *quasam inueniam*, ad quem *pulsabo vt aperiat mihi?* Quis habet potestatem dare: nisi cuius omnia? cuius sum etiam ipse qui peto. Quid autem perdidit apud Deum illum, vt apud eum quaram & inueniam? Si sapientiam atque prudentiam, has creator abscondit apud eum ergo quaram. Si salutem & vitam, & has apud creatorem. Nihil alibi quaeretur vt inueniatur, qua vnde latuit, vt appareat. Sic nec aliorum pulsabo, quam vnde sum fundus. Denique si accipere & inuenire, & admitti, laboris & instantiae fructus est, illi qui petiit, & quaesiuit, & pulsauit, intellige haec a creatore mandari & repromitti. Ille enim Deus optimus, vltro veniens ad praestandum non suo homini, nullum illi laborem, nec instantiam indixisset. Iam enim non optimus si non vltro daret non petenti, & inuenire praestaret non quaerenti, & aperire non pulsanti. Creator autem potuit indicare ista per Christum, vt quia delinquendo homo offenderat Deum suum, laboraret, & instantia petendi acciperet, quaerendi inueniret & pulsandi introiret. 419

C
Ibidem.

Sic & praemissa similitudo nocturnum per hunc petitorum amicum facit, non alienum, & ad amicum pulsantem, non ad ignotum. Amicus autem etiam illi offendit, magis creatoris est homo quam Dei Marcionis. Itaque ad eum pulsant, ad quem ius illi erat, cuius ianuam norat, quem habere panes sciebat, *quod autem iam cum infantibus* quos nasci voluerat. Etiam quod sero pulsatur, creatoris est tempus. Illius & serum, cuius seculum & seculi occasus, ad Deum autem nouum, nemo sero pulsasset, tantum quod lucescentem. Creator est, qui ianuam olim Nationibus clausisset, quae olim pulsabatur Iudaeis; & exurgit & dat, & si iam non quasi amico, non tamen quasi extraneo homini, sed quasi molesto, inquit. Molestum autem tam cito Deus recens neminem pati potuit. 420 Agnosce igitur & patrem, quem etiam appellas creatorem. Ipse est qui scit quid filii postulent. Nam & panem petentibus, de caelo dedit manna, 421 & carnem desiderantibus emisit ortygonem. 422 non serpentem prospice, nec scorpionem pro oio. 423 Illius autem erit non dare malum pro bono, cuius vtrumque sit. Ceterum Deus Marcionis non habens scorpionem, non poterat id se dicere non daturum, quod non habebat; sed ille qui habens & scorpionem, non dat.

D
Exod. 16.
Num. 11.
Luc. 11.
Ibidem.

441 Itaque & Spiritum sanctum si dabit, apud quem est & non factus; 442 Quum surdum daemone expulisset (426 vt & in ista specie curationis a Eliaa occurrisset) 443 in Beelzebule b datus eiecit daemone; si ego, inquit, in Beelzebule eicio daemone, filii vestri in quo eiciunt: hac voce quid magis portendit, quam in eo eiecere, in quo & filii eorum in virtute scilicet creatoris. Nam si puras se accipiendum si ego in Beelzebule eicio daemone filii vestri in quo: qualis illos iugillaret in Beelzebule eicientes, resistit tibi prior sensus, 428 non posse Satanam diuidi aduersus seipsum. A deo nec illi in Beelzebule eiciebant, sed vt diximus in virtute creatoris, qua vt intelligi faceret, subiungit: 429 *Quod si ego in digito Dei expello daemone, ergone appropinquauit in vos regnum Dei* Apud Pharaonem enim veneci illi adhibiti aduersus Moysen, virtute creatoris digiti Dei appellauerunt. *Digito Dei est hoc*, q. significat etiam medicum, validissimum tamen. Hoc & Christus ostendit commemorator non obliterator venustatis, scilicet suarum, virtutem Dei, digiti Dei dixit, non alterius intelligendum quam eius apud quem hoc erat appellata. Ergo & regnum ipsius appropinquauerat, cuius & virtus digito vocabatur. 430 Merito igitur applicat ad *parabolam fortis illius armati, que validior alius opprimit*, principem daemoneorum, quem Beelzebule & Satanâ supra dictatis significans digito Dei opprimit, non creatorem ab alio Deo subactum. Ceterum quomodo ad hoc staret regnum eius in suis terminis & legibus, & officis, quem licet integro mundo vel sic potuisset videri superasse validior ille Deus Marcionis, si non secundum legem eius etiam Marcionis? 431 morentur, in terra defluendo, sepe & a scorpione docti non esse superatorem creatoris. 432 Exclamat mulier turbata: *Beatum videram qui illum portasset, & videra que illum educasset*. Et Dominus: *Immo beati qui sermonem Dei audiant & faciunt*. Quia & retro ficececerat matrem auferens, dum audiret & obsecraret Dei praesertim. Nam hic mater assistebat illi. A deo nec retro negauerat, vt neci quum id rursum audiretur proinde felicitate ab vtero & vberibus matris sue transiit in discipulos, a qui non transiisset si eam non haberet. [433 Alibi malo purgare quae reprehendunt Marcionem in creatore. Hic iustitiam, si ea in Christo reperitur. Ecce in aqualis & ipse inconstans, leuis, aliud docens, aliud faciens; 434 lubet a omni petenti dare, 435 & b ipse sequitur petentibus non dat. Tanto aucto lucem suam ab hominibus abscondit; 436 negas lucernam abscondendam, sed confirmat super candlelaba proponendam, vt omnibus luceat. Vt etiam remedicere, multo magis vtique maledicere; 437 & va ingerit, Pharisaei & discipulis legis. Quis est tam similis Dei me, Christus nisi ipse? Saepo iam finximus nullo modo potuisse illi destructorem legis denotari, si alium Deum promulgasset. 438 Ideo & tunc Pharisaeus, qui illum vocat et ad praedam praestabat penes se, cur non prius trinctus esset quam recubasset in secundum legem, qui Deum legis circumferret. *Responsum etiam interpretatus est ei legem, 440 dicens: illos calicis & catini exteriora emundare, interiora autem ipsorum plena esse rapinae & iniquitate*, vt significaret vasculorum munditiam hominum esse intelligendas apud Deum. Quia & Pharisaeus de homine non de calice illoro apud te tractauerat. Ideo exteriora, inquit, calicis lauaris, id est carnis exteriora autem vestra non emundatis, id est, animam adiciens, vt ne qui exteriora fecit, id est, carnem, & interiora fecit, id est, animam quod di deo aperte demonstrauit, ad eundem Deum pertinere munditias hominis exterioris & interioris, cuius vterque sit, praeponeatis misericordiam non modico uacro hominis, sed etiam sacrificio. Subiungit enim: 441 *Dare quae habetis elemosinam & omnia munda erant vobis*. Quod si & alius potest Deus misericordiam mandasse, non tamen antequam cognitus. Porro & hic apparet illos non de Deo inceptos, sed de eius disciplina, a quo illis & figurate vasculorum munditiae, & manifeste misericordiarum opera imperabantur. 442 Sic & holysula decimatio, vocationem autem & dilectionem Dei praetercuntis obmergat. Cuius Dei vocationem & dilectionem, nisi cuius & mentem & mentem, ex forma legis de decimis offerebant? Totum enim ex probationis hoc erat quod modica cur-

Ibidem.

TERTIUM
OPERA

A
1. Reg. 2.
Psal. 121.
Luc. 12.
Ipsa. 39. &
4. Reg. 20.
Ca. xx 1x.
ex cod. c.
XII. Luca.
Luc. 12.
Ibidem.
Ibidem.
Ibid.

Ibid.

B

Ibid.

C

Ibid.

Ibid.

Ibid.

Ibid.

D

Ibid.

Gen. 3.

Luc. 12.

TERTULLI
OPERA

diuitis blandiens sibi de prouentu agrorum suorum, cui Deus dicit. Stulte hac nocte animam tuam reposcent. Quae autem parasti, cuius erunt? Sic denique rex de gazis & apothecis deliciarum suarum apud Perfas gloriatur, per Elaiam male audiuit. 465 Quis nollet curam nos agere anima de victu, & corpori de vestitu, nisi qui ista homini ante prospexit: & exinde praestans, merito curam eorum, tanquam aemulam liberalitatis suae, prohibet, q & substantiam ipsius anima accomodatuit potiore emea, & materiam ipsius corporis figurauit potiore tunica: 466 Cuius & corui non ferunt, nec metunt, nec in apothecas condunt, & tamen aluntur ab ipso. 467 Cuius & lilia & fennum non texunt, nec nent, & tamen vestiuntur ab ipso: cuius & Salomon gloriosissimus, nec villo tamen stofculo cultior. Ceterum nihil tam abruptum, qua vltius praestet, alius de praestantia eius secure agere mandet, & quidem derogator ipsius. Denique si quasi derogato, creatoris, non vult de eiusmodi frivolis cogitari, de quibus nec corui nec lilia laborent, vltro scilicet pro sua vilitate subiectis, paulo post parebit. Interim cur 468 illos modicae fidei incusat, id est, cuius fidei: eiusne quam nondum poterant perfectam exhibere Deo, tantum quod velato quum maxime discerent eum: an quam hoc ipso titulo debebant creatori, vti crederent haec illum vltro generi humano sumministrare, nec de eis cogitare? Nam & quum subicit: Haec enim nationes mundi querunt, non credendo scilicet in Deum conditorem omnium & praebitorem, 469 quos pares gentium nolebat, in eundem Deum modicos fidei increpabat, in quem gentes incredulas notabat. Porro quum & adicit: 470 Scit autem Pater opus esse haec vobis, prius quaeram quem patrem intelligi vellet Christus. Si ipsorum creatorum demonstrat, & bonum confirmat, qui scit quid filijs opus sit. Sin illum Deum, quomodo scit necessarium esse homini victum atque vestitur, quorum nihil praestitit? Si enim scilicet, praestidisset. Ceterum si scit quae sunt homini necessaria, nec tamen praestitit, aut malignitate aut infirmitate non praestitit. Professus autem necessaria haec homini, vti que bona confirmavit. Nihil enim mali necessarium. Et non erit iam deprecia-tor operum & indulgentiarum creatoris, vti quod supra distuli, expunxerim. Porro si quae necessaria scit homini, alius & prospexit & praestitit, quomodo haec ipse promittit? An de alieno bonus est? 471 Quae enim, inquit, regnum Dei, & haec vobis adiciuntur. Vti que ab ipso. Quod si ab ipso, qualis est qui aliena praestabit? Si a creatore cuius & sunt, quis est qui aliena promittat? Ea si regno accedent, secundo gradu restituenda, eius est secundus gradus, cuius & primus: eius victus atque vestitus, cuius & regnum. Ita tota promissio creatoris est, parabolarum status, similitudinum peraequatio, si nec in alium spectant, quam 472 cui per omnia patiauerint. 473 Sumus serui, dominum enim habemus Deum. Succingere debemus lumbos, id est, expedire esse ab impedimentis 474 laciniose vitae & implicitae, item lucernas ar-dentes habere, id est, mentes a fide accensas, & operibus veritatis relucentes, atque ita expectare Dominum, id est, Christum. Vnde redeunt? si a nuptijs creatoris est, cuius nuptiae. Si non creatoris, nec ipse Marcion inuitas ad nuptias isser, Deum suum intuens detestato-rem nuptiarum. Defecit itaque parabola in persona Domini, si non esset, cui nuptiae competunt. In sequenti quoque parabola satis errat, qui 475 furem illum cuius horam si pater familiae sciret, non sciret suffodi domum suam, in personam disponit creatoris. Fur enim creator, quomodo videri potest Dominus totius hominis? Nemo sua furatur aut suffodit, sed ille potius qui in aliena descendit, & hominem a domino eius alienat. Porro quum furem nobis diabolu demonstret, cuius horam etiam in primordio si homo scisset, nunquam ab eo suffollus esset. 476 Propterea iubet vt parati simus, quia quae non putamus hora, filius hominis adueniet, non quali ipse sit fur, sed iudex, scilicet eorum, qui se non parauerint, nec cauerint furem. Ergo si ipse est filius hominis, iudicem teneo, & in iudice creatorem defendo. Si vero Christum creatoris in nomine filii hominis hoc loco ostendit, vt

cum furem portendat, qui quando venturus sit, ignoremus, habes supra scriptum, Neminem rei suae furem esse: Saluo & sillo quo inquantum dum creatoris ingerit, in tantu illi negotiu agens, creatoris est. 477 Ita quae interroganti Petro, in illos an & in omnibus parabolam distinxit, 478 ad ipsos & ad vnuerfos qui Ecclesias praestant elent, proponit actorem similitudine, 479 quorum qui bene tractauerit conseruos absentia domini, reuerso eo omnibus bonis praeparauerit. 480 Qui vero fecerit egerit, reuerso domino qua die non pueruerit, hora qua non scierit, illo scilicet filio hominis Christo creatoris, non fure, sed iudice segregabitur, & pars eius cum infidelibus ponetur. Proinde igitur aut & hic iudicem dominum opponit, & illi catechizataut si Deum optimu, ia & illum iudicem affirmat, licet nolit haereticis. Temperare nentant hunc sensum, qui Deo eius vindictas, quasi tranquillitatis sit & mansuetudinis, segregate solummodo & parte eius cum infidelibus ponere, ac si non sit vocatus, vt statui suo redditis, quasi non & hoc ipso indicato fiat. Sulicitia. Quis erit exitus segregatorum? Nonne amissio salutis? Siqui de ab eis segregabantur qui salute consequentur. Quid igitur infidelium status? Nonne damnatio? Aut si nihil patientur segregati & infideles, aequae diuerso nihil consequentur reuerti & fideles. Si vero consequentur salutem reuerti & fideles, haec amittant necesse est ex diuerso segregati & infideles. Hoc erit indicium, q qui in tendit, creatoris est. 481 Quum alii intelliga cedent seruos paucis aut multis pligis, & prout commisit illis, ita & exigentem ab eis, quam retributorum Deum. Cuius decet obsequi, nisi remuneratori? Proclamat Christus tuus, 482 Ignem veni mittere in terram. Ille optimus, nullus gehenna dominus, qui paulo ante discipulis, ne igne postularer, in humanissimo vincto coeuerat, quando iste Sodomae & Gommora nimbo igneo exulsiit quada cantatum est. 483 Ignis ante ipsum procedat, & cremabit inimicos eius: quando & per Olee comminatus est, 484 Ignem emittam in ciuitates iuda: 485 vel per Elaiam, Ignem caesarij ex indignatione mea. Non mentiar. Sin non est ille qui de rubo quoq; ardenti voce suam emisit, viderit que igne intelligendum contendat. Etiam si figura est, hoc ipso quod de meo elemento argumeta sensu suo sumit, meus est, qui de meis vultu, illius erit similitudo ignis, cuius & veritas. Ipse meli interpretabitur ignis illius similitudo, adiciens, 486 Putatis venisse pacem mittere in terram: non dico vobis, sed separationem, Machabram quidem scriptum est. Sed Marcion emendat, quali non & separatio opus sit machabae. Igitur & ignem euestionis intendit, qui pacem negauit. Quale praedium, tale & in eodiu. Qualis machabae, talis & flamma, neutra congruet Domino. 487 Denique: Diuidetur, inquit, pater in filium, & filius in patre, & mater in filiam, & filia in matrem & mater in socrum, & socrus in nurum. Hoc praediu inter patetes bin ipsi verbis tuba cecinit Prophetae, 488 vercor ne Michaeas Christo Marcionis praedicaret. 489 Eideo dyppit-tas pronuntiabat, caeli quidem & terra faciem probantes, tempore vero illud non dimiscentes. Quo scilicet adimpletis omnia quae super ipsos fuerit predicata, nec aliter doctos debuerat agnoscit. Ceteru quis postet ei? reponit, caeteru per quae pbaret no habebat? 490 Merito expretrauit quod iustum non a semetipsis iudicarent. 491 Olim hoc madat per Zachariam: iustum iudicium & pacatorum iudicium. Per Hieremiam: Facite iudicium & iustitia, Per Elaiam malitiam te pupillo, & iustificare vidua: imputans etiam vinea Sorech quod non iudicium fecisset, sed clamorem. Qui ergo docuerat vt faceret ex precepto, is exigebat vt faceret & ex arbitrio. Qui seminauerat praepceptu, ille & redundantiam eius vrgebat, iam vero quam absurdum velle mandare, iuste iudicare, qui Deum iudicem iustum de iudicabat. 492 Nam & iudicem qui mittit in carcerem, nec dicit nisi iusto iudicium non nisi iusto quadrante, in persona creatoris eodem gradu occurrere. Quoties conque enim leuatur creatoris opponitur, toties illius est Christus, cui per timore cogit obsequiu. 493 Quaestione rursus de corruptioe sabato facta quomodo distinxit: 494 Vnusquisque vestri sabato non soluit astru aut boue sua de praesepi, & ducit ad potus. Ergo le-

cundum

A
Luc. 13.
Hidem.

Hidem.
Exod. 21.
Luc. 13.
Hidem.
Luc. 13.
Hidem.
Luc. 13.
Hidem.

B

Hidem.

Cap. xlii.
Luc. 14.
Hidem.
Luc. 14.
Hidem.

D

Hidem.

cunda conditionem legis operatus, legem confirmavit, non dissoluit, iubente nullum opus fieri, nisi quod fieret omni animæ, quanto potius humana: Parabolarum congruentiam ubique recognoscere cogit. 495 Simile est regnum Dei, inquit, grano sinapis, quod accepit homo, & seminavit in orto suo: Quis in persona hominis intelligendus? vtiq; Christus: Quia licet Marcionis, filius hominis est dictus, qui accepit a Patre semen regni, sermonem scilicet Evangelii, & seminavit in orto suo, vtiq; in mundo, puta nunc in homine. Sed quum in suo orto dixerit, nec mundus autem nec homo illius sit, sed creatoris, ergo qui in suum seminavit, creator ostenditur. Aut si, ut hunc laqueum evadant, conuertentur hominis personam à Christo in hominem accipientem semen regni, & seminantem in orto cordis sui, nec ipsa materia alii conveniet, quam creatori. Quale est enim vtilissimum Dei regnum, quod etiam iudicii feruor lacrymosa austeritate sublequitur. De sequenti plane similitudine veretur, ne forte alterius Dei regno portendat. 496 Vermento enim comparavit illud, non azymis que familiariora sunt creatori. Congruit & hæc coniectura mendicantibus argumenta. Itaque & ego vanitatem vanitate depellam, fermentationem quoque congruere dicens regno creatoris, 497 quia post illum clibanus vel furnus gehennæ sequatur. Quoties adhuc se iudicem ostendit, & in iudice creatoris? Quoties vtiq; eiecit & damnat reiiciendo. 498 Sicut hic quoque: Quis surrexerit, inquit, paterfamilias (quo, nisi quo dixit Elias, Quis surrexerit comminere terram?) & cluserit ostium, vtiq; excludendis iniquis, quibus pulsantibus respondebit: Nescio unde sitis. 499 Et rursus enumerantibus quod coram illo ederint, & biberint, & in plateis eorum docerint, adiciet, Recedite à me omnes operarii iniquitatis, illic erit stipes & fenerator densus. Vbi: foris scilicet, ubi erunt exclusi, ostio cluso ab eo. Ergo erit pena, à quo sit exclusio in penam, 500 quum videant in suos introeuntes in regnum Dei, se vero detineri foris. A quo: Si à creatore, quis erit ergo intrus recipiens iustus in regnū? Deus bonus. Quid ergo illic creatori, ut foris detineatur in penam, quos aduersarius eius exclusit, suscipiendos à se vtiq; magis in aduersarij bilis? Sed & ille exclusus iniquus, sciat vtiq; creatoris illos detentum in penam, aut nō sciat oportet. Ergo, aut nolente eo detinebantur, & minor est illo qui detinet, cedens ei nolens: aut si vult ita fieri, ipse ita sciendū iudicavit, & nō erit melior creator ipse auctor infamiae creatoris. Hæc si nulla ratione consistunt, ut alius punire, alius liberare credatur, vnus erit tam iudicium quam & regnum: & domus vnus est vtrunque, qui & iudicat creatoris est. 501 Ad prandium vel ad cenam quales vocari iubet? Quales ostendat per Esaiam: a Confringe panem tuum esurienti, & mendicos, & qui sine ueste sunt, induc in domum tuam, qui b scilicet humanitatis istius vicem retribuere non possunt. Hanc si Christus captari vetat, & in resurrectione eam re-promittens, creatoris est forma; cui non placent d amantem munera, scilicet ante retributionem. Etiam, inuitatoris parabola cui magis parti occurrat, expendo 502 Homocidam fecit cenam & vocavit multos. Vtiq; cenæ paratura, vitæ æternæ futuritatem figurat. Dico primo extraneos & nullius iuris affines inuitari ad cenam nō solere, certe facilius solere domesticos & familiares. Ergo creatoris est inuitasse, ad quem pertinebant qui inuitabantur & per Adam qua homines. & per patres qua Iudaici, non eius ad quem neque natura pertinebant, neq; pre-rogatiua. Dehinc si is mittit ad conuiuium, qui cenam parauit, sic quoque creatoris est cenæ qui misit ad conuiuium admonendos, ante iam vocatos per patres, admonendos autem per Prophetas: non qui neminem miserit admonendum, nec qui nihil prius egerit ad vocandum, sed ipse descendit subitotantum quod innotescens, in-uitans: tantum quod inuitans, iam in conuiuium cogens, eandem faciens horam cenandi & ad cenam inuitandi. 503 Excusant se inuitati. Si ab alio Deo, merito, quia subito inuitati. Si non merito, ergo nec subito. Si autem non subito inuitati, ergo à creatore à quo olim: Cuius denique delinuerant uocationem, tunc primo

dicentes ad Aaronem: Fac nobis Deos qui præcant nobis. Atq; exinde, Aure audientes, & non audientes, uocationem scilicet Dei. 504 Qui pertinacissime ad hanc parabolam per Hieremiam: Audire (inquit) uocem meam, & ero uobis in Dominum, & uos mihi in populum, & ibitis in omnibus uis meis, quas unquam mandauero uobis. Ecce inuitatio Dei Et non audierunt, inquit, & non aduerterunt aurem suam. Ecce reculatio populi. Sed abierunt in his que concupierunt corde suo malo 505 Agrum emi, & boues mercatus sum, & uxorem duxi. Et adhuc ingerit: Et emisi ad uos omnes famulos meos Propheta. Hic erit Spiritus sanctus admonitor conuictorum, die & ante lucem. Et non 506 audire populum meum, & non intendit auribus suis, & obdurauit collum suum. 507 Hoc ut patrifamilia renuntiatum est, motus tunc (bene quod & motus: negat enim Marcion moueri Deum suum, ita & hoc motus est) mandata de plateis & vicis ciuitatis facere sublektionem. Videamus an eo sensu quo rursus per Hieremiam, 508 Nunquid solitudo factus sum domui Israelis? aut terra in incultu derelicta. Id est, Nunquid non habeo quos allegam, aut unde allegam. Quoniam dixit populus meus, non uenimus ad te. Itaque mittit ad alios uocandos, ex eadem adhuc ciuitate; 509 Dehinc loco abundante, præcepit etiam de uis & sepibus colligi, id est, nos iam de extraneis gentibus, illa scilicet æmulatione, qua in Deuteronomio, 510 Auertam faciem meam ab eis & monstrabo quid illis in nouissimis, id est, alios possessuros locum eorum: quoniam gentura peruersa est, filij in quibus fides non est. Illi obemulati sunt me in non Deo, & protocauerunt me in iram in idolis suis: & ego obemulabor eos in non Natione, in Natione insipienti provocabo eos in iram, in nobis scilicet, quorum spem Iudæi gerunt; 511 De qua illos gustaturos negat Dominus, derelicta Sion tanquã specula a in uinea & in cucumerario casula, posteaquam b & nouissimã in Christu inuitatione reculauit. Quid ex hoc ordine secundũ dispositione & predicatione creatoris recensendo cõpetere potest illi, cuius nec ordinem habet, nec dispositione ad parabolæ conspiratione, qui totum opus semel fecit: Aut quæ erit prima uocatio eius, & quæ secundo actu ad monitio: Ante debent alij excusare, postea alij conuenisse. Nunc autem pariter vtiq; partem inuitare uenit, de ciuitate, de sepibus, aduersus speculũ parabolæ: nec potest iam falsi dios iudicare quos nunq; retro inuitauit quos cum maxime aggredditur. Aut si de futuro eos iudicat, contempturos uocationem: ergo & sublektionem loco eorum ex gentibus de futuro portendit. 512 Plane ad hoc secundo uenturus est ut vtiq; gentibus prædicet. Et si uenturus est autem, puto non quasi uocaturus adhuc conuiuius, sed iam collocaturus. 513 Interea qui cenæ istius uocatione in cœleste conuiuiũ interpretatis spiritalis saturitatis & iucunditatis, memento & 514 terrenas promissiones vini & olei & frumenti & ipsius ciuitatis, æque in spiritalia figurari à creatore. 515 Ouem & dragmam perditam quis requirit? Nonne qui perdidit? Quis autem perdidit? Nonne qui habuit? Quis uero habuit? Nonne cuius fuit? Stiguitur homo non alterius est res, quam creatoris, is eum habuit cuius fuit: is perdidit, qui habuit. Is requisit, qui perdidit. Is inuenit, qui quæsiuit. Is exultauit, qui inuenit. Ita vtiq; quæ parabolæ argumentũ uacat circa eum, cuius non est ouis neque dragma, id est, homo. Nō enim perdidit: quia nō habuit: nec requisit, quia non perdidit: nec inuenit, quia nec requisit: nec exultauit, quia non inuenit. 516 Atque adeo exultare illius est de penitentia peccatoris, id est, de perditu recuperatione, qui se professus est olim malle peccatoris penitentiam quam mortem. 517 Quibus duobus dominis neget posse seruari, 518 quia alterum offendit sit necesse, alterum defendi ipse declarat. Deũ proponens & Mammonam. Deinde Mammonam quem intelligi uelit, si interpretem non habes, ab ipso potes discere. Admonens enim nos, de secularibus suffragia nobis prospicere amicitiarum, 519 secundum serui illius exemplum, qui ab actu sum-motus, dominicos debitores dimittit, cautionibus reuelat in sub-sidium sibi. 520 Et ego inquit, dico uobis, amicos de Mammona minustis, de nummo scilicet de quo & seruus ille. In iustitia n. auctorem & dominatorem totius seculi nummum scim? omnes. 521 Cui famulatur uicens Phariseorũ cupi-

E
Exod. 32.
1/ai. 6.
Hierem. 11.

Luc. 14.
Hier. 7.

Luc. 14.

Hierem. 2.

Luc. 14.
Ibidem.
Deut. 32.

Luc. 14.
a 1/ai. 14.
b Luc. 14.

C

Cap. xlii.
ex cap. xv.
Luc. 15.
Ibidem.

H
Cap. xxxiii.
ex cap. xvi.
Luc. 16.
Ibidem.

A
Ibidem.

ditatem amentavit hanc sententiam, Nō potestis Deo seruire & Mammona. 522 Irridebant denique Pharisaei pecunie cupidī, quod intellexissent scilicet Mammonam de nummo dictum, ne quis existimet in Mammona creatorem intelligendum, & Christū à creatoris illos seruitute reuocasse. Quid? nūc potius ex hoc discere, vnum à Christo Deum ostensum. Duos enim dominos nominauit, Deū & Mammonā, creatorem & nummum. Deniq; nō potestis Deo seruire, vtq; ei cui seruire videbantur: & Mammona, cui magis destinabantur. Quod si ipse aliū se ageret, nō duos dominos, sed tres demonstrasset. Et creator enim dominus, quia Deus. Et vtq; magis dominus, quā Māmonas: magisq; obleruandus, quā magis dominus. Quale est enim, vt qui Mammonam dominum dixerat, & cū Deo iungeret, vere ipsorum dominum taceret, id est, creatorem? Aut nunquid tacendo eo, concessit seruiendū ei esse, si solummodo sibi & Mammonē negauit posse seruire? Ita cum vñ Deū ponit nominatus & creatorem, si alius esset ipse, creatorem nominauit, quē dominum sine alio Deo non posuit. Et illud itaque relucet: 523 quomodo dictum: Si in Mammona iniustus fideles non extraxisset, quod verum est, quis vobis credit? In summo scilicet iniusto, non in creatore: quem & Marcion iustum facit.

Ibidem.
Ibidem.

B

524 Et si in alieno fideles inueni non estis, quod meū est quis dabit vobis? Alienum enim debet esse à seruis Dei, quod iniustum est. Creator autem quomodo alienus erat Pharisaeis, proprius Deus Iudaicae gentis? Si ergo haec non cadant in creatorem, sed in Mammonam, quis vobis credit quod verius est, & quis vobis dabit quod meum est, non potest quasi alius dixisse de alterius Dei gratia. Tunc enim videretur ita dixisse, si eos in creatore, nō in Mammonam in fideles notādo, per creatoris mentionē distinctione fecisset Dei alterius non commissurū suam veritatem in infidelibus creatoris. Quomodo tūc alterius videri potest, si non ad hoc proponatur, vt re de qua agitur, separetur? 525 Si autem & iustificantes se coram hominibus Pharisaei spem mercedis in homine ponebant, illo eos sensu increpabat, quo & Propheta Hieremias: 526 Miser homo qui spem habet in homine. 527 Si & adiicit: Scit autem Deus corda vestra illius Dei vim cōmemorabat qui lucernam se pronuntiat, seruantē renes & corda. Si superbia tangit, 528 quod elatum est apud homines, per os sum est Deo. Esaiā ponit ante oculos: Dies enim Domini sabbath, 529 in omnem contumeliosum & superbum, in omnem sublimem & elatum, & humiliabuntur. Postulā iā colligere, cur tanto quo Deus Marcionis fuerit in occulto. Expectabat, opinor, donec haec omnia diceret à creatore. Didicit ergo vltq; ad Ioannis tempora, arg; ita exinde processit annuntiare regnum Dei, dicens: 530 Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, ex quo regnum Dei annuntiat: quasi nō & nos limitē quandam ad noscamus Ioannē cōstitutum inter vetera & noua, ad quem defineret Iudaismus, & à quo inciperet Christianismus: non tamē vt ad alia virtute facta sit sedatio Legis & Prophetarum, & initiatio Euangelij, in quo est Dei regnum, Christus ipse, 531 Nam & si probauimus, & vetera trāsitura & noua successura pradicari, à creatore, si & Ioannes antecessor & prapparator ostenditur viarum Domini, Euangelium superducturi, & regnum Dei promulgaturi: & ex hoc quod Ioannes venit, ipse erit Christus, qui Ioannē erat subsecutus vt antecessorem: & si desierunt vetera, & ceperunt noua interstite Ioanne, non erit mirū quod ex dispositione est creatoris: 532 vt vnde magis probetur, quam ex Legis & Prophetarum in Ioannem occasu, & exinde ortu, regnū Dei. 533 Transeat igitur caelum & terra citius, sicut & Lex & Prophetæ, quam vnus apex verborum Domini. Verbum enim, inquit Esaias, Dei nostri manet in eum. Nam quoniam in Esaiā iam tunc Christus, sermo scilicet & spiritus creatoris, Ioannem pradicarat, vocem clamantis in deserto parare viam Domini: in hoc venturū, vt Legis & Prophetarum ordo exinde cessaret, per adimpletionem, nō per destructionem, & regnum Dei à Christo annuntietur: ideo subtexuit, facilius elemēta trāsitura, quam verba sua: subtexuit, hoc quoq; quod de Ioanne dixerat, non pretereisse. [534 Sed Christus diuortij prohibet,

Ibidem.
Hier. 17.
Luc. 16.
Hier. 11 17.
Ez. 10.
Luc. 16.
Isai. 2.

Luc. 16.

C

535 Qui dimiserit uxorem suā, & aliam duxerit, adulterum committit, qui dimissam à viro duxerit, aequo adulter est. Vt sic quoq; prohibet diuortium, illicitum facit repudiate matrimonium, Moyses vero permittit repudium in Deuteronomio: Si iunxerit quis uxorem, & habuerit repudium in illa impudicum negotium, scribit libellum repudij, dabit in manu eius, & dimittet illā de domo sua. Vides diuersitatē Legis & Euangelij, Moyli & Christi? Plane, 537 Non enim recepisti illud quoque Euangelium eius scē veritatis, & eiusdem Christi, in quo prohibens diuortij, propriam quēstionem eius abfoluit: Moyses propter duritiā cordis vestri praecepit libellum repudij dare. primordij autem non fuit sic: quia scilicet qui marem & femina miferat, etiam duo, dixerat, in carnem vnam. Quod Deus itaque iunxit, homo non distingeret. Hoc enim responso, & Moyli constitutionem protexit, vt sui: & creatoris institutionem dixerit, vt Christi ipsius. Sed quatenus ex his reuincendus es, quae recepisti, sic tibi occurram, ac si meus Christus. Nonne & ipse prohibens diuortium, & parrem tamen gestans cum qui marem & femina m iunxit: excusauerit potius quā destruxerit Moyli constitutionē. Sed hoc sic tuus sit iste Christi contrariū docens Moyli & creatori, vt si non contrarium ostendero, meus sit. Dico enim illum conditionaliter nunc fecisse diuortij prohibitionem, si deo quis dimittat uxorem, vt aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, uxorem, & aliam duxerit, adulterum committit, & qui à marito dimissam duxerit, aequo adulter est, ex eadem vtique causa, quā non licet dimittere, vti alia ducatur: illicite enim dimissam proindemissa ducens, adulter est. Manet enim matrimonium, quod non rite diremptum est. Manente matrimonio nubere, adulterium est. Ita si conditionaliter prohibuit dimittere uxorem, non in totum prohibuit, & quod non prohibuit in totum, permittit. Aliud est vbi causa cessat, ob quam prohibuit. Et iam non contrarium Moyli docet, cuius praeceptum alicubi conferat: nōdum dico, confirmat. Aut si omnino negas permittit diuortium à Christo, quomodo tu nuptias dirimis, nec coniungens marem & femina m, 538 nec alibi coniungens ad sacramentum baptismatis & Eucharistia admittens, nisi inter se coniunctauerint 539 adulterus fructum nuptiarum, vt aduersus ipsum creatorem? Certe quid facit apud te maritus, si vxor eius commiserit adulterium? Habetur illam: 540 Sed nec tuum Apostolum sine re coniugij profuturā, membra Christi. Habet itaque & Christum ad alterorem 541 iustitia diuortij. Iam hinc confirmatur ad illo Moyses ex eodem titulo prohibens repudium, quo & Christus, si inuentum fuerit in muliere negotium impudicum. Nam & in Euangelio Matthaei 542 Qui dimiserit uxorem suam prater causam adulterij, facit eam adulterari: aequo adulter censetur & ille, qui dimissam à viro duxerit. Ceterum prater ex causa adulterij, nec creator distinguit, quod ipse scilicet coniunxit, eodem alibi Moyses constituit 543 cum qui ex compulsionē matrimonium fecerat, non possit dimittere uxorem in omne tempus. Quod si ex violentia coactum matrimonij stabit, quanto magis ex conuenientia voluntarium? Sicut & prophetia auctoritate: Vxorem iuuentutis tuae non dimittes, Habes itaque Christum viro vestigia vbi que Creatoris inuentum, tam in permissu repudio, quam in prohibendo. Habes etiam nuptiarum 544 quoque velis latere prospectorem, quā nec separari vult prohibendo repudium, nec cum macula haberi, tunc permittendo diuortium. Erubescere nō coniungens, quos tuus quoque Christus coniunxit. Erubescere etiam distingues sine eo merito, quo distingui voluit & tu? Christus. Debeo & nunc & illud ostendete, vnde hanc sententiam deduxerit Dominus, quoue dixerit. Ita enim plenus constabit, eum non ad Moyses destruēdum spectasse per repudij propositionem subinterpositam: quia nec subito interposita est 545 habens radicem ex eadem Ioannis mentione. Ioannes enim retundens Herodem, 546 quod adulterus legem vxorem fratris sui defuncti duxisset, habentis filium

Isai. 43.
2. Cor. 9.
Malac. 3.

D

547 Sed Christus diuortij prohibet,

Ca. xxxiv
ex eodem.

TERTULLIANI
OPERA

A
Deut. 25.
Luc. 6.
B
Ibidem.
C
Amos 9.
Ibidem.
D
Ibidem.
1. Reg. 2.
Luc. 9.
Ibidem.
Ibidem.
1. Reg. 11.
Luc. 16.

ex illa (non alias hoc permittere, immo & præcipiente lege, 547 quam si frater illiberi decesserit, vt à fratre ipsius & ex coisita filius suppararetur semen illi) coisctus in carcerem fuerat, ab eodem Herode postmodum & occisus. Facta igitur mentione Ioannis Dominus, & vtique successus exitus eius, illicitorum matrimoniorum & adulteri figura iaculatus est in Herodem, adulterum pronuntians, etiam qui dimissam à viro duxerit: quo magis impietate Herodis oneraret, qui non minus morte quam repudio dimissam à viro duxerat: & hoc fratre habente ex illa filiam, & vel eo nomine illicite, ex libidinis non ex legis instinctu: ac propterea Propheten quoque assertorem legis occiderat. Hoc mihi dilectissime proficiet, etiam sublequens argumentum 548 diuinitis apud inferos dolentis, & pauperis in sinu Abrahæ requeſcentis. Nā & illud quantum ad scripturam superſeriem subito propositum est, quantum ad intentionem sensus, & ipsū coherent mentione Ioannis male tractati, & suggillati Herodis male maritati vtiusque exitum deformans, Herodis tormenta, & Ioannis refugia, vtiam audiret Herodes: 349 Habent illic Moysen & Prophetas, illos audiunt. Sed Marcion alioſum cogit, scilicet vtiamque mercedem creatoris, sine tormenti, sine refugii apud inferos, determinet eis positam qui Legi & Prophetis obedierint, Christi vero & Deifici celestem deficiatissimum & portū Respondemus, & hæc ipsa scriptura retinente oculos eius, 550 quæ ab inferis discernit Abrahæ sinum pauperi. Aliud enim inferi, vt puto, aliud quoque Abrahæ sinus. Nam & magnum ait intercedere regionis istas profundū & transitum vtique prohibere. Sed nec alleuisset diues oculos & quidem de longinquo, nisi in superiora, & de altitudinis longinquo per immensam illā distantiam sublimitatis & profunditatis. Vnde apparet sapienter cuique, qui aliquando Elyſios audierit, esse aliquam localem determinationem, quæ sinus dicta sit Abrahæ, ad recipiendas animas filiorū eius etiā ex Nationibus, patris scilicet multarum Nationum in Abrahæ censu deputandarū, & ex eadē fide, quæ & Abrahā Deo creditur, nullo sub iugo legis, nec in signo circuncisionis. 551 Eam itaque regionem sinum dico Abrahæ, etiam non celestem, sublimiorem tamen inferis, interim refrigerium præbituram animabus iustorum, donec consummatio rerū resurrectionem omnium plenitudine mercedis expungat: tunc apparitura cælesti promissione quam Marcion suo vindicat, quasi nō à creatore promulgatam. 552 Ad quam ascensum suum Christus edificat in cælum, secundum Amos: vtique situs: vbi est & locus æternus, 553 de quo Esaias: Quis annuntiat vobis locum æternum, nisi scilicet Christus incendens in iusticia, loquens viam rectam, odio habens in iustitiam & iniquitatem: Quod si æternus locus reprobitur, & ascensus in cælum edificatur à creatore, promittente etiam semen Abrahæ velut stellæ cæli futuri, vtique ob cælestem promissionem, salua ea promissione, 554 cur non capiat sinum Abrahæ dici, temporale aliquod animarum fidelium receptaculum, in quo iam delinquitur futuri imago, 555 accandida quadam vtiusque iudicii proficiatur. Admonens quoque vos hereticos dū in vita estis, Moysen & Prophetas vnum Deum prædicantes creatorem, & vnum Christū prædicantes eius, & vtique iudicium pœnæ & salutis æternæ apud vnicum Deum positū, qui occidit & viuificat. 556 Immo, inquit, nostri Dei moneta de cælo, non Moysen & Prophetas iussit audiri, sed Christum: Hunc audite. Merito. Tunc enim Apostoli factis iam audierant Moysen & Prophetas, qui secuti erant Christum, credendo Moysi & Prophetis. Nec enim accepisset Petrus dicere: Tu es Christus, antequam audisset & credidisset Moysi & Prophetis, à quibus solis adhuc Christus annuntiabatur. Hæc igitur fides eorum meruerat, vt etiam voce cælesti confirmaretur inbente illum audiri, quem agnouerant, euangelizantem pacem, euangelizantem bona, annuntiantem locū æternum, ædificantem illis ascensum suum in cælum. Apud inferos autem deici dictum est: Habent illic Moysen & Prophetas, audiunt illos: qui non credebant vel qui nec omnino sic credebant esse post mortem super-

bia diuinarum, & gloriæ deliciarum, supplicia annuntiatā à Moyle & Prophetis: decreta autem ab eo Deo, 557 quide throno deponit dynastias, & de sterquilinis eleuat in oper. Ita quum vtique pronuntiationis diuerſitas comparat creatori, non erit diuinitatum statenda distantia sed ipsarum marteriarum. [558 Conuersus ibidē ad discipulos: 559 Væ, dicit, auctori scandalorum, expulſe si si natus non fuisset, aut si molino saxo ad collum delegato præcipitatus esset in profundum, quam vnum ex illis modicis, vtique discipulis eius, scandalizasset. Altitia, quale supplicium cōminetur illi. Nec enim alius vltimetur scandalum discipulorū eius. Agnosce igitur & iudicem, & illo affectu pronuntiantem de cura suorum, quo & creator retro: Qui reſeruit vos, 560 ac si pupillam oculi mei tangat. Idem sensus eiusdem est. 561 Peccantem fratrem iubet corrigi, quod qui non fecerit, vtique deliquit, aut ex odio volens fratrem in delicto perſeuerare, aut ex exceptione personæ, parcens ei: habens Leuiticum: Non odies fratrem tuum in animo tuo, 562 traditione traduce proximum tuum, vtique & fratrem, & non sumus propter illum delictum. Nec mirū si ita docet, 563 qui peccata quoque fratris tui, si errantia in via inueneris, prohibet, despicias: quo minus ea reducās fratris tui, necdum ipsum sibi. 564 Sed & veniā desfratri in te delinquenti iubet, etiam septies, parum plane: Plus enim apud creatorem, qui nec modum itatuit, in infinitum pronuntians, Fratris malitiam memor ne sis. 565 Nec petenti eam præstes mandata, sed & non petenti. Non enim dōnes offensam vult, sed obliuiscaris. 566 Lex leproſorum quantæ sit interpretationis erga species ipsius vitii, & inſpectationis summi sacerdotis, nostrū erit scire: Marcionis, 567 morositatem legis opponere, vt & hic Christum amulū eius affirmet præuenientē solennia legis etiam in curatione decem leproſorum, 568 quos tamnummodo ire iussos, vt se ostenderent sacerdotibus in itinere purgari, sine tactu iā & sine verbo tacita potestate, & sola voluntate, quasi necesse sit semel, remediatores languorum & vitiorū annuntiato Christo, & de effectibus probato, de qualitatibus curationū retractari: aut creatorem in Christo ad legē pronouocari: si quid aliter quam lege distinxit, ipse perfecticū aliter vtique: Dominus per semetipsum operatur, sine per filii, aliter per Prophetas famulos suos maximæ documenta virtutis & potestatis, quæ vt clariora & validiora qua propria, distare à vicariis fas est. 569 Sed eiusmodi & alibi dicta sunt, in documento superiore. Nunc etiam præfatus est, multos tunc fuisse leproſos apud Israël, in diebus Helisei Prophete, & neminē eorū purgatum nisi Naaman Syrum: non vtique & numerus faceret ad differentia Deorū, in destructione creatoris vni remediatis, & prælatione eius qui decē emundaret. Quis n. dubitabit plures potuisse curari ab eo, qui vnum curasset, quam ab illo decem, qui nunquam retro vnum? Sed hæc cū maxime pronuntiatione diffidentiam Israël vel superbiā pulsaret: quod cū multi essent illic leproſi, & Prophetes nō deesset, etiā edito documento nemo de curantibus ad Deū operantē in Prophetis. Igitur quoniam ipse erat authenticus pontifex Dei patris, inſpexit illos secundū legis arcanū, significatis Christū esse verū discipulorē & elimatorē humanatū maculati. Sed & quod in manifesto fuit legis, præcepit: Ire ostendite vos sacerdotibus. Cur, si illos ante erat emundaturus: An quasi legis illuſor, vt in itinere curatis ostenderet, nihil esse legē cū ipſis sacerdotibus: & vtique viderit si cui tā opinioſus videbitur Christus, immo digniora sunt interpretanda, & fidei iustiora: deo illos remediatis, quæ secundū legē iussu abire ad sacerdotes obaudierant: neq; n. credibile est, e-meruisse medicinā à destructore legis obseruatores legis 570 Sed cur pristino leproſo nihil tale præcepit? quia nec Heliseus Syro Naaman: & tamē nō idcirco nō erat creatoris. Satis respondit, sed qui credidit, intelligit etiā alius aliquid. Dilce igitur & causas in Samaria regionibus res agebatur, vnde erat & vni interim ex leproſis. 571 Samaria autē descuerat ab Israël, habens schisma illud ex decē tribubus, quas auulſas per Achiam Prophetā, collocauerat apud Samariā Hieroboā. Sed Scalias semper sibi placentes erant Samaritani de moribus & puteis patris sicut in

E
Luc. 1.
Pal. 112.
Ga. xxxv.
ex c. xvii.
Luc. 17.
Ibidem.
Luc. 17.
Luc. 19.
Luc. 19.
Luc. 14.
F
Luc. 17.
Ibidem.
G
Ibidem.
H
Ibidem.
1. Reg. 11.
Luc. 16.

A

Euangelio Ioannis Samaritana illa in colloquio Domini apud putei, 572 Natu maior sis, & cetera. Et rursus: Patres nostri in isto monte adorauerunt, & vos dicitis quia Hierosolymis oportet adorare. 573 Itaque qui & per Amos: Vae, dixerit eis, qui confidunt in monte Samaria, iam & ipsam restituerit dignatus, de industria, iuber ostendere se sacerdotibus, utique qui non erant, nisi ubi & templum, subiciens Samaritam Iudaeo, quoniam ex Iudeis salus. licet Israelitae & Samaritae: tota enim promissio tribui Iudae Chriftus fuit: ut scirent Hierosolymis esse & sacerdotes & templum, & matricem religionis, & fontem non putum salutis. Et ideo ut vidit agnouisse legem illos Hierosolymis expungendam, ex hie iam iustificandos sine legis ordine remediavit. Vnde & vnum illum solum ex decem, memorem diuinae gratiae Samaritanos miratus, non mandat offerre munus ex lege, quia satis iam obtulerat, gloriam Deo reddens: hoc & Domino volente interpretari legem. Et tamen cui Deo gratiam reddidit Samaritanos, quando nec Israelites alium Deum vsq; adhuc didicisset? Cui alij quam cui omnes remediati retro a Chrieto? 574 Ideo: Fides tua te saluum fecit, audit: quia intellexerat veram se Deo omnipotentis oblationem, gratiarum scilicet actionem, apud verum templum & verum pontificem eius, Chrieto facere debere. 575 Sed nec Pharisaei possunt videri de alterius Dei regno consuluisse Dominum, quando venturum sit, quando alius a Chrieto dicitur Deus non erat: nec ille de alterius regno respondisse, quam de cuius consulebatur. Non venit, inquit, regnum Dei cum observatione. Nec dicunt: Ecce hic, ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est. Quis non ita interpretabitur, intra vos est, id est, in manu, in potestate vestra: si auditis, si faciatis Dei praeceptum? Quod si in praecepto est Dei regnum, proponere igitur contra, 576 secundum nostras Antitheses, Moysen, & vna sententia est. 577 Praeceptum, inquit, excelsum non est, nec longe a te. Non est in caelo, ut dicas, quis ascendit in caelum, & deponet nobis illud, & audiat illud faciemus: nec ultra mare est, ut dicas, quis transfretabit & sumet illud nobis, & audiat illud faciemus: Propere est verbum, in ore tuo, & in corde tuo, & in manibus tuis facere illud. Hoc erit: Non hic nec illic, ecce enim intra vos est regnum Dei. Et ne argumetur audacia haeretica, de regno creatoris, de quo consulebatur, non de suo respondisse eis Dominum, sequentia obstitunt. 578 Dicens: Filius hominis ante multa patri & reprobari oportere, ante aduentum suum, in quo & regnum substantialiter reuelabitur, suum ostendit & regnum de quo responderat, quod passiones & reprobationes ipsius expeclabat. Reprobati autem habes & postea agnoscis, & assumi, & extolli, etiam ipsum verbum reprobari, inde decerptit, ubi in lapidis aenigmate vtraque reuelatio eius apud Dauid canebatur: prima recufabilis, secunda honorabilis. Lapis, inquit, quem reprobaauerunt adificantes, iste factus est in caput anguli. A Domino factum est hoc. Vanum enim si credidimus Deum de contumelia aut gloria scilicet alicuius praedicasse, ut non eum portenderet, 579 quem & in a lapidis & in b petrae, & in c montis figura portenderet. Sed si de suo loquitur aduentu, 580 cur eum d dicitur Noe & Loth comparat tectis & arceibus, Deus & lenis & mitis? Cur admonet meminisse vxoris Loth, quae praeceptum creatoris non impune contempserit, si non cum iudicio venit vindicandorum praecceptorum suorum? Etiam si vindicat ut & ille, si iudicat me, non debuit per eius documenta formare quem delectat, ne ille me formare videatur. Si veto & hic non de suo loquitur aduentu, sed de Iudaei Chrieto, expectemus etiam nunc ne quid de suo praedicat, illum interim esse credentes, quem omnino loco praedicat. [581 Nam & orandi perseverantiam & instantiam mandans, parabola iudicis ponit, coacti audire viduam, instantia & perseverantia interpellationum eius. Ergo iudicem Deum ostendit orandum, non se, si non ipse est iudex. Sed subiunxit facturum Deum vindictam electorum suorum. Si ergo ipse erit iudex qui & vindex creatorem ergo meliorem Deum probauit, quem electorum suorum clamantium ad eum die ac nocte vindicem ostendit. 582 Et tamen cum templum creatoris inducit, & duos adorantes diuersa mente describit, Pharisaeum in super-

Ioan. 4. Anos 6. Luc. 17.

Ioan. 6.

Luc. 17. Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Deut. 30.

Luc. 17.

Ibidem.

C

Psal. 117.

a Ipsi. 8. b I Cor. 10. c Rom. 21. d Luc. 17. Ibidem.

D

Ca. xxxvii. ex c. xviii. Luc. 17.

Ibidem.

bia, Publicanum in humilitate: ideoque alterum reprobatum, alterum iustificatum descendisse, utique docendo, qua disciplina sit orandum, eum & hic orandum constituit, a quo relatu essent eam orandi disciplinam fere reprobatum: nec templum, ius iustificatricem humilitatis. Alterius Dei nec templum, nec oratores, nec iudicium inuenio penes Chrieto, nisi creatoris. Illi iubet adorare: sed in humilitate, ut alienatorem humilium, non in superbia, ut destructorem superbiorum. Quem alium adorandum mihi ostendit, qua disciplina, qua spe? Neminem, opinor: 584 Nam & quam docuit orationem, creatori probauimus conuenire. Aliud est feriam adorati qua Deus optimus & vltro bonus non vult, 585 Sed, qua optamus, nisi vnus, inquit, Deus? Non quasi ex duobus Diis vnum optimum ostenderit, sed vnum esse optimum Deum solum, qui sic vnus sit optimus, qua solus Deus. Et utique optimus, qui pluit super iustos & iniustos, & solum suum irrisit facit super bonos & malos, iustitiam & alens & iuuans etiam Marcionem. Denique interrogatus ab illo quod: Praecceptor optime, quid faciens vitam aeternam possidebis de praeccepto creatoris an ea scires, id est, faceret, exposulauit: ad contestandum, praecceptis creatoris vitam acquiri semper. 586 Cumque ille principaliora quaeque affirmata obseruasse se ab adulescentia, vnum, inquit, ribi deest. Omnia quaecumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo, & veni, sequere me. Age Marcion, omnesque iam commiserones & coodibiles eius heretici quid audebitis dicere? Rescindere Chrieto priora praeccepta, non occidens, non aditrandi, non furandi, non falsum testandi, diuigendi patrem & matrem: An & illa seculi, & quod deat, adicit, quantum & hoc praecceptum largitionis in egenos vbi que diffusum sit in Lege & Prophetis, uti gloriofissimus ille obseruator praecceptorum, pecuniam multo cariorum habiturus traduceretur. Saluum est igitur & hoc in euangelio: Non veni dissoluere Legem & Prophetas, sed prae adimplere. Simul & cetera datione liberant, manifestando vnus esse, & Dei nome & optimi, & vitam aeternam & thesaurum in caelo, & semetipsum, cuius praeccepta supplendo & conseruando & auxit: secundum Michaeam quoque hoc loco recognoscendum, dicentem, 587 Si annuntiabit tibi homo quid bonum est aut quid a te Dominus exquirat, quam facere iudicium diligere misericordiam, & paratum esse sequi Dominum Deum tuum: Et homo, Chrieto annuntians quid sit bonum, scientiam legis praeccepta, inquit, sua facere iudicium. Vnde, inquit, quae habes diligere misericordiam & da, inquit, egenis, paratum esse ire cum Deo: & veni, inquit, sequere me. 588 Tam distincta fuit a primordio Iudaea gens, per tribus & populos & familias & domos, vt non facile ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augulianis censibus adhuc tunc fortasse pendentibus, Iesus autem Marcionis & natus non dubitaretur, qui homo videbatur, utique qua non natus nullam potuerat generis sui in publico habuisse notitiam, sed erat: vnus aliqui deputatus ex iis, qui quo modo ignoti habebantur. 589 Quia igitur praereuente illum caecus audisset, cur exclamauit: Ipsi fili Dauid miserere mei, nisi quia filius Dauid, id est, familia Dauid non temere deputabatur, per matrem & fratres, qui aliquando ex notitia vtrique annuntiat ei fuerant. 590 Sed antecedentes increpant caecum, vti faceret, Merito, quoniam quidem vociferabatur, non quia de Dauid filio mentiebatur. Aut doce increpates illos scilicet, quod Iesus non esset filius Dauid: vt idcirco silentia caeco indixisse credantur. Sed & si doceres, facilius illos ignorasse praesumeretur, quam Dominum falsam in se praedicationem sustinere potuisset. Sed patiens Dominus, non tamen confirmator erroris, immo etiam detector creatoris, vt non prius hanc caecitatem hominis illius enubilasset, ne vltra Iesum filium Dauid exultaret. At quine patientiam eius infamaretis, nec vltima rationem dissimulationis illi affingeretis, ne filium Dauid negaretis, manifestissime confirmat caeci praedicatione & ipsa remuneratione medicum, & testimonio fidei. Fedes, inquit, tuae saluum fecit. Quid vis caeco credidisse: Ad illo Deo descendisse Iesum ad detractione creatoris, ad

TERTULLIANUS OPERA

A
Luc. 18.
Luc. 20.

non congrueret destructori creatoris. At ex nostra parte quam conueniens interpretatio: Nam qui olim a cecillo filius Dauid fuerat inuocatus, quod tunc reticuit, non habens in praesentia scribas, nunc vltro coram eis de industria protulit, vt se quem cæcus secundum scribarum doctrinam filium tantum Dauid prædicaret, Dominum quoque eius ostenderet, remunerata quidem fide cæci, qui filium Dauid crederet illum, pulsata vero traditione scribarum, quam non & Dominum eum norant. Quod eundem ad gloriam spectaret Christi creatoris, sic non alius tueretur, quam Christus creatoris. ⁶¹⁹ Olim constitit de nominum proprietate, cui illam, qui prior & a Christum suum in homines annuntiaret, & Iesum transnominaret. Constat itaque & de impudentia eius, ⁶²⁰ qui b multos dicit venturos in nomine ipsius, quod non sit ipsius, si non Christus & Iesus creatoris est, ad quem proprietates nominum pertinet. Amplius c & prohibeat eos recipi, ⁶²¹ quorum & ipse par sit, vt qui proinde in nomine veniat alieno, si non ipsius erat, à mendacio nominis præuenire discipulos, qui per proprietatem nominis possidebat veritatem eius. Venient deniq; illi, dicentes: Ego sum Christus. Recipies eos qui consimilem recepisti. Et hic enim in nomine suo venit. Quid nunc, quod & ipse veniet nomen Dominus

Ca. xxxix.
ex ca. xxi.
Luc.
a Matth. 1.
& Luc. 1.
b Luc. 21.
c Ibidem.
Ibid.

B

Christus & Iesus creatoris: Reiciis illum? Et quam iniquum, quam iniustum, & optimo Deo indignum, vt non recipias cum in nomine suo venierem, qui alium in nomine eius recepisti. Videamus & quæ signa temporibus imponat. ⁶²² Bella, opinor, & regnum super regnum, & gentem super gentem, & pestem, & famem, terraque motus & formidines, & prodigia de celo: quæ omnia seuro & atroci Deo congruunt. Hæc quam adicit etiam oportere fieri, quem se prælat, destructorem an probatorem creatoris? cuius dispositiones confirmat impleri oportere, quas vt optimus tam tristes quam atroces abstulisset, potius quam cõstitisset, si non ipsius fuissent. ⁶²³ Antea hæc autem persecutiones eis prædicat & passionis venturas, in martyrium vtique & in salutem. ⁶²⁴ Accipe prædicatum in Zacharia: Dominus, inquit, omnipotens proteget eos, & consument illos, & lapidabunt lapidibus funde, & bibent sanguinem illorum velut vinum, & replebunt quasi patres altare, & saluos eos faciet Dominus illo die, velut oves populum suum quia lapides sancti voluntari. Et ne putes hæc in passionis prædicari, quæ illos tot bellorum nomine ab allophylis manebat, respice ad species. Nemo in prædicatione ⁶²⁵ bellorum legitimis armis debellandorum, lapidationem enumerat popularibus cæteribus magis & inermi tumultui familiarem. Nemo tanta in bello sanguinis flumina pateram capacitate metitur, aut vnus altaris cruentatione adæquat. Nemo oues appellat eos, qui in bello armati & ipsi ex eadem feritate certantes, cadunt sed qui in sua proprietate atque patientia dedentes potius semetipsos quam vindicantes trucidantur. Deniq; quia lapides, inquit, sancti voluntari, non q milites pugnant. Lapidem enim sunt & fundamenta super quæ nos edificamur, extructi secundum Paulum, super fundamentum Apostolorum, qui lapides sancti oppositi omnium offensui voluabant. ⁶²⁶ Et hic igitur ipse vetat cogitari, quid responderi oporteat apud tribunalis, qui & Balaam q non cogitauerat, immo contra q cogitauerat, soggessit, & Moyli, causato lingua tarditatem, ore præmissit. ⁶²⁷ & sapientia ipsam, cui nemo resistet, per Esaiam demonstrat: Hic dicitur, ego Dei sum, & clamabit in nomine Iacob, & alius inscribetur in nomine Israelis. Quid enim sapientius & in contradicibilis confessione simplici & exerta in martyris nomine ⁶²⁸ cum Deo inualecentis, quod est interpretatio Israelis? Nec mirum si is cohibuit præcogitatione, qui & ipse à patre excepti pronuntian di tempestiue subministrationem, ⁶²⁹ Dominus mihi dat linguam disciplinæ, quando debeam proferre sermonem: nisi Marcion Christum non subiectum patri infert ⁶³⁰ a proximis quoque persecutiones & nominis ex odio vtique blasphemiam prædicatam, non debeo rursus ostendere. ⁶³¹ Sed per tolerantiam, inquit, saluos facietis vos semetipsos, de qua scilicet Paulus, ⁶³² Tolerantia, inquit, infortiorum non periet in finem. Quia &

Ibidem.
Ibidem.
Ibid.
Zach. 9.

C

alibi, Honorabitis mors infortiorum: ex tolerantia sine dubio, quia & Zacharias: ⁶³³ Corona autem erit eis qui tolerantiam. Sed ne audeas argumentari Apostolos vt alterius Dei præcones, à Iudæis vexatos, memento Prophetas quoque eadem à Iudæis passos, tamen non alterius Dei Apostolos fuisse, quæ creatoris. ⁶³⁴ Sed monstrato tempore excidit, quum capisset allari exercitibus Ierusalim, signam vltimi finis enarrat, ⁶³⁵ solis & lune siderumque prodigia, & in terra angustias Nationum obstupescendum velut à sonitu maris fluctuantis præ expectatione imminentium oris malorum. Quod & ipsa vires colorum concuti habeant, accipe Ioel: ⁶³⁶ Et dabo prodigia in celo, & in terra sanguinem & ignem, & fumum vaporem. Sol conuertetur in tenebras, & in sanguinem luna, priusquam adueniat dies magnus & illustris Domini. Habebit & Abacuc, ⁶³⁷ Flaminiibus dissumptum terra, videant res, & parturient populi, Disperges aquas gressu, Dedit abyssus sonum suum, subitima timor eius elata est: Sol & luna constitit in suo ordine, in lucem conuersiones tue libuit in fulgorem; fulgur suum tuum, in comminatione tua diminuit terra. Et in indignatione tua depones Nationes. Conueniunt (optior) & Domini pronuntiationes & Prophetarum, de concussibus mundi, & orbis elementorum, & Nationum. Post hæc quid Dominus: ⁶³⁸ Et tunc videant filium hominis venientem de celis cum plurima virtute. Quum autem hæc fuerint, erigetis vos, & leuabitis capita quoniam adpropinquauit redemptio vestra. In tempore scilicet regni de quo scribita erit ipsa parabola. ⁶³⁹ Sic & vos quam videritis omnia hæc fieri, sitote appropinquare regnum Dei. Hic erit dies magnus Domini & illustis, venientis de celis filii hominis secundum Danielem, ⁶⁴⁰ Ecce cum caelibus tanquam filius hominis adueniens, &c. Et data est illi regia portæ, quam in parabola postularum exierat, relicta pecunia feruis, quæ feneraretur. Et vniuersæ Nationes, quas promiserat ei in Palmo Pater, Postula de me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Et gloria omnis feruentis illi, & preteritas eius æternæ que non auferentur, & regnum eius quod non corrumpetur, quia nec morietur in illo, nec nubent, sed erunt sicut angeli. De eodem aduentu filii hominis & fructus eius apud Abacuc: ⁶⁴¹ Erigisti in salutem populum ad saluos faciendo Christos tuos, et ceteros scilicet, & capita leuaturus in tempore regni redemptos. Igitur, quum & hæc quæ sunt promissionum, proinde conueniant sicut & illa quæ sunt concussionum ex consonantia Prophetarum & Dominicarum pronuntiationum, nullam hic poteris interferre distinctionem, vt concussiones quidem referas ad creatorem sequitur, scilicet Deum, quas nec sine re medium expectare deberet Deus optimus, promissiones vero Deo optimo depones, quas creator ignorans illi non prophetaisset. Aut si suas prophetauit nõ distantes à promissionibus Christi, parcat in libertate optimo Deo, nec plus videbit à Christo mo repromitti, quã à meo filio hominis. ⁶⁴² Ipsum decem scripturæ Euangelicæ ab interrogantem discipulorum vsque ad parabolâ facti, ita inuenies cõtextu sentus filio hominis hinc atque illinc adhærere, vt in illum cõpingat, & certitia & læta, & concussiones, & promissiones, nec possis separare ab illo alterâ parte. Vnius enim filii hominis aduentu cõstituto inter duos exitus cõcussio nisi & promissio nõ, necesse est ad vnus pteat filii hominis, & in cõmoda Nationum, & vota sanctorum, quita postea est in medio, vt communis exitibus ambobus, alteri cõcluditur aduentu suo, id est, incommoda Nationum alterum incipies, id est, vota sanctorum: vt siue mei Christi coheres aduentum filii hominis, quo mala imminetia ei depures quæ aduentum eius antecedunt, cogaris etiam bona ei ascribere quæ ab aduentu eius oriuntur: siue rui malueris, quo bona ei ascribas quæ ab aduentu eius oriuntur, cogaris mala quoque ei depurare quæ aduentum eius antecedunt. Tam enim mala coherant aduentu filii hominis antecedendo, quæ & bona subsequendo. Quare igitur, quæ ex duobus Christi constitutas in persona vnus filii hominis, in quam verba que dispositio referatur. Aut & creator optimum, aut Deum tuum aperiunt dedit natura. In summa ipsius parabola: considera exempli: ⁶⁴³ Afficiam sciam & arboris

Ephes. 2.
Luc. 21.
Num. 22.
23. & 24.
Exod. 4.
Luc. 21.
Isai. 44.
Gen. 32.
Isai. 50.
Luc. 21.
Ibidem.
Psal. 9.
Psal. 115.
Zach. 6.

D

TERTULLIANI
OPERA

A omnes quum fructum protulerint, intelligunt homines gloriem
 appropinquasse. Sic & vos quum videritis hoc fieri, scitote in pro-
 ximo esse regnum Dei. Si enim fructificatione arbutularum
 signum alicuius temporis praestant anteceddendo illud: pro-
 inde fructificatione orbis signum praenotant regni pre-
 cedendo illud. Omne autem signum eius est rei, cuius est
 signum. Et omni rei ab eo imponitur signum cuius est res.
 Ita si fructificatione signa sunt regni sicut fructificatione
 aetatis, ergo & regnum creatoris est, cuius fructifica-
 tiones deputantur, quae signa sunt regni. Praemisera oportere
 haec fieri tam atrociam, tam dira Deus optimus, certe
 a Prophetis & a Lege praedicata, adeo Leges & Prophe-
 tas non destruebat, quum quae praedicauerant, confirmat
 perfici oportere. Adhuc ingerit: **644 Non transstruunt caelum
 ne terram, nisi omnia peragantur.** Quenam ista: Si quae a cre-
 atore sunt, merito sustinebunt elementa Domini sui or-
 dinem expungi. Si quae a Deo optimo, necesse an sustineat
 caelum & terra perfici, quae amullos statuit. Hoc si pa-
 riter creator, zelotes Deus non est. Transeat age nunc
 terra & caelum. Sic enim Dominus eorum destinavit,
 dum verbum eius maneat in aeternum. sic enim & Elaias
 praenuntiavit: **645 Admoneantur & discipuli mei quando gra-
 uentur corda eorum crapula & ebrietate & secularibus curis, &
 insistant euepentinus dies ille, velut laqueus, utique, oblitus Dei
 ex plenitudine & cogitatione mundi: Moyse erit admo-
 nitione retro intulit. Erant & loca alia apud Ieru-
 salalem ad docendum, erant & extra Ierusalem ad sedecen-
 dum, 646 sed enim per diem in templo docebat, ut qui per O-
 see praedixerat: **647 In templo meo me inuenerunt, & illic dis-
 putatum est ad eos, 648 Ad noctem vero in alconem sedebat.** Si
 enim Zacharias demonstrat. Et stabuit pedes eius in monte
 eleone. Erant hora quoque auditorio copetentes. **649 Dis-
 culo conueniendum erat quae per Elaiam quum dixisset Do-
 minus: Dat mihi lingua disciplina, adiecit, appositum mihi ma-
 ne aurem ad audiendum.** Si hoc est Prophetias distolueret,
 quid erit adimplere? **650 Proinde scit & quando pati o-
 porteret, eum, 651 cuius passionem lex figurat. 652 Nam
 est tot a festis Iudaeorum, b Pascha diem elegit. In hoc enim
 sacramentum pronuntiat Moyses, 653 Pascha est Domini.
 Ideo & affectum suum ostendit, 654 Concupiscentia d-
 concupit Pascha edere vobiscum, antequam patiar. d legis de-
 structorem, qui concupierat etiam in Pascha seruare! 655
 Nimirum verticina illum Iudaica deleteret: An ipse
 erat, qui tanquam ouis ad victimam adductus habens,
 & tanquam ouis cui coram tendente, sic os non aperturus,
 figuram sanguinis sui salutaris implere concupiscebatur?
**656 Poterat & ab extraneo quolibet tradi, ne dicerem &
 in hoc Psalmum expunctum: 657 Qui mecum panem edit,
 leuabit in me plantam.** **658 Poterat & sine praemio tradi.
 Quanta enim opera traditoris circa eum, qui populum coram
 ostendens, nec tradi magis potuisset quam inuadi? Sed
 hoc alii competisset Christo, non qui Prophetias ad-
 implebat. Scriptum est enim, 659 Pro eo quod venundare
 iustitiam. **660 Nam & quantitate & exitum pretij postea
 Iuda poenitente reuocati, & in emptiorem dati agri, fi-
 guli, sicut in Euangelio Matthaei continetur, Hieremias
 precantur: Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati
 vel honorati, & dederunt eos in agrum figuli. 661 Professus i-
 taque se concupiscentia concupiscedere Pascha ut su-
 um (indignum enim ut quid alienum concupiscederet
 Deus) acceptum panem & distributum discipulis, **662 corpus
 suum illum fecit, hoc est corpus meum, dicens, id est, figura
 corporis mei. Figura autem non fuisset, 663 nisi veritatis
 esset corpus. Ceterum vacua res, quod est phantasma,
 figuram capere non possit. 664 Aut si propterea panem
 corpus sibi finxit, quia corporis carebat veritate, ergo
 panem debuit **665 tradere pro nobis.** Faciebat ad vanitatem
 Marcionis, ut panis crucifigeretur. Cur autem panem
 corpus suum appellat, & non magis **666 peponem, quae
 Marcion cordis loco habuit, non intelligens veterem fa-
 miliam istam figuram corporis Christi, dicens per Hieremiam:
 667 Aduersus me cogitauerunt cogitatum dicens: Veni-
 te, contumaciam lignum in panem eius, scilicet crucem in cor-
 pus eius: Itaque illuminator antiquitatum quid tunc vo-************

luerit significasse panem, satis declarauit, corpus suum
 vocans panem. **668 Sic & in calicis mentione testamentum con-
 stituit, sanguine suo obfiguratum, substantiam corporis co-
 firmavit. Nullius n. corporis sanguis potest esse, nisi car-
 nis. Nam & si qua corporis qualitas non carnea oppo-
 netur nobis, certe sanguinem nisi carnea non habebit.
 Ita consistit probatio corporis de testimonio carnis,
 probatio carnis de testimonio sanguinis. Ut autem & san-
 guinis veterem figuram in vino recognoscas, aderit E-
 laias, **Quis, inquit, qui aduenit ex Edom? roror, vestimentorum
 eius ex Bosor. 669 Sic decorus in sola violenta cum fortitudine?**
**Quare rubra vestimenta tua: & indumenta sicut de foro torcularis
 pleno conculcata: Spiritus enim propheticus velut iam
 contemplandus; Dominum ad passionem venientem,
 carne scilicet vestitum, ut in ea passum, eruentum
 habitum carnis in vestimentorum rubore designat, co-
 culcatae & expresse vi passionis, tanquam de foro tor-
 cularis, quia exinde quasi cruciati homines de vini ru-
 bore descendant. Multo manifestius Genesis in bene-
 dictione Iudae, **670 ex cuius tribu, carnis census Christi
 processurus, iam tunc Christum in Iuda deliniabat. 671
 Lauabit, inquit, in vino stolam suam, & in sanguine vnae ami-
 ctum suum: stolam & amictum carnem demonstrans, &
 vinum sanguinem. Ita & nunc sanguinem suum in vino
 consecrauit, qui tunc vinum in sanguine figurauit. [672
 Va, ait, per quem traditur filius hominis. Ergo iam ut constat
 imprecationis & comminationis in clamationem intel-
 ligendam, & irato & offenso deputandam, nisi si Iudas
 impune erat tantum sceleris relictus: Aut si impune,
 vocat. Si non impune, utique ab eo puniendus, in
 quem scelus traditionis admisit. Porro si sciens passus
 est hominem, quem ipse comitatu suo asciuerat, in tan-
 tum scelus ruere, **673 noli iam de creatore circa Adam
 retractare, quae in tuum quoque Deum retorquentur,
 aut ignorasse illum qui non ex prouidentia obstitit pec-
 catio, aut obstitere non potuisse, si ignorabat, aut no-
 luisset si & sciebat & poterat, atque ita malitiosum iudi-
 candum, qui passus sit hominem suum ex delicto peri-
 re. Suadeo igitur agnoscas potius & in isto creatorem,
 quam parem illi Deum optimum, aduersus sententiam
 tuam facias. 674 Nam & Petrum praesumptorie aliquid
 elocutum, negationi potius destinando, zelotem De-
 um tibi ostendit. **675 Debit etiam tradi propheticus scilicet
 Christus, ut eius scilicet filius, qui labijs a populo di-
 ligebatur. 676 Perductus in consessum, an ipse esset Christus in-
 terrogatur. De quo Christo Iudaei quaesissent, nisi de suo?
 Cur ergo non vel tunc alium eis prodidit? ut pati posset,
 inquit, id est, velle optimum ignorantes adhuc in scelus
 mergeret. atquin & si dixisset, passurus esset. **677 Si dixero
 enim, inquit, vobis, non crederis. Porro non credituri, perse-
 uerassent in necem eius & cur non magis passurus esset:
 si alterius Dei, ac per hoc aduersarium creatoris manife-
 stasset: Ergo non ut pateret, alium se tunc quoque su-
 perdidit ostendere: sed quoniam ex ore eius confessio-
 nem extorquere cupiebant, nec confesso tamen credi-
 turi, qui eum ex operibus scripturas adimplentibus ag-
 nouisse debebant: Ita eius fuit occultasse se, cui vltro
 debebatur agnitio. Et tamen adhuc eis manum porri-
 gens, **678 Abhinc, inquit, erit filius hominis sedens ad dexte-
 ram virtutis Dei 679 Suggerebat enim se ex Danielis Pro-
 phetia filium hominis, & e Psalmo David, sedentem
 ad dexteram Dei. Itaque ex isto dicto & scripturae com-
 paratione illuminati quem se velle intelligi, **680 Ergo,
 inquit, tu Dei filius es: Cuius Dei, nisi quem solum no-
 uerant: Cuius Dei, nisi quem in Psalmo meminerat di-
 xisse filio suo: Sede ad dexteram meam. Sed respondit. Vos di-
 citis quia ego sum. Atquin confirmauit id esse quod illi
 dixerant, dum rursus interrogant. Vnde autem probabis
 interrogatue, & non ipsos confirmatue pronuntiasse,
 Ergo tu filius Dei es. Ut quia oblique ostenderat se per scri-
 pturas filium Dei intelligendum, sic scelerat, ergo tu De-
 es filius, quod te non vis aperte dicere: atque ita & ille, Vos dici-
 tis, confirmatue respondit: & adeo sic fuit pronuntia-
 tio eius, ut perseuerauerint in eo, quod pronuntiatio
 sapiebat. **681 Perductum enim illum ad Pilatum onerare ca-******************

E
 ibid.
 [Mat. 63]
F
 Gen. 49.
 Cap. XII.
 ex c. xxxii.
 Luc. 22.
 Gen. 3.
G
 Luc. 22.
 Mat. 29.
 Luc. 22.
 ibid.
 Dan. 7.
 Psal. 109.
 Luc. 22.
 Psal. 109.
H
 Ca. XLII

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN LIBRVM IV. ADVERSUS MARCIONEM.

CAP. I.

1. Omnem sententiam, &c.] *Caput primum in scripturis:* Quod aliam Legem nouam exorturum ipse Deus creator per Prophetas prae dicitur. Atqui recte iterum hic interpretatur Rhenanus paraturam materiam, & argumentorum adparatum, quomodo etiam infra sub finem cap. 2. dicitur: autem paraturam.

2. quod inter polando suum fecit, &c.] Omnino sic legitur, pro: inter pollando, tum hic, tum sequitur postea hoc libro, tam, quod interpollate, refert Nons, trausit ab arte fallonia, qui poliando diligenter cetera quaeque, quae sunt nouam potestatem mutans, quam quod etiam supra illud legitur lib. de Praescrip. aduersus heret. cap. 38. verbi infra citandis, cap. 4. num. 35. Vbi, quod quatuor modis heretici scripturas interpolauerint, adnotatum habet n. 22. 5. ac 22. 6. nempe: detractioe, adiectione, (quod manu intererere appellat ibidem Auctor) denique sensu expositionis ductio, & similitur ca. 17. eiusdem libri num. 105. esse verbum Iurecon(sultorum) ibi adnotauimus.

3. Antithesis cognominatum, &c.] Mallet: Antithesis, tum quod B. Hieron. sic appellat Apolog. ad Romanos. & Marcell. de Callumia Rufini: Et Antithesis (inquit) Marcionis de meo operibus fabricatus est, sicut habent emendatores codices, pro eo quod alij perperam dixerunt, tum quod supra citatis lib. adu. Marc. 19. legitur: Nam haec sunt Antithesis Marcionis, id est, contrariae oppositiones, quae conantur discordiam Euangelium cum Legge committere, tum denique quod infra hoc & sequenti libro frequenter Antithesis plurali & supra numero. Verum illud retinimus quod infra initio cap. 2. legitur: Habes nunc Antithesis expeditam a nobis responsum, maxime quum etiam hic sic legitur Vatic. 2. m. cod. Vocem vero hanc explicandam dicit: opus ex contrarietate oppositio nis Antithesis cognominatum: & ad separationem Legis & Euangelii coactum. Vide de eodem opere supra lib. 1. adu. Marc. n. 1.

4. vel (quod magis vsui est dicere) Teflamentum, &c.] Adnotandum hic locus contra faucios quodam, qui contempta voce: Teflamentum, semper Verus & nouum instrumentum appellant, scripturas sacrae partes duas. & alibi, vbi uicique scripturis Teflamentum uertitur per interpretem Latinum, transferunt fides, seu pactum, etiam in ius scripturas ad quas adducit Apostolus Hebr. 9. Quum tamen ibi addatur: Vbi enim Teflamentum est, mors necesse est intercedat testatoris, quod nullo pacto in pactum competit, quod uolunt significare uocem Hebraicam, & uicque etiam in dispositionem, quomodo transferre aliquotes Auctor uocem *Agreement*, quam tamen recte Teflamentum transferri, sicut etiam Hebraicam uocem *Beith*, mulieris uocem de Cafo in Ifraim non uo in loco, maxime uero ad illud Ifai. 51. infra citatum: Et disponam uobis teflamentum aeternum. Atqui legitur Vatic. 1. m. cod. quod magis est in vsu dicere. Verum uulgata lectio Tertullianica est, sicut etiam illud: Antithesis conuincit, & proter uerbis est formula, de quo latius inter Prolegomena.

5. cui procurant, &c.] Hoc est (inquit Rhenanus) cui inferunt more procurantium res alienas. Cum Darius semper construit, crebro hac locutione utitur. Lib. 1. adu. Marcion. 25. Emulatio autem liberando homini procurat. A quo etiam illud: praescriptiue explicatur: Praesentando uidelicet praescriptionem longioris temporis atque possessionis.

6. simul crediderunt, &c.] Simul (inquit Rhenanus) pro simulacris sine posse quam. Quomodo etiam accipi, indicauimus supra li. de Antimis, c. 19. n. 25. & Tom. 2. lib. de Virg. uelands, alicubi. Vide ibi Adnot. nostras n. 91.

7. Audite me, audite me, &c.] Illud inuenitur apud I. XX. Ifai. 1. ex quibus iussu uocatum: & ante: populus meus, superfluum. In eo quod sequitur: Haec erit lex apud Dauid inuicibilis, transferunt ab Auctore uox: *uocatus* proprie Psalm. 18. ubi in maculata legitur apud Latinos per se, & in additione Romana est irreprehensibilis. Secundum alias interim additione, castigauimus: conuertens animas, pro: auimus.

8. Quoniam (inquit) decem sermonum faciet Dominus in terra, &c.] Ipsiud partim citatur ex Ifai. c. 10. iuxta LXX. partim ex cap. 9. Rom. ubi Apostolus legit in terra, pro eo quod significantius LXX. in ore terra uauerit.

9. Compendiatum, &c.] Compendiatum (inquit Rhenanus) hoc est, in compendium contractum. Legimus autem ex utroque Vat. m. cod. praedicatur, pro: praedicatur.

10. Iacinosus, &c.] Iacinosia onera (inquit idem) uocat multiplicita, & quae homines occupantibus distinebant, sicut impedit ingressum uel iacinosia.

11. Ne rememoretis priorum, &c.] Atque ne recogitaueritis, &c.] Ipsiud quidem reperitur Ifai. 43. et quod sequitur: Ecce facio noua quae nunc orientur, sed illud interueniam: Vetera transierunt, noua oriuntur, interpretatur ex Apostolo 1. Cor. 5. uti tacite ostendat ad iussu ad illud Ifai. Apostolum. Quod ipsum fecit supra lib. 1. adu. Marcionem, cap. 10. legitur: Vetera transierunt, ecce noua quae ego nunc facio. Vbi uide Adnot. nostras n. 142. & n. 143. de sequen-

scriptura Hierem. 4. Nouate uobis, &c. ex quo loco castigauimus hic: praepatua, pro: praepatua.

12. Ecce ueniunt dies, &c.] Rursum hic emendamus: ueniunt, pro: ueniunt, ex m. cod. Vatic. supra lib. aduersus Iud. cap. 3. num. 10. & domui Iuda, pro: Iuda, iuxta Gracos codices & alios omnes. Mirum est autem quomodo utrobique legatur: Domui Iacob, quum Hierem. 31. Graece, Hebraice, Chaldaice, & Latine legatur: domui Ifrael: Item in die qua arripui dispositionem eorum, pro: manum eorum, quod habent alij omnes.

13. Non est uoluntas mea in uobis, &c.] De loco isto Malachia 1. & uero eius intellectus de sacrificio Ecclesiae, uide supra lib. adu. Iud. c. 5. num. 22. & lib. adu. Marc. 3. cap. 12. num. 17. Ex quibus locis hic castigauimus: uoluntati meae offeratur, pro: uoluntati meae offeratur. Itidem quidem 2. m. Vatic. cod. dicente Malachiam, sed placet magis: Malachia, quod sic à LXX. appellatur, & etiam prius loco legitur. Atque ex istem castigauimus: quorum fit, pro: fit, & panlo post legimus: iste praenuntiabit, pro: pronuntiabit.

14. Ego (inquit) percutiam, & ego sanabo, &c.] Has Antitheses supra latius & ex instituto tractatas habet li. 2. adu. Marc. ca. 14. Legimus autem mox iuxta Vatic. m. cod. ex diuersitatibus stru-ctum, uoce Tertullianica, pro: constructum.

CAP. II.

15. Habes nunc Antithesis expeditam a nobis responsum, &c.] Titulum huic capiti delimus: Quod non solum Luca, sed etiam Ioannis, Matthaei, ac Marci euangelia suam auctoritatem habeant. Non placet autem quod adnotat Rhenanus, Vocandi casum hic esse: Antithesis, sed potius puto Genitiuum esse Auctori, suo more non curioso in uisitatione uocabulorum Gratorum in Latinam translationem colentiam. Est uero uox Tertullianica: praestructum. Atque legitur ex 1. Vatic. m. cod. Christi qui (pro qua) magister Apostolus legit.

16. Denique nobis fidem ex Apostolis Ioannes & Marthus insinuauit, ex Apostolicis Lucas & Marcus insinuant, &c.] Recte Euangeliorum authenticos Auctores dicit aut Apostolos, aut Apostolicos, ut excludat Euangelia diuersorum haesim, cuiusmodi enumerat B. Hieron. Proemio Commentariorum in Mattheum, iuxta Aegyptios & Thomam & Marthiam & Bartholomaeum, & xij. quoque Apostolorum; consilio nomine, Basilidis, Item Apellis, & similitum, quibus adicere etiam licet Marcioni Euangelium, id est, B. Lucae à Marcione adulteratum, uti initio huius capitis dictum est. Item Euangelia Hebraeorum, Encratitarum, & Nazaranorum, de quibus late tractat Sixtus Senensis Biblioth. Sanctae L. Quod uero alio ordine eos enumeret Auctor quam B. Hieron. B. Augusti, & alij imitati Ezechielis primam uisionem cap. 1. uideatur considerasse materiam praesentem, quam hic libro tractat, ut pote, quum B. Ioannes uelut aquila ceteris aliis de una diuinitate tractauerit, B. Mattheus hinc homini ad similitudinem, aperiissime de humanitate Christi, qua duo controuertebantur à Marcione, B. uero Lucas à sacerdotibus Iudaeis in initium, hinc uicinali forma descriptus, denique B. Marcus à uice Leonis, rugiensis in deserto, id est, Ioanne Baptistae, ea de causis faciem Leonis adscriptam habent. Et uero etiam Apocal. 1. non eo ordine collocantur quatuor animalia, per qua Euangelista quatuor intelliguntur, & B. Irenaeus lib. 3. c. 11. ubi ostendit non posse esse plura aut pauciora quam quatuor Euangelia, hoc ordine ponit, Ioannis, Lucae, Matthaei, Marci. Quod quid apud ipsum Auctorem infra Tom. 4. li. 2. adu. Marc. carmine conscripto, reuocantur ordine uulgato:

Illi Mattheus, Marcus, Lucasque, Ioannes.

Illud mirandum, quomodo dicat fidem à Ioanne & Mattheo insinuatam, insinuatam uero à Luca & Marco, quum tamen constet Marcum & Lucam scripsisse post Mattheum quidem, sed diu ante Ioannem, uerum proprie accepit Auctor insinuatorem, pro ad insinuatorem, nempe Mattheum, componere. Atque de occasione scripturum à Euangeliorum uide Epiphani. haer. 51.

17. uident enim haec narrationum dispositio uariari, &c.] Quomodo narrationum quidem dispositio uariet in Euangelistis 4. sed de capite fidei conueniat inter eos, pulcherrime tractat B. Augusti. libri 4. de Consensu Euangelistarum, quo etiam pertinent Canonis Euangelici ab Euangelis aditi, & in linguam Latinam uersis à B. Hieronymo inter opera eius Tom. 9. Sunt autem Tertullianica: uideat, ac uariari.

18. & possem hanc gradum figere, &c.] De Proterbio: gradum figere, uide notata Prolegomena, sicut etiam de illo frontem erigere. Atqui facit pro Edictis Pontificiis & Regis, quibus prohibentur libri ab iure titulo Auctoris, quod hic habet Auctor: non agnoscendum opus, quod nullam fidem reprobatur de plenitudine tituli, & professione debita Auctoris, praesertim grauantibus haesibus, sicut & nunc & tempore Tertulliani.

19. Lucam uideatur Marcion elegisse, quem exderet, &c.] Id est, quem excedendo interpolaret. Haec enim absimiliter B. Irenaeus li. 1. cap. 19. Et super hac (inquit de Marcione) id quod est secundum Lucam Euangelium circumcidens, & omnia quae sunt de generatione Domini conscripta auferens, & de doctrina sermonum Domini multa auferens, in quibus manifestissime conditorem huius uinueritate suum patrem consensit Dominus conscriptus est, semetipsum esse uolentem, quum sint hi qui Euangelium tradiderunt Apostoli, sua sit discipulis suis, non Euangelium, sed partem illius Euangelii tradens eis. Eodem pertinet quod de Cerdone, atque adeo de Marcione

A reperit Auctor] sed adimplet. Atqui ex illis legitur: adimplere, proimplere &: Hanc tam congruentem pro Hanc coram, & non multo post ex altero eorumdem: an non i pro aut, & nunquam, pro nunquam, & infra: Atqui, pro Atqui, &: cur ergo, pro enim. Sunt porro iterum verba Marcioni: Nam & bonus, & c. usque, quid tum? & Quinquies etiam habes phrasin Tertullianicam: qua destructio, hic, & sub finem capitis: qua bonus, qua superuacuuus, qua patiens, qua inconstans.

104. de gradupellam, &c.] De hoc Proverbio vide nostra Prolegomena. Legimus autem: Quocumque modo precepit, ex i. Variet. ms. cod. pro: praecepit, quia illud etiam praecepit. Item etiam secundo: crassile, pro cradicalle.

C A P. X.

105. Curatur & Paralyticus, &c.] In inscriptionem huius capiti deditur: De Paralytico curato, & appellatione filii hominis, ex eodem capite. Lucæ. Atqui paucissimi huius verba integram historiam contrahit: Curatur & paralyticus, & quidem in cætu (ut potest docente Christo) spectante populo, quippe quum per lectum submissus fuerit in medium. Quod miraculum in Capharnaum contigit, patet Matth. 9.

B 106. Videbit enim (inquit Isaias) populus sublimitatem Domini & gloriam Dei, &c.] Reperitur hoc secundum LXX. Isai. 55. sicut et id, quod sequitur: conualescite, &c. praterquam quod transponat sublimitatem, & gloriam. Citatur utrumque etiam infra hoc eodem lib. c. 22.

107. Conualescite manus dimissæ, & genua dissoluta, &c.] Auctor quod est in additione LXX. & cetera, hoc est: confortare, accipere passiva, & cetera: conualescite, tum hic, tum in eo quod subiungitur: Conualescite, nec timeat, & infra sub finem cap. 12. Inualescent, & accipiet ab eo: dimissæ, pro temissæ, seu sicus infra, resoluta, seu dissoluta, sicut vocem Græcam ἀσθενεῖν vertit Interpres Irenæus lib. 3. c. 22. Vbi conformiter auctori legitur huius: Confortamini, cui consenti etiam B. Cyprian. Testim. l. 2. adu. Iud. cap. 7. Atqui habet etiam hic repræsentationem virtum, pro eo quod vires præsertes reddidit, dum resistit.

108. Exurge, & tolle grabatum tuum, & c.] Hic profequitur verba Christi. Luc. 5. quæ protulit post obmurationem Iudæorum, quam etiam hic subiungit: Quis dimittet peccata nisi solus Deus? Sic enim legitur ex 2. Vartic. ms. cod. pro: dimittit, quia ab aliis omnibus legitur. Quis dimittere potest. At vero veris grabatum, quod Græce est κλίνη, pro eo quod alii, lectum.

C 109. Quoniam (inquit) in plurimis dimittet delicta eorum, & c.] Delicta nostra ipse aufert. Legimus ex Vartic. ms. cod. Quoniam pro Quomodo. Iste vero Prophetia necessario duo membra distinguimus, quia est eodem capite Isai. 53. utrumque habeatur sermone tamen transposito. Posterior enim de quo supra nu. 84. praterquam quod ibi imbecillitatem, hic vero Petri 2. delicta veritas, habetur verba 4. prius vero verba 12. ubi interim paulo aliter hodie legitur: Et ipse delicta multorum tulit.

D 110. Nam & in priore, &c.] Nempe, parte eiusdem Prophetiæ, quod subauditur, etiam cum 1. Vartic. ms. legas: in priore, quod non displicet. Quæ enim adferuntur verba, Isai. habentur, & quibus tamen tamquam rosum transfundit, quod infra Scribitur adu. Gnosticos, cap. 12. rufum, & tamquam coccinum, quod ibi: vermiculum, ubi etiam paulo aliter locum hunc explicat. B. Cyprian. l. 1. adu. Iud. c. 2. 4. maluit retinere ipsas voces Græcas in Latinam translationem: velut phœnicum, pro quo alii punicium, & coccinum.

111. Quis Deus quomodo tu?] Habetur hoc iuxta LXX. Michæ. 7. Vbi in primis castigauimus ex ms. 1. Vartic. residuis hereditariæ, pro residuas, quia Græce est ὑποκαταλείω; deinde omisso bis, & (quod apud Prophetam non habetur) distinguimus cum vulgarioribus adiectibus tum Græcis, tum Latinis LXX. Non tenuit testimonium iram suam, quia voluit misericordiam (pro eo quod corrupte erat: & misericordiam) Auertet (quod accipit absolute, pro reuertetur, quomodo alij transferunt vocem Græcam ἀποστρέφω) & miserabitur nostri. Demerget (sic etiam ex 2. Vartic. cod. bis, pro dimerget) delicta nostra, & demerget in profunda (pro eo quod erat: profundum, quia Græce est: βῆθος) maris peccata nostra. Quamquam interim sit adnotanda etiam alia secundum LXX. distinctio, quam habet B. Hieronym. in Comment. ista: residuis hereditatis non tenuit testimonium iram suam, &c. qui etiam tradidit LXX. ex aditionem quintam versu 14. id est: testimonium, quod Symmachus: in Sempiternum, Theodosio: in finem, ipse vero ultra addens vocem Hebræam, omnia hac significare.

112. Video Niniuitas, &c.] Ipsi Ier. 3. reperitur quod de David adfert 2. Reg. 11. de Achab. 3. Reg. 21. & de Ionatha. 1. Reg. 14. quod nempe deprecatione, non sua, sed populi, deleta sit ei culpa, resignati (hoc est alij aperti, eo quod eis occasionem dabat infringendi) ieiunij. Denique quod sequitur: qui mauult misericordiam quam sacrificium, Osee 6. & peccatoris penitentiam quam mortem, Ezech. 33. Atqui illud de David: circumdixit delictum tuum, & cetera interpretatur Rhenan. deleuit, obliterauit, ignouit, Græce est ἀποιλετο.

113. alibi iam congressi, &c.] Adhuc ad lib. 1. adu. Marc. cap. 2. 6. 2. 7. & 23. ubi sic concludit: Quomodo (inquit) videbitur delicta dimittere, non videtur retinere: quia retinetur, si iudicaret. Si absolutio mortis est, quomodo absolueret a morte, qui non

deuinxit mortem? deuinxisset enim, si non abinitio damnasset. Reperit autem idipsum sub finem huius capitis: pro delictam habet, & absolutio, & rursum cap. 2. 6. Quis mihi delicta dimittet, quia ea non iudicando non retinet? an quod non dimittit, retentio delicti iudicem Deum sapient. Hæc enim verba reperit Auctor, ut probet Deum iudicem, quod negabat Marcion.

114. De filio hominis, &c.] Hic rursum ad Lucam redit, ad illud nempe infra citatum sub finem huius capitis: pro delictam habet filius hominis dimittendi delicta. Cor addit ad Evangelium: in terra, utrumque retroquatur per Epiphanius in Marcionem loco supra citato Confut. 2. Si igitur (inquit) filium hominis scilicet pronuntiat, non negat ipse vniuersum incarnationem, & infra apud te canatur, quod in existimatione (sive phantasia) matris, cui mauult loqui Auctor, idipsum obuiosum apparuerit. Et si habet potestatem in terra, non aliena est terra à creatura eius, & pariter ipsa, fabula, &c.] Si forte, pro forte, tum hic, tum infra, quom dicitur si forte videri potest (inquit Rhenanus). Qui etiam aduertit utrumque Iosephi filium Calboem ex Leadi Tindari coniuge, Hæc etiam de Alceia Amphitryonis: atque adeo verè Auctor talem naturam tem fabulas illis tradidit, ut potest filios, ut ita dicam, Dei & hominis Atqui de Calboe & Polluce, quos Calboes nuncupari solent fabule, vide supra Tom. 2. libro de Spiritu. cap. 2. nu. 61. Verum paulo post inuenitur sic distinguo, ut conset senius: Si patris hominis negas Dei filium, si & Dei, Hæc talem de fabula facti Christum, si matris tantum hominis, meum concedis, si neque patris hominis, ergo nullus hominis est filius, & necesse est, &c.

115. Talem si forte Calboe aut Hæc talem naturam talem fabula, &c.] Si forte, pro forte, tum hic, tum infra, quom dicitur si forte videri potest (inquit Rhenanus). Qui etiam aduertit utrumque Iosephi filium Calboem ex Leadi Tindari coniuge, Hæc etiam de Alceia Amphitryonis: atque adeo verè Auctor talem naturam tem fabulas illis tradidit, ut potest filios, ut ita dicam, Dei & hominis Atqui de Calboe & Polluce, quos Calboes nuncupari solent fabule, vide supra Tom. 2. libro de Spiritu. cap. 2. nu. 61. Verum paulo post inuenitur sic distinguo, ut conset senius: Si patris hominis negas Dei filium, si & Dei, Hæc talem de fabula facti Christum, si matris tantum hominis, meum concedis, si neque patris hominis, ergo nullus hominis est filius, & necesse est, &c.

116. patrem Christi hominem quoque cognominat, quod de Eone fecit Valentius, &c.] Ad hoc referit Auctor quod quæ ex Eonebus omnibus, ubi narratur supra cap. 12. lib. aduersus Valentem, concinnatum dixerit Valentius Iesum, quem Homo & Christus cognominabat, inter quos in secunda traditio etiam Chæcilius, de quibus ibidem cap. 7. quodammodo patrem Christi hominem cognominat. Lego autem non ita multo post: nonne sufficit, pro sufficit, quia paulo post duo loca Danielis citat de filio hominis, ubi & ad istud aduersus addit: Hoc dixi sufficere potuisse, & supra, & alii vindicatur, & cui vindicatur, pro vendicatur, & traditur, ex utroque ms. Vat. cod.

117. Hic erat vilis Babylonio Regi in fornace cum martyribus suis, &c. tamquam filius hominis, &c. Haud alter infra cap. 21. Peripice igitur & tu cum Rege Babylonio fornacem ciscendentem, & inuenies illic tamquam filium hominis (scilicet enim vere erat, nondum scilicet natus ex homine). Hæc etiam historia citatur Daniel. 3. Tom. 2. l. de Orat. cap. 12. ubi tres sanctos in fornace Regis Babylonij orantes, cum Iarababab & ceteris suis exaudiuit. Atqui scilicet habet citatum quod hic adfert: de filio hominis veniente cum nubibus caeli, Dan. 7. Sicut enim rursum Tertullianica: qua Dei quoque filium, & et traxerant, pro traxerant.

118. Denique nusquam adhuc professus esse filium hominis, quam in isto loco primum, &c.] Loquitur Auctor de Evangelio Lucæ filio modo, secundum quod in isto loco primum professus esse filium hominis. Nam sic Evangelium omnino loquatur, aut ut miraculum referat D. Matth. illud Christi: Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet, quod primum reperitur Luc. 9. Verum autem prius congruenter verba illa Christi ante istud miraculum, sicuti contendunt qui Concordiam scripserunt Evangelicam, ad posterius, quod indicare videtur Auctor, aliu dispendium referat Atqui Proverbialem fidelitatem: Cor non habere vel cerebrum, vide Prolegomena nostra.

C A P. XI.

119. Publicanum adlectum à Domino, &c.] Titulum huius capiti deditur: De publicano adlecto à Domino, ieiunio, & spolio Christo, ac parabolis vini veteris & noui, ex eodem capite quod Lucæ. Atque autem de Matthæo publicano in Apostolum adlecto.

120. lumen, & spes, & expectationem nationum, præcedit Christum, &c.] Primo Isai. 42. & 49. illud sapientem citatum ad Auctorem: Dedi te in lumen nationum. Deinde quom alio non quom inuenire poterimus, ubi per mesem prædicatur Christus, omnino Auctorem aduersus ad illud Gen. 49. Et ipse erit spes & expectationem gentium, ut utrumque ponat ad maiorem efficaciam.

121. Medicum sanis non esse necessarium, sed male habentibus, &c.] Senium potius hic reddidit Auctor quam verba Christi, quæ profequitur Luc. 5. Vox est autem iterum Tertullianica recitandam, sicuti supra cap. 8. remediatur. Atqui legitur ex 2. Vartic. ms. cod. Hoc similitudo prædicatur, pro Hæc.

122. Vnde autem & Ioannis venit in medium, &c.] Sic quoque illud agens, profequitur illud: Quare discipuli Ioannis circumstant adue, & orant, tui autem manducant & bibunt? verit enim Auctor: affidue vocem vocat, pro eo quod alii magis proprie interpretantur.

123. Subito Christus, &c.] Reperit quod supra cap. 2. an. Iesum Marcionem aduersus, & cetera confutauit l. 1. adu. Marc. c. 2.

124. Sed de Ioanne cetera alibi &c.] Nempe infra: 18. Legimus autem omisso: enim: superius, cum retroque ms. Vat. cod. Ad prædicantes quoque, &c.

125. vociferator in solitudinem, & præparator viarum Domini, &c.] Paraphrasticus, non ad verbum citatur hic ad Auctorem illud Isai. 40. repetitum Matth. 3. Marc. 1. & Luc. 3. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini. Sicut autem Tertullianica paulo post:

TERTULLIANI OPERA

vacaret prouocacionis intentio, pro frustrata esset, & contrariari-
militatos diuinitatem, ubi figuram Græcam adnotatis esse Rhe-
nannus.

126. quod non possent ieiunare filii ipsorum, quamdiu cum eis
esset sponsus: postea vero ieiunant promittens, quum ablatu
ab eis sponsus esset &c. Rursus hic tranfit ad Christi responsum
Pharisei & Scribæ factam, ubi hoc solum differt à vulgata aditio-
ne, quod ibi legitur: Numquid potestis facere ieiunare, hic vero
simpliciter non possunt ieiunare.

127. A summo cæli profectio eius, &c. Veritur vox Græca
ἔδωκε, profectio, ab Adore Pat. 18. ἔδωκε τὴν γῆν, deuertio, pro
quibus apud alios: egressio, & occulus. Deuertio enim pro: diuersio-
ne, auctori est vsuissimum vel Rhenan. etiam teste.

128. velut sponsus, circumpositi mihi miramur, & velut spon-
sam ornauit me ornatum, &c. Omnino hic locum suppleui, quia
omnes aditiones tam LXX. quam Theodotionis illud: circumpositi
mihi miramur, ad sponsum referunt, & addunt velut sponfam ornauit
me ornatum, pro quo quia Græce est ἄλλοις, uerit B. Hieronymus, se-
cundum LXX. mundo mulierum. Quia autem istud ad Christum re-
fertur auctori, etiam Ecclæsiæ id ex parte competere significat, quum
iudicium in se enim & Ecclæsiam deputat, ubi aditio: enim, ex 2. Vat.
ms. cod.

129. Et circumpones tibi omnes eos velut ornamentum spon-
sæ, &c. Hic quoque ex altero Vat. ms. cod. castigauimus: circumpones,
pro: circumponens, & ipsorum pro: ipsorum, nam Græce est ἑ-
ξέθετο ἄλλοις: ἑξέθετο uero more suo vsurpat au-
tor, pro: accitit.

130. Veni sponsa de Libano, &c. Reperitur istud Cantic. 4. Ele-
ganter inquit auctor Libani montis mentione in cithara, qui turis
est Vat. 2. pro: turis, vocabulo est penes Græcos. Eodem enim mo-
do vocatur Libanus mons Arabiæ, & Libanus: turis arbor apud Dio-
scoridum. Postquam uerba nomam distinguimus peritiam: De Idolola-
tria enim, &c.

131. Neptias non coningit, &c. Supra eandem Marcionis here-
sin istam pene uerbis expressit, & confirmat auctor. 11. adu. Marc. c.
29. Non tinguuntur quare & hic more Tertullianus, inquit subitui-
mus, pro: cinguntur mihi uirgo, nisi uisita, nisi coelestis, nisi diuotio ma-
pallina, ubi uide nostras Adnotationes numer. 195. Hic paulo amplius
morte inquit aut repudio baptisma ferunt, atque adeo uidetur sal-
tem in morte admisisse coningatos ad baptisma. Adversus autem e-
undem hunc disputat, ex uoce sponsi ipsi Christus uirum.

132. qui masculum & feminam conuinxit, &c. Istud partim de-
sumpsit Metaphrasticus auctor ex Gen. c. 2. partim Matth. 6.
133. Irralli in illa etiam Domini pronuntiatione, &c. Pergit
ad reliqua uerba Domini Luc. 5. nempse illa quæ recitat paulo post,
quam ordine immutato: Nemo uinum notuum committit in ures
ueteres, & nouum aditamentum nemo inicit ueteri uetimento.
De quo loco aliqui supra adnotauimus, 1. adu. Marc. c. 15. n. 109.
Sed hic aduocandum quod habet Epiphanius, hæresin Marcionis, par-
tim ex occasione huius scripturæ originem cepisse, quod quum ille pro-
poneret in compendium redigo quæ latius ille persequitur, hanc scri-
pturam Ecclesiæ Dei presbyteris, & illi interpretentur, utriusque uer-
bis, & nonos aliter quam ipse, ut que adeo, ante à patre eticibus ex Ec-
clæsiâ ab eis in communem non recipitur: inquit scindam Ec-
clæsiam ueritiam. Verum Ecclesiâ, inquit ille, non dicitur, sed sep-
sum. Atque hoc ipsum est quod hic dicit auctor: Veteri, id est, priori
Euangelio, panum hæretice nouitatis afflatis. Qui etiam pulere
ostendit non posse dila uerba intelligi quod uolebat Marcion de uer-
teri & nouo Testamento. Atque hic aliquid quod sequitur: In quo
alter creatur (uelim dicere) quum per Hieremiam præcepit:
Nouate, &c. nonne à ueritibus auertit quum per Isaiam, &c.

134. quum per Isaiam edicit: Vetera tranferuntur; ecce noua
quæ ego facio, &c. Quandoquidem hanc scripturam integram (om-
nino, & intermedio) Isaiâ tribuit, apparet quod nunc legitur 1. Cor.
5. Vetera tranferuntur, etiam olim lectum fuisse Isai. 43. de quo uide
supra c. 1. n. 11. uti & de præcedenti scriptura Hierem. 4. Nouate &c.
Legimus autem paulo post, omnia semel dictione, Dei, secundum alte-
terum Vat. ms. sub vnus & eundem Dei auctoritate.

135. Separatio per conuinctionem caput de qua fit. Ostendimus
inquit Rhenanus in superiortibus scholis rarum ac infrequentem huius
uerbi caput vsuam in hoc auctore. Senfus est: Separatio per coniu-
ctionem accidit, de qua fit. Caput, id est, capax est ferri. Datur. Possi-
bilis est.

136. de septuagesimo septimo uenit Palsmo: Aperiari (inquit)
in parabolam os meum, &c. Aperiari hanc scripturam adferit au-
tor, ut ostendat, nihil noui esse, quod Christus in nouo Testamento
parabola crebatur. Quum autem non LXX. sed LXXVII. Palsmo
reperitur istud, eo maiore audacia castigari illud septuagesimo (se-
pimo, quod non existimem auctorem numerum Palsmi addidisse,
sed ex margine irripisse in contextum. Mirum interim illud, quod le-
gæ conformiter translationi Hebrææ. In parabolam, quum aditiones
reliquæ, Vetus, Romana, & Gallicana legantur in parabolis, & con-
sentiat textus Græci LXX. Seruauit autem uocem Græcam ἄνοι-
στος pro quo vulgata aditio obcurus: propositiones. Porro adno-
tatu dignum, quod tamen uirgo satis notum est: Si hominem al-
teritas genit probre uoluit, & uique de pro-
prietate loquele pro-
bare.

137. De Sabbato quoque, &c. Caput hoc inscriptissimum: De disci-
pulis uellentibus spicas, & homine ardam manu habente cura-
to in Sabbato, ex Lucæ ca. 1. Quæ quum obicerentur à Marcione,
& diuersimodè statueret ueteri & noui Testamenti, multis cri-
pcuris auctor deducit etiam in ueteri Testamento Sabbatis opera
Dei facta fuisse. In quo illum imitatur etiam Epiphanius ubi supra,
Constat, 3. c. 21.

138. si non Dominum Sabbati circumferret Christus, &c. Hic
adludit ad illud Christi: Dominus est filius hominis etiam Sab-
bati, de quo sic Epiphanius. Das statim, inquit, simul, & filium hominis
& Dominum Sabbati, seipsum Saluator constituit, docens ut ne Sab-
batum alienum à sua creatione putetur. Quo fit, ut etiam hic uox a.
1. Vat. ms. cod. legimus: Dominum, pro: Deum, maxime quum infra
etiam legitur: Dominus Sabbati dicitur, quia sabbatum ut rem fun-
dam tuebatur. Quamquam interim multiplo istud legitur Luc. 6. &
præcedat, quæ hic subiungit auctor, pro commoditate tractatus.

139. Si quidem in oblatione ciuitatis Hiericuntis circumlata
permutos aca Testamenti, septem diebus, etiam Sabbato, &c.]
auctor super Tomo 1. li. aduers. Iud. ca. 4. & fuito spatio die septimi,
sicut prædictum erat, ruerunt muri ciuitatis. Ex quo man-
feste ostenditur, in numero istorum dierum septem inuenisse die-
em Sabbati. Septem enim dies, uideuque initium acceperit,
Sabbati diem secum concludant necesse est. Et similiter legitur se-
cundum aditiones omnes Iosue 6. Quare & nos castigauimus septem
diebus, pro eo quod erat: octo facile enim fuit numerus immutare, &
uicio tantum puncto distat VII. c. VIII. numeri, maxime quum
etiam Hebr. 11. legitur: sicut muri Hiericho corruerunt circumlato die
septem. Atque Iosue, mox in fine LXX. uoxat, Iosue.

140. Neomenias & Sabbata uelut odit anima mea, &c.] Simi-
liter supra dicto loco li. aduers. Iud. citatur: Sabbata uelut odit ani-
ma mea, & Tom. 2. li. de Idolol. c. 14. Sabbata uelut & neomenias &
ceremonias odit anima mea, & supra li. aduers. Marc. ca. 22. Sol-
lemnitates & dies festos, & uelut Sabbata odit anima mea. Quib-
us locis non integrum contextum Isai. citat, sed omisit intermediis
coniungit dumtaxat initium & finem, sicut hic, & libro aduers. Iuda-
os, legens secundum translationem Symmachii: Neomenias & Sab-
bata uelut odit anima mea, quemadmodum etiam Origenes in cap.
28. Numerorum, & B. Cyrillus Alexandr. lib. 9. contra Iulianum.
Aut transtulit uerba, aut unum aliquod aditice intermedium. Ve-
rum li. aduers. Marc. c. 20. integrum locum citat, sicut Isai. 1. iuxta
LXX. legitur: Neomenias uelut & Sabbata, & diem magnum non
sunt inco, ferias & ieiunium (uocibus transpositis, & omisso quod se-
cundo repetitur, Neomenias) & dies festos uelut odit anima
mea.

141. Esurierant discipuli, ea die spicas decerptas manibus ef-
frixerant, cibum operati, ferias truperant, &c. Sic expressit uox uer-
bis auctor quod est initio cap. 6. Lucæ: Factum est autem in Sabbato
secundo primo (quæ sabbatum id fuerit, non adtingit auctor)
quum transierunt per facta uellebant discipuli eius spicas, & man-
dicabant, conficiantes manibus, ubi pro: conficiantes, est Græce
ὑψοῦντες, quod conficere significat, ad eade, in minutas partes scin-
dere, iterare, atque adeo in modum esse patet illud quod in exo-
dico libro Tertullianus legitur, effixerant, quod etiam in Latino sit,
merito quo dubitet. Proinde emendauimus: effixerant, nam est ita-
re, pro fricando excutere (quod proprie huius loco competit) vsurparum
est etiam Seneca Epist. 96. ubi (inquit) beberibus & obtusis, aut mala
consuetudine obfessi, diu rubigo animorum effricanda est. Quam-
quam interim adhuc ob solentem est uerum illud effixerant, pro: ef-
ficauerant, sed solet talibus delectari auctor.

142. Excusat illos Christus, & reus est Sabbati læsi, acufant
Pharisei, &c.] Etiam hic adludit ad uerba Lucæ, sed alio ordine, nam
primum accufantur Pharisei, dicitur: Quid facietis quod non licet
in Sabbatis? & deinde excusat illos Christus uerbis supra indi-
catis nu. 138. Dominus est filius hominis etiam Sabbati.

143. itatus controuersæ, ut aliquid eludam cum mei Domini
ueritate, & uoluntatis, &c. Sic omnino legitimus, omisso: qua-
si, interiecto, quod super abundabat, iuxta alterum ms. Vat. cod. Atque
status scripti & uoluntatis, quem max iterum repetit, iure conu-
sutor phrasæ est, quæ distinguunt inter statum scripti & uoluntatis,
ipse autem auctor utrumque in Christo defendit.

144. quasi de exemplo Dauid introgressi Sabbatis templum, &
operati cibum, audente fractis panibus propositionis. Etiam hoc,
quasi aliud agens, adducit ad c. 6. Lucæ, ubi dicitur: Dauid intrauit
in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducauit, &
dedit his qui cum ipso erant. auctor interim addit Sabbatis, quod
neque ibi, neque Math. 12. & Marc. 2. neque etiam 1. Regum 21 (unde
sumpsit historiam Christus) reperitur: fortasse, ut magis ad insti-
tutum faceret, qui autem id subtile legit, eo quod illud aliqui non uide-
tur facere ad confirmationem eius, quod non nouum sit operari cibum
in Sabbatis.

145. ueniam ieiunij dico, &c.] Veniam ieiunij quam intelligat,
mox subiungit: ieiunio liberare, id est, relaxationem à ieiunio, quod
pccitilegium illud Sabbato donatum à primo dno non inuenit in
scripturis, & tamen etiam Damascenus li. 4. de Orthod. fide, c. 24. uer-
ditur indicare in lege Moysi aliquid tale probatum fuisse, quum
dicit: Exge præcipiente, non seipso die Sabbati adiuuandos esse.

TERTIUS
OPERA

A Quum enim prohibuisset creator in biduum legi manna, &c.] Istud haud difficile fuit reperire Exod. 16. quod nempe postquam prohibuisset creator nihil manna relinqui, quae mane, atque alio in biduum colligi manna, permisit tamen in feria sexta quam paracecum vocat Auctor, ut sabbatizaret in Sabbato. quod dixit Auctor eleganter, Sabbati ferias, a quo rursus repetitur: paratura, vox frequentissime usurpata, sicuti paulo post: vacandi.

147. non constanter, &c.] Sic etiam lib. de Patient. cap. 3. supra Tom 2. Proditorem suum, &c. nec constanter denotavit. Cui adnotationi Rhenani additio, accipi hic constanter eodem modo quo dixit Cicero 1. Tuscul. constanter & convenienter, aut Epist. ad Attic. l. 4. Epist. 83. constanter & libere.

148. Exinde observant Pharisaei, si medicinas Sabbatis ageret, ut acculerent eum, &c.] Rursum redit ad explananda porro illa, Christi Luc. 6. in hoc differens ab additione vulgata, quod solo Pharisaeos, non vero & Scribas commemorat, deinde quod constanter potius Evangelistae Matth. 9. & Marc. 3. in illis ut acculerent eum, qui apud Lucam habeatur ut inveniuntur vnde acculerent eum, Rursum autem vox Tertullianica, quae, hic hic repetitur.

149. Non facies, inquit, omne opus in ea, nisi quod fiet omni anime, &c.] Quum nigrum istud reperire parerimus in Lege Moysi, quam hic adlegat, subditur alim id lectum fuisse Exod. 31. ubi haec legitur: Omnis qui faciet in eo opus, peribit anima illa de medio populi sui, aut potius Levit. 23. ubi frequentissime repetitur: Opus servile non facietis in eo, &c. Omnis qui faciet in eo opus, peribit anima illa de medio populi sui; maxime quum eundem hunc locum citet etiam supra lib. advers. Iud. cap. 4. haud dissimiliter: Omne opus servile non facietis in eo, praeterquam quod ad animam pertinet. Quae etiam adludere videtur B. Hieron. in cap. 23. Iesai. hic verbi: Lex praecipit est, ne in Sabbatis opus servile faciamus, ne accendamus ignem, ut in vno soleamus loco, ut illa tantum faciamus, quae ad animam salutem pertinent.

150. interrogat: Licetne Sabbatis bene facere, an non, animam liberare, an perdere? &c.] Prosequitur deinde verba Christi Luc. 6. ubi proprie transfuit: et ego, Licetne, & sic ut unica voce, transfuit, liberare, in hoc differens a reliquis omnibus, quod non legitur, an male, sed dumtaxat: an non. Bis autem rursus repetitur: quae, more Tertullianico.

151. quae per eundem postea Propheten vera, & delicata, & non prophandanda pronuntiat, &c.] Quum de Sabbatis loquatur, & eundem Propheten haud dubie Iesaiam intelligat, utpote cuius sunt verba scripturarum duarum precedentium, existimamus adludere Auctorem partim ad illud Iesai. 58. Sabbata delicata sancta Deo tuo, quae etiam reperit est apud B. Iustina Mart. adversus Tryphonem, partim ad illud bis terque repetitum Iesai. 56. Custodientes Sabbata mea, ut non profanentur. Atque adeo existimo proferas legendam, delicata, pro: dilecta.

152. & nuncinam aridam curans, &c.] Hic iterum redit ad verba Luc 6. sicuti & multo prius, quum dixit: per manus arctatae restitutionem, nam Lucas habet: & restituta est manus eius, ea nempe ipsa, quam prius aridam dicit.

153. dum conditionem interpretatur eius, &c.] Hic in commentum rediit, quae quid dicit hoc capite factum à Christo in adiutorium, non vero in dissolutionem legis de Sabbato, nempe: dum conditionem interpretatur Sabbati, quod à Domino institutum sit, atque adeo Dominus Sabbati sit, filius homini, utpote cum mutare, sit eius qui instituit, dum operum differentiam illuminat, subindicans licere Sabbatis bene facere, non male facere, animas liberare, non perdere, dum facit quae Lex de feriis Sabbati excipit nempe quod ad animam pertinet, dum ipsum diem Sabbati, benedictione patris à primordio sanctum (sicuti legitur Gen. 2.) beneficentia sua (vox Tertullianica, pro beneficio restituta manus arida) efficit sanctiorem.

154. In quo die si & Heliseus, &c.] Habetur Iud. 4. Reg. 4. sed potius videtur haberi contrarium hodie, quod non in die Sabbati contigerit, verum videtur suo more accepisse Auctor à hoc est: non, pro: nonne, quum dicitur: non Calendae & non Sabbatum? Ac si dicat, quare hodie vidis ad eum, quum sit & Neomenia & Sabbatum, quibus diebus profectio non licet?

CAP. XIII.

155. Certe evangelizat Sion, &c.] Caput hoc inscriptum: De ascensu in montem, & oratione nocturna, Apostolorum duodecim numero, mutato Petri nomine, & gentium ad Christum confluxu, ex eodem cap. 6. Lucae. Adludit autem hic ad impletam Prophetiam Iesai. 52. quam paulo post citat.

156. ascendit in montem, & illic pernoctat in oratione, &c.] Haec verba sunt Lucae 6. praeterquam quod omittat Dei, quod tamen habent omnes alii codices tam Graeci, Latini, quam Syriaci.

157. In montem excelsum, inquit Ihasias, &c.] Hanc Prophetiam Iesai. 40. eodem modo de Christo in monte orante interpretatur B. Ambrosius, lib. 5. in Lucam, c. 6. Nec differt hic ab aliis Auctor, nisi quod legat: cum vigore ubi alii: in, ego vero quia mox legit in vigorem etiam sic primo loco restitui.

158. Et rursus: Propterea cognoscat populus, &c.] Hunc locum etiam de Christo interpretatur Soter Papa 1. Epist. Decret. 1. Cyrill. lib. de incarnat. virginis, cap. 2. Chrysost. in Marcum, ho. 3. Origenes in cap. 10. ad Roma. l. 8. At hanc assuetudinem fidei uniti & Trinitatis, est autem corrigenda lectio Auctoris: Quod ego sum qui loquebat,

proloquitur, nam sic interpretatur. Tunc enim ipse erat, qui in Prophetis loquebatur. Adnotanda etiam auctoria & diversa ab aliis finitio: Adlum (nam sic lego pro: Allum, ne forte assuetudinem imitauerit idiotae Lectores) dum hora est, in montibus (pro quo alii: facta hora) ut evangelizans audientem pacis, evangelizans bona.

159. Item Naum ex duodecim, &c.] Nemo Propheta. Reperitur enim Naum 1. quod citat: Quoniam ecce veloces pedes in monte evangelizantis pacem praeterquam quod apud LXX. legatur: non me agnoscit, super montes. Sed non mirum, quum ipse B. Hier. propterea scribat: sic hic LXX. interpretet differre, quod & Th. capitula apud eos interpretatio: varietate confusajunt.

160. Deus meus clamabo per diem, & exaudies, &c.] Mirum est quod legat: & exaudies, quum additioes omnes, veteris, Romanae, Gallicae, & ex Hebraeo Psal. 21. legant: & non exaudies, sed videtur voluisse adaptare ad suum institutum, ut ostendat verum esse quod in isto capitulo dicit: & ubique auditur à patre. Nam eodem sermone illud quod adfertur ex Psal. 3. Voce mea ad Dominum exclamaui, & exaudiuit me, forsistis matius est codicem aliquem Latinarum, in quo sic legobatur: Legi autem etiam: & non in vanitatem mihi, pro quo quod alii: & non ad insipientiam.

161. Cur autem duodecim Apostolos elegerit, &c.] Ad sequentia pergit eiusdem cap. 6. Lucae, additis: Haum numerum figuris, XII. fontes Elini, Num. 31. XII. gemmas in tunica sacerdotali Aaroni Exod. 28. (sic enim legitur ex Vatic. ms. pro: Aaron, de quibus etiam supra lib. 2. ad Marc. cap. 10. m. 64.) & duodecim lapides ab Iesu de Iordane electos, & in arcam testamenti conditos, Ipsi autem ubi interim mirum hoc est, & peculiariter Auctoris, quod dicitur XII. lapides in arcam testamenti conditos, quum contractus sit pugnet, qui significat tanti ponderis fuisse, ut XII viri ex XII viribus Israel humeris suis singulis singulos lapides (cum de Iordane insulerint, & in loco castrorum posuerint, non in arca testamenti). Et tamen veram hanc esse lectionem patet ex subsequenti Auctoris interpretatione: Proinde & lapides solidi hie, quos de Iordane Iordanus Iesus verus elegit, & in sacrum testamentum fuit laepta.

162. Murat & Petro nomen de Simone, &c.] Prosequitur ad Luc. 6. Simonem, quem cognominavit Petrum. Similitur ad Iustinum Martyr adversus Tryphonem: Atque ex discipulis suis unus, Christus Simonem quem nominatum Petrum appellavit, quod sit per patris sui castis revelationem, filium Dei esse agnovit. Casus inserit etiam hic Auctor reddit, quod affectuati carissimo discipulorum, de figuris suis (quia petra & lapis Christus) peculiariter nomen communicare. Atqui quum B. Iust. & Auctor dixerit: verbi significent: mutati Petri nomen de Simone, non legatur: quem & cognominavit, atque adeo Graecum illud & hodie interpretatur, ex quo tamen perperam Erasmus nescit ut perinde, duo fuisse Petri nomina. maxime quum etiam similia exempla ex veteri Testamento de mutatis nominibus adferat Auctor. Porro Epiphanius adversus Marc. her. 42. Confut. 4. urget etiam contra eundem, quod hoc misit Auctor, illud: Iudas Icanioris qui fuit proditor eius, id probans, quod phanasma non fuerit Christus, qui sub talium credit, nempe proditore Iuda comprehensus, & crucifixus.

163. hunc vocando Iesum, &c.] Eum nempe, cui ante nomen: Aulace, Num. 15. de quo vide supra bis alibi latius.

164. illis syllabas adiciendo, &c.] Hic vult Auctor, quod ex syllabis Abram & Sarai, rursus illas nomina illi reformata sit Abraham & Saraa. Sic enim Late prosequitur B. Hieronymus l. quaest. Hebraic. in Genes. Ex nomine Late restructurata adiectis syllabis illis, quae est per hebraicam, tamen per ha, vel A perantur, Ioseph, quem sequuntur Esaias & Hieronimus, non sicuti Comment. ad cap. 17. Gen. Nec differit ab illis quem Tertullianus invenit ad cap. 17. Gen. I. adversus Triplicem in hac verba: At enim, cum primo Abram nomen A. unum sit additum, theologando, & quod dicitur Abram de differit: & cur R. aut A. unum sic enim legendum sentio pro quia illud potius primo Sarai nomini addidit) Sana appellatio sit adiectum, oratione ad factum comparata oratio, quam vero ob rem à patre eius inditum nomen in filio Namo tunc, hio nomine sit transfuturum nempe Iesus pro Aulace, ut non. Iudaeum est) non percontari: quod locus notat dignus, quod comparat sententiam recentem: alteram, Graecorum: quam non probat B. Hieron. qui R. secundum additum putant nomini Sarai: aliam Hebraeorum de A. addito. Lego autem ex 1. Variet. C. proprius, quum de non suis, pro: proprius.

165. Conuenit à Tyro & ex aliis regionibus multitudine etiam transmarina, &c.] Imprimis Epiphanius, quod omisit Auctor, dicit Confut. 4. retorquet in Marcionem illud: Et descendens (sic enim hic est significandum pure, pro: descendit, quia illud legitur adnotatione omnes Lucae 6. (cum illis, succentur ipsos, sicuti legitur Marcionem dicitur non posse apparentiam, seu phantasma dicitum, qui postea sub talium capere offenditur, quum paulo post subiungitur) quod etiam de eodem Confut. 5. (Et omnis turba quae tunc eum tangere, dicitur à tanta illa lectio peculiariter Auctoris: etiam transmarina, quum in eadem sit, & vice versa vice & aduersus) & Latine iuxta emendationem recentem: & maritima Tyri & Sydonis.

166. Et ecce Allophili, &c.] Psalmo 86. quem citat, non reperitur additum illud: Et. Retenta est autem ab Auctore cum dicitur in pro quo alii alienigenae verunt. Sine autem legat: Et. homo factus est in ea, iuxta ex eos hic codices, & adnotationem Iulianum Romanum, sine natus est, iuxta alterum Vatic. ms. & Gallicanum emendationem perinde est. At omnino castigamus ex vtrisque. Vatican. cod. 8.

adideauit eam, pro: a dicitur, quia in praeterito omnes uertunt...

167. Eceiffi uenient de longinquo, illi autem uenient ab A...

168. Vides ignotos & extraneos, & dices cordi tuo, &c.] In...

C A P. XIV.

169. Venio nunc ad ordinarias sententias, &c.] Titulum huius...

170. per quas proprietate de qua in fine inducit ad edictum...

171. Beati mendici (sic enim exiguit interpretatio uocabuli quod...

172. dedicauit, &c.] Hoc uerbo loquitur Rhen.] libenter uertit...

173. Inclina P saluus indicat, &c.] Iud ex P saluo St. in hoc...

174. Iustitia iudicabit mendicos, &c.] Hic aliter distinguit...

175. Auerantur peccatores in inferos, &c.] Hic mirum est quod...

176. ut sedere eum faciat, &c.] Recte etiam sic transiit, quod P...

177. Sic et retro in Basilis, Anna mater Samuelis, &c.] Depbra...

178. Vos autem ad quid incenditis vineam meam, &c.] Inter...

179. scribentes enim scribunt nequam &c.] Grace quidem I...

180. & uenite concilemur, dicit Dominus, &c.] Grace est: d...

181. Beati elurientes, quoniam ipsi fatuabuntur, &c. Etiam...

182. Ecce, inquit, uelociter & leuiter aduenient, &c.] Reperit...

183. Ecce, inquit, qui seruiunt mihi, fatuabuntur, &c.] Supra...

184. Beati plorantes, quia ridebunt, &c.] Rursum hic citatur...

185. Ecce qui seruiunt mihi, oblectantur, &c.] Sic restituit ex...

186. propter quod uixit me ad euangelizandum pauperibus...

187. Aduocare languentes, &c.] Aduocare (inquit Rhenanus) pro...

188. Beati eritis, quoniam uos odio habebunt homines, & exp...

189. & nullificatione: eorum me minuamini, &c.] Nullificatio...

190. Et alibi: Sancite uos qui circumscribit animam suam...

191. personam nominis.] Nunc personam nominis (nempe Chri...

C A P. XV.

192. Secundum haec, inquit, faciebant Prophetis patres...

E

F

G

H

corum

A corum, &c.] *Caput hoc inscriptum*: De vatis maledictionibus Pharisaeorum. *Titulus quoque huius occasione* (nempe perfectionis) quam non solum facti erant Apostoli, sed etiam Prophetiam eorum fecerant, multis Luc. 6. Christus comminatur. Atque imitatus Auctorem Epiphani. similiter ipsum scriptura locum obicit Marcioni, *Contra* 6. Si Prophetarum, inquit, meminit, non negat Prophetas, si amant Prophetarum, eadem, & improperat perfectionibus & necessitatibus ipsorum, non alienus est à Prophetis, sed Deus ipso- rum est, qui illos fecit. Qui interim legit secundum eundem modum, pro: secundum hæc in quo consentit illi codex Syriacus, sed vulgatus Interpretis vertit quod est Græce τῶν τῶν, & Auctori nostro quoque consentiant alii, quod legit: patres eorum, pro eo quod Epiphanius: patres vestri.

193. Epicuri Deus, &c.] De Deo Epicuri, *responde supido*, qui nihil verum curaret, frequenter supra diximus.

194. Ecce enim demutat in maledictionem, &c.] Sic legitur ex altero Vatic. ms. cod. pro: maledictione. Transmutatum autem facit Auctor ad ipsas varias maledictiones Pharisaeorum, explicans imprimis quid vult, tum alibi in scriptura, tum Luc. 6. significat, dicens, etiam si vox maledictionis non esset, saltem esse admonitionis, non sine aculeo comminationis.

195. eius erunt qui notit irasci, &c.] An Auctori irasci Deo tribuit necne, (sicut etiam hic apparet) latius in nostris Prolegomenis inter eius Paradoxa. Contra hæresim vero Marcionis, qua vindictam à Deo auferbat, atque adeo timendum esse negabat, sub finem lib. aduers. Marc. aliquot capitibus disputant Auctor.

B 196. sufferentiam, &c.] Sufferentia, inquit Rben. substantiuum nomen pro: patientia, quam est benignitatem mox interpretatur.

197. Ecce poluerant eos, &c.] Deuter. 30. Græce habetur διδου ἡμᾶς ὡς ὄψον ὑμῶν, quod vertit Latinus Interpretes lxx. ad verbum: Dedit autem faciem vestram, Auctor contraxit in sensum postius.

198. Infirma commendat, &c.] Ea nempe, inquit Rhenanus, qua de aliorum destructione fulcitur. Qui etiam adnotat: par cum Genitio confundi: par creatoris, adlegans similem locum dicti lib. de Patientia, cap. 16. magnitudinis par.

199. Væ, &c. quod in diuites spectat, &c.] Hic transiit ad illud, infra rebus, Luc. 6. væ diuitibus, ubi pulchre explicat diuitum causas, quibus offensus est Christus, superbia, gloriam, facultatibus, & Dei neciam, *ut ne quis omnes diuites reprobari existimet, sicut iustus hic profertur, respiciunt eos, per quos opera iustitiae & dilectionis administrantur, idque nominatim contra Marcionem, qui volebat ut sentire diuitias et nimo damnandas.*

200. locupletantes Salomonem, Sed qua permilla sibi optio- ne, &c.] *Historia hæc de scribitur 2. Reg. 3.*

201. Quoniam, inquit, recepisti aduocationem vestram, &c.] Id est, sicuti supra cum 187. diximus consolationem. Profer- quitur vero verba Luc. 6. in hoc differens quod vocem Græcam ἀνι- ζεῖς vertit: recepisti, tum hic, tum paulo post, pro eo quod alij: Habuisti, quasi volens explicare significationem illam, qua significat aliunde accipere, velut censum aut redditum ex aruis, quod optime hic conuenit, & eodem modo vertitur à vulgato Interprete, Matth. 6. mercedem suam perciperunt. Sic etiam vertit Syriacus Interpretes, Etiam multo aliter, sed magis conuenienter vocem Græcam, vertit Inter- pres Irenæi lib. 3. cap. 14. percipitis.

C 202. Ne inquit, quem manducaueris, &c.] Mirum est cur ver- terit: domos magnas, quum Græce sic ἰσχυρὰς, pro quo alij: pulueras, vti etiam ex Hebræo & Chaldaeo Interpretes, Deinde, quod: pecori- bus verterit, quum Græce ἀεὶ βάρως οὐκ ἴσχυρὰς, notatu dignum: nam pecus proprie prooue surpauit, non vno in loco Plinius, & ali- cubi Quintilianus, ἀεὶ βάρως non male etiam translulit pecunia, quia significat etiam pecuniam argenteam, non vero argentum dumtaxat, quod alij vertere maluerunt.

203. Quemadmodum & Ezechiam, &c.] Similiter etiam infra huius ipsius lib. cap. 28. Sic denique Rex Ezechias, de gazis & apo- thecis deliciarum suarum apud Persas gloriatus, per Isaiam male audivit. Mirandum vero, quod Persas, aut illos qui ex Perside ve- nerant, translulit Auctor, quum aditiones omnes etiam lxx. Ba- bylonios legant, sensum etiam potius reddidit, quum verba, vertens: in Babyloneam transferentur, quum Græce sit: ἔα pro eo quod alij verterunt: venient.

204. Sic & per Hieremiam quoque edicit: Ne glorietur, &c.] Castigamus: edicit, ex altero cod. ms. Vatic. pro edidit, quia illud familiare est Auctori, Atque ibi etiam sensum potius quam ver- ba secutus est, quum citat illud Hierem. 9. & qui gloriatur, scilicet in Deo gloriatur.

205. Sic & in filias Sionis inuehitur, &c.] Alludit ad illud Isai. 3. Pro eo quod exaltate sunt filiae Sion, &c. quem locum late expli- cat B. Coprian. lib. de Habitu virginum.

206. Communibundus & alibi, &c. Dilatavit orcus, &c.] Hoc erit Christi Væ (super diuites) & humiliabitur, &c.] Sic hunc locum vocat s. Iustinus, ubi in omnibus consentit lxx. Isai. 5. præterquam quod omittit: vt non cesset, item: & exultamen in ea: Orcum more Poetico vertens, quod alij infernum.

207. De quibus & rursus: Ecce Dominus virtutum, &c.] Tan- dem reperit hunc locum Isai. 10. eo loco ubi B. Hieron. translulit: Ecce dominator Deus sue Domini exercituum, confinget lagunculam, &c. In quo locum B. Hieron. lxx. autem, inquit, pro terculari sue laguncula nouum sensum inferentes: gloriosos interpretati sunt. In hoc solum differit à lxx. qui hodie existant, quod legit: conturba- bit, pro conturbat.

208. Item in lxx.] Nempse Psal. Nam quod permittit: Ne di- mueris etc. citat nisi ex Psal. 48. Castigamus autem lxx. pro: xxi. ad- dicentis, pro defiderantis, & adieccis, nam plurali numero ab omnibus legitur. Alteri interim distinguit Auctor, quem vulgata- gatur: rapinas nolite committere, diuitie huiusmodi, nolite con- adponere, quum autem Græce sit τὰς ψῆς, videtur Auctor accepisse, relucere, pro adfluere.

209. Væ, inquit, qui dormiunt in lectis eburneis, &c.] Omissus enim superfluum, iuxta alterum Vatic. ms. cod. Atque in hoc solum differit Auctor ab hodiernis aditione lxx. Amos 6. quod vertit de gregibus bouum, pro eo quod Interpretes eorum Latini: de armentis, dumtaxat. Verum B. Chryso. in Comment. & B. Iulian. Mart. adu. Tryphonem Interpretes: de bubilibus, veterum, cuius exprimitur magis vocem Græcam: βοῶνδων, (saltem si Lenxi de Castro Comen- ms. in Amos fides habenda, qui pulere illud: compludunt, inter- pretatur de choreis. Deinde perferentia vertit, quod Græce est: ἰσχυρὰς, pro eo quod alij: stantia, & vinum liquatum, pro deflato- re. Legimus autem more Terullianico: vnguntur, pro eo quod erat: vnguntur.

210. Ingerit væ etiam saturatis, quia esurient, etiam tidentibus nunc, quia lugebunt, &c.] Profertur in morem, & perina pluralis numeri, quod habetur Luc. 6. in 2. cui addit paulo post: ple- ratur. Castigamus autem: vos autem confundimini, pro: confundimini, quia non solum Isai. 65. sed supra quoque sic legitur e. procedent. Atque quod addit: ita Euan gelio: Qui in lectis iugant, hoc vult dumtaxat, præcedentibus Evangelij verba insinua- ri, neque enim habentur ea verba vquam in Evangelio.

211. Væ quum vobis benedixit homines, licet eundem hanc faciebant & Pseudoprophitis patres illorum, &c.] Eodem modo hæc verba Christi Luc. 6. citat B. Irenæus lib. 3. cap. 14. ut pseudoprophetis legat, quemadmodum Græci codices & emendatiore Latini omnes, pro quo solus Beza legit & interpretatur: Prophetas, & Evangelio credendum.

212. Populus meus qui vos beatos dicitur, &c.] Græce est: ἡμεῖς ὅτι ἡμεῖς, Isai. 3. quod magis proprie: beatos dicitur, vertit Auctor quam lxx. Interpretes: beatificantes. Atque illud: Maledicti estis quomodo, &c. habetur Hierem. 17.

213. Nam & in Psal. exiit. Bonum est, &c.] Omnia sic casti- gandum, pro: ceteris quæ reperitur Psal. 117. Legimus autem in Psal. 117. consideret in Domino quam confidere in homine, et: perferentia Domino quam perferentia Principibus, sed præterquam quod supra lib. 2. cap. 19. eodem modo legit Auctor, certe Græca lectio Auctoris non habet, præterquam quod castigatus iuxta vestigia vestri, qui in Dominiun virtutibus, pro eo quod erat: in Deum, quum Græce sit: τὸ κρείσσον.

214. abdidit creator, &c.] Abdidit, inquit Rben., pro: abdidit, reiecit, repudiavit.

C A P. XVI

215. Sed vobis dico, inquit, qui auditis, &c.] In scriptura huius capiti impoissimus: De præcepto dilectionis in amicum, alijque verbis Domini, ex eodem adhibe c. 6. Luc.

216. Loquere in aures audientium, &c.] Nuiquam similes locum reperire potui, præter illud 4. Esdr. 15. Loquere in aures plebis meæ.

217. Diligite inimicos vestros, & benedicite eos qui vobiscum, & orate pro eis qui vos calumntiantur, &c.] Hic pergitur etiam Christi Luc. 6. Atque Vatic. ms. cod. aliter legit: benedicite eis qui vos oderunt, & sic habet Evangelij Iuxta Lucas. addit: & orate: & benedicite maledictis vobis, (quod perperam etiam supra citat Auctor Tom. 2. lib. de Patientia, cap. 11. illud conueniens solummodo cum: Diligite inimicos vestros, & postea addit: quæ Auctor, dum conuenit illa quatuor quæ sunt Luc. 6. qui iustitiam sunt, & oderunt, & maledicunt, & calumntiantur, sed nihil quod quum inueniatur, iam quod illud Isai. 6. Dicite fratres vestros, quibus qui vos oderunt, ad benedictionem perueniat, non ad benedictionem, cuius etiam hic multa apud Auctorem mentio, tum quæ iam sum repetat Auctor, vique, & benedici odientes, & orate pro calumntiatoribus vestris. Fortassis omisit illud Auctor, quum non inueniret scripturam veteris Testamenti, quia moneret in inimico benefacere. Verba autem Marcionis sunt: Nouam place patientiam, &c. quæ ad illud: Plane, &c.

218. contra, ipse alteram amplius maxillam offerri iubens, & super tunicam pallio quoque cedi, &c.] Eodem modo non modo possit: sed amplius & pallium concedendi, & supra dicto lib. de Patientia. c. 7. qui auferenti tunicam etiam pallium offerre possit. Quod est posse adhiberi (sicuti ibi ad marginem adnotat) Mattheo 5. tamen etiam apud Lucam sic legitur videtur Auctor, quum inuenit est, quum hodie & Græce & Latine aptius legatur: si eo qui mittit tibi vestimentum (Græce ἵμῶν, id est, exteriorum vestium, quum vulgatus Interpretes Matth. 5. pallium vertit) etiam tunicam pallii prohibere, Atque est hic vox Terullianica: renouandam, pro demonstrandam.

219. Ne vultis quilibet malitiam fieri sibi (meminerit, &c.) In hoc differit Auctor à lxx. qui hodie existant, Zachar. 7. quod legitur: meminerit, ubi alij iuxta Græcum exemplar: memineritis. Secuti erant in sequenti testimonio Zachar. 8. Malitiam proximi sui vultis

TERTIUM
OPERA

qui que (sic iterum lego ex Vatic. i. ms. cod. pro: qui que) ne recogit...

210. Inquam ergo non capis, &c. Proius iuxta alterum cod. ms. Vatic. sic legitur, omnia ditione: idem superflua accipien...

211. Et visionem ad Deum rediens, &c. Sic etiam supra inquit Rhenanus...

212. Meti enim vltionis omnis iniquitas refranatur, &c. Potest huius non solum torquari aduersus Marcionem, qui Iudicem Deum...

213. Vt benedictus benedicat te, &c. Hic in eo differt ab aditione...

214. Sed de fenore postmodum, &c. Nempe capite sequenti, ubi de hoc latius...

215. Dedit genes hereditatem, &c. Omnis in iuxta utrumque ms. Vatic. cod. in eo quod Paul. 2. ad quem ad iudic, non legatur...

216. Non populus meus, populus meus, &c. Iste in iuxta a sensum potius quam verba simul ex i. &c. Oje capite iuxta Apostolos Rom. 9. Quum enim Oje...

217. Et sicut vobis fieri vultis ab hominibus, ita & vos facite illis, &c. Prosequitur rursus verba Luc. 6. In quo precepto subaudi, adit Auctor...

218. Et sicut vobis fieri vultis ab hominibus, ita & vos facite illis, &c. Prosequitur rursus verba Luc. 6. In quo precepto subaudi, adit Auctor...

219. Non dormies super pinguis eius, &c. Iste est ad quod loco citato ad iudic B. Hieronymus...

220. Aduae clarior supra, Dimitte, &c. Resse addit supra, quia reperitur Deuter. 15. ubi agit de remissione, qua se habet anno...

221. Non dormies super pinguis eius, &c. Iste est ad quod loco citato ad iudic B. Hieronymus...

222. Aduae clarior supra, Dimitte, &c. Resse addit supra, quia reperitur Deuter. 15. ubi agit de remissione, qua se habet anno...

223. Aduae clarior supra, Dimitte, &c. Resse addit supra, quia reperitur Deuter. 15. ubi agit de remissione, qua se habet anno...

recto sunt in domum tuam inducito, &c. Sic supplemus &c. castigamus hunc locum, partim ex cap. sequenti, partim ex cap. 31. infra...

C A P. VII.

215. Hic nunc de fenore, &c. Caput hoc inscriptum: De fenoris fructu interdito, aliuque verbis Domini, ad finem vsque cap. vi. Lucae.

216. Et si fueraueritis a quibus speratis vos recepturos, quae gratia est vobis, &c. Magis clare hodie vertit noster interpres vulgatus, Luc. 6. Et si mutuum dederitis his a quibus, &c. Idem hic adnotandum...

217. Pecuniam, inquit, suam fenori non dedit, &c. Legimus omnino: fenori, pro fenore, quia Grace est Ezech. 10. in i. &c. id est: ad fenus seu vsuram...

218. Et pignus, inquit, reddet, &c. Proius sic legendam pro: reddes, quia ad iudic ad verba eisdem Ezechielis 18. supra, id est: paulo ante precedentia...

219. Non dormies super pinguis eius, &c. Iste est ad quod loco citato ad iudic B. Hieronymus...

220. Aduae clarior supra, Dimitte, &c. Resse addit supra, quia reperitur Deuter. 15. ubi agit de remissione, qua se habet anno...

221. Non dormies super pinguis eius, &c. Iste est ad quod loco citato ad iudic B. Hieronymus...

222. Aduae clarior supra, Dimitte, &c. Resse addit supra, quia reperitur Deuter. 15. ubi agit de remissione, qua se habet anno...

223. Aduae clarior supra, Dimitte, &c. Resse addit supra, quia reperitur Deuter. 15. ubi agit de remissione, qua se habet anno...

224. Infringito elurienti panem tuum, & mendicos qui sine...

HT

HT

HT

HT

241. vii.

A

241. utique non exolutura: plus enim est, & si exolutura, &c.] Sic recens ad maiorem intellectum istud diffinimus: Vnus autem Vatic. ms. cod. habet hic: exolutura, & vult sum: exolutura, pro: exolutura, voces oblectas quidem, qualibus Auctor delectari solet, sed quas in textum inferre sum veritas, quod cum excusis consentiret alter Vatic. ms. eodem.

242. Eteritis filii Dei, &c.] Istud iterum prosequitur ex Luc. cap. 6. omittens [aut quod Marcion non haberet, aut quod contra eum in ecclesia non fuerit] illud intermedium: & erit merces vestra multa. Quamquam autem vulgatus interpretatur: filii altissimi, conformiter Græco textui, ipse Auctor vocem istam videtur transferre: Dei: eo quod ubique vox illa in scripturis, & similiter Altissimus Latino pro Deo accipitur. Tractat hoc occasione rursum Auctor aduersus Marcionem de connubio à Deo adprobato, de quo latius supra c. pen. lib. 1. adn. eundem. Varia est autem lectio vnius cod. Vati. ms. qui partem habeat, pro: quom.

243. Quia ipse, inquit, stultus est aduersus ingratos & malos, &c.] Etic etiam sunt verba Christi Luc. 6.

244. Euge, Marcion, satis ingeniose detraxisti illi [nempe Deo] pluias & soles, &c.] Aut hic subieciatur olim ante Marcionem Luc. 6. qui solem suum facit ortiri, & pluit super iustos & iniustos: aut potius, quom nulla Veterum id Luca adscribitur, hoc vult, quod similitum locorum gratia, Euangeliū Matthæi à Canone scripturarum lib. de Can. obseru. c. 9. inter Auctores diuinorum Officiorum ab Hieronymo nostro additis, vix, lex, mandatum, verba [sive eloquia] iustificationis, sermones aut iudicia Domini. Peculiariter item est Auctori, quod legat: fauos, pro eo quod alij omnes: fauum.

245. Effote, inquit, misericordes, sicut pater vester misericors est vobis, &c.] Propterea iterum in explanatione verborum Domini, Luc. 6. Vbi aditum ex Vatic. ms. 2. cod. velle, quod illud habeant tam Græca quam Syriaca edita, à quibus in hoc, quod mirum est, differt Auctor, quod legat: misericors est vester, pro eo quod hodie eadem etiam vox Græca legitur: misericors est: in quo tamen eum imitatur B. Cyr. Episc. 32. ad Antonianum. Fortassis vix explicet magis vocem Græcam sic accipitur: vix accipitur, non pro: misericors, qui dumtaxat condoleat miseris, sed pro eo qui miseris est. Atqui lego mox, suppleo ac distinguo sicuti supra cap. præc. num. 234. & mendicos sine tecto in domum tuam inducito, & nudum si videris tecto, deinde quia alia scriptura est, & Inducite pupillo, &c.

247. Nolite iudicare, ne iudicemini, Nolite, &c.] Prosequitur sequentia Luc. 6. vixque ad illud: vt opinor, &c. In quibus diversa imprimis, quod legitur: ne iudicemini, & ne condemnemini, pro eo quod alij omnes: & non iudicabimini: item: & non condemnabimini, etiam Græco & Syriaco, deinde quod omittit: cogitatum, Græce, & sedulo sicut, in quo illi consentit Syriacus Interpres, nam vix vix proprie translit: preffam. Denique, quod legat dumtaxat: fluentem, quom Græce sic dicitur, vix, id est, superfluentem, sive, vix Interpres Syriacus: profusam. Retinet autem ipse cum vulgato Interpres Dimittite, & dimittimini, quamquam minus Latine, si Erasmo credendum.

248. retributionem pro meritis, &c.] Facit iterum hic locus pro meritis operam, & retributione quæ à Deo fit iudice & disponente, id est, [vel Rhenano Interprete] adimplere, & satisfactorie meritorum, de quo supra latius To. 2. libris de Patientia, & ad Martyras. Rursum autem repetit [de quo toties supra] quod Marcion Deum iudicem negabat.

249. sed cæcus cæcum ducit ad foueam. Cædunt aliqui Marcioni. Sed non est discipulus super magistrum, &c.] Quasi aliud agens etiam, hæc duos similitudines Luc. 6. adfert, & Marcioni, ac Apellieus de discipulo emendato, adplicit Auctor, etiam addens: Eximat & de oculo suo trabem hereticus, tunc in oculo Christiani, si quam putat stipulam, reuincat, aduadens ad illud: Quid vides stipulam in oculo tuo est, non consideras? Er pursum illud de sordibus: Proinde & arbor bona non profert malum fructum, quæ nec veritas heretici, nec mala bonum, quæ nec hæresis veritatem. Adicitur inexta similitudinem eiusdem Luc. 6. Sic nec Marcion aliquid boni de thesauro Cordonis malo producit, nec Apelles de Marcioni.

250. quæ Christus in homines allegorizauit, nos in duos Deos, secundum scandalum Marcionis, &c.] De hoc quomodo ex arbore bona & mala duos Deos commentus fuerit Marcion, vide supra lib. 1. adn. eundem, cap. 2. Atqui de Pronobis: adhuc lineæ infisteret, vide nostra Prolegomena.

251. In hoc solo adulterium Marcionis manus stupuisse minor, &c.] Adulterium [inquit Rhenan.] id est, adulterationem, vitiolationem, vitiolationem, quam Euangelio videlicet alibi intulit.

252. Quid vocatis Domine Domine, &c.] Omnino sic hæc verba Luc. 6. restitimus, pro: vocas, eo quod sequatur etiam apud Auctorem: & non facitis quæ dico: maxime quom omnes alij etiam sic legunt Græce, Latine, & Syriace. Porro omittit hic Auctor parabolam de adificauitibus domum, fortassis quod Marcion restidisset.

B

245. Eloquia enim Domini dulcia super mel & fauos, &c.] Interpretem hic agit, in tam eloquia Domini Pal. 18. translit, pro: iudicia: nam pro eisdem haberi solent apud Psalmistam, quod maxime ex Psalm. 118. manifestum sit, ubi in singula verba sunt hæc Synonyma [sicuti iam olim ante me adnotauit Radulphus Tungrensis lib. de Can. obseru. c. 9. inter Auctores diuinorum Officiorum ab Hieronymo nostro additis] vix, lex, mandatum, verba [sive eloquia] iustificationis, sermones aut iudicia Domini. Peculiariter item est Auctori, quod legat: fauos, pro eo quod alij omnes: fauum.

245. Effote, inquit, misericordes, sicut pater vester misericors est vobis, &c.] Propterea iterum in explanatione verborum Domini, Luc. 6. Vbi aditum ex Vatic. ms. 2. cod. velle, quod illud habeant tam Græca quam Syriaca edita, à quibus in hoc, quod mirum est, differt Auctor, quod legat: misericors est vester, pro eo quod hodie eadem etiam vox Græca legitur: misericors est: in quo tamen eum imitatur B. Cyr. Episc. 32. ad Antonianum. Fortassis vix explicet magis vocem Græcam sic accipitur: vix accipitur, non pro: misericors, qui dumtaxat condoleat miseris, sed pro eo qui miseris est. Atqui lego mox, suppleo ac distinguo sicuti supra cap. præc. num. 234. & mendicos sine tecto in domum tuam inducito, & nudum si videris tecto, deinde quia alia scriptura est, & Inducite pupillo, &c.

C

247. Nolite iudicare, ne iudicemini, Nolite, &c.] Prosequitur sequentia Luc. 6. vixque ad illud: vt opinor, &c. In quibus diversa imprimis, quod legitur: ne iudicemini, & ne condemnemini, pro eo quod alij omnes: & non iudicabimini: item: & non condemnabimini, etiam Græco & Syriaco, deinde quod omittit: cogitatum, Græce, & sedulo sicut, in quo illi consentit Syriacus Interpres, nam vix vix proprie translit: preffam. Denique, quod legat dumtaxat: fluentem, quom Græce sic dicitur, vix, id est, superfluentem, sive, vix Interpres Syriacus: profusam. Retinet autem ipse cum vulgato Interpres Dimittite, & dimittimini, quamquam minus Latine, si Erasmo credendum.

248. retributionem pro meritis, &c.] Facit iterum hic locus pro meritis operam, & retributione quæ à Deo fit iudice & disponente, id est, [vel Rhenano Interprete] adimplere, & satisfactorie meritorum, de quo supra latius To. 2. libris de Patientia, & ad Martyras. Rursum autem repetit [de quo toties supra] quod Marcion Deum iudicem negabat.

249. sed cæcus cæcum ducit ad foueam. Cædunt aliqui Marcioni. Sed non est discipulus super magistrum, &c.] Quasi aliud agens etiam, hæc duos similitudines Luc. 6. adfert, & Marcioni, ac Apellieus de discipulo emendato, adplicit Auctor, etiam addens: Eximat & de oculo suo trabem hereticus, tunc in oculo Christiani, si quam putat stipulam, reuincat, aduadens ad illud: Quid vides stipulam in oculo tuo est, non consideras? Er pursum illud de sordibus: Proinde & arbor bona non profert malum fructum, quæ nec veritas heretici, nec mala bonum, quæ nec hæresis veritatem. Adicitur inexta similitudinem eiusdem Luc. 6. Sic nec Marcion aliquid boni de thesauro Cordonis malo producit, nec Apelles de Marcioni.

250. quæ Christus in homines allegorizauit, nos in duos Deos, secundum scandalum Marcionis, &c.] De hoc quomodo ex arbore bona & mala duos Deos commentus fuerit Marcion, vide supra lib. 1. adn. eundem, cap. 2. Atqui de Pronobis: adhuc lineæ infisteret, vide nostra Prolegomena.

251. In hoc solo adulterium Marcionis manus stupuisse minor, &c.] Adulterium [inquit Rhenan.] id est, adulterationem, vitiolationem, vitiolationem, quam Euangelio videlicet alibi intulit.

252. Quid vocatis Domine Domine, &c.] Omnino sic hæc verba Luc. 6. restitimus, pro: vocas, eo quod sequatur etiam apud Auctorem: & non facitis quæ dico: maxime quom omnes alij etiam sic legunt Græce, Latine, & Syriace. Porro omittit hic Auctor parabolam de adificauitibus domum, fortassis quod Marcion restidisset.

D

253. Proinde extollenda fide Centurionis, &c.] Titulum hinc capiti adimus: De curato seruo Centurionis, & videtur fidei restituta, testimonio Ioanni dato, & fœmina peccatrice, et cap. 111. Lucæ. Atqui ex textu huiusmodi Centurionis, non aliud tractat hic Auctor, quam illud ceterum se hinc nec in Israele iustitiam. Sic enim more Tertullianici legitur, vix & maxime Israelitis, pro eo quod alij Israel. Porro hanc ob similitudinem Auctori Epiphanius adu. Marc. Confut. 7. Si, inquit, nec in Israele tantam fidem inuenit, velut in Centurione à gentibus professi: igitur non vix super Israel ipsius Israel, si enim aliena à Deo fuisse, & non ipsius se parua esse, non vix fecisset huius laudem. Atqui adhuc crudam fidem reus interpretatur Rhenanus, quasi incipitatem.

254. Resuscitauit & mortuum filium viduæ, &c.] Etiam hic totum miraculum paucesimè verbis prosequitur de resuscitato mortuo filio viduæ apud Naim, Luc. 7. Locum autem ad quos addit, ubi leguntur Prophetæ creatis etiam mortuos filios viduæ resuscitasse [sunt 3. Reg. 17. de Helia, & de Hailfo, & Reg. 4.]

255. Magnus Prophetes proditiu nobis, &c.] Magni sunt populum suum, &c.] Hæc ipsi populi verba, post miracula iam tractata, pergit in Marcionem retorquere.

256. Sed scandalizatur Ioannes auditis virtutibus Christi, &c.] Ad alia pergit Luc. 7. de Ioanne Marcionem insuper, etiam adeo hinc locum aditit supra Auctor cap. 11. quom dixit: Sed de Ioanne cetera alibi Atqui in hoc paradoxo perduxisse videtur Auctorem, quod Christus ad discipulos Ioannis hoc ipso capite dicitur: Et beatus qui non fuerit scandalizatus in me, tamquam id dicitur, Ioanne Christus dixit, & sic sententia Marcionis loquens, qui [sicuti constat ex Epiphanius adu. Marc. Confut. 8.] ita dicit verba interpretatur. Cuius sententiam miratur Auctor, paucis admodum: Atque adeo hoc erat Ioannis scandalum, quod dubitabat utrum venisset quem expectabant. Verum id illo sensu prelatum à Christo probat viderem Epiph. Et de contraria Patrum aborrens sententia ait: quid indignum supra lib. de Baptis. cap. 10. num. 7. nam & dicitur: mittit loquitur Auctor, & idipsum etiam insinuat lib. de Pract. adu. Marc. cap. 8. sicuti & ibi adnotatum num. 56. Vide etiam supra Prolegomena, de paradoxo, per quod appellatur mox: Christus, spiritus patris.

257. preparaturam vitium dominicam, &c.] Preparaturam, inquit Rhenanus, dicit, pro preparacione, vt patrum supra sapie Est vero etiam phrasia Tertullianici: madalem simmam, id est, integram, voce deriuata à mossa. Recte vero adnotatum hinc Rhenanus ibi: qui neque videri speraret, accipit, vnde, pro: mossa est vnde dicit, & supra etiam alibi sic loqui Auctorem. Septuaginta autem inter hoc duo: & vnus iam de turba, ex vtroque m. Vati. cod.

258. Tu es, inquit, qui venis, an alium expectamus? &c.] Profus sic legitur inexta vixque m. Vati. cod. pro: Iperamus, nam quod Græce sit Luc. 7. & vix expectamus, quod expectare, non sperare significat, tum quod sequentibus verbis illud repetat. Deinde legitur: id est, qui venturus es, pro eo quod erat mendosissimus, qui venturus est. Atqui magis placet: sicut omnes opinabantur, quom quæ dicit alter Vatic. ms. cod. sicut omnes opinabantur, quom quæ dicit.

259. vt Dominus per eadem operationes agnoscere de nuntiauerit, &c.] Aditit ad illud Luc. 7. Euntes agnoscite quem audistis & vidistis, &c. Habent vero 2. m. Vati. cod. Quom constent prædicata, sed magis placet lectio prior: conlter.

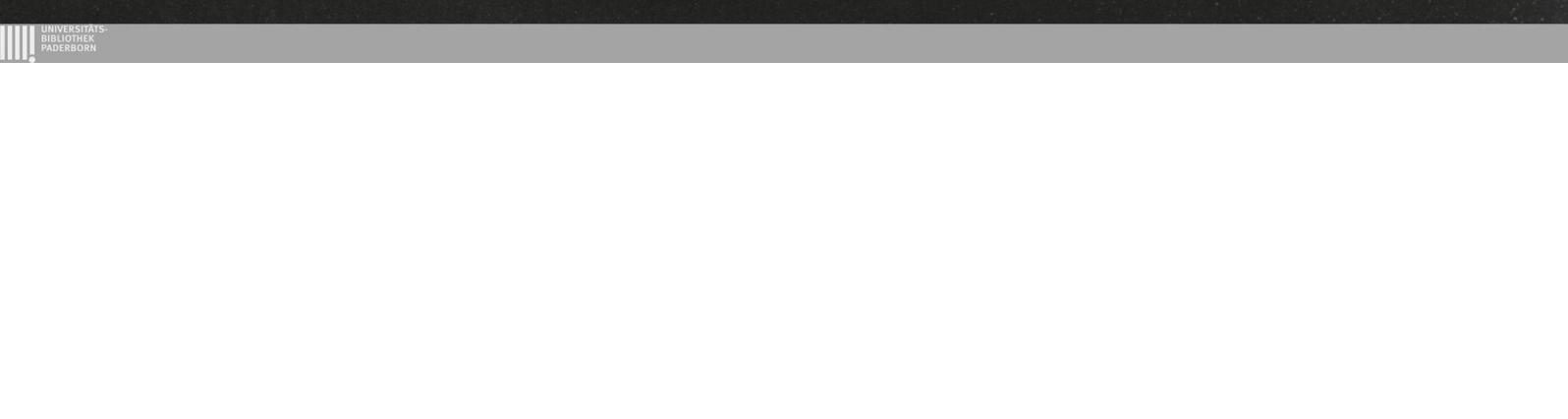
260. si & testimonium Ioanni perhibet, &c.] Sic offerit Auctor quod habet Euangelista: Cæpit de Ioanne dicere ad turbas: Vix inter cetera Christus ait: Prophetam: vtique dico pluraquam [pro] Auctor supra, quom: nomen Græce sit expectamus? Prophetam.

261. ingentes etiam scriptum super illo: Ecce ego mitto, &c.] Pergit in eo quod aditit Christus: Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto, &c. Nam sic etiam habet Euangelista Græce: quæ est vix vocem: ego intermedium [etiam] non habent alter m. Vati. cod. retinuerimus, est: sicuti patet ex altero Illo, conformiter prædicata & Græce aditit: vt expectabit, pro: expectare. Atque etiam quod retorquet adu. Marc. Epiphanius Confut. 7.

262. Maior quidem omnibus natis mulierum, sed non subiecto, ei qui minor fuerit, in regno Dei, quæ fides est: Sic omnino hinc locum & castigamus, & diffinimus, legentium: maiore, ex 1. Vati. ms. cod. vix referatur ad illud quod hyperbatice promittitur: præcurre enim iam functo officium, ubi inquam dicitur cum Ancy. lat. ino. Atqui explicat hic, quamquam subiectus Auctori [reliquis intermedium] Christi verbis prætermissis illud: Maior in natis [sic enim] Græce legitur: & seruu; mulierum [nam non legit] Prophetæ, sicut nec Matthæi] Ioanne Baptista nemo est, qui autem minor, in regno Dei maior est illo. Sic enim dignitas illa dicitur patet ex eo quod præcedit: Dei regnum, in quo modicus quis maior erit Ioanne, & mox sequitur: & Christum vel quem quæ dicitur, qui maior Ioanne futurus sit in regno. Quomodo etiam B. Chryso. in Commentario, quod adeo & ego magis probo, quam B. Ambrosij & Hieronymi distinctionem, qui multa modis se referunt, vix etiam dicit interpretationem, legentes: qui autem maior in regno Dei.

263. Diximus de temilla peccatorum, &c.] Supra nempe cap. 10. huius libri. Porro sic primus legit Rhenanus ex Gersonij prædica, pro: remissione, cui consentit alter Vaticanus. Nam Viteri, inquit Rhenanus, remissam dixere pro: remissione. Cyriacus lib. de Reu. tenent Dominus, inquit baptizatur à seruo, & remissam peccatorum

TERTIUM
OPERUM

A. Auctor paraphrasticus, quod Graece est dicitur: ...

302. Hæc itaque qui viderat Petrus, &c. interroganti Domini...

303. quem nouerat in scripturis, &c. Eodem modo dixit supra...

304. ille autem præcepit ne cui hoc dicerent, &c. Pro sequitur...

305. quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari...

306. sicut fuis locis implebitis, &c. Nemo infra ca. XL. &c.

307. Qui uoluerit, inquit, animam suam saluam facere, perdet...

308. Certe filius hominis, &c. De appellatione filii hominis...

309. ad Deo mercedem relatorum, &c. In eandem sententiam...

310. Qui confusus, inquit, ne fuerit, & ego confundat eum, &c.

311. non nouem mensium cruciatus, &c. Omnino istud sic casti-

312. nec fide & melle medicatus, &c. Medicatus, sicuti & re-

313. deliberatus, &c. Pro: liberatus (inquit Rhen.) Qui addit scri-

314. nec fide & melle medicatus, &c. Medicatus, sicuti & re-

315. Nam & hoc vel maxime erubescere debuisti, quod illum

316. de quo inter nos & Psychicos quæstio est, &c. Psychicorū

eodem capite ix. Luca. Quod pulcherrime retorquet in Marcio-

316. Vox illa de celo. Hic est filius meus dilectus, hunc audite,

317. in colloquio, &c. nec in confortio claritatis, &c. Ad iudic

318. quibus in reuelationibus erat uisus, &c. Reuelationes

319. qui cum fuerat locuti, De Moyse Christum locuro non

320. ad quibus Dominus gloria nuncupabatur. De hoc citatur

321. cum principalibus suis, &c. Vae. i. m. cod. cum principibus

322. quorum alter, &c. Nemo Moyse populi informator, ut

323. Bonum est nos hic esse, & c. faciamus hic tria tabernacula,

324. Sed nec sciens quid diceret, &c. Etiam hic interpretatur B.

325. de quo inter nos & Psychicos quæstio est, &c. Psychicorū

D. 313. deliberatus, &c. Pro: liberatus (inquit Rhen.) Qui addit scri-

314. nec fide & melle medicatus, &c. Medicatus, sicuti & re-

315. Nam & hoc vel maxime erubescere debuisti, quod illum

316. de quo inter nos & Psychicos quæstio est, &c. Psychicorū

317. in colloquio, &c. nec in confortio claritatis, &c. Ad iudic

318. quibus in reuelationibus erat uisus, &c. Reuelationes

319. qui cum fuerat locuti, De Moyse Christum locuro non

320. ad quibus Dominus gloria nuncupabatur. De hoc citatur

321. cum principalibus suis, &c. Vae. i. m. cod. cum principibus

322. quorum alter, &c. Nemo Moyse populi informator, ut

323. Bonum est nos hic esse, & c. faciamus hic tria tabernacula,

324. Sed nec sciens quid diceret, &c. Etiam hic interpretatur B.

325. de quo inter nos & Psychicos quæstio est, &c. Psychicorū

C A P. XXII.

Tertulliani Opera.

Z z z

hic pri-

A hic primum omnium facta est ab Auctore mentio, quare patet in
 titio hanc ad Auctorem hunc librum conscriptum, verum tum de ordine
 horum librorum supra prefatus in nota in To. 3. tum de Psychicis, in
 fra latius Tom. 5. ad librum De ieiuniis aduersus Psychicos.

326. Lex prohibente, &c.] Quo sensu Lex prohibuit imaginem,
 statuas, & similitudines, supra docuit Auctor lib. 2. cap. 22. nempe
 et idololatriam cohiberet, propterea addimus adorabitur ea;
 neque feruatis illis, ubi vide & Adnotationes nostras, numer. 140.
 & 141.

327. ergo iam constat, & supra Petrum interrogatum, &c.]
 Nempe hoc ipso capite, aliquanto ante hanc transfigurationem Christi,
 de quo cap. precedenti num. 302.

328. Tres de discipulis arbitros futuræ visionis & vocis ad-
 sumit, &c.] Istud ante omnia que iam explicata sunt ex hac historia,
 procedit apud Lucam: & adsumpti, inquit, Petrum & Iacobum &
 Ioannem, tres nempe de discipulis, id est, discipulis. Ita enim es-
 iam Apostolos frequenter vocat, secutus Euangelium Ioannis.

329. In tribus, inquit, testibus stabit omne verbum, &c.] Cita-
 tur hoc secundum LXX. qui paulo aliter quam ex Hebraeo legunt: In
 ore duorum testium, & in ore trium testium stabit omne ver-
 bum, quos sequi magis, ut magis ad institutum faceret, quam legere
 eum alius, cum Deuter. 19. tum Matth. 18. & 2. Cor. 13. in ore duorum
 testium vel trium, non aliter atque Ioannis 8. legitur duxerat: Et
 in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium
 verum est. Quoniam enim sit dignitas oratio, etiam alterum mem-
 brum verum est.

B 330. In montem secedit, &c.] Etiam hoc initio huius historie
 commemoratur. Vbi paraphrastice secedit, vertitur ab Auctore, pro
 eo quod Lucas habet: secedit, ut explicaret quod dicitur Matthæus
 seorsum.

331. Nam & pristinum populum, &c.] Comparat veteri Testa-
 mento nouum, idque eleganter verbis, & hinc loco conuenientibus:
 (ubi Rhebanus testis) Oportebat in eo iuggetu (id est, oratu & ma-
 iestate) consurgere nouum Testamentum, Luc. 9. in quo conscrip-
 tum vetus fuerat. Nempe apud montem, in visione & voce, sub
 eodem etiam ambitu nubis, Exod. 19.

332. precario vultus est, &c.] Hoc est inquit Rhebanus, ad tempus,
 vultus spiritus obtinuit. Terum de hac luce conscriptorum loquendi
 formula aliter supra latius.

333. sed vox solita de celo, &c.] Iterum repetit ad maiorem ex-
 plicationem, vocem de celo solitam, Nempe: Hic est filius meus.
 Hunc iugiter audite, appellans solitam vocem, eo quod etiam in ve-
 teri Testamento, iuxta quod hic citatur, P. salm. 2. & Psal. 50. Repre-
 sentans autem hic iterum more Tertulliano accipitur, pro: presen-
 tem istum. Legimus veritas quis es, pro: qui, ex altero V. atic. ms. cod.
 ante illud: non eius, collocantes dicomna ad maiorem loci intelle-
 ctum, paulo obcurari.

C 334. Prophetam, inquit, Moyses, &c.] Multo aliter hanc scri-
 pturam citat quam hodie habetur apud L. X. sed potius secundum
 quod citatur Act. 3. & 8. nec mirum, quum bis idipsum alius verbis
 reperatur Deute. 18. quorum priori loco magis accedit quod habet cum
 Apostolo Petro Auctor: suscitabit vobis, praterquam quod ibi est: ti-
 bi, ex posteriori vero loco desumpsit illud:

335. Omnis autem qui illum non audierit, &c.] In hoc interim
 differt ab omnibus, quod legatur: ex filiis vestris, pro eo quod alij: fratres
 me, & tamquam me audierit illum, quum alij illud: tamquam
 me, precedentibus iungant B. Cyprian. Testim. lib. 1. aduers. Iud. cap.
 18. maluit legere quod posteriori loco reperitur. B. iren. lib. 3. cap. 11.
 non tam Deuter. 18. quam Act. cap. 3. citat, quomodo etiam Clemens
 Alexandr. Padag. lib. 1. cap. 7. nec ab similitur Auctor quasi, & re-
 sponsum inserit opera B. Iustini Martyr. resp. 101. Quod eo diligentius
 adnotamus, ut ne quem offendant diuersa apud Patres huius scrip-
 tura citatio.

336. Siftens enim, inquit, verba filii sui, &c.] Rursum vertit Au-
 ctor verba Isai. 44. Filii sui, pro eo quod est Græce & sic, pro quo a-
 lij: pueri sui, quo factum est difficillime locus hic inueniri poterit,
 maxime quum B. Hieron. ex Hebraeo vertat: suscitans verbum, quod
 singulari numero etiam hodie habetur LXX. Atque legitur dixit
 Auctor: decessit enim veteris, & successit enim noui Testamenti.

337. sed ipse Dominus saluos fecit, &c.] Sic correximus ex lib. de
 Carne Christi, supra cap. 14. ubi latissime de hoc loco, nu. 120.

D 338. quati tam & officio & honore dispensatis, &c.] Hoc est
 (Rhebanus interpretatur) personam absolutamque.

339. Domine auditi audium tuum, &c.] In hac scriptura
 Abas, casti, qui ex V. atic. ms. cod. Considerat opera tua, proco-
 petam tuam, quia Græce est apud LXX. μέγα εἶ, retinui vero: exci-
 di mente (ita enim recte explicat vocem Græcam ἔξω) pro eo quod
 illi habebant: excidio mente. Conuenit etiam Latinus, ex cuius con-
 iectura lego: Quo magis, pro: Quanto. Atque illud: In medio duo-
 rum animalium cognofceris, etiam de Moysc & de Helia interpre-
 tatur B. August. lib. 2. de Ciuit. Dei, ca. 32. & Traj. contra Iud. Pag.
 & Art. cap. 17. Alias complures expositiones habet apud B. Hieron. in
 Comment. Paulopoli denique distinximus ibi: Et splendor eius, &c.
 nouam peridum, eo quod nouo versus continetur, ibidem Abas. 3.

340. De quibus & Zacharias vidit in figura, &c.] Omnia hac
 habentur Zacharias 4. apud quem visa commemorantur duæ oleæ,
 Græce ἰλαί, sine oleæ, versus 3. & 11. duo rami oleatum, versus 12.
 (quod adeo malim legere quam quod habet: duorum ramulorum o-
 leæ, sed nolui immutare, quod sic legant etiam V. atic. ms. cod.) denique
 versus 14. Illi, siue isti, ut alij legunt, duo filii opimitatis (qui inter-

medium habent ceteri omnes) adstant (sive adstiterunt, Græce
 ἑστῆσαν) Domino vniuersæ terre. Ad Auctorem autem addi-
 dere videtur B. Hieron. dum Eccl. 1. scribit: vobis in Comment. hac
 ipsa interpretari scribit de Moysc & Helia, sine lege & Propheta.

341. Et sic commemoratur promissio Moysi, &c.] Hoc est
 inquit Rhebanus, adnotatur, aut si in mentem veniat promissio
 Moysi. Atque quum tractetur hic non minima cap. 33. Exod. pari, il-
 lud: ceterum Dei faciem, iam audierat, nemo homo vidit, & vi-
 uer, attigit Auctor supra, 2. cap. 27. sed infra late explicat illud.
 Præceam. Promissionem ibidem factam Auctor Luc. 9. adimpleram
 intelligit, quum Moyses cum Helia gloriam Domini videret in ipso
 contextu citando, differt Auctor à LXX. primum legens: manifi-
 sta tibi, ut cognosceret (pro: Græce, cuiam videret. Lati-
 nam correspondere adnotat Latinius) videam te pro eo quod illi
 manifesta tibi cognosceret, ut videam te. Atque sit que se-
 quuntur, distinguimus: Et in nouissimo, id est, in faciem colypiti.
 Et nunc videbis posteriora mea. Non lumbes, &c. In qua, &c. re-
 promittit (sic enim profus lego, pro: reprimittit, quia sequentia
 verba diu postea à Domino prolata sunt, Num. 11.) etiam ad An-
 nem dicens: si fuerit, omisso & quod ibi non reperitur.

342. & in visione loquar ad eum, &c.] Mirum est quod hic
 reperatur in visione, quum & Græce apud LXX. & Hebraice in Chel-
 daice legatur: in somno. Deinde tribus verba expressimus: quomodo
 ad Moysen, pro quo alij: Non fecerunt me Moyses omni
 dormo mea fidelis, quod reliqua ad institutum non facerent. Hæc au-
 tem necessarios se distinguimus: eos ad eos loquar ad eum in specie
 (que hominis quam erat gestaturus) non in angustate, pro quo
 sermo, alij omnes: per angustate.

343. Nam etiam Marcion noluit enim colloquantem Dominum o-
 stentum, sed stantem, &c.] Videtur Marcion vultu illud ex Eu-
 angelio Luca: colloquentes cum illo. Quum impugnet Auctorem
 eum ex illo Exod. 33. tamen & stans ad os tabernaculi, & faciem ad
 faciem (Græce dicitur: ἑστῆσαν) videam te pro eo quod videtur re-
 ferri ad hanc historiam Luc. 9. ubi legitur ex altero V. atic. ms. cod. in
 conspectum, pro: conspectu, quia procedit in gloriam.

344. proinde tunc oculos percurre filiorum Israel, &c.] Sic
 legitur Exod. 34. Et erat gloriificatus aspectus eius faciem Moysi,
 & timuerunt ad propinquare ei, iuxta LXX. & Chaldæam para-
 phrasin, pro eo quod B. Hieron. ex Hebraeo & Aquila dicit: Videtur
 &c. cornutam Moysi faciem, timuerunt prope accedere, quod o-
 culos percuteat rederit Auctor, ut potest quum illi faciem stantem
 vultus ita percuteat, ut existerent cornuta, cui recte B. Thomas Aquinas
 in Epist. Pauli 1. Cor. 3. sicuti quidam pinguis, sed propter vultum,
 quibus facies tota radiabat, quasi cornua quadam. Quamquam
 Hieronimus in Comment. duo cornua referat ad duo Testamenta,
 unde videtur eius atque capisse modum ille pinguis.

CAP. XXIII

345. Stet Christus Marcionis, &c.] In scripturam hanc capite
 dedimus: De verbis Domini ad Phariis, peritorem dilectione &
 increpatione eius qui dixit: Sequere te, alij: quæ sit in
 cap. Luca.

346. O genitura interchala, quousque ero apud vos, quousque
 sustinebo vos, &c.] Genitura est hic & infra, in alij: sepe, pro
 natione accipitur ab Auctore. Verba vero hoc proferit magis per
 Marcionis ad Catholicos, sed pulere reuocant. Reus autem dicitur
 Rhebanus ex Gortensi codice: quousque sustinebo vos, nam legitur
 etiam Luc. 9. Atque mirum est, neque Auctorem neque Epiphani-
 um ad Marc. Constat. 19. legisse illud quum: O genitura interchala,
 quum alij omnes adiciant: & percutia.

347. interchala, &c.] Similitudinem hanc, &c. Ceterum si interchala
 ille, ubi quomodo est hic, ad marginem adnotat Rhebanus: inter-
 uentium Deum Marcionis intelligi, ut patet quum illud vni
 Græce significet.

348. & illi agis, &c.] Hoc est inquit Rhebanus, Auctorem pre-
 ratoremque eius agis, Eodem peritum illud eleganter distinximus
 olim apud nos agere cepit, & quod non multo post legatur: in
 alij agis. Atque ibi: ut tempus queratis, figuram esse Græcam ad-
 notat Rhebanus, ac si dicitur, secundum tempus, ut de tempore.

349. ut patientiam impetret, &c.] Recte adnotat Latinius
 paulopoli alius verbum repeti: patientiam id est, quamquam inter-
 tam, quo sit ut etiam [] signis hinc inclusivum omnia hac. Sed
 adhuc & personam dicitur. &c. v. g. Quis non ita docet,
 neque enim verisimile est idipsum bis ab Auctore repeti. Repetitur
 censo illa omnia omittenda, sed quia legunt V. atic. ms. cod. maluit
 nere, & lineam iam dictam tanquam superflua includere. Atque
 verbum illud: Añius de Aëpio puto, etiam ita ut reliqua
 ter nostra Prolegomena. Prorsus autem legitur: deuctus, pro: i-
 uertatus, quum admodum vbiq; paratulus, &c.] Redi ad verba
 Luca, omittens illud (quod tamen adfert Epiphanius aduers. Mar-
 tion. Constat. 20.) filius enim hominis futurum est: ut tradatur
 manus hominum. Tunc etiam decessit, propter quam paratulus
 adprehendit, & secus se stant, nempe ad obituandum cogitatio-
 bus Apostolorum, qui eorum maior esse, subitio: interum illud
 tales esse docens debere, qui semper maiores esse vult. Vbi illud
 semper, peculiariter est Auctori, & nihilominus adnotanda lecti A-
 ctoris consentiens cum vulgata interpretatio: maior, pro eo quod Rhebanus

TERTIUM
 OPERA

A magnus. Sicut autem verba Marcionis usque ad: Satis impudens Antithesis ubi pulchre distinguunt inter parulos, qui ad Christum diligebantur, & pueros quibus Helielus. (4. Reg. 2.) vrsimiliter, tamquam inter innocentes adhuc etatem, & iudicium capicem. Atque adeo pueris impis non percedit Deum creatorem, & parulos dilexiss, ita vt apud Egyptum (Exod. 1. benefecerit obhiscibus potestatis patris Hebraeos periclitantes, edito Pharaonis.

351. qui concubium aueratur, &c.] *Rursum hic ms. 1. Vatic. cod. aduertat legit, sed non refert. Contra vero hunc Marcionis errorem latius supra Auctoris li. 1. cap. 29. vltimo, ubi istum pene verbum vitur, tum de iudicia Marcionis maiori quam Pharaonis, Exod. 1. tam de benedictione conuubii, Gen. 2.*

352. quorum rota causa concubium est, &c.] Totam causam accipit Auctor, propterque, nam tria bona conuubii adnotat non vna in hoc B. Augustinus scilicet, sacramentum, & prolem, quum interum perique fore prolium causa matrimonium contrahant. Nam tertium (inquit Nonius) quod plus putatur, non pro cuncto alicubi accipit potest. Id enim dicitur verbum indicat Auctorem, quum paulopost subiungit: ipsum quoque fructum conuubii benedicens promittit, qui deinfanta primus est.

353. Repraesentare creati: ignium plagam, &c.] Repraesentare hic iterum accipit, pro praesentem facere, scilicet, ac ad effectum deducere. Intelligere autem ista nequeo, quid velit per illud in illo Pleuropopheta. Neque enim 4. Reg. 1. postulat Helias ignium plagam in aliquid Pleuropophetam, sed in duo quinquagenarios principes, & 50. qui erant cum illo, nisi forte cognominati Auctorem quinquagenarium alterum Pleuropophetam fuisse, immo & vtrumque. Nam etiam B. Ambrosius in 3. cap. Luc. sic loquitur: Nunquid iudex Pleuropophetae, quosdam preces Helie vltor callestu iunioris ignis absumpsit? Quod si ita est, merito ille pro antesignanis habendis Caluistatam nostris temporis circumuallatum. Atqui hoc sicut verba Marcionis, quibus Antithesis fuit confirmabat, ex eo quod Creati: ignium plagam repraesentauerit, quum Christus praedixerit, vsque ad illud. Agnotat & hereticus.

354. de contrario Christi lenitate, in crepantis eandem animaduerfionem desinantes discipulos, super illum viculum Samaritanum, &c.] Sic profus supplemus locum huic antea mutilum, partim ex sequentiibus, partim ex Evangelio, pro eo quod legebatur aduertat: e contrario Christi, &c. desinantis, &c. Nam quum non essent recepti Apostoli in viculum (Grace vs. vobis) Samaritanorum, & discipuli Iacob, & Ioannes dixerunt: Vis dicamus vt ignis defendat de caelo, & consumat istos: conuersus Christus, increpauit illos.

355. Nam & tunc ad Heliam. Non in igni (inquit Dominus) sed in spiritu miti, &c.] Sic profus distinguendus & corrigendus hic locus, vt legatur in spiritu miti, pro miti, immo quod sit, Grace 7. Reg. 19. (vt tunc accipitur pro: sub veteri Testamento) vsque ad vltim, quod spiritum, id est, flatum, sine auram moderatam & inueniunt, mitti vero pro moderata accipitur: tum quod a aliqui conuicti reprobaretur Auctor ubi habetur: non in spiritu Dominus, maxime quum consentiat nobis cum altero ms. Vatic. cod. ex manu s.

356. At enim humanissimi Deus circuecurat eum, &c.] Pergit in contextu Evangelio, aduersus ad iudicium Deum (quem negabat Marcion) pertinere, quod seculari Christus eum qui dixerat: Sequatur te quoque queris. Paraphrasticus exponens uerulam eum ad Christum, quod tamen expresse non habet Evangelio Lucas, in hoc consentiens cum nostro interprete, quod legat, icis, pro quo Erasmus ex Graeco: abierit. Atqui profus legitur eum altero ms. Vatic. cod. consecutum salutem, pro lecturam.

357. Illi autem caustio patris sepulchrum, quum responderet: Sine mortui sepeliant mortuos suos, tu autem uade & aduertat regnum Dei, &c.] Hic iterum probat uerba Christi conuenire cum veteri Testamento.

358. & super patrem suum non contaminabitur, &c.] Omisit Auctor quod est praetera Leu. 21. & super matrem suam, iuxta aditiones omnes, deinde non expressit, dicitur illud fuisse de summo sacerdote aduertat, quod adeo sacerdotibus in genere videtur adtributa.

359. in Arithmis, &c.] Eodem modo librum Numerorum citat Auctor infra cap. 8. Balaam inquit, Propheta in Arithmis, reuera uoce Graeca, Latine uero B. Cyprianus ubique in Numeris, cuius lib. cap. 6. habetur quod hic Auctor citat.

360. Puto autem & deuotioni & sacerdotio destinabat, quem praedicando regno Dei imbuetat, &c.] Facit istud pro sacerdotio ueni Testamenti, in quo qui praedicando regno Dei imbuuntur, se se Deo deuotum, atque adeo pro uoluntate sacerdotio annexi.

361. Quum uero & tertium illum, prius suis ualiditate petentem prohibet retro respicere, &c.] Haec lectio Auctorem confirmat lecturam illorum, quibus supra cap. 9. Lucas legitur: per uicem mihi primum renuntiare (sua ualiditate, quod huic loco magis comparari) his qui domi sunt, pro eo quod alij: his que domi sunt. Neque uero erat, quod aliqui istud proferunt Christus, si ipse renuntiauerit agnibus suis, & Christum ita secutus fuisset, non enim opus erat ad hoc domum reuerti. Graecae uoces indifferenter sunt ad uerumque. Atqui lectam iterum in bonam partem accipit.

362. Hoc & ille noluerat fecisse (nempe: retro respicere) quos ex Sodomis liberat.] Gen. 19.

C A P. XXIV.

363. Adlegit & alios septuaginta Apostolos super duodecim,

E &c.] Caput hoc inscripsimus: De adlectione LXX. discipulorum (quos Auctor, nisi qua haec nomina distinguens, Apostolos uocat, sicut cap. 22. discipulos nuncupat Petrum, Iacobum, & Ioannem) & potestate illis data, ex cap. 10. Lucae. Atqui praeterquam quod Graeco sit hodie idem uerbum, etiam sic legunt Theophylactus in Commentariis, Cyrillus loco in Catena Evangelica citato, Eusebius, hystor. lib. 11. cap. 12. Dorotheus in Synopsi, & B. Irenaeus lib. 3. cap. 13. Similiter etiam inter Latinos legitur: septuaginta, (non septuaginta duo) B. Ambrosius, in Commentariis, & B. Hieronymus ad Eusebium, aduers. 9. Pro quo etiam faciunt LXX. palmae, quae tum illi duo posuerunt, tum Auctor discipulis Christi adplicat (sicut Apostolus fuit xij. in Elim) num. 33. Vt mittant quod loco citato Dorotheus LXX. dumtaxat nominatum recensent, & quod consunt etiam Syriaca uerbo.

364. Antithesis plurimum caustum, &c.] Plurimum (inquit Rhenanus) hic est Aduerbum, id est, uoluntatem, plerumque, ut supra. Atqui quod dicitur: potestate, idem est ac si dicat: Deitarum nam duos Deos ex Antithesis suis nitentur comprobare Marcion. Quod ipsum satis indicatur his uerbis paulopost: vnam & eandem potestatem.

365. praeter oneribus consparionem, &c.] Praeter, inquit idem Aduerbiuiter vsurpat, pro praeterquam. Sic infra, cap. 34. Ceterum inquit, praeter ex causa adulteri, nec creator disungit. Consparionem autem uerbit, quod Graeco quoque uerba uoce legitur Exod. 12. vs. vsq. pro quo B. Hieron. ex Hebraeo farinae consparionem antea quam fermentetur, & uerba, nam & Nonius Marcellus adnotauit Graeco esse farinae aqua macerata, nauis uel sine saluam, quae fermentum acorem nonnullum contraxerit: ut pote apertissimam ad conficiendum panem aptum.

366. Christus autem nec peram discipulis in uiam ferre praecipit, &c.] Profus se legendum censio, pro nec uirgam, eum quod hoc neque Graeco, neque Syriaco, neque Latine in uerbo Luc. 10. codicibus legitur, tum quod uirga nihil faciat ad penitiam aut copiam, tum denique quod uirga aurorum & argenteorum ualorum, & oneribus consparionem, magis opponatur opera, quam: uirga, quippe quarum Antithesis uirgebat Marcion iam inde ab illo: Protectionem, &c. usque ad: Illi enim, &c.

367. Considera caustum offerentiam, &c.] Sic (inquit Rhenanus) hic dicit offerentiam, ut ante dixit sustententiam. Atqui mo suo, circueus accipit Auctorem, pro circueus praecipiens, quod indicat uerbo praesentis: hi autem in ciuitates mittebantur.

368. Etiam calcamenta portae uentit illos, &c.] Hoc quoque Christi cum ueteri lege conuenire insinuat, in eo quod nec in solitudine per tot (nempe XL.) annos populus calcamenta detruerat, sicut legitur Deut. 29.

369. Neminem, inquit, per uiam salutatentis, &c.] Hic castigatus in dicitur B. Lucas: per uiam, ex Vat. altero ms. cod. pro in uia, quia Grace est: vs. rbo idem.

370. Accingere lumbos tuos, &c.] Sic uerbum uerbit Auctor, quantum Graeco sit, 4. Reg. 4. ubi ita quod singulari numero, quam interpret Latinus LXX. lumbum tuum, quia & Graeco in Aristotelem, alique interpretes Graecorum Auctorum in plurali uertere solent. Addidit interim Paraphrasticus illud in uia, quod neque Graeco est, neque in Hebraeo ad Chaldaeo, quibus cum Auctore uerbo benedictionem, quae Graeco legitur, interpretatur: ex occurrit mutuum salutationem. Atqui, inquit Rhenanus, conuenit Tertullianus vsurpat pro: inuenire, deprehendere, quem admodum supra locus est non semel. In hoc ipso libro, cap. 6. Haec, inquit, conueniemus.

371. Sic & Dominus: In quam introissent domum, pacem ei dicere, &c.] Omisimus in hoc loco Luc. 10. vt, intermedium, plane superfluum, sicut 2. ms. Vatic. cod. Accipit autem dicere more suo, pro quum dixit. Deinde accipit, tam quam bene praecantus sit, illud 4. Reg. 4. Pax uero tuo, pax filio tuo (ubi tuus supplemus ex Vat. 2. ms. cod. quum iuxta aditiones omnes interrogauit).

372. Haec enim potius uerba Antithesis, &c.] Consentunt Rhenanus ms. legat. Antithesis, qui adnotat: Haec: post pro haec, sicut in fine libri de Patientia dicitur: Haec disciplina, pro Hz disciplinae.

373. Dignus est autem operarius mercede sua, &c.] Ad diuine est ex utroque ms. Vatic. cod. quia legitur Luc. 10. ex quo loco Auctor cum Deum iudicem comprobat, tum uerbum consontantiam ostendit cum lege ueteri. Apud Evangelium aptius legitur: enim, quam uerum, ut ad praecedentia referatur. Atqui bene habet, ut eo ubi obseruatur, qui mercedem aut retributionem operum negare non uentur, quod Lucas dixerit: operarium mercedem sua dignum, pro eo quod Matthaeus: cibo suo.

374. Quis tam praestans in homines, &c.] Praestans, inquit Rhenanus, hic liberalem & benignum significat, a praestando, id est, exhibendo. Nam libro 2. cap. 16. praestans am, pro liberalitate posuit. Sic & misericordiam, inquit, propter errantes, & patientiam propter non respicientes, & praestantiam propter merentes. Et hoc ipso libro infra, ca. 29. Ceterum nihil tam abruptum, quam ut ualidus praestet, alius de praestantia eius securus agere mandet, hoc est: de praestantia suae exhibitione.

375. Regnum Dei, &c.] Iubet aduocari adpropinquat, &c.] Pergit ad sequentia uerba Christi. Si in autem confirmatur illa Latinorum codicum lectio: Adpropinquat in eos regnum Dei, pro eo quod alij adpropinquabit, Graeco quoque & Syriaco sic legitur. Legimus autem ex altero ms. Vat. cod. tunc primum speciem indicentis, pro spem.

376. Etiam adicit: vt eis qui illos non respiciunt, dicentur:

Tertulliani Opera.

A Scitorem tamen adpropinquasse regnum Dei, &c.] Vatican. ms. gratias agere quum alii multi in hoc scriptura aliter accipiantur, aut potius quod Marcione illud legere, sicut patet ex Epiphanius aduersus eundem Confutat. 22. ubi praterea aditum pratermissum fuisse à Marcione (quod adeo etiam hic non habet Auctor) patet, item: & cetera, quum tamen parabolis retinoritur. Deo dispensante: Ita patet. Deinde paraphrasticis vertitur quod ea erant abcondita scripturis & prudentibus, reuelatur parulis pro eo quod Christus apud Lucam: quod abcondidit hæc, &c. & reuelasti, &c. Remanentem habet, quod cum vulgato interprete vertit Auctor: parulis, quod Grace scripturis.

377. Sic & puluerem iubet excuti in illos, in iustificacionem, &c.] Vaino verbo id ipsum repetit quod habet Lucam cap. 9. ad Apostolos xij. & hic magis dilatat bis verba: Dicit etiam puluerem qui adhaerit nobis in ciuitate vestra, excutimus in vos.

378. & adhortentiam terræ eorum, &c.] Sic prorsus lego ex coniectura Rhenani: pro eo quod erat: & adhaerentiam, id est: ut exhorrent terram eorum. Erat igitur huius forma: vocabulum hortentia, cuius iufferentia, offerentia, de quibus ante diximus, nisi quis malit legere: & abhortentiam, vel quo magis accedunt ms. & hortentiam. Nullo autem pacto quadrare huic loco adhaerentiam, patet ex eo quod sequitur: nemum communicationis reliquit, quia nullam communicationem cum illis habendam, etiam veteris Legis testimonio comprobatur.

379. Ammonitas & Moabitas prohibeat recipi in Ecclesiam, &c.] Istud quidem reperitur Deu. 23. eo quod inhumane & inhospitaliter tractassent populum, sed illud Auctoris: quod populum Ægypto profectum copis defraudassent, non nisi ex consequenti, eo quod Balaam quem conducerant, (sicut legitur Deuter loco hoc citato. & Numer. 22. ad maledicendum populo, de cuius Apostolo etiam Ioanne ad Iohannem Apoc. 2. Balaam Regem Moab mittit et mandatum coram filio Israhel, edere & fornicari, nempe cum filiabus Moab, sicut in Numer. 25. De quo etiam intelligitur illud Num. 31. Venuerunt revertentes ad locum malum, confilium tibi quid faceret populus tuus populo isti. Et vero ab peccatum illud in defraudatum copis populum, ut vno die interficere fuerint 24. milia, sicut legitur Num. 25.

380. Communicationis interdicitur, &c.] Ita pulchre appellat quod nos ex communicationem vocamus, de qua hic tractauimus supra Tom. 1. Apolog. c. 39. m. 502. Hic solum adnotari dignum, quod pro istud habet abhortentiam, sive: hortentiam communicationis, prohibitionem nec in Ecclesiam recipiantur, & communicationis interdicitur.

381. Qui vos pernit, me pernit, &c.] Prosequitur, intermissis aliquot aliis que ad institutum non faciunt, verba Euangelista, si nomen locutionem adferens ad Moysen, seu potius ad Samuelem.

382. Non te contempserunt, sed me, &c.] Istud reperitur 1. Reg. 8. Nisi quam vero in Pentateuco simile quid ad Moysen dictum est. Et vero, id ipsum tamquam ad Samuelem dictum, nominatim citat B. Cyprianus cum hoc Luca loco, Epist. 55. ad Cornel. & Epist. 69. ad Florentiam Pupianum, & nominatim ex libro Regorum epist. 65. ad Rogatianum. Quo fit, ut etiam hic existimem contigisse Auctori per hoc quod dicitur, hinc factum fortassis, ut B. Cyprianus tam distinxit verbum nominatim Samueli, ubique tribuit, qui hoc loco citat, ad comprobandam auctoritatem Episcoporum, qui Apostolorum successores existunt.

383. Quis nunc dabit potestatem calcandi super colubros & scorpiones, &c.] Rursum, intermissis aliquot, que non iam apte conueniebant ad refutandum Marcionem, prosequitur verba Luca. De differentia vero colubrorum sive serpentium, scorpionum & aspidum & lacerta, vide Plinium.

384. etiam parulis pueri per Isaiam repro misit, &c.] Sic ex Vatic. 2. ms. cod. pro: puerulis, nesci quis quousia. Pro: natorum Grace est τρυφών, quod significat etiam, pueros, nepotes, erundos. Tertii autem Paraphrasticus: nec ledi, eo quod sequitur: & non maleficient, neque perdere vltum poterunt: Quo alludit Auctor quum subiicit: nam nec ipsa bestia nocere poterunt.

385. sicut nonagesimus Pfalmus ad eum: Super aspidem, &c.] Istud, quod alii plerique de quousia iusto, atque adeo de Apostoli predictum intelligunt, peculiariter ad Christum refert Auctor, imitatus B. Irenaeum lib. 2. cap. 38.

386. Illa die superducet Dominus Deus m. Aegeram, &c.] Iterum macheram ex Grace retinuit, pro gladio, quod vero habet in draconem illum colubrum magnum & tortuosum, differt in hoc ab alio qui 1. xx. citatur in Isai. 27. quod legam colubrum fugientem, & 2. pp. & deinde omisso quod alia aditones habent omnes: quum nam, ad iungit precedentibus illa die, sicut etiam Euisebius alicubi, teste B. Hieron. in Comment. quod Hebraei & ceteri explanaret sequentibus.

387. Sed quum idem (nempe Isaias inquit.) Via munda, &c.] Sic distinguitur idem est istud, & suppleendum, quod reperitur Isai. 55. ubi in hoc solo differt à 1. xx. quod legit: & non transibit illic immundum, pro eo quod Grace & Latine, Hebraice & Chaldaice: immundum. Atqui magis placet quod habent duom. Vat. cod. euacuacionem, & subiectionem bestiarum, quam euacuacionem, eo quod premisit testimonia scripturarum de conuolatione leonis & draconis, interfectione draconis, colubri tortuosi, & quod ex bestis pessimis non inueniretur quidquam, qua omnia ad euacuacionem, id est, interitum (sicuti vti solet Auctor) bestiarum pertinent, non euacuacionem.

CAP. XXV.

388. Quis Dominus celi inuocabitur, &c.] Tertium huic capiti deimus: De oratione Domini ad patrem, verbis eius ad discipulos, & responso ad Legis Doctorem, ex eodem c. x. Luca.

389. Gratias enim, inquit, ago, & confiteor, &c.] Frius addit

explicacionis causa Auctor, ut significet: confiteri, hic accipi pro gratias agere quum alii multi in hoc scriptura aliter accipiantur, aut potius quod Marcione illud legere, sicut patet ex Epiphanius aduersus eundem Confutat. 22. ubi praterea aditum pratermissum fuisse à Marcione (quod adeo etiam hic non habet Auctor) patet, item: & cetera, quum tamen parabolis retinoritur. Deo dispensante: Ita patet. Deinde paraphrasticis vertitur quod ea erant abcondita scripturis & prudentibus, reuelatur parulis pro eo quod Christus apud Lucam: quod abcondidit hæc, &c. & reuelasti, &c. Remanentem habet, quod cum vulgato interprete vertit Auctor: parulis, quod Grace scripturis.

390. non prophetas, &c.] Paucis complectitur omni generis scripturas obcuras, quum addit: prophetas, parabolas, visiones, & ceterum, verborum, aut nomenclum argumenta, per allegorias & figuras, vel ænigmatum nebulas obumbrata. Vnde mox subiicit Auctor: abcondidit creatorum hæc a sapientibus, piam illi obcuritatis Prophetarum instrumento. Valens ergo qui scripturam obcuritatem negat, & facilitatem omnibus obtinam etiam malis, culis iactant, non animaduertens illud Ista iterum hic repetitur: Nisi credideritis non intelligetis.

391. cum maxime, &c.] Id est, inquit Rhenanus, in prima, tantum maxime, quem admodum supra adnotauimus. Sic vti supra supra, c. 27. Qui quum maxime potiora legis præceperunt inculcabat, Eusebium Tertullianicum diuinitatis creatoris.

392. perperam in illum philosophantes, & ingenia hæreticis subministrantes, &c.] Hoc iterum vult Auctor, quod non in se, præ dicitur: Philosophi hæreticorum Patriarchæ.

393. & prudentiam eorum celabo, &c.] Sic prorsus capite huiusmodi hic loca Isai. 29. ex altero Vatic. ms. cod. præ dicitur, ubi supra lib. 3. aduers. Marcion. cap. 6. vertit Auctor, & prudentiam prudentium eorum abscondam, Grace εὐφροσύνη, pro quia, quia alii verba eundem sensum expriment (vel B. Hier. 1. in Comm. Apocal. 1. Cor. 1. reprobo legi, submissi videntur aliqui huiusmodi celabo, non animaduertens sequi apud Auctorem: tam abscondisse.

394. & dabo illis thesauros, &c.] Similit etiam infra lib. 1. aduers. Marc. cap. 6. & 14. citat illud Isai. 45. in hoc differt a Græco LXX. quam ab Hebraicis, Chaldaicis ac Latinis exemplaribus, quod legit: illis, pro eo quod alii dicit.

395. Et rursus: Quis alius dicitur signa ventiloquorum, &c.] Eodem modo incipit hanc scripturam infra lib. aduers. Marcionem, sequenti versu adplicans, quod hodie apud LXX. conueniunt præcedenti. Ventiloquorum vero (sicut etiam alii adnotant) vertit Auctor ex Græco εὐφροσύνη, (idque non hic modo, sed etiam cumque B. Hieron. vertit: Pythones) ita dicitur in Cyprii & Iohanni Lexica, quod fingent: se Deos in ventibus habere, atque ad excutionem loquentur, quo fit ut milites Pythonis, frequenter ventis erant. Atqui suppletus nomen Nationum, quos interpretatur, ex vtroque ms. Vatic. codice.

396. Sed in delictionem inquis, ut traduceret, &c.] Verba hæc sunt Marcionis. Traducere vere interpretatur Rhenanus hoc est, infamare, carpere, vel de Praescript. adu. hæret. c. 33. Nam dicit, inquit, facilius traducuntur, Eusebium Tertullianicum, etiam cap. præced. vsurpatum, illud: puto.

397. Omnia sibi tradita dicit a patre, &c.] Pergit iterum in verbis Euangelista. Atqui contra Marcionem facit, & quod dicitur: Antequam hodie, quod addit hic Auctor: quia non minus fidei dedit omnia filio excavit. Eodem etiam modo istum locum interpretatur B. Hilarius ex Augustinus alibi.

398. Sed: Nemo scit qui sit pater, nisi filius, & qui sit filius nisi pater, & cuiusque filius reuelauerit, &c.] In prima editione res hic id ipsum (quod huiusmodi pro varia codicum aditione ex Marcione in contextum irrogat) alii atque alii verbi reprobatur, in alio que interea sunt excusa, manifeste duplex lectio, fortassis quod existimarent hic citari primum verba Luc. 10. deinde & Matth. 11. dicitur quidem, sed eiu/dem sententia, verum quum hæc iterum vsque ad Hinc enim, &c. ex persona Marcionis obicitur, qui Matthei Euangelium minime recipiebat, unicum hanc lecturam retinendam censuimus, sicuti etiam vsque ad codicum Vatic. ms. prætermissis alii Nemo enim scit patrem nisi filius, & filium nisi pater. In hoc iterum differt Auctor, quod verba transponit, nam apud Lucam legitur: Nemo scit quis (pro quo Auctor: qui, more suo) sit filius nisi pater, & quis sit pater nisi filius, & eui voluerit filius reuelare, pro quo Auctor duntaxat: & cuiusque filius reuelauerit.

399. Hinc enim & alii hæretici fulciuntur, &c.] Irenæus dicit Auctor: fulciuntur, quia per dicta verba Christi potius vniuersum opposites creatorum omnibus notum, ubi videtur ad præceperat addere, qui patrem & filium eundem fuisse adserent, ad nihil vult probare ex reuelationibus frequentibus, quibus Deus Israelii loquitur familiariter.

400. Ecce enim nec de Nationibus, inquit, nemo, &c.] Quam quod præcedit, & que sequuntur, Isai. 1. & 40. referuntur scripturæ testimonia, hic ad hunc sensum Auctorem ad illud Isai. 63. Nec de Nationibus vix metum.

401. Beati oculi qui vident que videtis, Dico enim vobis, quia Propheta non videtur que vos videtis, &c.] Ad sequentia presertim Christi ad discipulos facta verba, duntaxat aduersus que ad insuetum de visione pertinebant, & in compendium contrarium, consensu etiam illos & Reges. Atqui rursum Auctor: et prælationem accipit, pro conspectu vix presertim.

402. Deinde ostendens, & iam ostendimus, &c.] Neque enim

TERTIUM
OPERA

A hoc libro aliquid docet quam: ea vita & adimplera in Christo, qua fuerant praedicata, & sic ab ipis Prophetis abscondita, hoc est: ob scire praedicata, quod vultus facit ad obseruationem scripturae comprobandum.

403. In Euangelio veritatis Legis doctor Dominum adgressus: Quid facies, inquit, vitam aeternam consequar? &c.] Euangelium veritatis vocat Luca Euangelium, hereticum vero Marcionis, & ipse in quo vita volummodo posita erat, sine aeternae mentione. In quo Epiphanius vni non faciens, duntaxat vitam aeternae promissam reuocet in Marcionem. Confut. 23. dicit tractat illud: Hoc fac & viues. At illud habent exemplaria omnia tam Graeca & Syriaca quam Latina, ut non sit verisimile, (quod quasi per concessum domare videtur paulo post Marcion) quod nostri aeternam addiderint.

404. de cauita videatur consultiisse, qua in lege promittitur a creator longeva, &c.] intelligit illud Exod. 20. adiuuatum precepto de honorando patre & matre, vt sit longaeuus.

405. secundum legem responsum dedisse: Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, &c.] intelligit legem illam Deuteronomii 6. Diliges, &c. ubi quom duntaxat illa tria habentur: ex (sine in) toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, sicuti Graeco hic etiam est: totis viribus tuis, quod legit cum interprete vulgato etiam Auctor, quod ad propositum non faceret concordia noui Testamenti cum veteri, omisit quatuor illud: & ex tota mente tua. Neque vero Deut. 6. aliquid vniquam lectum fuisse satis indicat quod de Iesha scribitur 4. Reg. 13. quod reuertit se ad Dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & in omni virtute sua, iuxta omnem legem Moysi. Legitur interim etiam Marcia. & ex toto intellectu.

406. vitam legem, &c.] id est, quantum mihi quidem videtur, a lege promissam longam vitam.

407. aeternae vitae per exemplaria, &c.] Recidit inquit Rheanus id est, reuocatur, puta per resurrectionem a Christo factam. Vnde recidit dicit lib. de Resurrect. carnis, cap. 18. quae carnis reciditatum pollicetur, id est, resurrectionem. Et, cap. 30. reciditatum Iudaei facit. Est vero etiam Tertullianicum illud: subimitur ipsi.

408. Pro differentia enim mercedum, operatum quoque extendenda distantia est, &c.] Etiam hic locus adnotandus pro mercede operatum sine operum. Rursum autem hic habes verbum Tertullianicum & Cyprianicum: videtur. Atque legitur ex utroque ms. Vatic. cod. Quod, oro te (obseruatum) vni Tertullianicum pro: Quod.

C A P. XXVI.

C 409. Quom in quodam loco caesit, &c.] Caput hoc in scripturae De oratione Dominica, aliquid orandi formis, & parabolis ex penitentibus, de furdo demonio expulso, & exclamatione mulieris de turba, ex capite xi. Lucae. Omisit enim hic Auctor reliqua capite 2. tam de eo qui incidit in latrone, tum de ingressu Iesu in caesarem Marthe & Marie sororum, sicuti etiam Epiphanius, quod mirum est.

410. sicut & Ierusalem suffragi ab eo potuit, &c.] Sic ex m. Vatic. 2. cod. pro: suffragi; videtur enim velle quod a Christo Ierusalem ciuitas creatoris suffragi potuerit, si vidisset creatorem qui terram creauerat. Atque adeo videtur etiam Auctor illud: & etiam in quodam loco orans, intellexisse de Ierusalem. Nisi male quis ad creatorem referre, quod ab eo suffragi, id est, deleri Ierusalem potuerit.

411. adgressus eum ex discipulis quidam: Domine, inquit, docene nos orare, sicut & Ioannes discipulos suos docuit, &c.] Ad verba Lucae pergit explicanda, ubi supplemus; & ex utroque Vatic. ms. cod. quia etiam Graeco est. Sicut autem verba Marcionis: Scilicet, quia alium Deum & vique hoc qui, &c. Atqui paulo post legere malitiosus postulantem, iuxta alterum Vatic. ms. cod. quam: ex postulantem, tam quod hoc sit amphibolica significatio, tum quod paulo post subicitur: A quo spiritum sanctum postulem?

412. Cui dicam, Pater? &c.] Recte hoc vni Auctor, quia est Graeco hodie legitur: & vt in d. legibus, & similiter Syriace, tamen in Latinae codicibus non amplius legitur, Luc. xi. quam: Pater, sicuti etiam Graeco adiectum est Euangelio Matthaei, secundum quem legitur supra To. 2. l. de Orat. c. 2. Pater noster qui in caelis es.

413. A quo spiritum sanctum postulem? &c.] Sic circumscripti quod habet Lucas & Matthaeus: Sanctificetur nomen tuum. Nam (sicut inquit B. Cyp. lib. de Oratione Dominica) Sanctificatur non modo iuxta Apost. i. Cor. 6. in nomine Domini Iesu Christi, sed & in Spiritu Dei nostri. Haec sanctificatio itaque dum est in nobis permanet oramus, quodammodo Spiritum sanctum postulamus. Vnde & B. August. loco infra citato: Nomen, inquit, Dei sanctificetur in spiritu. Aliam interim eiusdem expositionem vide supra dicto lib. de Orat. c. 3.

414. Eius regnum optabo venire, &c.] De huius petitionis expositione, vide eandem librum supra cap. 2. Hic nihil aliud vult, quam vt ostendat omnia haec a Deo creatore peti, non a Deo Marcione, ut patet, quom in manu Dei ferit corda regum, Prover. 21. Porro quod hic praetermissum illud sit voluntaria in caelis & in terra (de quo vide ubi supra cap. 4.) facit pro illorum sententia, qui in exemplariibus tam Graeco quam Syriace ac compluribus Latinis, ad huc id existimant apud Lucam ex Mattheo, maxime, quom expressi verba (sicuti etiam ante me aduertit Reuer. Dominus Ianssonius in Com-

ment. Concord. Euang. cap. 83.) B. August. Enchirid. cap. 115. & 116. docent Orationem Dominicam septem habere petitiones apud Mattheum quinq; apud Lucam duntaxat, pauciores quidem, sed quae eundem sensum cum aliis illa continent.

415. Quis dabit mihi panem quotidianum? &c.] Non solum Lucae citans hoc loco, sed etiam supra dicto loco cap. 6. secundum Mattheum veritatis Auctor inuenit, quod idiam, quare vultus Erasmus putans potius veritatis debere scripturam, dixisse contra Domini sententiam, qui paulo ante certat de crastino esse sollicitus, cuius adeo explicitandi gratia additum aduertit supra hodie. Atque etiam hic Auctor spiritaliter potius intelligit, si istud de corpore Christi (sicuti ubi late deduximus in 13.) quam corporaliter, sicuti insinuat, quom figuram hic citat corporis Christi: panem Angelorum etiam de caelo praestitum. Adhuc autem ad Psalm. 77. Sap. 16. ubi, & panis Angelorum, & panis de caelo, Manna appellatur.

416. Quis mihi delicta dimittet? &c.] Graeco ms. Augustinus apud Lucam, pro eo quod apud Mattheum est non equidem, sed utrumque pulvere conciliat Auctor libro citato cap. 7. Debitum, inquit, in scripturis delicti figura, id est, significatio est, de quo ibi latius numer. 29. sicut etiam de verbodimittere, ubique Auctori vixit, numero 27.

417. Quis non facit nos deduci in tentationem? &c.] Sic quasi aliquid agens interpretatur illud: Et ne nos inducas in tentationem, id est, sicuti etiam supra dicto lib. cap. 8. ne nos panis inducat. Nec aliter infra Tomo 5. lib. de Fuga in perfectione. Omittens hic etiam Luca illud: Sed euehe (vel etue) nos in malo: quippe quod non modo Augustino esse loco supra citato in idem recidit, sed etiam apud Mattheum, dicit esse clausulam, & interpretantem quid sitne nos inducas in tentationem.

418. Proinde a quo petam, vt accipiam, apud quem queram, vt inueniam, ad quem pulsabo, vt aperiat mihi? &c.] Pergit in verbis Euangelicis, ordine tamen inuerso, nam multo post ponitur petite, & dabitur vobis, &c. item: Omnis qui petit accipit, &c. ad quorum utrumque hic addidit, quod etiam ipse scilicet, dum paulo post subdit: Sic & praemissa similitudo, &c. Est vero illud Tertullianicum: Quis habet petenti dare, item illud: Sic nec aliorum pulsabo, pro: alibi, & quam vnde sum functus, hoc est, ubi aliquando munere meo sum functus, ex quo audacia pulsandi orta est, hoc est enim quod subdit paulo post Auctor: ad quem pulsat, ad quem illius erat, & cuius inuam notat. Omnino enim ita castigandus hic locus est ex altero Vatic. ms. cod. pro vnde sum fugatus.

419. Sic & praemissa similitudo nocturnum panis petentem amicum facit, &c.] Adhuc ad illud Iusdem Lucae paulo ante: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicit illi: Comoda mihi tres panes, &c. Et ille de intus respondens dicit: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei (sustinentes Tertulliano, nam Graeco est: & sic) mecum sunt in cubiculis, non possunt surgere, &c. Et si ille perseverauerit pulsare, dico vobis: si non dabit illi, &c. Vbi etiam legitur: si perseverauerit pulsans, satis indicat, quom subdit Auctor: Itaque ad quem pulsat, ad quem illius erat.

420. Agnoscegitur & patrem, &c.] Ipse est qui fecit quid filii postulent, &c.] Hic Auctor confirmat lectionem Graecam & Syriacam, ac B. August. sermon. 29. de verb. Domini: Quis autem ex vobis patrem petet filium panem, pro eo quod vulgatus interpretatur duntaxat: Quis autem ex vobis patrem petit panem?

421. & carnis desiderantibus, emisit ortygetram, &c.] Revertit Auctor Numer. 11. vocem Graecam & ortygetra, id est, coturnicum matricem seu copiam.

422. non serpente in pio pifce, nec scriptum pro oto, &c.] Ex hoc ubi pifces mentionem facit Christus, latissime impugnat Marcionem Epiphanius Confut. 24. qui animatus vesci adhibebat illicitum. Atqui quod dicit: Deus Marcionis non habens scripturam, addidit ad hoc, quod vox animalis adhibebat Deo Creatori.

423. Illuc autem B. ait non dare malum pro bono, &c.] Adhuc ad illud Christi: Si ego vos quom scitis mali, non boni dabo dare filii vestris, &c. ex quo maxime Marcionem redarguit Epiphanius, quod vox bona data, pifcem & ouem.

424. Itaque & spiritum sanctum is dabit, &c.] Hic ad illud: quanto magis pater caelestis dabit spiritum sanctum petentibus se. Sic enim transfudit quod Graeco est & pro quo alii Latini omnes spiritum bonum.

425. Quom sordidum demonium expulisset, &c.] Hic ad sequentem historiam Luc. 11. trahit de demonio sordido. Sic enim vertitur vox Graeca κωφισ, non solum ab Auctore, sed etiam ab interprete Christophorni, utpote qua & mutum & sordidum significat, quem admodum etiam vsu venire videmus, uti qui natura surdi sunt, etiam muti sunt.

426. vt & in ista specie curationis Ihae occurrisset.] Non semel istud habet Ihae, sed cap. 29. 35. 42. & 43. Videtur interim maxime ad illud addudere cap. 35. Tunc aperientur oculi caecorum, & aures sordidorum patebunt, eo quod Matthei 11. & Marc. 3. etiam caecum suscitatum dicitur adferatur.

427. in Beelzebule dicitur eiecer demonia. Sie ego (inquit) in Beelzebule eicio demonia, filii vestri quom sie ego (inquit) eicio demonia, & paulo post, Beelzebule, pro: Beelzebub, secundum versionem 2. m. Vat. cod. Quis quidem legitur: Beelzebub, non male iuxta B. Hieronymum in Matthei qui: id est, in ius, quae Beelzebub Hebraei vocatur, eam vocem interpretatur, sed quom Graeco sit eam apud Mattheum & Marcum, quam apud Lucam: Βεελζαβουλ, illud legere

TERTIUM
OPERA

A r. n. d. Supplens etiam secundo loco: c. ij. c. i. demonia, ex Vatic. 2. m. cod.

428. non posse Saranam diuidi aduersus semetipsum, &c.] Re-
 ipse praeuinit: prior sensus, id est, sententia, quia prius legitur apud
 Lucam: Si Saranas in seipso diuisus est, quomodo stabit regnum
 eius: quod etiam paulo post citat Auctor explicans: in suis terminis &
 legibus & officiis.

429. Quod si ego in digito Dei expello daemona, ergo ad-
 propinquat in vos regnum Dei? &c.] Auctor legit Graeco deo cum
 accensus circumflexo, quod ergo significat, pro eo quod alij: deo, id
 est, profecto. Retinui autem: adpropinquat, pro eo quod Vati. 2. ad-
 propinquabit, quia alij omnes tam ex Graeco quam Syriaco uerunt:
 peruenit. Pulere autem ex loco simili Exod. 8. digito Dei, uirtutem
 eius interpretatur, ubi dicebant malefici scientes educere cymibes:
 Digito Dei est hoc, Graeco: r. n. d.

430. Merito igitur armati, ad parabolam fortis armati,
 quem validior alius opprefit, principem daemoniorum, &c.] Per-
 git in uerbis Christi apud Lucam, ubi: opprefit uertit uictor, quod
 alij, uiciter, & ipse paulo post superalle.

431. Morerentur, in terram defluendo, &c.] Videtur adu-
 ad illud mulieris Theotitidis, 2. Reg. 14. Moreremur, & quasi a-
 qua effusa super terram, &c. Quam subiungit autem: te pe & a co-
 pio docti, non esse speratum creatorem, hoc uult: sepe Marcioni-
 tas a scorpione enecatos doceri, non esse speratum creatorem (scor-
 pite quem illi armatum fortem interpretabantur) a Deo Marcionis,
 quem uolebant esse Deum ualidorem.

432. Exclamant mulier de curia: uicium uerum qui illum por-
 talles, & uicta que illum educant. Et Dominus: Immo beati
 qui ferunt eum Dei audiant & faciunt, &c.] Traditur istud ipsum
 supra 6. de Carne Christi, ca. 7. & rursus li. 3. adu. Marc. c. 11. ubi no-
 minatim, uerbis supra ad calcem Argumenti citatis hunc locum ci-
 tat. De altero denique loco Luc. 8. quem hic adfert de praelatis mari &
 fratribus obsecratoribus Dei, uide supra cap. 19.

C A P. XXVII.

433. Alibi malo purgare, &c.] Inscriptionem huic capiti dedimus:
 De Pharisaeis signa penitentibus, uariisque eorum increpationibus,
 ex eodem xi. c. Lucae. At qui ubi: Ecce in qualis & ipse inconstans,
 leuis, loquitur ex persona Marcionitarum, qui ea omnia adscribunt
 Marcioni, & nisi recte intelligantur, etiam Christo adscribi posse
 possunt.

B 434. Iubet omni petenti dare, &c.] Quomodo istud Luc. 16. in-
 telligendum, habes supra tractatum c. 16. sicut etiam illud, saltem in
 sensu, quod mox sequitur: Venit remale dicere, multo magis utique
 maledicere. Illud uero: Tanto uero, &c. refertur ad hoc quod Mar-
 cion dicebat, (supra primum tempore Christum suum & Deum suum
 reuelatum esse.

C 435. & ipse signum penitentibus non dat, &c.] Adhuc ad illud
 Luc. 11. Generatio haec nequam signum quaerit, & signum uen-
 dabitur ei. At qui nihil auctor adtingit de signo Ionae Prophetae, ne-
 que de Ninive, Regina Aultri, & Salomone: que apud Lucam se-
 quuntur, quia illa omnia rejecerat Marcion de Euangelio, sicut
 tradit Epiphanius adu. eundem Confut. 25. addens: satis alia multa
 signa de caelo a Deo adita, etiam si illa reticentur.

436. & negat lucernam abstruendam, sed confirmat super can-
 delabrum proponendam ut omnibus luceat, &c.] Ex loco hoc (in-
 quit Rhenanus) apparet in li. de Praescrip. adu. haeres. legendum esse: Et
 ipse docebat lucernam non sub modio abstrui solere, ubi in exem-
 plaribus scriptum est: obstrui, intelligit autem ille ca. 26. li. de Praescrip.
 aduers. haeres. ubi de uoce abstrui laicus num. 154. pro qua supra ubi
 id ipsum prius est citatum ex ca. 8. Lucae legit. Auctor abstruendi sole-
 re, similiter Marcionem sicuti hic impugnat. supra cap. 19. Illud au-
 tem: ut omnibus luceat, potius Matth. 6. reperitur quam apud Lu-
 cam, ubi eodem sensu legitur: ut qui ingrediuntur, uicium uideant.

437. & uerba ingent Pharisaeis & doctoribus Legis, &c.] Istud per
 praecipuum autem proponit Auctor, nam multo post sequitur apud Lu-
 cam, doctores legis uertens, quod Graeco est: uerba, pro quo alij:
 legis peritos, tum hic, tum postea.

D 438. Ideo & tunc Pharisaeus, qui illum uocarat ad prandium,
 retractabat penes se, cur non prius cinctus esset quam recubuisse
 &c.] Sic hunc locum restitimus ex Vati. 2. m. cod. pronunc. & uoca-
 ret. Reliqua ad sensum potius quam ad uerbum transtulit, uis uoce
 sua retractabat, pro: tractabat, nam pro eo quod habet Latine Inter-
 pres: cepit intra se reputans dicere, Graeco quogue uoce legitur
 idem legon, quod Syrus Interpres uertit: cinctus est. Est iterum in uox
 Terullianica: cinctus, pro baptizatus, Graeco uero: cinctus, que tamen
 omnia hoc loco loqui significant, sicut etiam ante me adnotauit ad
 marginem Rhenanus.

439. secundum Legem, &c.] Mirum est istud Auctoris, quod ta-
 men genus in esse ex eo constat quod sequitur: Iesus autem etiam in-
 terpretatus est ei legem. Oportet itaque, quo tanto magis conformem
 offerenda legem nouam legi ueteri, ut accipiat hic auctor legem non
 propria pro lege Moysi, sed pro traditione seniorum: sic enim appellatur
 Matth. 23. & aperitur Marci, ubi legitur: Pharisaei enim & omnes
 Iudaei, nisi crebro lauerint manus, non manducant, tenentes tra-
 ditionem seniorum. Et a foro uenientes, nisi baptizentur, non
 comedunt, & alia multa que tradita sunt illis seruare, bap-
 tizata alium & ueritatem, de quibus hic etiam responder uerbis se-
 quentibus Iesus. At qui quando traditio & inuentio seniorum conti-

gerit, explicat Epiphanius Confut. 26. aduersus Marcionem. Nimi-
 rum Dauidi, inquit, post reditum ex Babilone, a Kiba uero ante
 captiuitatem Babiloniam, sibi uero non assumpti, temporibus
 Alexandri & Antiochi, ante aduentum Christi 190. annis. Hieronymus
 Hieronymus non multum abstinuit quae 10. ad Aliphiam, li-
 bro tertio Comment. in Isaiam, & in capite 9. Epistol. ad Ti-
 tum, dicitur traditiones seniorum dicitur & Graeco dicitur scribit,
 primum aditus ante Christi aduentum per Samonem & Hille-
 quorum scholam suscepit A Kiba Aquila post scripturam pro, & post-
 eum Mayr, cui successerit Isaiam filius Latias, & post alij, quae
 & per ordinem Delphan, & rursum Isai, & demum Isai, quae ad
 uicium uerbis Hierosolyma excidium. Quorum sententia ualida-
 bie preferenda illis, qui uolunt Traditionem seniorum uocari signi-
 ficari Thalmud Iudeorum, quem illius primus auctor in Caldeis
 scripsit primum anno 150. post ditam ultimam eladem Hierosolyma,
 atque adeo neque Christus neque Apostoli illud citasse potu-
 rint.

440. dicens: illos calicis & catini exteriora mundate, interiora
 autem ipsorum plena esse rapina & iniquitate, &c.] Plurali na-
 ro hic & mox uertit: exteriora, & interiora, quae tam Graeco & Sy-
 riace quam Latine singulari numero essentur. Denique uertit: uis-
 rum, significans plurali numeri esse uocem Graecam, atque adeo et-
 iam Latine, uisum, At qui non sint uerba Evangelica, sed uerba
 illa interpretantur: Ideo exteriora, inquit, & interiora, non
 uerba Lucae: Nonne qui exteriora fecit, &c. & interiora fecit.

441. Dare quae habetis, elemosynam, & omnia munda-
 erunt uobis, &c.] Ferris auctor uertit: quae habetis, & Syrus Inter-
 pres: id quod est, quod Graeco est: dare, ac flicat: sicuti Theo-
 phylactus, non quae rapulisti, sed quae uobis sunt, quo adeo res ipsae
 uulgatus Interpres transuerens: quod superce, potius uulgatum
 & iniquitatem. Quos sensu explicat, nihil opus est legere uox Epi-
 mo & Caietano: datus, pro: dare, B. Cyrillus inter alios librum
 aduers. Quirinum capite 1. neutrumque, neque etiam B. Ambrosii
 in Comment. aut B. Augustini. Encbirid. capite 71. Quam senten-
 tiam eundem sensum recipit, ut diximus, uulgata uerba, repetendum
 est hic, quod non semel diximus, nimis liberum esse caliginatum Is-
 dori Claris de iis qui uobis suppetunt, ac si altera latio minime
 lerari possit.

442. Sic & oluscula decimantes, uocationem autem & dile-
 ctionem Dei praeterentes obuiat, &c.] Oluscula decimantes, auctor
 in genere, quae mox dicit: rutan & mentam, & decimantes, uer-
 tit uerbum aquae ac Gramum ambiguum, ad decimas dante & uer-
 pientes. Quod autem uertit: uocationem tum hic uox paulo post, u-
 risimiliter id facit secundum Marcionem (uox qui iudicium Dei
 non agnoscebat) non secundum Lucam, nam etiam Graeco uerba
 reuocet. Quod satis indicare uideatur Epiphanius loco supra citato ad-
 uersus Marcionem: Itaque & ab eo tempore per legem tra-
 uocatio, & per Prophetas misericordia pro quo Auctor dilectionem
 uulgatus interpres: caritatem] & uideat quae circulatorum tum
 mo conuicit. At qui in Praecepto illi Denotem, supra explicata ca. 11.
 supplemus ex altero m. Vati. ex toto cordetio. Hic patens addit
 quod auctori non citatur: qui te uocatur, & Gypro, quam tamen uer-
 ta aditionem tam Gramam quam reliquas omnes, legatur libet uer-
 su 2. qui te eduxit. Graeco uero: uocatur. Rursus autem est uox
 Terullianica: praecocum.

443. Primatum quoque capientes locorum, & honorem su-
 lutationum, quum in uicibus, &c.] Sic expressit quod est apud Lucam
 Ve uobis qui diligitis primas cathedras in Synagogis, & seditio-
 nes in foro. Et autem uox: uocatur, in bonam partem. At qui Prae-
 phrasitico, misericordiam hominum, qui ipem habet in hominibus,
 &c. quod supra citatum est non semel Hieron. 17. Maledictus homo
 &c. Supplimus uero ex utroque Vati. m. cod. idem & adiectio-
 res.

444. Inuehitur & in Doctores ipsos Legis, quod onerant
 illos importabilibus oneribus, quae ipsi ne digno quidem segeti
 auderent, &c.] Importabilia recte uertit auctor quod Graeco: in-
 ferum, non tamen apte: ad gredi, & uocatur, quod magis uer-
 te significat, quomodo uertit Syrus Interpres.

445. portio legis praeterentes, &c.] Matth. 23. uox illud
 tatur, habetur & uocatur, quod aptius uertit Interpres uulgatus
 & Syriacus: grauiora, quo etiam pertinet illud quod adnotat
 auctor: ne haec quidem graphia, Supplimus autem etiam hic: & man-
 ducias.

446. docentes praecpta & doctrinas hominum, &c.] Istud ista
 29. & Matth. 23. pulchre explicat Auctor: onera quae ipsi de deo
 exaggerabant, hoc est: ad praecpta Dei adiciebant, quo sensu
 facit contra Traditiones Ecclesiasticas, sed solum traditiones senio-
 rum, de quibus paulo ante laui.

447. iungentes domum ad domum, ut quo proximi sunt au-
 rent, &c.] Istud reperitur Isai. 6. illud uero: clamantes populum, re-
 perire non potui, at illud: amantes munera, fideles tenent uerbo-
 nem, Isai. 1. illud: diripientes iudicata pauperum, uel esse illi uide-
 in rapinam, & pupillus in praedam, Isai. 10. Ea enim omnia per Isaiam
 sumptis, iudicat Auctor, quum subdit: de quibus idem Isaias, in li-
 ualent in Ierusalem. Sic enim lego ex altero m. Vati. cod. per. in li-
 rael, quod aduere uideatur ad illud Isai. 28. Propriet hoc dicit
 uerbum Domini (pro quo V. & dicitur uerit uideatur) principes
 in Ierusalem Certe illud. Qui uos postulant (pro quo B. Hieronim.,
 in Ierusalem Certe illud.

437. Exaltatio vestri dominanti vestri (sic enim pro suis lego cum vestra ms. Vat. cod. pro dominanti) invenitur l. 1. 3.

448. Car autem v. ad iudicium. quod edificaverit Prophetis monumenta (suo potius monumenta, vti legitur alter Vat. ms. cod. & veteris inscriptiones) intercepit a patribus eorum, &c. Pulchra est apud Antiochem loci huius alogui obicuri, expositio, propterea v. illis dixisse Christum, qui edificaverit Prophetis monumenta, ob quod prima facie laude digni videbantur, eo quod Deus & lotes extiteret ab eis delicta patrum, quantumvis hypocrisis quadam illatere vellent.

449. Quam vero clauem habebant Legis Doctores, &c. Etiam hic pulchre explicat, quod increpabat clauem Legis habentes, nec ipsos introcuentes, non credentes scilicet, nec aliis aditum praestantes, vique docentes praecipua & doctrinas hominum. In hoc solum differens à Luca, quod paraphrasticis hinc transferat clauem Legis, pro eo quod ex Græco, & Syriaco hinc transferat clauem scientiæ, & ipse quoque Auctor cap. sequenti: clauem agnitionis, vti patet scientia legis, qua vocantur Legis Doctores seu Legisphari. Porro veritas hinc capite omittitur ab Auctore, quia Epiphanius teste Confut. 2. non habebat Marcion: Propterea dixit sapientia Dei, mutata ad ipsos Prophetas, & de sanguine Zachariae & Abel & Prophetaur, quod requiritur a generatione hac. Quæ tamen adfirmat reperiri in exemplari Evangelii secundum Lucam.

C A P. XXVIII

450. Merito itaque non placebat, &c. Titulum capiti hinc impoñimus: De vasis verbis Domini ad discipulos, ac parabola diuitis, ex xii. cap. Lucae.

451. Cauete, inquit discipulis, à fermento Pharisæorum quod est hypocrisis, &c. Nihil hic variat à vulgato Interpretis Auctore, & hinc interpretatio eorum qua præcedenti capite addidit, non de hypocrisi, tum de clauis Legis, confirmat. Atqui legitimus necessarius ex v. v. v. Vat. ms. cod. Ita Pharisæorum prohibet exemplum, pro peccibus, quia sequitur in eum prohibebat, &c.

452. Igitur quoniam hypocritam coram taxat, &c. Pulchre desinit eorum hypocritam Auctor: celantem ocula cordis, & incredulitatis secreta superficialibus officiis obumbrantem.

453. Nihil autem operum quod non patet, & nihil absconditum quod non dinoscitur, &c. In futuro expressit vocis Græcum ὁ κρυπτός, & ἡ κρυπτή, Atqui, vel Rhenano teste, vox legens: adagnitio.

454. Quam sublimiter, etiam, quæ inter se mutantur, vel tractantur, & in aperitum procellata, &c. Proiusque legendum, promittantur, vel tractantur, tum quod Paraphrasticus explicat illud Evangelium: Quoniam quæ in tenebris dixistis, dicentur in lumine, tum quod illud: Hic non expellit demonis, nisi in Bethsaida, non iam tractantur aut mittuntur, sed ante mittantur, & tractantur. Luc. 11. sicuti cap. præcedenti.

455. Dico autem, inquit, vobis amicis meis, nolite tereri ab eis, qui vos solummodo occidere possunt, nec post hoc villam in vobis habent potestatem, &c. Supplementum: amicis meis, quod legitur ita apud Lucam, & legitur: possunt, ex 2. v. v. ms. cod. pro possunt, quia Græce est & Latine: qui occidunt corpus. Transferunt autem paraphrasticus, nec post hoc villam in vobis habent potestatem, pro Græcico, quoniam etiam sequitur Syrus Interpretis: nec habent amplius quid faciunt.

456. Demonstrabo autem vobis, &c. Etiam hic castigamus ex v. v. ms. cod. v. v. v. potestatem habet, pro habeat, quia sic legitur Græce, Syriace, & Latine, ita & apud Epiphanium Confut. 2. 9. vobis illud in Marcione retroquet, qui iudicem Deum negabit, addens ab illo rejectum: Nonne quique passeruli duo vas alibus vaneunt, & vnus ex ipsis non est in obliuione coram Deo? Quo factum patet, ut etiam Auctor illud hic non adducat. In eo vero quod sequitur: Itaque dico vobis, magis expressit quod Græce est, ut, At qui [sic etiam adducit Rhenanus] pharisæi est iterum Tertullianus: demerendo procat.

457. Dico enim vobis: Omnis qui confitebitur in me coram hominibus, confitebor in illo coram Deo, &c. Sic Græci codices, & Patres omnes, & quidem etiam Latini, pro eo quod alii, & maxime Matth. 10. qui confitebitur me, &c. confitebor illum, sed Auctor Hebraicum retinuit. Quis omnes Auctores consentient in eo quod sequitur: Et omnis qui negauerit me coram hominibus, denegabit. Immo eam veritatem loquendi vixit Heracleon Valentiniensis apud Clementem Alexandrinum 4. Stromat. Infratamen Scorpico aduersus Gnosticos, cap. 9. manifeste legit: qui in Christo negauerit, immo & explicat, vbi de hoc latine. Atqui citra quam legunt alii omnes tam Græce quam Syriace, vti quidem legit Auctor, coram Deo, pro coram angelis, non ex sua, sed ex Marcionis versione, qui Epiphanius teste Confut. 30. sic immutauit veritatem. At qui in intermediis lineis castigo ex altero v. v. ms. cod. subtrahendam confessionem, pro sustinendam, & supple postmodum: Si autem & negator.

458. Qui dixerit in filium hominis, remittetur, illi autem qui dixerit in spiritum sanctum, non remittetur ei, &c. Epiphanius exprimat, tamen hinc intelligitur ab Auctore: qui dixerit blasphemiam, pro quo alii: qui blasphemauerit, tam ex Græco quam ex Syriaco, sicuti patet ex verbis sequentibus: huius erit spiritus sanctus non blasphemandus. Est vero vox Tertullianica: infuic.

459. Perductos ad potestates, prohibet ad interrogationem cogitare de responsione, &c. Perductos veritè ex Græco & Syriaco. Eiusdem significationis est: Productos, quod legitur alter v. v. ms. cod. in eo vero quod sequitur: sanctus enim spiritus docebit vos ipsa hora, quid eloqui debeatis, &c. debetis: pro oporteat. Alter v. v. ms. cod. legit non male: quid loquamini, sed prius placeat.

460. Balaam Prophetesit Arithmis accessit, &c. Paucis prosequitur historiam Balaam, que habetur tori cap. 22. 23. & 24. Numerorum, quos more suo Arithmos nuncupat: seruat voce Græca, sicuti in aliis libris Moysi. Quod autem Prophetesit Balaam vocet, consentit Auctori B. Hieronymus lib. Tradit. in Genesim. Ex genere Buz, est Balaam ille diuinus, ut Hebraei tradunt, qui in libro Job dicitur Elias, primogenitus & Prophetes Dei, postea per inobedientiam & infidelitatem numerum, dum Israel male dicebat capite diuini vocabulo nuncupatus. Nec absimiliter B. Augustinus super Numer. cap. 24. & sermo 109. de tempore, ac Hieronimus in Comment. à quo pulchre tota hac historia explicatur.

461. Moyses itantibus fratribus, vltro intercedit, &c. Fratres vocat, qui ex eodem genere Israel, paulopost proprio accepit, & iniuriosum transiit vnicuique voce, quod Græce est Exod. 2. ad xam, pro eo qui iniuriam faciebat, & quod mirum est: magitrum transiit, quod Græce est: ἀρχιεπίσκοπος, pro quo vbi que alibi, & proprie: Principem.

462. Christus vero postulat à quodam, vtrintè illum & fratrem ipsius de diuidenda hereditate componeret, operam suam, &c. denegauit, &c. Quis me inquit iudicem constituit super vos, &c. Supplementum: de diuidenda ex altero v. v. ms. cod. Atqui adferri solummodo Auctor quod ad institutum facit: Quis me iudicem constituit, omisso: aut diuitem.

463. Puto iam alibi latis commendasse nos, &c. Intelligit cap. 20. huius libri, vbi tractat illud Luc. 6. de diuitibus, & citat similiter ex 1. 1. cap. 39. & 4. Reg. 20. idipsum quod hic in eadem huius capite de Rege, nempe Ezechia, gloriato de paritè & apertè dicit, vbi vide adnotat, nostrum numer. 109. quod diuitias dicitur dicitur, & numer. 201. de Ezechia. Cap. 14. huius eiusdem libri habet etiam citatum loci. Reg. 4. & Psal. 112. ad quorum priorum pertinet illud hic citatum: ipsos dynastas detrahente de solo, ad posteritorem vero: & pauperes ad euante de sirquulino.

464. Ab eo ergo erit & parabola diuitis blandentis sibi de proreutu agrorum suorum, cui Deus dicit: Stulte, hac nocte animam tuam repositet. Quæ autem parati, cuius erunt, &c. In his verbis Luca eadem est Auctoris lectio, que vulgari Latini Interpretis: repositet, & cuius erunt, quare nimis libera etiam hic castigatio Iudori Claris: repetunt, quia nihil obstat, quin etiam olim Græce variatum sit, maxime quom B. Augustinus. hom. 4. 8. legat: aufertur.

C A P. XXIX.

465. Quis nollet curam non agere animæ de victu, & carpori de vestitu, &c. Caput hoc in scriptis, feris beatis, aliisque verbis Domini, ex eodem cap. xii. Lucae. Atqui etiam hic paraphrasticus transiit: de victu, & de vestitu pro eo quod apud Lucam: quid manducetis, & quid induamini.

466. Cuius & corui non ferunt, nec metunt, nec in apothecas condant, & tamen aluntur ab ipso, &c. Hic retinet Auctor vocem Græcam ἀποθήκη, præterquam quod plurali numero expressit ad sensum magis quam ad verbum: nec in apothecas condunt, & tamen aluntur ab ipso, quom Græce, & Latine, & Syriace legatur: quibus non est cellarium nec horreum, & Deus pascit illos. Est autem illud Tertullianicum: æmulam libertatis suæ. Et vera etiam in compendium redigit illud: anima potior esca, & corpus tinnica. Atqui: figurauit, haud dubie hic accepit pro fecit ac creauit, seu figura induit.

467. Cuius & lixi, & fœnum non texunt, nec nent, & tamen vestiuntur ab ipso, cuius & salomon gloriouissimus, nec vilo tamen solico cultion, &c. Dnos versus Evangelisti in compendium contraxit, ordine etiam immutato. Nam quod de Salomone legitur, præcedit illud quod de fœno dixit Christus. Bene autem habet, quod etiam hic Auctor confirmat vulgato Interpreti iteum verterit, quod Græce est ἄβυσσος, pro eo quod alii herbam, vel gamentum in hoc tamto differt ab aliis omnibus, quod vntem Græcam ἄβυσσος vertit: texunt, pro quo alii omnes, etiam Syriaci Interpretis laborant, quod vox Græca proprie significat, quare & max confirmet illud: nec lilia laborant. Atqui restè adnotauit ad marginem Rhenanus, quod præstantia iterum citatur Auctor, pro præstantione.

468. illos modice fidei infuic, &c. Græce est vnicuique vox ἀλιγνότης, pro quo paulopost vertit: modicos fidei. Est vero illud Tertullianicum: velato, pro velate, & sub inuolucro. Nihil autem differt Auctor ab aliis in illo Lucae: Hæc enim nationes mundi querunt.

469. quos pares gentium, &c. Hoc est (inquit Rhenanus) pares gentibus. Sic lib. de Carne Christi, c. 3. Alioquin par erit eo, uti, que conuerfa amittunt quod fuerunt, quorum vti que Deus in omnibus par non est.

470. Scit autem pater opus esse hæc vobis, &c. Omisimus iustitiam Marcione Velle, quod habent Græci, Syriaci, & Latini codices, restat in Epiphanius Confut. 34. qui paulo ante Confut. 32. idipsum quod Auctor in Marcione retroquet. Sunt aut Tertullianici deprecator, &c.

vr quod

TERTIULI OPERA

A vequod supra distali, expuixerim, ubi ad quem locum adludat, non occurrat.

471. Querite enim inquit, regnum Dei, & haec vobis adii- cietur. &c. Et Auctor hic, & Confut. ad 33. Epiphanius, pratermittit primum, quod habet editio vulgata, neque etiam hodie est Graece aut Syriace. Quomodo modum neque apud illos, neque apud auctorem referatur illud Latini Interpretis: & iustitiam eius. Verisimile est in quo apud illum adiecta esse illa ex Math. cap. 6. vbi secundum o- mnino aditiones, utrumque legitur, maxime quum etiam in multis Latinis veteribus codicibus neutrum legatur apud Lucam. Quam- quam interim Auctor etiam apud Mattheum legisse non videatur, utpote qui supra Tom. 2. lib. de Oratore. c. 6. & hoc Tomo lib. 3. adu. Marc. cap. ult. legit quidem: prius, sine primum, sed omittit utrobique: & iustitiam eius. Atqui mox legitur: Ea si regno accedat, ex al- tero Vat. ms. cod. quia correspondet illi quod praemittitur adii- citur.

472. cui per omnia parauerint, &c. Id est (inquit Rheanus) pares fuerint, sine aequales, a pariando. Quo verbo libro de Resurr. carnis vsus est, ca. 73. A qua enim substantia pariauit inter se Chris- tus & Adam, eodem lib. supra, cap. 6. Et Sermo enim Deus, inquit, qui in effigie Dei constitutus, non rapinam exultimauit parari Deo, item Ideo Carne Christi, cap. 6. Patiamus igitur, de calcariis, quod dici solet in carbonariis, a Marcione ad Apellen.

473. Sumus serui &c. Pergit ad parabolam Christi, qua seruis nos comparat, qui sicut gerere debemus lucubros, item lucernas ac- dentes habere atque ita expectare Dominum redemptem a nuptiis. Vbi solummodo in hoc differt Auctor ad vulgata aditione, quod non legitur in manibus vestris, sicut nec etiam B. Cyprianus, lib. de Unitate Eccles. & lib. de Exhort. ad Martyr. cap. 8. neque etiam Te- stim. lib. 2. cap. 19. aut lib. 3. Testim. cap. 11. neque vero etiam Graeca, aut Syriaca quae existant hodie exemplaria, immo neque legitur in quibusdam Latinis ms. Explicatur tamen nominatim illud a B. Hieron. in 16. cap. Esaias, quare vsusimile est, iam ab eo tempore etiam lectum fuisse in aditione vulgata, maxime quum recentiores om- nes id legant Commentarij, & vsusimile est, quare etiam hic nimis liberius Isidori Clarij, qui id pratermisit, quandoquidem et- iam apud Irenaeum legitur lib. 4. cap. 70. Atqui rursus hinc nuptias probat Auctor aduersus Marcionem.

474. laciniosae vite & implicitae. &c.] Exponit seipsum inquit Rheanus, quem dicit & implicitae. Nam lacinosum & implicitum significat.

475. Furem illum, cuius horam si paterfamiliae sciret, non si- netet suffodi domum suam, &c.] Hic transit ad aliam parabolam Christi, ubi, sine: effodi legas cum excusis, sine suffodi cum ms. Va- tic. exempl. aut perfodi cum vulgato Interprete, perinde est, omnia enim significat vox Graeca διεργαζω. Lectionem interim Auctoris esse suffodi patet ex eo quod mox sequitur: suffodi, & postea: nun- quam ab eo suffodis esset. Bene autem habet quod Auctor legit cum vulgato Interprete: sciret, &: sineret, pro eo quod alij: scilicet, &: sufficit, quare & hic non sequenda castigatio Isidori Clarij. At- qui loco huius aduersi Epiph. Confut. 35. quod Marcion perperam, pro secunda ad tertia vigilia, haberet: vsusimilem vigiliam. Perinde etiam est sine legas cum altero Vat. ms. cod. Porro quum furem nobis diabolum demonstrat, sine: demonstrat cum alijs.

476. Propterea iubet, vt parati simus, quia qua non putamus hora filius hominis adueniet, &c.] In hoc loco Luca nihil va- riat ab alijs Auctor, & confirmat lectionem illorum, qui malum le- gere, eum vulgato Latino Interprete: venit, quam: venit. Atqui nec illud potius reperire ubi ad Auctorem tractatum sit: habes supra scriptum: Neminem rei suae furem esse.

477. Itaque interroganti Petro, in illos an & in omnes para- bolam dixisset, &c.] Supplemus: an & in omnes, ex vtriusque Va- tic. ms. cod. quod etiam Graece & Syriace legatur apud Lucam.

478. ad ipsos & ad viueros qui Ecclesiae praesentis essent, proponit actorum similitudinem, &c.] Actor est (inquit Rheanus) procurator publicus, cuius si mentio in Test. Quod cuiusque vi- ueritatis nomine, in Paulista. Et adus is administratio, quo vo- cabulo paulo post vsitur Tertullianus. Vnde itaque etiam hic voces Iureconsultorum, pro eo quod Latinus vulgatus Interpres: dispen- sationem vsus, cui consuetudo vox Graeca διακονία.

479. Quo tempore omni vobis bonis praeponeatur, &c.] Generaliter, bene tractauerit, transiit hic Auctor, pro eo quod Lucae τὸ δὲ οὐδὲν ἐὰν κατὰ τὸν νόμον ἔσται, hoc est, sine vulgato Interprete Latino: vt det illis in temporitrici mensura. Quod est ad omnem cibum per- tineat, tamen nimis libere etiam hic castigauit Clarij: demensum. Oportebat itaque potius suam versionem nunciasse, quam vulgati Interpretis castigationem.

480. Qui vero secus egerit, reuerso domino, qua die non pu- tauerit, hora qua non scietur, &c. segregabitur, & pars eius cum infidelibus ponetur, &c.] Legit quidem Epiphanius, Confut. 36. & dis- secabitur ipsum, quem sequitur etiam nimis libere Clarij, & vide- tur magis conforme voci Graeca διαμετρεῖται. Verum Auctori legenti, segregabitur, consentit ex Syriace Latino Interpres: vertens: sepa- rabitur eum, atque adeo retinenda omnino vulgati Interpretis lectio: diuidit eum, ad vtrumque sensum accommoda, maxime cum eam etiam habeat B. Hier. lib. 13. in Ezechiel. ad cap. 45. Cui etiam con- formiter Auctor, non modo legit: infidelibus (pro eo quod Erasimus: infidibus, vtendum putat) sed etiam interpretatur, dum mox: segre- gabitur & infidelibus bis opponit teneos & fideles. Est vero Ter- tullianum: iudicatio fiat.

481. Quem alium intelligam exedent seruis paucis aut multis, &c.] Pergit ad illos verbis Christi de seruis & paucis aut multis, &c.] multis aut paucis plagi, qui transiit hic Auctor.

482. Ignem veni mittere in terram. Ille optimus, &c.] Verba haec Lucae explicatarius, ex sententia Marcioni, praefert illam An- tistin: Ille optimus, & quomodo sit, &c. quam eorum ex illa Lucae 9. quum discipulus coortem, ne ignem postulerent, de quo praecap. 23. & contrarium tunc ex hoc loco, tum ex similibus Gen. 19. quando Sodomam & Gomorram nimbo igneo excussit, tum ex scripturis Psal. 46. Osee. 8. Iesai. 30. & Exod. 3. quae hic citat.

483. Ignem anteipsum procedet, &c.] Quum autem legatur: praecedet, iuxta id quod hodie est Graece & Syriace: videtur Au- ctorem legisse ἀετιμωτά, quod: procedet significat.

484. Ignem emittam in ciuitates Iudae, &c.] Sicut etiam ex vtrius- que ms. Vat. cod. pro: Iudae, non Iuda, non Iudae.

485. vel per Iliam: Ignis exarrit ex indignatione mea, &c.] Non potui inuenire apud Iliam locum, qui cum hoc verbum magis conueniant, quam illud Iliad. 30. Et ira furoris (sive indignationis) eius sicut ignis denotans, quem ipsum locum conuenienter scri- bit cum dicto verbo Lucae: Ignem veni mittere in terram, B. Hier. in Comment. Si quis alium reperiat aptiores, per me liceat.

486. Putatis venisse me, pacem mittere in terram dico vobis, sed separationem, &c.] Mirum est quod addit Auctor: Machabam quidem scriptum est, sed Marcionem emittit, quam tamen ecclesiae omnes tam Graeci quam Syriaci & Latini hic separationem legunt, at machabam apud Mattheum, cuius inuentionem Evangelium nihil habet, & quod Graece ad marginem adnotatum est: ὁ δὲ Ἰσραὴλ εἶπεν ὡς, ἀδὲ ἀποστόλων, ex Mattheo de simplici est.

487. Denique: Diuidetur, inquit, pater in filium, & filius in patrem, & mater in filiam, & filia in matrem, & mater in locum, & locum in urum, &c.] Diuidetur verum quod Graece est διαιρέσει, &: διαιρέσει, Postrema autem verba transiit Auctor, quum aliter legatur & Graece & Syriace, & Latine, sed nihil immutatum, quod sic etiam legant ms. Vatic. cod. maxime quod videtur id fuisse, cui magis adludat ad Prophetiam sequentem.

488. Vereor ne Michas, &c.] Alludit (sicut ante adnotauit, ut de Christo Reuerendiss. Dominus Iansenius Episcopus Gandauensis in Concord. Euangel. c. 55.) ad illud Michae 7. filius contem- ptum facit patri filii, surgit aduersus matrem suam, & uirum contra locum suum, inimici hominis domesticus. Item aliter eum (Tertullianum non dubito sequutus auctorem) B. Hieron. in loci Commentario, prope eadem esse adnotauit verba in Evangelio quae in Prophetia, ita vt subdit, vtrum ex Prophetia Dominus adnotauit, an propria auctoris praeccepta. Quod maxime auctori de Evangelio Matth. 10. vbi magis accedit ad verba Prophetiae.

489. Et ideo hypocritas pronuntiat, & coll quidem & tunc tunc probantes, tempus vero illud non dimittentes, &c.] Pro- pterdem habet probare & dinoscere, quia vtriusque est Graece ἠνεγκεῖν, 490. Merito exprobat etiam quod nullum non a temeritate iudicarent, &c.] Quum Graece sit διὰ τῆς, quod vtriusque est vulgatus Interpres, nullum, mirum est, vnde transiit hic Epiph. Interpres: veritatem.

491. olim hoc mandat per Zachariam: Infum iudicium & peccatorum iudicare, &c.] Profuse legendum pro per Ezechielum quia apud Ezechielum nihil tale reperitur, sed Zachar. 8. ita ut prae- terquam quod transiit hic verbum ut legatur iudicium peccatorum (pro quo Auctor peccatorum) & infum iudicare. Quae vtriusque sententiae habetur Hier. 22. Iesai. c. 5.

492. Nam & iudicem qui mittit in carcerem, nec ducti inde, nisi soluto etiam nouissimo quadrante, &c.] Epiphanius Confut. 37. aduers. Marc. legit etiam, quod hic pratermittit Auctor, non de iudice, sed de exatore, cui traditur ad iudicem mittente in carcerem. Atqui de Prouerbis: eodem gradu occurrere, vnde notat Ter- tullianus.

C A P. XXX.

493. Quaestionem rursus de curatione sabbato facta quomodo discussit &c.] Capiti huius inscriptionem fecimus: Decla- ratione rursus sabbato facta, alijque verbis Domini, ex cap. 11. Lucae. Vbi hoc in primis notandum, quod habet Epiphanius, Confut. ad Amputatum esse a Marcione: Venerunt quidam nauantes ex Galilee, quorum sanguinem misit cuius Pilatus cum sacerdotibus, vsquequo dicit: de xviii. in Siloam mortuum sic de qua di- citi respicitur, vsque ad usum in eius sine parabolam sic de qua di- citi agricola: dimittit eam (sic enim supplemus illis) donec fletu & misero stercora, & si non fecerit fructum, esse fide. Quod vsusimile, quum de vinea dicatur a Christo, etiam parabolam vnae reseruatam a Marcione patet. Quo fit, vt Auctor suum incipiat: De curatione sabbato facta multiteri, quae ab annis 18. non potest iur- sum respicere.

494. Vniquisque vestrum Sabbatis non solum alium aut bonum suum a praecipi, & dicit ad potum, &c.] Ipsi (in quo solum ab alio Auctor differt, legens: Sabbatis, pro Sabbato) non vsus Epiph. sed Confut. 39. illud Christi, quod sequitur: Hanc autem illam abrahae quam adligauit Satanas, ex quo probat, Christum esse con- dem Dei cuius Abraham. Idque etiam vsus Confut. 40. praefert dem Dei cuius Abraham. Idque etiam vsus Confut. 40. praefert dem Dei cuius Abraham.

497. quod etiam refertur illud sub finem huius capiti Lucae: Quin videritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei, leges dumtaxat: quam omnes istos videritis in regno Dei, quod Auctor omisit, ille fere verget aduersus Marcionem.

498. Simile est regnum Dei, inquit, grano sinapis, quod accepit homo, & seminavit in orto suo, &c. Paraphrasticus vertit Auctor: seminavit, pro misit seu proiecit, parabolam hanc pulcherrime explicans.

496. fermentum enim comparavit illud, &c. Nemp: regnum Dei. Atqui dum dicit: azyma familiariora creatori, addidit ad scripturas, Exod. 12. de praeparato azymorum comedendum dato filio Israel, & Exod. 13. ac 14. de solemnitate azymorum. Sunt autem haec verba prolata ex persona Marcionis, ut quae ad illud: coeguit, &c. Atqui de Proverbia formula: vanitatem vanitate depelleret, vide infra Prolegomena.

497. quia post illam dibanus vel furnus gehennae sequatur, &c. Illiusmodi Graecae, firmus Latine. Quamquam autem non expressit gehennae hoc loco mentio, tamen subintelligitur in eo quod mox sequitur: Recedita me, nemp: in gehennam. Illic erit fletus, &c.

498. Sicut hic quoque. Quum sit exeret, inquit, patrifamiliae (quo nisi quod dixit Ilias: Quum sit exeret comminuerit terram) & cluserit ostium, &c. pulsanibus respondebit: Nescio videritis, &c. Sic prolixo distinguendus hic locus, alioquin perquam obfusca, ut nihil à vulgato Interprete differret. Sine autem legat: cluserit eam altero Var. ms. cod. sine cum alius: cluserit, quod magis Tertullianicum est Cyprianicum, non refert, istud interim recte adnotavit Rhenan. derivari ab antiquo verbo: cludo.

499. Ercutus. Enumerantibus quod coram illo edebit et bibunt, & in plateis eo. um docuerit, adicitur: Recedita me omnes operarii iniquitatis. Illic erit fletus & frendor dentium, &c. Tres versus simul continuit Auctor. Ad quo confirmatur lectio vulgatae interpretis: operarii iniquitatis, ad verbum ex Graeco: legimus adnotavit, pro eo quod Erasimus qui paratis iniquitatem Frendorem autem accipit pro: fletore, qui sit, quum fructus & simul conussit dentibus vix emittitur, qui significatu dicitur Plautus in Captivitate frendebat dentibus.

500. quum videbitur istos introeuntes in regnum Dei, se vero detinet foris, &c. Hic citat Auctor versione Marcionis, de qua supra ex Epipho qui istos dumtaxat legit, pro eo quod Lucas: Abraham, & Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas. Et similiter iuxta Marcionem: se vero detinet foris, sicuti ibidem adnotat Epiphanius, pro eo quod est iuxta Lucam: expellit foras, eadem ex causa, non tractat hic Auctor, quae sepe eodem Epiphanius. Constat. 41. rursus refertur Marcion: Venient ab Orientibus & Occidentibus (sic enim ille legit) & accumbent in regno Dei & hoc. Postremum erit unum primum, & hoc: Accellerit Pharisaei dicentes: Exi & vade, quia Herodes vult te occidere, & hoc: Ite & dicitur vulpibus illi, ut igne quod dicit: Non est possibile Prophetam venire extra Ierusalem, & hoc: Ite Ierusalem, Ierusalem, quae occidis Prophetas, & lapidas missos, & hoc: Saepius volui congregare velut gallina filios suos, & hoc: Relinquetur vobis domus vestra, & hoc: Non videritis me, donec dixeritis: Benedictus. In quo recte temeritatem Marcionis adnotat, tanquam qui dimidium corporis ex animalis amputet.

C A P. XXXI.

501. Ad prandium vel ad cenam quales vocari iubet? &c. Titulum huius capiti delimus: Quales ad prandium vel ad cenam vocari debeant, & de cena magna, ex cap. xiv. Lucae. Atqui pulchre confert locum Iesai. 58. Ipsi supra citatum cum verbis Christi qui vocari vult ad prandium vel ad cenam pauperes sine mendicos, & Grace πτωχός, qui retribueret non possint humanitatis istius vicem, eam in refectione reponitens. Iterum autem hic verbum accommodat illud Iesai. 1. amantes munera, sectantes retributionem.

502. Homo quidam fecit cenam, & vocavit multos, &c. Cenam magnam hanc pulchre interpretatur Auctor, de vite aeternae futuritate, & hominem, Deum creatorem. Atqui iterum hic paraturam accipit pro apparatu, recte adnotavit Rhenanus. Sunt etiam Tertullianica: qua homines, & qua Iudaei. Pulchre denique explicat: ante iam vocatos ad cenam per patres, admonendos autem per Prophetas, seruos nemp: quos misit hora cena dicere ut venirent.

503. Excusant se inuitati, &c. Non solum vulgatus Interpres sed etiam Auctor legit: Excusant, eleganter, vel ipso Erasmo teste, quod addita causa, arant venire.

504. Qui pertinentissime ad hanc parabolam per Hieremiam: Audite, inquit, &c. Omnia distinguendus sic est hic locus. Citat autem Hierem. cap. 7. & 11. iuxta LXX. tum hic, tum in sequenti huius parabolae expositione, praeterquam quod legit: in illis quae conueniunt corde suo malo, pro eo quod habetur Graeco & Latine: in deficientibus cordis sui mali.

505. Argum tmi (Graeco τμή) & botus mercatus sum, & vocem dixi, &c. Tres dixerunt executiones coniungit simul, ut ad verba transeat Hier. 7. nemp: illa: Et emisti ad vos omnes famulos meos Prophetas (nam sic lego ordine transposito) die & ante lucem Graeco τμή, quod vnicuique vocem vertit Latinus Interpres LXX. diluculo.

506. audit, &c. In hoc differt à LXX quod singulari numero legat quae in plurali, & quod: collum, transfertur & quod alii ceruicis.

507. Hoc vt patrifamilia tenuitatum est, motus tunc (bene, &c.) mandat de plateis & vicis ciuitatis facere subleuonem, &c. Motus accipitur pro iratus, hic hoc loco, & similiter mouet, pro irasci. An autem iram proprie Deo adscribere Auctor, necne, vide infra Prolegomena.

508. Numquid solitudo factus sum domui Israelis? &c. Apud LXX. inno & Hebraice ac Chaldae legitur dumtaxat: Iliaceli, id est paraphrasticus vertitur ab Auctore: domui Israelis. Proprie vero ab eo vertitur: terra in incultum derelicta, pro eo quod Graeco est γῆ ῥιζογενής, pro eo quod Latinus LXX. Interpres: terra plena fentium. Atqui illud: Iteque misit, &c. explicatio est verborum Lucae praecedentium, non vero ipsa verba Lucae.

509. Dehinc loco abundante, praecipit etiam de visis & scripturis colligi, &c. Istud recte de nobis, id est, gentibus, interpretatur Auctor.

510. Auertam faciem meam ab eis, & monstrabo quid (nemp: peccati) illis in nouissimis, &c. In his verbis Deuter. 32. solum differre à vulgato interprete Latino LXX. quod vertit: obamulati sunt, &c. obamulabor, quod Graeco est πωροῦμαι, & πωροῦμαι, pro quo alii: prouocauerunt & prouocabo, & voces Graecae πωροῦμαι, prouocauerunt in iram, ac: prouocabo in iram, pro eo quod ille: iuitauerunt, & iritabo. Verumque illi significans. Genitura autem (vel Rhenano teste) iterum accipitur pro generatione.

511. De qua illos gustaturos negat Dominus, &c. Etiam hoc ex Luca, interpretatur Auctor, de reuisione Iudaorum, id comprobans loco supra citato Iesai.

512. Plane ad hoc secundo venturus est, vt gentibus praedictet, &c. Istud prolixo ex sententia Marcionis dicitur, quod illi quasi concedit per Ironiam, vt ad alia properet.

513. Iaterea qui cenae istius vocationem in caeleste conuiuium interpretatis, &c. Non reicit, sed etiam accommodat aduersus Marcionem [sensum secundum huius parabolae: de conuiuium caelestis spiritualis futuritatis & iocunditatis, id est: de Eucharistiae sacramento, in quo ex sumptione corporis Domini, spiritualis futuritatis & iocunditas nobis accedunt.

514. terrenas promissiones vini, & olei, & fumentis, & ipsius ciuitatis, &c. Vetus Testamentum eius semodi promissionibus ita fecerat, vt superfluum foret ad marginem vnam aliquam scripturam adnotare. Atqui plurima adhuc verba Domini Lucae 14. omittit Auctor, fortassis quod proprie aduersus Marcionem non militaret.

C A P. XXXII.

515. Quam & dragmam perditam quis requirit? &c. Caput hoc in scriptura: De oue & dragma requisitis & inuenitis, ex cap. Lxx. Pvi pulchre & ouem & dragmam requisitis & inuenitis, hominem interpretatur, tribus dumtaxat verbis (quod aium) eam & reuocans, & explicans, quod alibi (nemp: supra Tom. 2. lib. de Patientia cap. 12. Iaterea de oue trahitur, & de dragma, seu: dragma, supra lib. de Praescripte, aduersus haeres. cap. 11. ubi vnde Adnotationes nostrae num. 74.

516. Atque adeo illius est exultare de poenitentia peccatoris, &c. Hic videtur Deo adscribere exultationem de poenitentia peccatoris quam Lucas Angelus Dei adscribit, non enim angelorum, sed Dei dictum fuit illud Tom. 2. lib. de Poenitentia satis explicatum: Malo poenitentiam peccatoris, quam mortem, quod partim ex cap. 18. partim ex 33. Exechielis desumptum ibidem adnotauimus, num. 17. Atqui cur reliqua huius capiti Auctor non prosequatur, reddit rationem Epipho. Constat. 42. Refertur enim (inquit ille Marcion totam parabolam duorum filiorum, eius qui accipit partem paternorum bonorum, & prodigaliter consumpuit, & alterius, &c. Quam interim adlegatam habes ab Auctore supra dicto loco libro de Poenitentia.

C A P. XXXIII.

517. Quibus duobus Dominis neget posse seruire, &c. Inscriptionem huius capiti delimus: De duobus Dominis, Deo & Mammona, ac de dicto Domini: Lex & Prophecia vique ad Ioannem, ex cap. xvi. Lucae. 1. Atqui istud per praecipuum adfert ante alia, quae initio capiti huius Lucae habentur, eo quod faciunt illa ad explanationem duorum Dominorum quos perperam Marcion interpretatur Deum creatorem, & Deum suum. At Christus ipse alios se intelligere declarat: Deum proponens & Mammonam, quum subdit: scilicet infra etiam citatur ab Auctore: Non potestis Deo seruire & Mammonae.

518. quia alterum offendi sit necesse, alterum defendi, &c. Non sunt haec verba Evangelistae, sed Auctoris, quae colligit tum ex communi euentu rerum, tum partim ex Evangelistae verbis: Aut enim vnum odiet, & alterum diligit, aut vni adhaerebit, & alterum contempnet. Eum enim quem odimus & contempnimus, offendimus facile, ab eo adhaerentes (vni interpretatur supra Tom. 2. lib. de Corren. milit. ca. 12. quem autem diligimus, cuique adhaeremus, defendere solemus & manum tradere, vti supra loquitur.

519. secundum serui illius exemplum, qui ab actu summo, dominicos debitores dimittit, cautionibus reletat in subsidium sibi, &c. Hic adtingit pauca parabolam vtiliter, sive uerba, quae generali nomine seruum vocat, quae ab actu summo in recta interpretatur Rhenan. ab officio summo, adempta illi administratione.

A capiti citato: Non tingitur apud illum caro, nisi virgo, nisi vi-
dua, nisi cæcæbs, nisi diuortio baptisma mercata.
540. Sed nec tuum Apollolum finire, &c. Marcionis Apo-
stolum vocat, sicuti supra etiam non semel, quod ille inter ceteros et-
iam 1. Epist. ad Corinthios retinetur: & agnosceret, aduersus hie ad
illud 1. Cor. 6. Tollens ego membra Christi, faciam membra me-
tricitis: sive prostituta, vti hic Auctor. Subiungitur autem, vti
ante me Romanam constat, vel certum est.

541. iustitia diuortii, &c. Hic videtur illorum fuisse sententia,
qui, esse per se malares esse diuortium, etiam ex quo per Adæm per-
missam fuit, iustum etque adeo licitum fuisse diuortium voluit.
Verum si iustitiam diligenter inspicimus, illud solum intelligitur
permissum, si inuentum fuerit muliere negotium impudicum,
pro quo facit etiam Prophetia Malach. 2. quam mox citat fixta Lxx.
vxoem iuuentur tue non dimittes. Cui addi potest, quod idem
subiungit Prophetia. Sed si odia habens dimiseris eam, dicit Do-
minus Deus Israel, operie impios cogitationes tuas.

542. Qui dimisit inquit, vxorem suam, præter causam adul-
terii, &c. Sine leges, sicut hic habetur, præter causam adulteri-
i, vti mox præter causam adulteri, constat citari hic cap. Martib.
5. non 19. cupito quam priori loco legatur: magis vti 18. p. 19. id
est, præter quam causam adulteri, posteriori vero dicitur: et vti in
19. v. id est: nisi ob fornicationem. Pro quo adulterium, magis
proprie veritatis Auctor tum hic, tum infra Tom. 5. l. de Monog. quam
quam enim generalis sit vox Græca ad cuius generis proficitur
iudicium, certe apud Evangelistas adulterium significat. Auctor
vero vbiq; adulterium pro fornicatione transferri videtur, quod hæc
vox posterior, Latine minus ad huc nota, posterioribus sæculis magis
usitata, deriuata à fornicæ, qua per lapsum à iustitiam olim
iuratur, eo quod pro in fornicatione habitarent meretrices. Atqui
præter, inquit, Romanus, vsurpat Aduersarius, pro præterquam,
ut supra capite 4. præter oneribus compassionum (id est: præter-
quam oneribus compassionum) offuscantam.

543. cum qui ex compressione matrimonium fecerat, &c. Citat
quod secundum LXX. ex Dent. 22. vbi est hæc vox: & qua
vox compressionem sive violentiam mulieris violationem significat:
quod adeo vocat deinceps: ex violentia coactum matrimonium,
quod cogereur compressam in vxorem ducere.

544. quoquo vltis latere, &c. De hac Proverbialis formula vi-
de nostra Prolegomena.

545. habens radicem ex eadem Ioannis mentione, &c. Hic
vult dixisse apud Lucam Saluatorem post mentionem Ioannis, quia
immediate præcessit: Lex et Prophetia vsque ad Ioannem. Immo
quamquam historia exitus, id est, pharisæi Tertullianicæ exitus, seu
cessio, Ioannis, habetur Martib. 14. & verba quæ hic contra diuor-
tium citantur Martib. 19. videtur in ea esse sententia Auctoris, quod
debetis subiangi hæc post narratum de iustitia passionis Ioannis
Baptista.

546. quod aduersus legem vxorem fratris sui defuncti duxit,
&c. Non hunc locum; Evangelistarum Auctor interpretatur,
quasi si Philippus frater Herodis defunctus fuisset, quom apud eos
Martib. 14. Marc. 6. ac Luc. 3. nulla defuncti illius mentio fiat, sed
dumtaxat: Non licet tibi habere vxorem fratris tui: quod alia le-
ge Læuiticæ, nempe 18. & 20. prohibuit fuerat: at vxor non voca-
retur, si defunctus fuisset, sed vidua. Atque adeo videtur mihi in
hæc explicatio, Montani potius scilicet additionem quam Euan-
gelistarum, vti ita probare potest ex scriptura, mortem repudio aquipa-
rari, atque adeo licet post repudium, ita & post mortem (sicuti la-
tine profertur lib. de Monog. infra Tom. 5.) non licere dimissam
ducere. Verum de eo latius in Prolegomenis inter Paradoxa Au-
ctoris.

547. quam si frater illiberis decesserit, &c. Vna voce, inquit
Romanus, & in Scythia ad marem, videtur voluit, quod Græce est
vna vox, id est, carum liberis. Atqui ad illud ad legem dicitur: Non
modo permittentem, sed & præcipientem, vti si frater illiberis de-
cesserit, à fratre ipsius supparatur, (id est, substituetur) semen
defuncto. Atqui lego: adulterii, figura ex 1. cod. m. Vatiæ præ ad-
ulteri: quia præcedit matrimoniorum.

548. diuitis apud inferos dolentis, & pauperis in sinu Abrahæ
requiescentis, &c. Noua est hæc expositio, sed magis verisimilis,
& non longe petita, ex eadem Ioannis mentione, qua dicitur He-
todem, pauperem vero Ioannem interpretatur. An autem hæc ve-
ra sit historia, an parabola, an vero mixtum quid, vide supra libro de
Anima, cap. 7. num. 94. Atqui Epist. Confut. 44. & 45. vrgit con-
tra Marcionem, quod hic fiat mendicium Abrahæ, atque adeo male ab il-
lo maledictis impetatur Abrahæ. Porro ad illud male meritari:
Non tam incepta, inquit Romanus, atque insolens est: antiquata
vox: mentari. Captiuus schemæ, quod vocant, similiter desinens,
nempe quia præcedit male tractati. Quare expungendum Gelenij
solutio ad marginem adnotatum forte in matriti, idon est enim, teste
Latinis, mentari, quod mentari.

549. Habent illic Moysen & Prophetas, illos audiant, &c. Ad-
didit Auctor illic ad maiorem emphasim, nempe in synagoga In-
deorum, nam neque etiam Græce, Syriace aut Latine legitur, neque
etiam apud Epiphani. qui Confut. 46. etiam istud aduersus Marcio-
nem retorquet, Moysen & Prophetas impugnantem. Marcion enim
viti sequitur apud Auctorem, illis qui Legi & Prophetis obedi-
ent, determinabat mercedem, ecce etiam Marcionem agnoscentem
mercedem operum, positam à creatore, siue tormenti, siue refri-
gii, id est, solatium nam sic vbiq; accipit tam vocem Auctoris, apud

inferos. Christi vero & Dei sui cultoribus sinum Abrahæ.
550. que ab inferis discerneret Abrahæ sinum, &c. Omnino sic
legi debere, pro ad inferos, patet ex eo quod sequitur: Aliud enim in-
feri, vti puto, aliud quoque Abrahæ sinus. Nam & magnum aut
intercedere, Græce λέγουσιν, regiones illas, nempe Inferos, & si-
num Abrahæ, pro fundum, Græce γὰρ ὄρεσιν ἵσταται, & transum
vtrumque prohibere, quod in compendium contraxit Auctor. Sed
nec ad utrumque diues oculos & quidem de longinquo, nisi in tu-
periora, &c. vbi verba Luca transtulit pro suo instituto. Atqui de
Inferis vide supra lib. de Anima, cap. 14. & 55. & Annotationes no-
stras videri per totum caput, de sinu vero Abrahæ hic latissime tra-
ctat Auctor. Est autem rursus phrasia Tertullianicæ in Abrahæ cen-
sum deputanda iam.

551. Eam itaque regionem sinum dico Abrahæ, &c. Ad hunc
locum adfert supra lib. 3. cap. vlt. hic verbus. Sed de sinu Abrahæ
suo tempore. Quod autem dicit: et si non celestem, tamen subli-
miorem inferis, confirmatur à B. Augusti. Epist. 99. Quia, inquit,
ne ipsos quidem inferos vsquam scripturarum in bono appellatos posui
reperire. Quod si nunquam in diuinis auctoritatibus legitur, non v-
trique sinus ille Abrahæ, id est, secreta cuiusdam quietis habitatio, ali-
quæ pars Inferorum esse credenda est, quoniam in his vsitatis magis
scripti verbus, vbi ait dixisse Abraham: Inter nos & vos chaos ma-
gnum firmatum esse, satis, vti opinor, apparet, non esse partem, &
quasi membrum Inferorum tantæ illius sollicitatis signum. Vbi vi-
detur hunc locum imitari. Quom itaque Auctor supra lib. de Ani-
ma, cap. 60. & vlt. videtur sentire omnes animas ad inferos com-
migrare, oportet large accipi ad Auctorem inferos, et complectatur et-
iam sinum Abrahæ. Verum de eo Auctoris Paradoxa latius inter
Prolegomena, sicuti etiam de eo quod legitur intertem te figuram præ-
bituram animabus inferum, donec inquisitio reum restitu-
tionem omnium plenitudine mercedis expungat, vbi vult
haberi vocem Tertullianicam: expungat. Lego autem iterum ex alio
Vatiæ. ms. cod. vindicat, pro: vendicat, quia illud Tertullianicum
est.

552. ad quam ascensum suum Christus ædificat in cælum, se-
cundum Amos, &c. Provis sic legendum, pro: secundum Osee, ne-
que enim apud hunc Prophetam istud legitur, sed Amos 9. & præter-
ea supra l. 3. c. vlt. Amos, non Osee tribuitur.

553. de quo Isaias: Quis annuntiabit vobis locum æternum? Locum
hunc tandem reperi in Isai. 33. iuxta LXX. vbi B. Hieron. ex
Hebræo vertit ignem æternum. Ibidem legitur illud: Incendens in
iustitia, loquens viam rectam, odio habens iniustitiam & iniqui-
tatem.

554. cur non capiat sinum Abrahæ dici, &c. Hic verbum, ca-
piat, inquit Romanus, in superioribus sepe tam nobis occurrit. Sentus
hic est: Cur non possit dici sinus Abrahæ, &c. Sic lib. de Refort. car-
nis, cap. 26. Terram sanctam Paradisum, quam & Patrum dici
capiat.

555. ac candida quedam, &c. Candida, inquit idem, pro: se
& expectatione. Vestis erat petitorum Consulatus, quos inde candi-
datis vocabant: ut supra non semel adnotatum est.

556. Immo, inquit, nostri Dei moneta, &c. Vatiæ. ms. 2. mo-
neta, sed illud placet, quia (viti etiam adnotauit Romanus) hoc vo-
cabulum in lib. de Patientia vsurpat. Si manu quis, inquit, tenta-
tione prouocare, præsto est Dominica moneta. Sunt autem hæc di-
ctæ ex persona Marcionis vsque ad illud. Merito. Atque adeo, et si
idem apud Martib. habetur scriptura, quæ ille obiecit, tamen
quia illud Evangelium non agnoscebat, sed secundum Lucam
dumtaxat, ad marginem pro vsu adnotanda citatio Luc. 9.

557. qui de thronis deponit dynastas, & de sterquilinis eleuat
inopes. Prius est in Cantico Maria, Luc. 1. quum legitur: Depo-
sunt potentes de sede, posterius Esai. 11. quum legitur: etiam
hic variè à Latino Interprete, sequens exemplar Græcum, vbi legi-
tur dno legitur.

CAP. XXXV.

558. Conterfus ibidem ad discipulos, &c. Caput hoc in scriptis
muis: De verbis Domini variis, Leprosi curati, & Phariseorum
interrogatione de regno Dei, ex cap. xvii. Lucæ.

559. Vx, dicit, auctori scandilotum expedit, & si molino
faxo ad collum deligato precipitatur esset in profundum, quam
vnum ex illis modicis, &c. scandalizasset, &c. Verbis istis Luca in-
terferit Auctor alternatim: si natus non fuisset, ex cap. Martib.
20. vbi de Iuda id dicit Christus. Verus autem magis paraphrasti-
cæ, quam ad verbum, tum: expedit (quod lego ex vtroque Vatiæ
ms. cod. pro expedit, quod habebat excessum) tum: in molino faxo ad
collum deligato, pro eo quod Græce & Latine, circumdato seu in-
missis, vbi etiam videtur magis sequi Marc. 9. qui habet Græce ἄλλο
μολικῆ; hoc est: lapis molatis, pro eo quod est apud Lucam & Ma-
rtham, μολῶν, id est, mola alnatica, aut mola inferior. Sicut
autem legit Vatiæ. ms. cod. Estima cum reliquis sine Exitima, cum
altero perinde est.

560. ac si pupillam oculi mei tangat, Legit Auctor: mei, quum
Græce sit. Hæc videtur, Chaldæice & Latine: cius, sed quum loquatur
ibi Prophetia ex nomine Dei, Auctor vero hoc citet, tanquam pro-
nuntiatum ab ipso Deo, nihil distat.

561. Peccantem fratrem iubet corrigi, &c. Sicuti Græce voces
ἐπιτιμῶν apud Lucam, & ἰδιόματι apud Martib. ita & Latina vo-
ces, corrigere, & inirepare, pro isdem habentur ab Interpretibus.

Tertullianus Opera.

A a a

562. tra-

TERTIUM
OPERA

A 562. traductione traduces proximum tuum, &c.] Sic legendum sine nona periodo, quia legitur eodem versu 16. Levit. 19. Omnia autem iuxta alterum cod. Vatic. ms. voculam non, utpote qua neque ubi legitur in illis exemplaribus, ad insertum aliquo facere hoc scriptura, in qua Interpres Latinus LXX. vertit: correptione corripies. Quod autem Auctor adiecit: utique & fratrem, confirmat eorum sententiam, qui locum hunc de fratre eiusdem filii intelligunt.

563. qui peccata quoque fratris tui, &c.] Quod Exod. 23. legitur de bone & subingatis (id est: peccatoribus) inimici, ex consequenti Auctor de fratre interpretatur, id est, sicuti modo dixi, eiusdem filii homine sine inimico sit, sine amico.

564. Sed & veniam des fratri in te deliquenti iuber, etiam sepe, &c.] Quis dicitur amophilum est ad dimittere, pro emittente, & pro ab solvere, transferre malitiam Auctor: veniam des.

565. Nec peccati eam praestes mandata, sed & non peccati, &c.] Ita explicita hunc locum Auctor, ut nemo putet veniam praestandam nisi peccati, eo quod ille videtur, solummodo loqui de eo qui dicitur: peccati me, id colligitur ex verbis praecedentibus Levitici: fratris malitia ne memor sis. Atqui legitimus prorsus ex utroque Vatic. ms. cod. praestes, pro praestas.

566. Lex leproforum, &c.] Quasi aliquid agens transit ad curationem decem leprosum, praetermissis qua intermedia sunt, eo quod illa referuntur Marcion, sicuti testatur Epiphanius, ad. eundem Confat. 47. de eo quod habet Lucas: Dicitur: inutiles serui sumus, quod debuit facere, fecimus.

567. morositatem legis, &c.] Sic inquit Rhenanus, l. de Praescript. adu. her. c. 40. Nonne manifeste duabus, inquit, morositatem illam Iudaei imitatus est: ubi vide Adnot. nostras, n. 251.

B 568. quos tantummodo ire iulios, vt se ostenderent sacerdotibus, in itinere purgavit, &c.] Etiam hic adnotat Epiphanius, Marc. multa rescidisse, & alia pro aliis fecisse, & imprimis legisse: Dimisit ipsos dicens: ostendite vos sacerdotibus, pro eo quod alia aditiones omnes: Quos vt vidit, dixit: Ite, ostendite, &c. Est autem iterum illud Terrulianus, remediator languorum: item: retractari, pro tractari, &c. qua propria, & paulo post: remediatis, &: decucurisset, & rursum hoc eodem capite, remediavit, &: remediati.

569. Sed eiusmodi & alibi iam dicta sunt, in documento superiore, &c.] Supra, nempe cap. 9. ubi tractatur curatio alceris leprosi, Luc. 5. Hinc addit: Nunc est praestatus est, nempe Christus, si praestitit quidem etiam illic tractatur, sed hic repetitur, eo quod Epiphanius, ubi supra) hic repetebat Marcion: multos leprosos fuisse in diebus Helizai Prophetae, & enim intermedium, ubi superfluum erat, at hic adieciendum) & neminem eorum purgatum nisi Naaman Syrum, ad cuius mundationem refertur, quod mox subiungitur: etiam ad id documento. Sunt autem etiam Tertullianus: eliminatorum, ab eliminando (inquit Rhen.) & expoliendo, videtur: & opiniolus, id est, (Rhen. interpretatur) sinistra opinio.

C 570. Sed cur pristino leproso nihil tale praecipit, &c.] Nempe: Vade, ostende te sacerdoti, iam vero solutus a lepra, ad Christum reverfus gratias Deo reddidit, quem mox Samaritanen fuisse ex eodem Luca commemorat. Cuius rei pulvere causam declarat, post multam eius rei tractationem: quod ex fide iam iustificandos sine legis ordine remediavit.

571. Samaria autem descuriatur ab Israele, &c.] Historiam hanc habet Reg. II. & 12. quando per Achiam Prophetam, (id est, illius Prophetam) Hieroboam decem tribus (nam sic prorsus legendum, pro eo quod erat mendosissime: novem) collocavit apud Samariam. Atque adeo ubi dicitur hic: de sciurabab Israele, intelligitur XIII. tribus Israelis, inter quas (sicuti factum est, nempe tribus Iudae Dominus reservavit Roboamo: cui quia adhaesit etiam tribus Benjamin, dumtaxat decem tribus (sicuti dicitur Hieroboam. Fortassis legendum sicuti partim supra l. adu. Iudaeos c. 3. & lib. 3. aduersus Marc. c. 12. descuriatur a Deo Israelis: Sed nihil quid immutare contra ms. cod. silem, quandoquidem sensus aliqui elici queat. Porro per praecipitationem dicit Auctor: decem tribus collocatas a Hieroboam apud Samariam, nam primum Amri, Rex Israel ab ipso quintus (sicuti est 3. Reg. 16.) emit possessorem montem Samariae ad Semmer domino montis duobus talentis argenti, & vocavit nomen montis, quem adificavit, in nomine Semmer domini montis Samariam, ex quo tempore, quia Reges Israel ibi residere consueverunt, dicitur tribus decem Israel collocatae apud Samariam, nempe a successores Hieroboam.

D 572. Na tu maior sis, &c.] Per diptichonum prorsus videtur legendum Na: quia id requirit sensus lectionis Auctoris, quam etiam hic peculiarem habet, quum legatur Ioan. 4. iuxta aditiones omnes: Numquid tu es maior patre nostro Iacob, &c. Variat etiam aliquantulum in eo quod consequenter citat: Patres nostri, &c.

573. Itaque qui & per Amos: Vae, dixerit eis qui confidunt in monte Samariae, &c.] Sic plane restituendus hic locus pro eo quod erat: per Iliam, neque enim apud illum usquam haec scriptura inuenitur, sed Amos 6. sine iuxta distinctionem B Hieron. in Comment. sub finem cap. 5. Illud autem: quoniam ex Iudaeis salus, iterum addit ex c. 4. Ioan. quod explicat: quoniam tota promissio tribu Iudae Christi fuit. Eleganter autem vocas Iudaeam matrem religionis, sicuti supra l. de Praescriptione adu. her. c. 21. Ecclesias Apollonicas matres fidei, & rursum vocas illa: expungenda vitur.

574. Ideo: Fides tua te saluum fecit: audit, &c.] Quomodo similes locos intellexerit Auctor, vide supra c. 18. num. 265. & infra quoque capite sequenti. Et vero non aliter etiam hic id explicat, dum

non simpliciter fides illius legi profuerit meminit, sed quod intellexerat veram fidei Deo omnipotentem oblationem, id est, gratiarum actionem (ita frequenter appellari ab Auctore sacrificium Christianum supra adnotauimus, Tom. 2. l. de Ora. num. 1.) apud verum templum & verum Pontificem eius Christum facere debere. Quare & voluerit hic potius adnotatio marginalis: vera oblatio, dum de oblatione gratiarum actionis, id est, Eucharistiae, locum hanc intelligimus.

575. Sed nec Phariis possunt videri, de alceris Dei regno consuluisset Dominum, quando venturum sit, &c.] Prorsus in verbis Lucae, commemoratur etiam responsum Christi: Non veni, inquit, regnum Dei cum obseruatione. Nec dicitur: Ecce hic, ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est, ubi conscribitur hinc castigatorum codicum Latinorum vulgata: Interpretis: vultu, confiteri Graece voci legimus, pro eo quod alij & Syriae Interpretes: veniet. Secundum quam lectionem, iterum mox supplemus: intra vos est.

576. secundum Antihelicos nostras, &c.] Ipsi adit, eo quod praecipuum sit huius libri argumentum, leco Antihelicon veteris & noui testamenti, quas addiderat Marcion, ad contrarium sensu, per Antihelicos, hoc est, oppositas Moysi & Christi sententias, concordare probare utriusque Testamenti.

577. Praeceptum, inquit, excessum non est, &c.] Rectius vt fertur quod Graece est: Deut. 30. utroque, quum Latinus Interpretes: graue non est: & magis accommodat ad sensum utriusque: reditas, quam ille ad verbum: dicens, item: Audium illud faciemus, pro quo ille: Audientes. Atqui quum Graeci situm hinc, tam Rom. 10. tris adhiberent, & hoc adferunt, & corriguntur: ad hinc & Chaldaeos voces Latine, & noui Testamenti Syriae, prorsus castigatissimum duximus: ascendit in caelum, & deponet pariter iuxta alterum Vat. ms. cod. pro eo quod erat: ascendit, nec deponit: maxime quem sequitur utraque transcribitur & sumet. Distinguitur etiam sequentia hoc modo. Hoc enim Non hic nec illic, ecce enim, &c.

578. Dicens enim: Filium hominis ante multum pati & reprobari oportere, &c.] Omisit hic quod Marcion obicitur ab Epiphanius Confat. 49. Venient dies quando concupisceris verum tuum diem filii hominis. Verum autem: ante, quod est Graec. & sic explicat: ante aduentum suum, de quo illud praemisit Lucae, ubi addens: in quo & regnum (substantialiter) reuelabitur, homini ad illud quod sub finem capite sequitur in Lucae: Filius hominis uocabitur. Est vero illud Terrulianus. Reprobati autem huius, autem, exceptis, legas cum altero Vat. ms. cod. Ius deceptis non alio, non refert.

579. quem & in lapidis, & in petra, & in montis figuram portenderet, &c.] Quamquam Christus scriptura loci, in lapidis & petrae, & montis figura, Christus portenderat, iustificat hodie in libro adnotare, quos alibi in de re citat Auctor, quare de lapide adscriptum ad marginem, Ipa 8. de petra. Cor. 10. & de monte. Daniel. 2. ubi nempe legitur: lapis de monte praecius, qui percussit faciem facius mons magnus.

580. cur cum diebus Noe & Loth comparat, &c.] Ipsi vobis effert, quod pluribus habet Euangelista: de aduentu filii hominis comparat diebus Noe & Loth, etiam illud: Memorem reueris Loth, in Marcionem pro iudicio Dei retorquere.

C A P. XXXVI.

581. Nam & orandi persecutantiam & instantiam mactans, &c.] Titulum huius capite deditur: De parabolis Iudicis & Pharisaei ac Publicani repositione ad adolecentem dicitur, & de reo cutato, ex c. XVIII. Lucae. Adhuc autem hic ad ipsa verba Lucae, que praemittit prius parabolam. Dicitur autem parabolam ad illos, quoniam oportet (tempore orare, & non desistere. Parabolam, inquam, iudicis cordis, audire viduam infamiam & periclitantiam interpellationum eius, ubi iterum tribus verbis parabolam parabolam completitur, adtingens etiam explicatorem parabolam, quum subiungit: facturum Deum iudicium electorum (locum, clamantium ad eum de cae no de.

582. Et tamen quum templum creatoris inducit, &c.] Etiam hic pauca simis hic ex verbis prosequitur alteram parabolam, qua deus adorantes in templo nempe, diuersa mente detestatur, Pharisaeum in superbia, publicanum in humilitate, id eo quod alterum reprobatum, alterum iustificatum de cendit.

583. in humilitate, vt adaequatorum humilium, non in superbia, vt de struitorum superborum, &c.] Adhuc iterum videtur ad illud Christi: Omnis qui se humiliat, adieciatur, & qui se exaltat, humiliabitur, sine ad illud Cantici Mariae Luc. 1. Deposuit potentes de sede, (hoc est enim adferre) & exaltavit: sine adieciatur humiles.

584. Nam & quam docuit orationem, creatori probrantibus conuenire, &c.] Nempe supra c. 26. ubi tractatur Oratio Dominica ex cap. 11. Lucae. Sunt autem iterum Tertullianus: qua Deo optinuit, & paulo post: qua solus Deus, & post huius capite medium: qua non natus.

585. Sed quis oprimus, nisi vnus, inquit, Deus? &c.] Optimum more suo & hic & postea usurpat pro homo, ubi addidit etiam Marc. vocem: pater, sed perperam. Adfert etiam praecellens Epiphanius, confut. 50. cuius occasione istud dicitur Auctor, Marcionem ipse Auctor paulo post: Denique vnus habet alius quam: quomodo (neque verum etiam Epiphanius habet alius quam: quomodo, quum alii omnes id referant de Principe) Praecepto optinuit, quid faciens vitam aeternam possidebit? de praecipis, & an ea sciret, & c. explicat.

Lucæ mandata nosti (non vero Marc. mandata noui, sicuti adnotat Epiphanius) Præcepta inquam (sicuti paulo post addit Auctor) non occidendi, non adulterandi, non furandi, non fallum testandi, diligendi (qua uoce explicat quod significat magis, id est, honora parentem) patrem et matrem. Verum præcedit ante: Mandata nosti, illud: Quis optimus, &c.

586. Quumque ille principaliora quæque adfirmasset obferuasse se ab adolecentia, &c. Quam apud Lucam habeatur: Hæc omnia custodisti, addit principaliora quæque, uti ostendat prædicta præcepta talia esse. Atque Christus, sicuti etiam auctor profertur: Vnum inquit, tibi deest: Omnia quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & ueni, sequere me. Porro commisiones & coodibiles Marcionitas hæreticos eleganter uocat, quemodo etiam infra sub finem capituli Marcionem cæcum adferit.

587. Si aduocant tibi homo quid bonum dicit, Videtur aliquam interrogandi particulam Græce legisse initio huius periodi Auctor Mich. 6. quomodo etiam Chaldaeo Paraphrases, quæ hodie non reperitur, nam uertitur ex Græco dumtaxat: Aduocant tibi homo. Atqui sequentia sibi designanda & castiganda sunt: Et homo enim Christus aduocans quid sit bonum, scientiam Legis. Præcepta, inquit, scis: facere iudicium: uende, inquit, quæ habes, diligere pro, dilige, nam reperit uerba Michæ) misericordiam, & da inquit, egenis, paratum esse ire cum Deo, & ueni, inquit, sequere me.

588. Tam distincta fuit à primordio Iudæa gens, per tribus & populos, & familias, & domos, &c. Adulter ad librum Numeri cap. 17. ubi patrem, Symeon, Iuda, Isachar, Zabulon, Ephraim, Manasse, Benjamin, Dan, Aser, Gad, Nephthim, non aduocata tribu Levi, quod Domino consecrata esset. Deinde etiam ad Num. ca. 2. 6. ubi per familias & domos recensentur singulis tribus. Nempè tribus Ruben familia quatuor, Symeon quinque, Gad septem, Iuda quinque, Isachar, Zabulon 3. Manasse 8. Ephraim, 4. Benjamin 7. Dan 1. Aser & Nephthim quatuor. Ex uero Tertullianus, quem Iureconsultus esse, aduocare uidetur ad distinctionem qua Romani utebantur, gentis, tribus, & familias, de qua plulimum aliquid in uita Auctoris adigitur.

589. uaus aliqui, &c. Sic rursum lego iuxta primam Rhen. editionem, à Latino ex aliis locis Auctoris confirmatam, ex Vat. ms. cod. 2. pro eo quod citra irreperitur aliquis. Nam (ut adnot. Rhen.) in principio libri quinti sequenti uentus uisus quid dicitur: Erit terra filius, uel uisus quilibet i terra, sine uisus de uentis, quod Græci dicunt con uisus uentis, &c. uti patet in uita Auctoris.

590. Quum igitur præteritum illum cæcum audisset, cur exclamauit: Iesu fili David miserere mei, &c. Eodem modo hoc loco Epiph. Constat, si, adu. Marc. conuincit, Christum non apparentem, sed uisum fuisse in carnatum, id est, magis, quod laudata fuerit à Domino Iude cæci, quæ filium David Iude credidit, utpote qui dixerit illi, sicuti infra etiam citatur: fides tua te saluum fecit. Idem Constat, 72. adnotat amputasse quoque Marcionem quod apud Lucam ca. 18. præteritum: Quomodo adimplebitur Iude duodecim, dixit: Ecce ascendimus Hierosolyma, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. Tradetur enim & occidetur, & tertia die resurget. Uide & ab Auctore illud omisum esse.

591. Sed antecedentes increpabant cæcum uti tacet, &c. Palere etiam istud interpretatur, ne Marcion pro se facere existimet. Atque præteritum, quod habens 2. Vat. ms. cod. & prior aditio Rhenani, imperfonaliter magis quidem placet: sed uti nos Lectoris, acco-mo-demus, uel inquit, præteritum, ad maiorem loci alioqui obferuatiorem explicationem. Verum mox legitur iuxta uisum Aequum Tertullianicum, pro: Aequum uisum, non etiam emulsa, & uita, pro amplius, uel Rhenano adnotante. Sine autem legas cum istidem ms. Vaticanum, adhiberis, sine cum excusis: adhiberis i perinde esse.

592. & ex fructu lumborum David, &c. Quia additur: definitu-batur, fundu-batur ad libitum ad uisum Psal. 131. De fructu uentris tui, Græce uisus, sicuti alibi legitur, ponam super sedem tuam, seu iuxta interpretationem conuenientissimam B. Perri, Ath. 2. de fructu lumbi, Græce uisus, & quos præteritum quod uertitur pluraliter magis Latine lumborum.

593. Qui hoc (nempe filium David) & cognouit, & ab omnib. cognofcit uoluit (nempe Christus) fidem hominis, &c. exteriore quoque uisione donauit, &c. Sic explicandus erat locus hic alias obferuatus, & in super à nobis suppletum est: ab omnibus, ex altero Vat. ms. cod. à quo parum differit alter legens: ab hominibus. Atqui etiam hic habet sententiam, pro origine, quum legitur: per uirginis censum, & recte adnotauit Rhenanus esse Appositionem: uentem & ipsam Antithesin.

594. Nam si aliquando Dauidem in recuperatione Syonis offenderat cæci resistentes, &c. Verba sunt hæc Marcionis, quibus Antithesin commemorabat in uita David & Christum, quod ille cæcus cæci, id est, occidit iussisset, Christus uero cæci hic curauit, utique ad illud (ubi proinde noua pericula incipiunt). Et cur fides, nempe huius cæci, & quidem prauæ, sequidem ille mentis sit filium Dei, præstitisse dixit, illa nempe uerba latius reperitis: fides tua te saluum fecit. Quam Antithesin tum per parenthesin interiectam, tum per sequentia puleberrime conciliat Auctor. Historiam habes 2. Reg. 5. quam tanquam ueram hic Auctor agnoscit.

id est: cæcos resistentes: Dauid in recuperatione Sionis; figuram fuisse populi cæci non admitti quandoque Christum filium Dauid, si figuram (sicuti alibi non semel Auctor) ergo ueritatis figuram. Pro quo facit etiam Proverbum inde uatum: Cæcus & claudus non intrabunt in templum. Valeat itaque & istud, qui iussit ad imaginem, uti dicit, cæcus, quæ solent adhiberi sicuti domatum seu murorum arcus Sion referret.

597. Atque & hoc filius Dauid, Antichesin, &c. Distingue, inquit, Rhenan. Atque & hoc filius Dauid, Antichesin de suo retundendam, ut fuit dicitur, Synecdoche, & Appositi. Hoc est: secundum hoc, nempe Antichesin de suo retundendam. Reite autem castigauit Golenius: cuiusdem indecoris homo, id est, etiam cæcus, pro eo quod antea erat: eius deinde carnis, uel: eiusdem carnis.

C A P. XXXVII.

396. Consequitur & Zachæi domus salutem, &c. Capiti huius ledimus inscriptionem: De Zachæo & seruorum parabola, ex cap. 11. Lucæ.

597. & omnis populus laudes referebat Deo, &c. Istud quasi per resuscitationem hic adferre ex c. præcedenti, Castigauit autem secundum uisum alterius cod. ms. Vaticanus qui habebat resonabat singulari numero: referebat, pro: referebant, quod sic legit B. Lucas.

598. etiam Allophylus, &c. adnotat, sicuti adnotat B. Hieron. in c. 1. Iai, 1. ubi que translulerint, ubi ex Hebraico uertitur Philistis, si non fuerit Philistis, saltem alienigenam, quem proprio ea uox significat, fuisse Zachæum, uel ex eo patet, quod primus publicanorum fuerit, quorum officium cum eribnic comparat Christus, utpote a quibus administrari solet. Sine autem mox legas cum ms. & excusis, & ignorans Isaiam, sine ex coniectura Rhenani: etiam ignorans, non refert.

599. Hoc cum maxime agebat, &c. Tertullianicum est, quod bis hic reperitur: cum maxime. Pulere autem singula opera misericordie ab Isaiam præscripta Zachæo applicat, quod exceptum domo sua Dominum patenti, dimidium substantiæ obtulerit pauperibus, in super addendo: Et qui quid per calumniam eripui, reddo quadruplum. Vbi substantiam Auctori accepit pro bonis, & proprie transfuit per calumniam eripui, quod Græce est hoc uocabulum. In eo autem quod sequitur: Hodie, inquit, salus huius domus, &c. ostendit ab Auctore quod habet Lucas, sed subintelligitur: facta est.

600. Dissolvens uolentiorum contrafactum obnoxus, &c. Sic castigauit hunc locum ex altero ms. Vat. cod. pro: obnoxus quod mendose legebatur, quia Isai. 58. legitur: misere, facite, quod alij mandant uertere cautiones seu obligationes. Verum illa uox composita est à uoce nexus, iure consilii uisitatissima. Hinc illud uocab Papinianum, si speretam ff. familia erici, nexus pignoris, apud Vlpianum, si non saltem. S. adeo ff. de condit. indebiti, nexus uenditi, unde Cicero pro Murena: nexu obligare, & apud Tacitum l. 3. ex solati legi nexus. Eodem pertinent Lex nexus, & lex xii. Tabul. ca. 8. de Nexis, de quibus supra Tomo 1. Apolog. c. 4. m. 53. Uide & Nexum as: Festo restet apud antiquos pecunia que per nexum obligatur, nempe per genus quoddam obligationis cuius, qua (ubi Bidauit ait) corpus aque atque pignus nexu afficiebatur, quare non necesse est hic aduocare adnotationem Rhenani, de obnoxio cum Genitino. Lego etiam: Et nudum si uideris, contegito, ex altero Vatican. ms. pro uergeto, quia illud legitur sup. l. 2. adu. Marc. c. 19. & alibi.

601. Venit enim filius hominis saluum facere quod petiit, &c. Sine legas: petiit, sine finit reperitur ab Auctore ex Luca: pericula, perinde est: ite adnotandum, quod illud, cuius fuerat, & cui pericula, referri debeant, ut constat, sensus, non ad illud: quod pericula, sed ad eum qui uenerat, ut saluum faceret. Atque de Proverbia formula: in alterius questionis gradum dirigit, uide nostrum Prolegomena.

602. Hic quum ex duabus substantiis conflet, &c. Hinc pulchra deducit Auctor non solum animæ, sed & carnis salutem contra Marcionem alioque qui id negabant, à Christo procuratam. Verum de eo latius supra lib. de Resurr. carnis.

603. Seruorum quoque parabola, qui secundum rationem ferretur: pecunie dominicæ diuidantur, &c. Pnucissimum uerbie totam hanc parabolam complectitur, solum hoc agens, ut iudicem Deum inde probet, legens sicuti supra. c. 19. ex cap. 8. Luca: & auferentem quod quis uideatur habuisse, ut interpretetur quod hic legitur, Luc. 19. ab eo autem qui non habet, & quod habet, auferetur ab eo.

604. Aut si & hic creatorum finxit austerum, tollentem quod non posuerit, & metentem quod non seuerit, &c. Sensus Auctoris est: Si Marcion per parabolam hanc uelit confirmare Deum creatorem aulterum esse, tollentem quod non posuerit, hic quoque (nempe homo nobilis) me instruit (nempe Deum non Testamenti esse aulterum) cuius pecuniam ut ferretur præcipit.

C A P. XXXVIII.

605. Sciebat Christus baptisma Ioannis uide esset, &c. Capite hoc in scriptis: De uerbis Domini diuersis, ad Pharisæos, Sadducæos & Scribas, ex c. 22. Lucæ. Atqui omnia sunt ab Auctore quæ sequuntur ad finem usque capite 19. quia (Epiphanius, teste Constat. 53.) impetravit Marcion quidquid legitur de anno & Bethph.

TERTIOLI
OPERA

A

ge, & de civitate, & templo, & quod scriptum erat: Domus mea, domus orationis vocabitur, & vos fecistis eam speluncam latronum. Quum tamen à Hiericho, ubi historia contigit Zachari, ad Hierosolyma publica via ducit, inquit ille, per Bethaniam & Bethphage: & montem Olivarum: & nihilominus agnoscat Marcion illud (quod tractat idem Confut. 53.) Factum est in vna die docente ipso in templo, quod fuerunt in ipsum conicite manus & timuerunt, quon poterat pervenire, nisi per profectorem quam habet B. Lucas. Incipit autem Auctor, omisit reliqua à verbis Domini ad Pharisæos se interrogantes, in qua potestate egeret vendentes in templo, qui ipsos vicissim interrogavit, Baptisma Ioannis vnde esset.

606. si quid Pharisæi ad interrogationem renuntiassent, &c.] Similiter subiungit: Puta illos renuntiasse, & mox: Certe nolentibus renuntiare. Vbi renuntiare accipitur pro: respondere, alias vero eius vocis significacionis habes alibi non semel supra. At qui quod ad Lucam adinet, sensum potius adfert quam verba, & transponit: nam apud illum posteriori loco ponitur, quod si humanum Ioannis baptisma renuntiassent, statim lapidibus elisi fuissent, & prior: quod si de cæcis fuisse dixisset, inquit Christus (sic enim habet Evangelista pro eo quod Auctor inquit) quare non credidistis ei?

607. Existeret aliquis Marcion, &c.] Existeret, inquit Rhen. id est si emergeret, existeret, existeret. Si enim hoc verbum apud Ciceronem interpretatur Asonius Pedianus. Siue autem legas cum excusis: in præteritum, sive cum ms. tam is quibus Rhenanus vsus est quam Vatic. præteritum, sive ex coniectura ad marginem i. aditionis: præteritum, non refert, nisi quod videatur mihi magis Tertullianicum: præteritum, quia vox antiqua. Quandoquidem autem hæc sit praverbiale formula: in præteritum imponere, videantur nostra Prolegomena.

608. Sic enim & de creatore in arboris lege tractatur, &c.] Legem arboris videtur mihi eam vocare, quam in paradiso tulit Creator, interitens non eberit de fructu arboris planare in medio paradisi, Gen. 2.

609. cuius sacramentum Ioannes administrabat, &c.] Accipitur hic sacramentum in secunda significacione pro figura, non vero sicut alibi, pro sacramento Ecclesie. Neque enim baptisma Ioannis sacramentum fuisse, ita ut esset sacra rei signum efficax, de quibus significacionibus varijs vide supra lib. de præscriptioe adu. heret. cap. 40. num. 239 facti deduxit Auctor supra lib. de baptis. cap. 10 ubi adserit, Baptisma Ioannis neque Spiritum sanctum, neque remissionem peccatorum dedisse, sed fuisse dumtaxat candidatum remissionis & sanctificacionis in Christo subsecutura, atque adeo quod ad intellectum huius loci facit, quem etiam ibi citat, celestem quidem fuisse, sed mandatu, non potestate. Quo loco vide ea de re per totum caput Adnot. nostras.

610. malum malo reddidit, &c.] Ironicè id dicit Auctor, eo quod illis nolentibus renuntiare quid sapienter, ipse vicissim dixit: Ergo non dico vobis, in qua virtute hæc facio, ac si dicit, si ad hominem loquamur, ipse Christus videtur malum pro malo reddidisse, quo cogitur ex parte, ut ostendat etiam Deum non Typhannem, atque adeo Christum æque malum fuisse (si malitia Deus capax esset) atque Creatorem.

611. Redditæ que Cæsaribus Cæsari, & que sunt Dei Deo, &c.] Hic vniuse prætermisit Auctor apud Lucam de vinea elocata colomis, &c. Quod igitur est hoc. Lapidem quem reprobaurent adificantes, quia illud reficit etiam Marcion, sicuti refertur Epiphani. Confut. 57. At qui caute legendum, in cuius imagine & similitudine & nomine & materia expressus est, quatuor constat Gen. 2. hominem expressum ad imaginem & similitudinem Dei, atque adeo & nomen Dei aliquando in scripturis homini adscriptum, sed quomodo in materia Dei, non constat, nisi forte intelligat de adfatu Dei, sicuti illi loquitur, de quo vide nostra Prolegomena. Est autem illud obsecrum, & quantum apparere mutilum: nisi quod necesse est qui sum denarium non habet: sed quum non amplius habeant etiam ms. Vatic. mederino licet.

612. Sadducæi resurrectionis negatores, &c.] De hoc errore Sadducæorum vide supra libro de præscriptioe adu. hereticos cap. 4. num. 297. & libro de Resurrex. carn. cap. 2. n. 11. Quibus adde quod non solum carnis, sed etiam animæ resurrectionem negasse Sadducæos scribat Iosephus libro 18. Antiqu. Iudic. capite 2. At qui mirum est, quod hic omisit Auctor (si codices omnes mendosi non sint) abque liberis, quum supra capite 34. disertis verbis dicat: non aliter permittit Legem vxorem fratris sui defuncti, quam si illiberis decesserit, nisi forte illud subintelligat in illis verbis: secundum præceptum legale, quippe quo etiam quod dictum est, præcipitur Deuter. 25. Eo enim respectu istud Christo proponentes Sadducæi.

613. Respondit igitur: Huius quidem rei filios nubere, &c.] De hac lectione consentiente cum Latino vulgato Interprete, sicut & de illo quod mox subiungit etiam ex Luca Auctor: neque nubere neque nubere, vide Adnotaciones nostras ad lib. 3. Testim. B. Cypriani cap. 32. num. 69. Reliqua etiam huius loci ad sensum potius quam ad verbum adfert. At qui sine legas: diffiniturus cum altero Vatic. ms. cod. sine: diffiniturus cum alio, perinde est, sed necessario iuxta Lucam supplemus: Dei & resurrectionis filii facti, Pulere autem hinc colligit Auctor etiam aduersus Marcionem tempora permittarum & negatarum nuptiarum, quas ille in totum tollebat: & resurrectionis confirmationem, quem ille (saltem carnis) negabat. Sunt etiam Tertullianica: post præscriptionem, & retractabo, ac mox: decuciterunt.

B

C

D

614. Nacti enim scripturæ textum, &c. Hæc ex Marcionitarum persona adfert Auctor, & quæ ad illud: Quum sic lege oporteat, &c. qui legébant. Quos autem dignatus est Deus illius rei, quom legi debeat: Quos autem dignatus est Deus, illius rei post illud, quale & paulo supra posteriori hoc modo distinguenda sunt verba Luca. Quælectio Auctori omnino confirmatur lectione bodiniana tam Græca & Syriaca, quam Latina: Illi vero qui digni habentur sculo illo & resurrectione, nulla facta Dei mentione, atque adeo in prædicto modo videtur contextum corripuisse Marcion, ut pro se faceret videtur. Non enim de Deo (ut recte subiungit Auctor) sed de statu illius aui consulebatur.

615. Sic & de ipis nuptiis responsum subieciunt, &c.] Etiam hoc ex persona Marcionis, cuius ipsius scilicet hareticorum, vsque ad illud: Quando, &c. ubi recte respondet Auctor: non alias negasse Christum nuptias quam illius rei, non vero huius, de quo consulebatur.

616. Atque adeo Scriba: Magister, inquit, bene dixisti, &c.] Rursum hic omittit Auctor, quod præterea addit Christus aduersus Sadducæos, quia illud residerat Marcion, nempe: Quod autem resurgent mortui, etiam Moses offendit circa rubum, quum dixit, Deum Abraham Isaac & Iacob: Deus autem est Deus vnum, non mortuorum, sicut tradit Epiphani. Confut. 56. & 57. In illis sum repetens, ne aliquid de scripturæ reliquijs videtur, potius eadem Marcionem confutans, quod alibi Deum Abraham Isaque Iacob Lazarum mendaci & diuini parabola, & resurrexerunt signum ipsius ac fridor dentium, quem ille non amputauit. At qui etiam hunc locum pro Resurrectione aduersus Marcionem facere dicit Auctor.

617. Si autem Scriba Christum filium Dauid existimaret, ipse autem Dauid Dominum cum appellat, &c.] Adhuc ad sequentem Christi interrogacionem, qua, quum Christum filium Dauid existimaret, interrogatus: quomodo Dauid filium cum vocaret? Psalm. nempe 109. Quod adaptat Auctor etiam pro vna Christi carne, aduersus Marcionem, & pro diuinitate eius aduersus Scribas.

618. obrundeat, &c.] Sic & infra inquit Rhenanus libro quinto, capite 1. Vt iam, inquit, hinc & inde tuam obrundeat. At qui mox pro eo quod legitur: pulsatam traditione Scribarum, legit altera. tic. ms. cod. traduccionem, quod magis quidem placet, eo quod hanc ab similitudine supra l. de præscriptioe aduersus hereticos capite 2. legatur: traduccionem eorum que mentiantur, verum, quia illud ab alia omnibus legitur, nolui immutare, eo magis quod Interpretatio Rhenani, qua illic traduccionem interpretatur deprauatissimam scripturarum infamacionem non absumit, hinc loco minus cunctus.

C A P. XXXIX

619. Olim constitit de nominum proprietate, &c.] Titulum capiti huius adnotas: De venitur in Christi nomine, & proprietas finis, ex capite XXI. Lucæ. At qui ad illud ad capite 15. & 16. libri 3. aduersus Marcionem supra, ubi traduntur de nominum proprietate, Christi & Iesu. verum tam obsecrum est illud: eum, quod quid sibi velit ne sciam, profus (sententia corruptum esse scilicet quoniam neque ex ms. Vatic. emendari potuit, videtur suppletum: ut (verum Deo creatori) illam nempe proprietatem nominum commiserit, qui prior & Christum suum in homines adiuuaret, sicuti dicitur ad marginem adnotas, & scilicet tranlominaret, Matth. & Luc. 1.

620. qui multos dicat venturos in nomine ipsius, &c.] Quia istud videtur non tam ad Christum quam ad creatorem referri, videtur quidem verbis Evangelistæ & Christi, sed videtur etiam ad altere ad illud Hier. 14. Falso Propheta vaticinatur in nomine meo. Quod autem adit: Amplius & prohibeat eos recipi, ad illud ad illud Luca: Nolite ire post illos: Postea subiungit quod de mortuorum dicentes: Ego sum Christus: quamquam, interius cor, Christus, apud Lucam non reperitur Græce aut Latina, sed Matth. 24. vnde suppleta videtur ab Auctore, aut certe, sed scilicet hanc interpretatio videtur confirmari ex aditione Syriaca, ubi legitur: Ego sum Iesuchico.

621. quorum & ipse par sit, &c.] Par (inquit Rhenan.) cum Genituro: sicuti supra sapit. Supplemus autem ex altero Vatic. ms. nominum Dominus, Christus & Iesus creatoris, & legitur qui alium in nomine eius receperit, ex vtriusque ms. Vatic. cod. præteritum.

622. Bella, opinor, & regnum super regnum, & gentem super gentem, & pellem, & fames, terræque motus, & formidines, & prodigia de celo, &c.] In entium auditu hu temporum, nempe extremorum adpropinquationem signis, hu vultu im super, pro eo quod alij magis accommodata: aduersus & sicut Græce est illud: celo retulit ad prodigia, non vero: ad formidines, illud vero: Hæc quum adiecti sunt dicit, & habet a Vatic. ms. etiam oportere dicitur intermedio loco ponitur, quod iterum repetit Auctor in fine huius capiti.

623. Ante hæc autem perfectiones eis prædicat, & passiones venturas, &c.] Adhuc ad illud Luca. Sed ante omnia lancient vobis manus &c.

624. Accipie prædicarum in Zacharia: Dominus, inquit, omnipotens, &c.] Pulcherrime locum Zachari. 9. de peccatoribus martirum interpretatur Auctor, & latissimè. Vbi interpretatur

A casti quimus: & confluent illos, pro: confluet, tum quod Græce legatur *quædam*, tum etiam quod aliqui contradictionem implicarent: proteget, & confluet. Deinde legitur cum B. Hieron. in Comment. iuxta lxx. & replentur quasi patetas altare, pro: replentur patetas quasi altaris, quod infra id sic explicatur: Nemo tanta in bello sanguinis flumina patetiarum capacitate metitur, vultus aut altaris cruentatione adæquat, quare videtur etiam hodie sic exigendum lxx. Græce & Latine. Dominus loquitur, quia lapides sancti voluntur, pro: qui tum quod aliter sensus obiciuntur, tum quod Græce sit hæc, ubi voluntur, sicuti & max: olutabant, accipiuntur imperfonaliter pro: voluntur, quia Græce est *voluntur*. Atqui quæ illos, & manebant, interpretatur ribenau: exhibebant.

645. bellorum legitimis armis de bellandorum, &c.] Facit etiam hic locus ad intelligentiam sententiæ Auctoris supra Tom. 2. lib. de Corona milit. ca. 11. ubi prima facie videtur omne bellum illicitum fieri, sed de eo ibi latius in Adnotat. nostris, nu. 122. partim ex libro de idolol. 19. partim ex alio loco Auctoris & veterum Patrum, ex quibus constat, militiam cum solum illicitam dixisse, quod cum idololatriæ aliquid commune habebat. Accipitur autem ubi legitur omnium offensam, more Tertulliano: offensam (sicuti etiam Ribenau. adnotat) iuxta quartam inflexionem, pro: offensam.

646. Ethicigitur pie vetat cogitari, quid responderi oporteat apud tribunalia, &c.] Propterea addit: Et hic, quia etiam supra e. 12. Lucae: perductos ad potestates prohibet ad interrogationem cogitare de responsione, Sanctus enim Spiritus docebat vos ipsa hora, quid eloqui debeatis, sicuti videtur supra cap. 28. Vbi quum etiam aliorum exemplum Balaam, cui Deus quod non cogitauerat, immo contra quam cogitauerat, suggessit, etiam hic legitur Balaam, sicuti vestigia aliorum Vatis. ms. cod. pro eo erat: Balaam, quum vero sequitur: & Moysi causam loqui tarditatem, ostre-promittit, ad illud Exod. 4. Aperit os tuum.

647. & sapientiam ipsam cui nemo resisteret, per Isaiam demonstrat, &c.] Hæc loco Evangelicæ accommodat locum Isai. 44. ubi in hoc differt ab additione LXX. tam ea qua olim tempore Beati Hieronymi, quam qua hodie existat Græca & Latina, quod duntaxat habet: & alius inferebatur in nomine Isaias, pro eo quod alii: & alius scribet manu sua: Dei sum, & in nomine Iliac clamabit, & tamen non aliter legit infra Scorpio adu. Gnosticos, cap. 7.

648. cum Deo innascens, quod est interpretatio Iliacis, &c.] Ad illud ad illud Gen. 2. Non vocabitur vltra nomen tuum Iacob, sed Iliac erit nomen tuum, quia inuoluiti Deo, Græce iuxta LXX. & Symmachum: ubi eius uocem uocet, iuxta quos dicit Auctor, esse eam interpretationem Iliacis, quasi Iliac dicitur Innascens Deo. Vide varias eius nominis interpretationes apud B. Hieron. Quæst. Hebræic. in Genesim, ubi magis probat ille ex uerbiis litterarum Hebræicarum, ut interpretationem accipiat uox Iliac Princeps Dei, uel directus Dei, quomodo etiam Comment. in dictum locum Isaiæ: Proprie, inquit, iuxta Hebræos & litterarum fidem Iliac restitui dicitur, ut autem uidentur Deum non in elementis, sed in sono uocis esse. Quamquam interim pro hoc proleptico & communi Veterum aliorum opinione (quam etiam fatetur prior loco B. Hieron.) faciat, quod secundo loco Iacob imponitur nomen Iliac, Gen. 35. postquam apparuit ei Deus in Bethel, quod confirmari etiam inde uideatur, quod fatetur ipse B. Hieronymus prius solum promissum fuisse, nomen Iliac imponendum Iacob, hic uero primum impostum. Sicut autem legas cum alio Vatis ms. cod. prohibuit præcogitationem, sicut cum alio colubuit, non refert.

649. Dominus mihi dicit linguam discipulorum, quando debeam profertre sermonem, &c.] Omittit hic Auctor quod alii habent in intermedium Tom. LXX. quum ex Hebræo interpretetur sciam, & notandum quod de Christo istud interpretatur, contra Iudæos, quos, qui totum hoc caput de Isaiâ malum interpretari.

650. A proximo quoque persecutione, & nominis, ex odio utique, blasphemiam prædicatam, &c.] Ad illud ad uerba illa Christi, Luc. 21. Trademini autem parantibus, &c. Atqui etiam hic, quamquam Græce habetur & Latine & Syriace: propter nomen meum, tamen non aliud legit Auctor quam: nominis odio, ut pote quod sic nomen Christianum appellatur, est atque, eo quod nomen potius quam crimen in Christianis damnatur, sicuti testatur supra Tom. 1. Apolos cap. 2. & 3. quod etiam alibi nos supra adnotauimus.

651. Sed per tolerantiam (inquit) silus facietis uosmetipsos, &c.] Omittit intermedium illud: Capillus capitis uestri non peribit, quia residerat Marcion. Transiit autem: per tolerantiam, quod ex Græco ad uerum uulgatum Interpret: in patientia ueltra.

652. Tolerantia (inquit) iustorum, &c.] Mirum est quod hic legatur iustorum, quum alibi supra cum reliquis omnibus additionibus legitur: pauperum. Atqui legitur perierit, pro eo quod uidentur: peribit.

653. Corona autem erit ei qui tolerantiam, &c.] Reperitur istud iuxta LXX. Zachar. 6. ubi incipit Auctor tolerare, pro: exulare, quum Græce sit *tolerare*, quod tolerare significat cum expectatione. Eiusdem significationis est *tolerare*, que est apud Lucam & Davidem locum modo citatis, ubi tolerantiam uertit Auctor.

654. Sed monstrato dehinc tempore excidii quum cepisset uallari exercitibus Ierusalem, &c.] Ad illud solummodo istud Auctor, tunc nempe fore tempus excidii (sive desolationis, ut alii ex

Græco magis propria uertunt) quum cepisset uallari (sive circumdari, ut est Græce, Latine & Syriace) exercitibus (Græce *egressus*) Ierusalem, eo quod Epiphanius testatur Constant. 390. Marcion uultus resistit: Tunc uertit in Iudæa sunt, fugiant ad montes, & cetera quæ sequuntur, utque ad uerba implementur omnia quæ scripta sunt, utpote quod nallet fieri, in nouo Testamento impleri quæ scripta sunt in ueteri. Prætermissis interim Auctor etiam alios duos uerbi intermedios.

655. solis & lune siderumque prodigia, & in terra angustias Nationum, &c. imminenti orbimaleorum, &c.] Quis iterum hic prodigia uertit, pro eo quod alii signa, & angustias plurali numero, quum in omnibus additionibus, & supra lib. de Resurrect. carnis cap. 12. fit singulari. Deinde ordine transpositio magis clare expressit: obstupescerunt (Græce *deuotus*, ut accipitur pro: exanimatorum, & quasi in deliquo animi existentium) uelut a sonitu maris fluctuantis, pro eo quod hodie legitur, pro: confusione sonitus maris & fluctuum arecentibus hominibus, & uero, cum distinctione uerbus, non restitit meo iudicio, præ expectatione (omittens: timore &) imminenti orbimaleorum. Vide uero supra loco citato Adnotat. nostras numer. 172. 173.

656. Et dabo prodigia, &c.] Nihil hic differt Auctor à LXX. Ioel. 2. neque illi à uersione B. Hieron. nisi quod legatur: illustris, hic uero, horribilis, nostra uero confirmatur à B. Petro, Ad. 2. quæ de ueteris iudicio Auctor interpretatur.

657. Fluminibus difumpent terra, &c.] Etiam hic castigatio est ad illud LXX. in B. Hieronymi Comment. quum in Biblii Regis, ut pote quum legatur illic sicuti ab Auctore, nam eiusdem sunt significatione: incidetur, & difumpentur, ubi etiam est Græca alia uox quam hodie addit uerum, quum ille interpretatur: doluerunt, sicuti est Hebræice, pro quo parturient legit Auctor. Hieronymus cum Auctore tum hic, tum supra cap. 20. legit: Disperges aquas gressu, sive: itinere. Nam sic legendum etiam hic pro: dispergent, ubi patet, nu. 280. Ad omnibus deinde legitur: Dedit abyssus sonum suum, sive ut alii, uocem suam, sed est peculiaris distinctio Auctoris: sublimitas timoris eius elata est, sol & luna constitit in suo ordine, ubi quod Græce est *quæruis*, transiit timoris, & elata accipitur pro: elata. Sicut etiam illud peculiaris est: in lucem conuulsiones (sive uim castigo pro: conuulsiones, quia Græce est *si* uoluit, id est, ut alii transferunt, uicula, quamquam etiam puteum quid aliud lectum ab Auctore, eo quod aliter Vatis. ms. habent: circumstantiones tuæ ibunt in fulgorem, id est, splendorem. Legit item fulgur (nam sic legitur ex 2. m. Vatis. cod. pro: fulgur, nam Græce est *de* eorum, quod conuulsiones alii transferunt) seuum tuum, pro eo quod alii: In luce iacula tua ibunt, in splendore conuulsiones armorum tuorum. Reliquum cum alii concordat: In comminatione tua, &c. & in indignatione, &c.

658. Et tunc uidebit filium hominis uenientem de caelis cum plurima uirtute, &c.] In hoc uerbo Luca differt Auctor ab aliis, quod legatur: de caelis, pro eo quod alii ex Græco: in nubibus, est Syriace, in nubibus: item quod omittit: & maiestate. Similiter in eo quod sequitur: Quum autem hæc fuerint, erigetis uos (supra loco citato, emergetis) & leuabitur capita uestra, pro, respicite & leuare, quoniam adpropinquauit (pro eo quod alii: adpropinquat) redemptio ueltra. Legit enim adpropinquauit, pro: adpropinquabit ex 3. Vatis. ms. cod. supra loco citato l. de Resurr. car.

659. Sic & uos quum uidebitis omnia hæc fieri, scitote adpropinquasse regnum Dei, &c.] Istud quod hic per præoccupationem adfert ut adapet præcedentibus, postea repetitur, sicuti & in Evangelio Luca, sicut parabola interiecta.

660. Ecce cum celli nubibus tamquam filius hominis adueniens, &c.] Quæ intermedium sunt Dan. 7. & reliqua quæ sequuntur, habet Tom. 1. Luda. Iud. 2. 1. & supra l. c. 7. quo Lectorem remittimus ad Ad. nostras. Atqui uerba facili intelliguntur quæ sunt uerba Damielis, omnia noua periodo sic distinctus: Et data est illi potestas Regia, quam, &c. & uincit Nationes, quas, &c. Et gloria omnis, &c. quia nec, &c.

661. Existi in salutem populi tui, &c.] Istud iuxta LXX. immo diate post uerba paulo ante citata reperitur Abacuc. 3. Est autem Tertull. illud interiectum.

662. Ipsum decessum scripturæ Euangelicæ ab interrogatione discipulorum, &c.] Ad illud ad interrogationem discipulorum initio e. 21. Lucae: Magister, quando hæc erunt, &c. Atqui uota sanctorum intelligit ea, quibus erigentur & leuabunt capita sua ad redemptionem regni iam adpropinquantis. Parabolam uero sicuti paulo post explicat Auctor. Porro exitibus rursus uersum, pro: exitus.

663. Aspice sicum & carbones omnes, quum fructum protulerint, &c.] Vide de hoc loco etiam supra de Resurr. car. e. 22. nu. 174. Hic bene habet, quod quamquam Græce sit *duntaxat* & *ad uerum* idem, tamen Auctor transferat, sicuti Latine uulgatum Interpret: quum fructum protulerint, quod confirmatur etiam eo quod sequitur: fructificationes arbustularum sive, quod malo, sicuti supra loco citato: fructificationes. Quo fit, ut ego quidem, committam & apud uulgatum Interpretem, & apud Auctorem fuisse lectum primitiuum: quum fructum protulerint, ut fructus uersum olim fuerit: pro: caule floris, quem supra uersum, sed quodam uocem apud neminem eorum mutaretur in uoluit quid immutare. Quum autem habeat hæc uerbum Græcum præsentis temporis: pro: uis castigati ex 2. m. Vatis. cod. intelligunt, pro: intelligunt. Atqui quod alioqui obsecrum uidentur: Omne autem signum, &c. ad hoc refertur, ut patet & signum & rem eiusdem esse Dei creatoris.

Tertulliani Opera.

angelus presentia spectantis alitius qualis apparuit Zachariae Luc. 1. Iapud arcam Dei in interiori tabernaculo, quo semel in anno intrabat sacerdos cum summo Pontifice, ad iugum Christi passionem, & in super non vinit, sed multorum angelorum adfuerunt ad altare Dei, dum offerretur sacrificium Christianum, sicut non semel adfuerunt B. Chrysolomus.

697. O quantum peccauerit etiam xxx. Psalmo, &c.] Adhuc ad illud Lucas & vociferatus est (id est, voce magna clamans) ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, vt & mortuus Prophetas vltima voce adimpleret.

698. Hoc dicto exspiravit, &c.] Hic differt quod legat: Hoc dicto, pro eo quod Graece est, Syriace & Latine: & huc dicens, Epiphanius. Confut. 73. vbi eodem modo quod Auctor istud contra phantasma Marcionis urget, omittit intermedium legit duntaxat: Et quum clamaret voce magna, exspiravit. Reus autem paulo post castigavit Rhenanus: Quae & exspirat, ex Gortienis collatione, pro: quae exspirat, nam consentiunt ms. Vatic. ligdo.

699. Nihil ergo remansit ligno, &c.] Pulchre sic Marcionis haeresin de corpore Christi, quod phantasma fuisse, refutat, adducens ad id, quod corpore Domini remanente in ligno etiam post expirationem a Pilato id postulatam fit, & de patibulo detrahatur, & sine ideo inuolutum, & sepulcro nouo conditum, & sic (sicut paulo post addit) per Ioseph, qui non contentus in seclere ludaei, ita paucis comprehendens, quidquid quatuor versibus habet Euangelista. Atqui etiam istud adfert Epiphanius Confut. 74. ad comprobandum veritatem corporis Christi, & in eiusdem testimonio adducit milites verberis a sepulchro Christi, Confut. 75.

700. Beatus vir qui non abiit, &c.] Addit hic de Ioseph prophetatum illud Psal. 1. Vbi mallem quidem legere iuxta alterum Vatican. in cathedra petilitiae, tum quod Graece legitur hodie, & sic, & illud legant aditiones Paterii Veteris, Romanae & Gallicanae, tum quod etiam B. Cyrillus sic legit in de Unitate Ecclesiae. Verum quum Interpres B. Iulianus Martyris Apol. 2. ad Antonin. Pium legat: petilitiarum, verius etiam hic: petillum, secundum vestigia alterius Vatican. ms. & excusorum codicum, vt vixque ipsorum legerit Graece loquor.

CAP. XLIII.

701. Si nec mulierum illarum officium praeterit Prophetia, &c.] Titulum praeterit hinc capiti adimus: De mulieribus ad sepulchrum cum odorem paratura, resurrectione post biduum, apparitionibus Christi, quae mulieribus, discipulis, & Apostolis factae sunt, & de missione Apostolorum ad praedicandum vniuersis gentibus, ex cap. xxi. Lucae. Atqui recte vertit Auctor: ante lucem, quod Graece est: & hinc, id est, vt verum: diluculo profundo. Paratura vero, vel Rhenano teste, iterum accipitur pro: adparatu.

702. Vt querant iniquitatem meam, ante lucem vigilabant ad me, &c.] Initium huius scripturae sub finem reperitur cap. 5. illud vero: ante lucem, &c. principio cap. 6. Ofce. Vbi mirum est omitti ab Auctore in tribulatione sua, quod tamen explicare videtur, quum addit: inter dolorem praesentis defitionis. Quomodo modum etiam quod reperit legit pro eo quod Graece est & Latine apud LXX. caput quod mallem, nisi illud haberent etiam 2. ms. cod. Vatic. & supra Auctore loco citando. Pro eo autem quod Paraphrasticus transiit: Hic miserabitur nobis, Graece est: & quod sicut adnotauit B. Hieronymus in Commento eius loci, per dolorem reddere imitationem significat, post enim (inquit) proprie appellatur linteola qua infortuntur vulneribus, vt patris carnes comedant, & extrahant purulentiam, quare castigandus etiam hodie versus Interpres Latinus lxx. & legendum cum B. Hieronymo, & curabitos, pro eo quod dicitur: & turbabit nos. Hic autem omittimus vocem: dixit, intermedium, quae apud Prophetam non habetur, & (solum obseruabat. Atqui similiter de Resurrectione Domini interpretatur distum locum B. Hier. B. Cyrillus Test. lib. 2. adu. Iud. cap. 2. num. 113. & Rufinus in Symbolo inter eius opera, supra quoque Auctor Tomo. lib. adu. Iudaeos, capit. 13.

703. qua percussa sibi videbantur, &c.] Percussa accipitur ab Auctore pro: conseruatis, quod translatus Latinus vulgatus Interpret.

704. Corpore autem non inuenio, &c.] Pulchre explicat illud supra saepe citatum Isai 57. Sepultura eius de medio sublata est, de corpore non inuenio.

705. Sed & duo ibidem angeli apparuerunt, &c.] Pulchre etiam istud cum ceteris Testamento conseruatis de duobus testibus, Deut. 17. Quid vero angeli duo dixerint, habet non nulli post. Latentes des demque recte interpretatur Rhenanus, Ripatoris, quod latus claudant, quos sicuti (solum in margine habet, alii lateres appellant.

706. Reuerentes quoque a sepulchro mulieres, &c. prospiciebat Isaias, &c.] Etiam hic Euangelistam conuenire offendit cum eo quod est Isai 7. Mulieres venientes a visione, venite, Vbi emittimus quod priori loco legitur: venite, quod neque apud lxx. hodie aut olim, neque apud B. Hieronymum, Cyrillum, Procopium in Commento, neque apud Origenem in Matrh. aut Rufinum in Symbolo inter opera B. Cyrilliani, amplius quam semel legatur.

707. Bene autem quod incedulitas discipulorum perseverabat, &c.] Adhuc ad illud Lucae: Et vltima sunt ante illos deliramenta verba haec, & non crediderunt.

708. Nam quum duo ex illis iter agerent, & Dominus eis adhaesisset, non compertens quod ipse esset, &c. Nos autem putaba-

mus, inquit, ipsum esse redemptorem Israelis, &c.] Paucissimis his verbis comprehendit xy. versus Euangelista, de duobus discipulis cuiuslibet in Emmau. & accessu Domini ad eos, quem ne agnoscerent, oculis eorum tenebantur, vbi inter cetera expressit ad verbum ex Graeco illa: ipsum esse redemptorem Israelis.

709. Offensati & tardi corde, in non credendo omnibus quae locutus est ad vos, &c.] Recitat istud non secundum Lucam, sed secundum Marcionem, vixit qui Epiphanius teste Confut. 77. revidit illud Lucae: quae locuti sunt P. Opheta, & subiit: quae locutus est ad vos, sic enim puto etiam apud illum legi debere pro eo quod mendose legitur: quae locutus sum vobis, nam si id dixisset, statim Christum agnosissent. Sufficit autem Auctori, quod etiam illa lectio contra Marcionem faciat.

710. Nam eadem & angeli ad mulieres: Rememoramini quae locutus sit vobis in Galilaea, dicens: quod oportet tradit filium hominis, & crucifigi, & tertia die resurgere, &c.] In his verbis, quae multo ante initio cap. 24. Lucae continentur, mirum est tam ab Auctore quam ab Epiph. Confut. 76. omittum esse: in manus hominum peccatorum, quod tamem est Graece & Syriace & Latine in exemplaribus omnibus. Quum autem addit: nisi quia ita a Deo creatore scriptum, addidit ad Prophetas omnes, quos citat ad. 40. 41. 42. & hoc 43. ex Prophetis in reuelum a dicit. Atqui Epiphanius, etiam urget aduersus Marcionem, quod ex fracta one panis cognouerunt eum, vixque non in phantasmate, sed in corpore. Sicut autem in capite le gae cum excus, sine interceptum auctore Vatic. ms. cod. perinde est, nisi quod hoc sit magis Tertullianicum.

711. haeritantibus eis ne phantasma esset, &c. Quid turbatis estis (inquit) & quid cogitationes subeunt in corda vestra? &c.] Id ipsum etiam Epiph. Confut. 78. torquet in Marcionem in idem pene verbis, quem vti apertius confutet, vertit prior loco: phantasma, quod postea: spiritum, vixitque eiusdem significatioms. Mirum est autem, quod tam ipse quam Epiphanius omittant illud: palpate & videte, tum etiam non legant: spiritus carnis, & ossa non habet, sed quum Marcion illa omittit, putarunt sufficere, si aduersus eum urgerent illud: spiritus ossa non habet. Quorum loco legit illud Auctor: & scitote quia ego sum, nam illud: & scitote, alii non habent.

712. Atqui adhuc eis non credentibus, propterea cibum desideravit, &c.] Adfert etiam istud aduersus Marcionem Auctor: vt se ostendat, inquit, dentes habere Christus.

713. Siquidem & Apostolos mittens ad praedicandum vniuersis Nationibus, &c.] Ad istud, solummodo addidit ab Euangelista Luca, quum dicit: & praedicat eum in vniuersis gentibus, verum de seruis verbis Matrh. 28. dicit ad Apostolos Christus: Euntes in vniuersum mundum praedicat Euangelium omni creaturae. Praedictum autem etiam istud tradit Auctor Psal. 18. per illud supra saepe citatum: in omnem terram, &c.

ARGVMENTVM LIBRI V. ADVERSUS MARCIONEM, PER IACOBVM Panclum.

ICVTI libro praecedenti ex Euangelio B. Lucae, quod sibi vixit parauerat Marcion, sic nunc ex Epistola Pauli (quae ille mutilatas in Librum Apostolicum suo titulo editum diuerso ordine redegerat, exceptis iis quae sunt ad Timotheum & Titum, & ad Hebraeos) probat Tertullianus non aliam Deum praedicari ab Apostolo quam Creatorem.

Imprimis autem id vel ex eo manifestum facit, quod nulla auctoritas Apostolo Pauli probetur, nisi de Instrumento veteri Creatoris, & alius Apostolorum, quae Marcion rejiciebat.

Deinde per Argumentum & verba Apostoli, DE EPISTOLA AD GALATAS, ex cap. I.

Item ex eiusdem Epistola cap. II. & III.

Ex eiusdem etiam cap. IV. v. VI.

Deinde per verba Apostoli, DE EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIMA, ex c. I.

Etiam ex Epistola eiusdem c. II. & III.

Eiusdem quoque ex c. IV. v. VII. VIII. IX. & X.

Item c. XI. XII. XIII. & XIV.

Ex ea etiam xv. prior parte.

Et ex eiusdem cap. xv. secundae parte.

Rursum per verba Apostoli, DE EPISTOLA II. AD CORINTHIOS, ex c. I. & II.

Item ex c. V. VII. XII. & XIII.

Porro etiam per verba Apostoli, DE EPISTOLA AD ROMANOS, ex c. I. II. III. v. VI. & VII.

Ex eiusdem etiam Epistola c. VIII. IX. XI. XII. XIII. & XVI.

Nec minus per verba Apostoli, DE EPISTOLA AD THESSALONICENSES I.

F

G

I.

II.

III.

IV.

V.

H.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.

XI.

XII.

XIII.

XIV.

XV.

Er

- XVI. EPIDE EPISTOLA AD THESSALONICENSES SECYND A.
- XVII. Dein per verba Apostoli, DE EPISTOLA AD LAODICENOS (sive ad Ephesios) ex cap. 1. & 11. Ex eiusdem etiam Epistola. G. II. IV. V. & VI.
- XVIII. Denique per verba Apostoli DE EPISTOLA AD COLLOSSENSES.
- XX. DE EPISTOLA AD PHILIPPENSES.
- XXI. Postremo DE EPISTOLA AD PHILEMONEM. Ceterum huius libri quinti aduersus Marcionem meminit etiam ipse auctor subinde. Sic libro 1. aduersus Marcionem cap. 15. Si (inquit) & ad Apostolum vestrum discutendum venerimus. & cap. 16. Videbimus. & Apostolus cui auctori inuisibilia deperet. quum & illum explorauerimus,

quare & ritulo addidimus, DE EPISTOLIS PAULI, maxime quum etiam eiusdem in hac verba meminerit Rufinus Apolog. pro Origene: Apofolorum (inquit) vel A. etus vel Epistolas qualiter polluerint, qualiter corrodierint, qualiter in omnibus macularint, vel addendo impia, vel auferendo quae pia sunt, si quis voler plenius scire, ex his libris Tertulliani, quos aduersus Marcionem scripsit, plenissime recognoscat. Atqui etiam hunc librum me viderunt olim Trithemius & Polirianus. Rhenanus primus in lucem addidit, & solus hactenus castigauit ex 4. m. exemplariis, additis Scholiis primum, inde & Adnotationibus, quem nos ad iterum ad duos Vaticanos mss. codices, & ex quibusdam Dn. Latini coniecturis castigauimus, nouisque Argumento & Adnotationibus illustrauimus.

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTVLLIANI ADVERSVS
MARCIONEM LIBER QVINTVS, DE
Epistolis Pauli.

B

CAP. I.

Nihil sine origine, nisi Deus solus. Quae quantum praecedat in statu omnium rerum, tantum procedat necesse est etiam in tractatu earum, vt constare de statu possit. Quia nec habeas dispicere quid quale sit, nisi certus an sit, quum cognoueris vnde sit. Et ideo ex opusculi ordine ad hanc materiam deuolutus, 2. Apostoli quoque Pauli originem a Marcione desidero: nouus aliqui discipulus, nec vilius alterius auditor, qui nihil interim credam, nisi nihil temere credendum, temere porro credi quodcumque sine originis agnitione creditur, quique dignissime ad sollicitudinem redigam istam inquisitionem, quum is mihi adfirmatur Apostolus 4. que in albo Apofolorum apud Euangelium non deprehendo. Denique audiens postea eum a Domino allectum iam in oculis quiescente, quasi improuidentiam existimo, in no ante scuit illum sibi necessarium Christus, sed iam ordinato officio Apofolatus & in sua opera dimisso, ex incusu non ex prospectu adiciendum existimauit, necesse est, vt ita dixerim, non voluntate. Quam obrem Pontice nauclere si nunquam fertiuas merces vel illicitas in acatous tuas recipisti, si nullum omnino onus auertisti vel adulterasti, cautior vique & fidelior in Dei rebus, aedas velim nobis quo simbolo susceperis Apofolum Paulum: quis illum tituli caractere percusserit, quis transfuderit tibi, quis imposuerit, vt possis eu constanter exponere, ne illius probetur qui omnia Apofolatus eius instrumenta proulerit. 7. Ipse se, inquit, Apofolum est professus, & quidem non ab hominibus, nec per hominem, sed per Iesum Christum. 8. Plane profiteri potest semetipsum quitiis. Verum professio eius alterius auctoritate conficitur: alius scribit, alius subscribit, alius obignat, alius actis refert. Nemo sibi & professor, & testis est. Praeter haec vique legisti, multos venturos, qui dicant, ego sum Christus. Si est qui se Christum mentiat, quanto magis qui se Apofolum praedicit Christus? Adhuc ego in periona discipuli & inquisitoris conuersor, 9. vt iam hinc & fidem tuam obtundam, qui vnde eam probes non habes: & impudentiam suffundam, qui vindicas, & vnde possis vindicare, non recipis. Sic Christus, sic Apofolus, vt alterius, dum non probantur nisi de instrumento creatoris. Nam mihi Paulum etiam Genesim olim reprobauit. Inter illas enim figuras & propheticas super filios suos benedictiones, Iacob quum ad Benjamin direxisset, 10. Benjamin, inquit, lupus rapax ad matutinum comedit adhuc, & ad vesperam dabit escam. Ex tribu enim Benjamin oriturum Paulum prouidebat, lupum rapacem, ad matutinum comedentem, id est, prima aetate vastaturum pecora Domini, vt persecutor Ecclesiarum, dehinc ad vesperam escam datum, id est, deuer-

gente in aetate oues Christi educatur, vt doctorem Nationu. 11. Na & Saulis primo asperitas infectionis erga Dauid, dehinc penitentia & latis factio, bona pro malis recipientis, non aliud portendebat quam Paulum in Saule secundum tribus, & Iesum in Dauid secundum viginti centum. Haec figurarum sacramenta si tibi displicent, certe Acta Apofolorum hunc mihi ordinem Pauli tradiderunt, a te quoque non negandum. 12. Inde Apofolum ostendo persecutorem, non ab hominibus neque per hominem, inde & ipsi credere inducor: inde te a defensionibus eius expello, nec timeo dicentem: Tu ergo negas Apofolum Paulum: non blasphemum quem tuor. Nego, vt probare compellam. Nego vt meum esse conuincam. Aut si ad nostram fidei spectas, recipe quae cae faciunt. Si ad tua prouocas, aede quae eam praestruunt. Aut proba esse, quae credis: aut si non probas, quomodo credis? Aut qualis es aduersus eum credens, a quo solo probatur esse quod credis: Habent enim & Apofolam de meo scire & Christum: tam meum Apofolum, quam & Christum. Hic & hic dimicabimus lineis, in ipso gradatim prouocabimus praescriptionis, Opottere scilicet & Apofolum qui creatoris negetur, immo & aduersus creatorem proferatur, nihil docere, nihil sapere, nihil velle secundum creatorem, & in primis tanta constantia alium Deum edicere, quanta a lege creatoris abrupta. Neque enim verum simile est vt auertens a Iudaismo, non pariter ostenderet in cuius Dei fidem auertere: quia nemo transire possit a creatori, nesciens ad quem transeundum sibi esset. Siue enim Christus iam alium Deum reuelauerat, sequentibus etiam Apofoli testatio, vel ne non eius Dei Apofolus haberetur quem Christus reuelauerat, & quia non licebat abscondi ab Apofolo qui iam reuelatus fuisset a Christo. Siue nihil tale de Deo Christus reuelauerat: tanto magis ab Apofolo debuerat reuelari, qui iam non posset ab alio, non credendus sine dubio in hoc ab Apofolo reuelatus. Quod idcirco praestruimus, vt iam hinc profiteamur nos proinde probaturos, nullum alium Deum ab Apofolo circumlatum, sicut probauimus nec a Christo: ex ipsis vique Epistolis Pauli, quas proinde 13. mutilatas etiam de numero, formatam haeretici Euangelii puidicasse debent. 14. Principalem aduersus Iudaismum epistolam nos quoque confitemur, quae Galatas docet. Amplectimur etenim omnem illam legis veteris abolitionem, vt & ipsam de creatoris venientem dispositionem, 15. sicut saepe iam in isto ordine tractauimus, de praedicata nouatione a Prophetis Dei nostri, quod si creator quidem vetera cessura promittit nouis scilicet orituris, Christus vero repus distipulis istius (Lex & Propheta vsque ad Ioannem) terminum in Ioanne statuens, inter vtunque ordinem desinentium exinde veterum & incipientium nouorum: necessitate

TERTULLI
OPERA

Luc. 6.
Act. 8.
Mat. 23.

C

Gal. 1.

Luc. 21.

D

Gen. 49.